

11340. Ніч матка — висписся гладко. *Ск.*
Пужка джигушка, вставай дівка Марушка. *Ш.*

Иноді жартують так, натякаючи, що, мов, з жонотою треба
иноді и примусом.

Пора вставать та хліба доідать. *Сос.*

Ти мене торкнеш, я тебе збудю (як хто просить рано
збудити). *Бр.*

Валяецця, як свиня в барлозі. *Зв., Л., Пир., О.*

Сон — мара. *Б.* — ... а Бог — віра («то приказка да
ня»). *Бр.*

Нехай св. Єсип на все добре переносить (як що недоб-
ре присниця). *С., Кан., К.*

Що думаеш, те й сниця. *Бр.*

Що на яву бредецця, то и во сні верзецця. *Л.*

Як снецця, то и верзецця. *Гат.*

11350. Не думай, то и не снитимиця. *Лох., Л., Пир.*

Куди ніч, туди й сон (те, що насниця). *Бр., Ст. 36.*

Спиця, то й сниця. *Бер.* — ... а як приснецця ⁽¹⁾, то й
все минецця. *Бр.* — Спиця — сниця, свінецця — все ми-
нецця. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ а прочнецця. *Рад.*

Як є горе на душі, то и зо сну жахаєся. *Ш.*

Каждий свій сон розказує. *Ст. 36.*

Инший сон — як у руку дасть. *Лів.* — Як у лоб дасть
Рад. — Сон змутить: як у руку дасть. *Ст. 36.*

Як у око вліпив (угадав, про сон и д.)... *Кр. Л., Павла.*
[*Ст. 36.*] — Сон, як у руку. *О.*

ДОРОГА чхаецця. *Коз.* — «Чхаецця!» — «Дорогу чуєш»
Л. — ... почувеш. *Рад.*

Се мені дорога кладецця. *З., Л., Пир.*

Заіхав собі, та ні кує, ні меле. *Зал.*

11360. За морем, як за горем. *Кан., К.*

Живи з сороками, з воронами, що в ирей не ходять.
Пр. в Ст. 36.

Ярёма, Ярёма — посидь лучче дома. *Х. Вид.*

Ай гай! куме, куме! сиди з лихом дома, та й не ри-
пайсь! *Пир.*

«Не ідте у понеділок — важкий день!» — «Земля важче,
ніж день». *Коз.*

Іхать-іхать, та в зубах ⁽¹⁾ віхоть. *Ст. 36.*

Кажуть, як хто раз-в-раз іхать, а ніщо не налаштовано у
біга як дурне. *Ном.* — ... ⁽¹⁾ та десь инде. *Л.*

Иди сідай на віз. *Ном.*

Жартують, як діти, або жінка, просять куди іхать, а не можна,
або не хоче.

Покосом та в паністару носом. *Ном.*

Жартують, як хто скаже, найпаче з дівчорн — «поїдемо, поїде-
мо!»: не поїдете, не сподівайтесь.

Господи, благослови! дай, Боже, час добрий (як ру-
щяють у дорогу). *Л., Сос.* — Господи, пострічай. *Пир.,*
Кон. — Господи Боже, щастя и пострічай. *Рад.* — Щастя,
Боже! *Лох., Пир., Пр.* — Хай Бог щастить — даруй, Госпо-
ди! *Кон.*

З Богом на биструю воду. *Ил.*

11370. Не!.. з долини в долину та на свою Україну (по-
таняйлівське)! *Кон.*

Пішки нема замішки. *Кан., К., Лів.*

Умні люди пішком ходять, а дурни їздють. *У*

Пішечком з мішечком. *Зал.*

Подорожньому и Бог вибачає. *К., Кан.* — ... простить.
Лів., Руд.

«А що це ти, бабо, робиш? тепер піст». — «Подорожньому, шиноч-
ку, чоловікові не гріх!» — а вона вийшла на дорогу, та й плям-
ка собі салце. *Ном.*

Чоловік знає, коли виїзджає, а не знає, коли вернецця.
Проск.

Додому широкі ворота, а з дому узькі. *К.*

Коли зібрався, за нами не бався. *Прав.*

Хліб в дорозі не затяжить. *Ил.*

Хто хліб носить, той не просить. *Ст. 36., [Ил., Евх.]*

11380. Подорожньому хліба не давай, бо люде дякують
за дощ, а він лаецця. *К., Кан.*

Що за сон, як в головах шапка! *Евх.*

Не тоді спати, як товариш шапки шукає. *О., Новз., Ш.*

Товариш мовний в дорозі стоїть за віз смаровний. *Ил.*

Тоді дорога спішна, коли розмова потішна.

У доброго коня не довгі верстви. *Кос.*

В дорозі всього трапиця. *Л., Н.*

Хто часто в дорозі, був під возом и на возі. *Ил.*

Ніч тучить, а дорога учить. *Прав.*

Дорога біжить. *Бат.*

Час би то. *Ис.*

11390. Шлях не спить. *Прав., Л.* — Шлях не гуляє. *Бр.,*
Рад.

Народу богацько — не бійсь и д.

Ночлігів з собою не носять (як хто просцця на ночліги). *Пол.*

Де будуть шанувать, там будемо ночувать. *Пир.* — Як будуть частувать, так и ночувать. *Коз.*

Толкувать — ночувать! підмазать — треба іхать. *Пир.* — Толкувати — ночувати! підмажем, та й поїдем. *Пер.*

Свято поле, мазницю взявши. *Полт.* — Посвящай поле мазницею. *Гр.*

Хто коня годує, той дома ночує. *Коз.*

Хто путає, той ногами не плутає. *Б.* — ... ногами плутає, а хто в'яже, той певно спать ляже. *Рад., Кон.* — Хто в'яже, то й спать ляже. *Б.*

Яловий міст (не іздять). *Пир.*

А за леду де був? тепер кажеш «перевези!» *Крем., Л.*

Шануй гори, мости: будуть цілі кості. *Бр., Зв., Проск.*

11400. Вставать треба, ідучи через мости, жеб були цілі кості. *Ст. 36.*

Ідь не брідь. *Пр. в Ст. 36.*

Стала роса (піг на коневі). *Кон.*

На коня впасти (скочити). *Гат.*

Хто колує ⁽¹⁾, той дома не ночує. *У., Проск.* — Хто просто іде, той дома ночує, а хто об'їжджає, той в лісі блукає. *Кр.*

⁽¹⁾ об'їжджає. *К.*

Навпростець ⁽¹⁾ тільки ворони літають. *Пир.* — ... а люди де по дорозі ходять. *Пер.* — Ворона ⁽²⁾ прямо ⁽³⁾ літає, та ніколи дома не ночує. *Евх.*

⁽¹⁾ Напрямець. *Ш., Хар. 36.* ⁽²⁾ Ворони. *К.; Ворон. Б.* ⁽³⁾ навпростець. *Б.; навпростець. К.* ⁽⁴⁾ не буває. *Пир.; не ночують. К.*

Хто простує ⁽¹⁾, той дома не ночує. *Бр., Зв., Евх.* — Хто колує ⁽²⁾, той дома ночує. *Л.* — ... а хто дуже простує, той в дорозі ночує. *Ил.* — Хто кругу не боїцца, той далі стає новицца; а хто навпрошки, той чортам роги править (або) той швидче дома становицца). *Коз.*

⁽¹⁾ опрошкує. *Збр. Лаз.; вопрошкує. Евх.;* іздить, ходить — навпростець. *(Пол., Пир., Б., О.), навпрошки. (К.)* просто *(Рад.)* ⁽²⁾ колує. *Коз.* ⁽³⁾ Хто кружає, той дома спать лягає, а хто простує. *К., Коз.* ⁽⁴⁾ кругом іздить. *Ос. 5 (XII, 71).*

«Куди твій батько поїхав?» — «На ярмарок!» — «А коли вернецца?» — «Як поїде на об'їзд, то сегодні буде, а як поїде навпростець, и завтра не буде!» *Сл.* — Як поїхав кру-

гом, так сегодні буде, а як навпрошки, то хіба завтра. *Ос. 5 (XII, 71).* — Як поїдеш в об'їзд, то будеш и на обід, а як навпростець, то увечері. *Х. 36., [Зв., Б.]*

Пішов батько напростець: не скоро вернецца. *Павлг.*

Волю коловати, як просто іхати, а бідовати. *Ил.*

11410. Далеко, та легко, а близько, та слизько. *Зв., Л., Коз., Сл., Евх.*

Там тебе и Матвій посніда («Чи можно сюди іхать?» — «Ось поїдь! там и д.»). *З., Кон.*

Ідьте, сердечко, навпрямець, а там живеть Андрій Швець, а там — круто соб — живеть Кулина Вакуленкова: її чоловіка торік взяли в москалі... а там проваллячко, а за проваллячком — гульк — по городу ходить синва кобила, а на призьбі лежить руда собака: ото, сердечко, й отаман живеть. *Зап. (I, 148).*

Не доходя минаючи, де рябі ворота, а новий собака. *Зв., Чигр.*

Язык и до Кракова доведе. *Рад.*

Язык Києва доведе. *К., Бер., Ст. 36.* — ... и кия. *Кор.* — Язык до Києва доводить. *Коз., Кр.* — ... и до кия. *Зв., К., Ил.*

Язык на конець світа заведе. *К., Кан.*

Сюди виль, туди виль — аж за п'ять миль. *Ст. 36.*

Гей, верни, Касян, круто!

Вертай, Грицько, бо у церков заїхали. *Коз.*

11420. Не вхопив тропи. *Кон., Л.*

Хто питає ⁽¹⁾, той не блудить. *Об.*

⁽¹⁾ дороги. *Рад.;* Хто питаєцца. *Ст. 36.*

Блуд мене допитався. *Ил.*

Видно й хати, та далеко чухрати ⁽¹⁾. *Л.* — Близько видати, далеко цибати ⁽²⁾. *Нем.*

⁽¹⁾ махати. *Л.* ⁽²⁾ дибати. *Бр., [О., Нова.]* шкандибать. *Ис.;* стрибать. *Рад., Л., Мг.*

Близенький ⁽¹⁾ світ! *Об.* — Не близько! *С.*

⁽¹⁾ Близомий. *Р., Л., Кон.;* Близомий. *Л.;* Не близький. *Лох., Сос., Нова.*

Далеко, та треба іхать. *Пр. в Ст. 36.*

Очам видно, та ногам обридло. *Евх.* — ... обидно. *Коз.*

Назаводи побіг. *Лів.* — На всі заводи побіг.

Жене, як дідько вітри. *Гат.*

Поспіша, як Жид на шабаш ⁽¹⁾. *Об.*

⁽¹⁾ шабас. *Зв., Рад., Л.;* сабаш. *Бр., Бер., К., Л.*

11430. Поки сонце зайде, то и чорт не знайде. *Бр., Лів.*
Скільки ідеш, та все в однім місці. *Л., О., Ст. 36.*
Скільки вб'єш, стільки в'їдеш. *Об.*
Санна ізда — ангельська ізда, але дідчий виворот. *Г.*
Як буде полоз вогкий, то буде и кінь мокрий. *Кр.*
Тепер іхать (або: ити) — ворога карати (грузько, темно и д.). *Пир., Л.*

Хоч боком котися (рівно, сухо и д.). *Л., Кон., Ст. 36.*
«Що везеш?» — «Олово!» — «Бідна ж твоя голово!»
Ст. 36.

Сопи гора, аби не я. *Б.* — Сопи гора, сопи, та й не в'їдеш. *Лип.* — А що гора сопе? *К.*

Іхала Хима з Ірусалима: тарахкотілка теркоче, а коник бігти на хоче. *Бр.* — ... білою кобилою: тарадайка торкоче, кобилка бігти не хоче. *Гайс.* — ... возок скрегоче, Хима ся регоче. *Ил.*

11440. Обидралися в дорозі, и так, пане, з дому виїхали. *Ст. 36.*

Горілка 11441—11790. — Гість 11791—11951. — Хліб-сінь 11952—12406. — Тхорить 12407—12415. — Пить 12416—12430. — Гостинець 12431—12433.

Зпершу ГОРІЛКА людей розважала, а тепер сама засумувала. *Гат.*

Пий, та ума не пропий. *Ск.*

Пий ⁽¹⁾ винце, та знай дільце. *Б.*

⁽¹⁾ Пий, дівка. *Кон.*

П'яний свічки не поставить ⁽¹⁾. *Б.* — ... а звалить ⁽²⁾ — звалить. *Бр., [Зв., Рад., Бер., Б., Кон., Новг.]*

⁽¹⁾ не погасить. *Б.*; не приліпить. *Проск.* ⁽²⁾ и готовую. *Ст. 36.*

П'яному и кози в золоті. *О., [Ст. 36.]*

Коли голова не по тому, най ся мають ноги на бачнос-ті. *Ил.*

Дай, Боже, пить, та не впивацьця; говорить, та не про-говоритьця; на печі спать, а на покуті дверей шукать. *Кон.*

Хто по повні випиває, той під тином (або: під плотом) спочиває. *Евх.*

Не допивай, не доливай — не будеш п'яний. *Бр., Вас.*

11450. Хто багато п'є, сам себе поб'є. *Ил.*

Пий та не впивайся, між чужими людьми вистерігайся. *Кл.*

Пий та не виї, то знай; а пудпивши, бунтів жадних не починай.

Коли п'яний, то лізь в болото, а не зачіпай. *Ил.*

Хміль не вода — чоловіку біда. *Ст. 36.*

З хмел'єм треба з розумом жити. *У.*

Хміль до лихого людей зводить. *Кл.*

Добре тому пить, чий хміль спить. *Не.*

Добре тому пить, хто хмелю не боїцца.

Голодному на умі хліб, а п'яному хміль. *Слуц.*

11460. На готовий хміль хоч води злий, то оп'янієш. *Евх.*

Сім год баба похмілялась, та з похмілля й умерла. *К., Л., Евх.*

Не доведе Семена горілка до добра. *Кон.*

Горілка не дівка, а Семен не дурень. *Ил.*

Горілка не дівка. *Бр.* — ... не треба їй цілувати — з ума

зведе й сама пропаде. *Бр., Бер.* — Горілка не дівка, здо-

ров'ю злодійка. *Проск.* — Горілка, як та дівка — хоч когө

підведе. *Черн.*

Од пива болить спина, а од меду голова. *Не.*

Як е на мед, тоді пий пиво; а як е на пиво, тоді пий

воду. *Кон.*

Добра вода, бо не мутить ума (або: Блаженна вода, не-

мутяща ума). *Ил.*

Прощай, розуме, як з горілкою ⁽¹⁾ зустрівся. *Ш.*

⁽¹⁾ з чаркою. *Коз.*

Сербне чоловік чарку — як исказиця. *Не.*

11470. Як уп'єцця, так як исказиця. *Л., Коз.*

За чарку, то й за сварку. *Бр.* — За цюю чарочку зби-

вають сварочку. *Черн.*

На підпитку нема спинку. *Гат.*

Як не бить, то й не пить. *Рад.*

П'яний гірше скаженої собаки. *Л.* — ... скаженого пса.

Проск. Сказано: п'яний, що дурний. *Бр.*

Там такий дурний у горілці, що лихө (задиришливо, як

уп'єцця). *Ном.*

Від п'яного поли вриж, а втікай. *Проск.*

П'яного моленіє — хварисейське хваленіє. *Кл.*

П'яного молитва — як хорого піст. *Ст. 36.*

11480. П'яного молитва, як умерлого битва. *Кл.*

П'яний на все зізволяє. *Ил.*

П'яному гори немає — усе рівно. *К.*

П'яному море по коліна. *Об.*

Як п'ян, то копитан ⁽¹⁾; а як проспався, то й свині ⁽²⁾
збоявся. *Бр., У., Проск., Рад., Кан., Коз., Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ пан. *Прав.* ⁽²⁾ віви. *Бр.*

11485. Вибачай, дурний, п'яному. *Я.*

11487. Що у тверезого на умі, то в п'яного на язичі.
Об.

Не бий, не печи — тільки язик намочи. *Б.* — Не бий, не
волочи — у горілці язик намочи, усю правду скаже.

Ходи, кума, до мене, вип'єм у мене. *К.*

11490. Буде п'яна рука и нога. *Л., Пер.*

Хоч коні путай («так много есть там напитоків»). *Пр. в*
Ст. 36.). Ст. 36.

Хто має, той наливає. *Пир.*

Хто п'є, той кривиця: кому не дають, той дивиця.

Рад.

З пісні; дальше вона так: «а ми будем пить, и Бога хвалить
и за нас, и за вас, и за нашу няньку, стареньку, що навчить
нас горілочки пити — гаразд, гаразд».

Пило б и ледащо, як би було за що. *Бр., Рад.*

Добре дуть, як дадуть. *Лів.*

Чоловік постіля, тягни ёго за стіл (одному дає горілку,
чи що, а другого не сажая, то друге и каже...). *Рад.*

Солодкий медок, та ба! *Ст. 36.*

Солодок медок, та по шажку в роток.

Медок солодок, а язичок дере. *Ил.*

11500. Що пропито, в тім не ходити. *Бр.*

Пришов нестаток, випив остаток. *Яц.*

Тут горілка хап, а там хап (з кишені). *Ст. 36.*

Людям дарма життя, аби було пиття. *Збр. Лаз.*

Нема й шаноби, як нема горілки. *Коз.*

Ти до ёго, а він до тебе: *К.*

Покіль суд та право, ми діло поправимо, та по дві по-
хилимо. *Коз.* — Поки суд та діло, давайте по чарці. *Гл.* —
... так вип'єм. *Пер.*

Будем пить з каганця та й чарочки до денця. *Ил.*

Вип'єм по половинці, щоб було легко наші дитинці
Пир., Збр. Лаз.

Вип'ємо лиш, щоб дома (або: жінка, діти) не журились.
Полт., Л., Зал.

11510. А нуте, Самарці, потягнем по чарці (в Ново-
московську). *Ос. 20 (IX, 14).*

Пий та хвали, що б не дали. *Р.*

Пий до братові, бо я голови слабої. *С.*

Пий до кума, а до куми завтра вип'єш. *Кан.*

Чоловік не скотина — більш відра не виг'є. *Лів., Чор.*
Рад. (291).

Як ті п'яниці щодня п'ють добре, що ми попривикали.
Об.

Чи не дора нам березу взети? *Б.*

Чи не весті? бо в колядках передній вожака березою звенця
на Поліссі. *О. Мар.* — Кажуть гості, як випить хотять.

Кумки та кумки, та вип'ємо по румки: а як підем на
той світ, там румок ніт. *Черн. 2.*

А нуте из білих ручок! *Чор. Рад. (48).*

Тра горло промочить. *Пир.*

11520. Ке нам чого-небудь такого, для чого чарки роб-
лять. *Ос. 20 (IV, 20).*

Чарочка моя кругленька, як я тебе люблю, що ти по-
вненька! *Зал.*

Чарочка чепурушечка, п'є Сидоровна душечка.

Ну, пий, стара: гості будуть та й пойдуть, а ми з тобою
вжжили. *Ос. 5 (XII, 73).* — Гості будуть, та й пойдуть,
а ми все дома. *Рад., Пир.* — ... а ми з тобою зостанемся.
Пир.

Перший килішок, як по лёду, другий, як по меду, а тре-
тій не питай, лише давай. *Ил.*

За сі речі дайте нам горілки гречі. *Збр. Лаз.*

По сі мові та буваймо здорові *Чор. Рад. (52).* ... та
будьмо здорові. *Ск.* — ... будьте здорові. *Кулж.*

Кажуть за чаркою, а теж — кінчаючи про що розмову и про-
щаючись, встаючи од столу и д.

По одній ⁽¹⁾ не закушують. *Л., Ком.*

⁽¹⁾ По перші. *Л., Пир.*

Випийте по другій, щоб на одній не скакали. *Коз.*
А ну лиш: чоловік на одні нозі не ходить, а на двох.
Ос. 5 (XII, 73).

11530. Дайте другу — прогнать тую. *Ст. 36.*

Випий три, та й уси ⁽¹⁾ протри. *Ос. 5 (XII, 73); Ком.*

⁽¹⁾ ус. *К., Л.*

На тріх же не іздять.
По чарці, по парці, та вп'ять по п'ять. *Рад.* — ... та всім
по сім, та по стакану, та й станем на стану. *Пир., Л.*
«Чи наливать ще пулш (більш)?» — «По три дай, та то-
ді питай!» *Ком.*

По старинному обряду — п'ють дві изряду.

Перед обідом не вадить, а по обіді загладить. *Ил.*
Що потравка, то поправка. *Рад.*

По отченаші напиймося по чаші. *Ил.*
Поставивши тарілки ⁽¹⁾, по чарці ⁽²⁾ горілки. *Ил.*
[Нос.]— ... поставивши ложки, напиймося трошки. *Проск.*

⁽¹⁾ ложки. *Кон.*; До тарілки. *Не.* ⁽²⁾ Поклавши тарілки, став на стіл. *Ст. 36.*

11540. По нашому українському ⁽¹⁾ звичаю ⁽²⁾ треба пить горілку ⁽³⁾ до чаю. *Пир.*

⁽¹⁾ бурлацькому. *Пир.*; По наському. *Кон.*; По старому. *Вех.*
Кулж.; По руському. *К., Ш.* ⁽²⁾ обичаю. *Кон., Кулж.,* ⁽³⁾ по чарочці. *Вех., Кон., Кулж.*; треба пить горілку и істи сало. *Пир.*

Скільки води не пий, а п'яним не будеш. *Проск.*
Випийте на потуху! *Лів.*

На потуху випийте чвертуху. *Кон.*

Пиво не диво, а дайте горілочки. *Проск.*

Пивши пиво, та воду пити! *Ст. 36.*

Кому не стане, того за лоб.

Та нічого поститись, коли єсть игде міститись (як не п'є у частованні). *Прав.*

По Марусин поясок (в чарці поясочок). *Л., З., Хор., Ш.*
Випиймо ⁽¹⁾ до дна, щоб не було ворогам добра. *Кон.*

⁽¹⁾ Не випив. *Бер.*

11550. Пий до дна, щоб очі не запали. *Л., Коз.*

Випивай до дна, щоб велика росла. *Лох.*

Випивай до дна: на дні молоді дні. *Рад.*

Вип'єм по повній, бо наш вік не довгий! *Зв., Пир.*

Щоб наш вік був довгий. *Л., Пр.*

Випийте: казала Жидівка, що добра. *Пир.*

Випивай, щоб на ворку не оставалось. *Коз.*

Издави хоч пляшку (то пити просить так, не одступає). *Кон.*

Та випий!.. нубо, хоч подерж, хоч у руках! *Л., Кон.*— Та візьміть хоч в руки. *Л., Пир.*

Хто не вип'є до дна, той не мислить добра. *Кан., К., Б.*

Хоч у губу візьміть: може з отрутою даєте (гість хазяїнові, як той частує)! *Л., Кон.*

11560. Торкні в губу (частуючи, каже, як хто не бере чарки). *О.*

Випивай, щоб дід не ворчав. *Рад.*

Випивай, щоб на слезу не оставалось. *О.*

Од порожньої стидно, та від повної жаль (пускать гору тей). *Коз.*

тея). *Коз.*

Гостю налив чару, а сам випив пару. *Кон.*

Кому чарка, кому дві, кому нема й одні. *Рад., Пир.*

Душа міру знає (найбільш, як п'ють горілку не з чаркою, а прямо нахилки). *Об.*

Прийма душа и з ковша. *Рад., Б.*

Хто кого мине, най ногу вивіне (в частованні, або так в приятному якому ділові). *Ил.*

Зоставля на кучері (не допиває). *Дуб.*

11570. Диравий рот (як п'є и потече). *Кулж.*

Хто п'є, тому наливайте, а хто не п'є, тому не давайте. *Бр.*

До кого п'єш, тому й здоров'я кажи. *Б.*

Помершим душам царство небесне! батькам, матерям, братам, сестрам, діткам маленьким... нехай легко згадає: на нашому сватові (або: кумові), а нам пошли, Боже, вік и здоров'я, щоб цей празник одпровадить, Нового року (або: Водохрещ и д.) дїждать легенько и веселенько в мирі-покої из вами здоровими. Будьте здорові, будьте здорові! а будь здорова стара, діти (примовля за першою чаркою)! *Ос. 15 (XIV, 88).*

Щоб Господь родив пшеницю и всяку пашницю, щоб дїждали жать, и споживать, и людям честь воздавать (хазяйка). *Ос. 15 (XIV, 89).*

Будьте здорові, будьте здорові будь здорова, стара! даруй, Боже, благо й весело! даруй, Боже, щастя, долю, хліба вволю, а хліба найбільш! а до хліба посилає, Боже, капусту, буряки, огірки — щоб дїждали садить и поживать, а після в добрім здоров'ї поживать (за другою чаркою).

Роди, Боже, хліб, а до хліба опеньки (се б то — м'ясо), щоб до стожка ходили (до м'яса п'ють).

Приспоряй, Господи, Божу росу, щоб коровки доїлись (до молока).

Будьмо! *Лист. (II, 20).*

11580. Будьмо живи, щоб з наших ворогів повитягало жили! *Б.*

Щоб вороги мовчали й сусіде не знали. *Ос. 20 (IV, 24).*

На здоров'я тому, а хто ворог кому «(бо инший, як вип'є чарку від кого, то слабій буде або-що)»! *Бер.*

За здоров'я наше ⁽¹⁾, та в горличко ваше ⁽²⁾. *Кулж.*

За ваше здоров'я! *Пир.*— За панське здоров'я! *Бр.*

Будте здорові! *Кон.*— ... на здоров'я!

Будте здорові — скачіть на здоров'я. *Кр.*

За здоров'я всіх, забравши в міх; хто слабенкий, той

(¹) ваше. *Ном.* (²) наше.

Будте здорови, в кого чорні брови! *Зв., Рад., Збр. Лаз.*
Будте здорови, як бурі корови, а я буду пить, як черкаський бик. *Кон.*

11590. Будьмо здорови, як сіри корови, а наш бик и так звик. *Рад., Б.* — ... уповні звик. *Б.*

Будьмо здорови, як наші корови! *Лів.* — ... тобі, сволоче, не розвивацьця, а нам молодим не упивацьця! чарочка у роток, а здоровьячко в животок! *Пир.*

Від краю до краю усім добра желаю! *Евх.*

На безголовья тому, хто говорить про куму! *Бр.* — ... тому, а хто любить куму! вам на зависть, а їй на користь.

Здоровенькі будьмо, та себе не гудьмо. *Б.*

Из ваших рук, щоб діждали онук (свати, пьючи). *Прав. Ниж., Лів.*

Дай же, Боже, діждати — яйцями товкати! *Бер.* — ... ковбасою запихати, христос-воскрес казати. *Бр.*

Пошли, Боже, з неба, чого нам треба. *К.* — ... хліба й сала, молока й меду. *Евх.* — Подай з неба, чого треба. *Б.*

Дай, Боже, чого хочецця! *Зв., Рад.*

Боже, дай гоже (або: А ну лиш! гоже дай Боже)! *Кор.* — Дай, Боже, щоб усе було гоже! *Пир., Черн.*

11600. Роди, Боже, овес, ячмінь и гречку, хоч всього потрошечку; роди, Боже, лён и коноплі на весь християнський мир. *Кр.*

Роди, Боже, на всякого долю! *Рад.*

Дай, Боже, того часу діждать: хай Бог хліб родить та скотину плодить. *Кон.*

В кого в руках, в того й в устах. *Коніс.*

Доброму за доброту, а злому за злосту! *Ст. Зб.* — Нехай піде лихому на шкоду, а нам на добро! *Не.*

Дай, Боже, щоб молоді любилися, а старих щоб и колом не розважити. *Бр.*

Нехай вам все добре! *Об.*

Царство небесне їмі! *Лів.* — Нехай царствують. — Царство во небесне помершим душам. *Бр., Бер., К., Л., Кон.* — а нам пошли, Господи, вік и здоровья (¹). *К., Л.* — Помершим царство, а нам на здоровья. *Прав.* — Помершим царство небесне, вічний покой. *Л., Пир., Кон.* — Дідам, бабам, батькам, діткам!.. а помершим дай, Боже, царство.

(¹) а нам ще прожити. *Бр., Бер.*

Пошли вам, Боже, здоровья, та з неба дощ, та хліб, та цвіт, та всячину! *Пир.* ...

Нехай йому легенько згадаецця! *Лів., Сл.* — ... де він у

світі повертаецця (¹). — Коли жив, нехай йому легенько згадаецця; а як умер, царство йому небесне. *Лів.*

(¹) обертаецця. *Зв., Н., Кон., Кр.*

11610. Хай йому так (¹) икнецця (²), як собака з тину (³) ввірвецця (⁴). *Лів.*

(¹) легенько. *Бр., Зв., Рад., Гад., Ал., Павл.* (²) гікнецця. *Бр.;* кнецця. *Р.* (³) з плота. *Бр.* (⁴) як камінь об камінь трецця. *Р.*

Нехай йому легенько икнецця (¹)! *Л., Кон.* — ... икаецця, де там він повертаецця. *Пр., Павлг.*

(¹) гікнецця. *Бр.;* кнецця. *Кр.*

Нехай йому так легенько икнецця, як павине пірья об воду торкнецця (або: черкнецця). *Пир.* — ... икнецця, як пірина об пірину черкнецця. *Б.*

Живи здоров та багат! *Ст. Зб.*

Жила б, багатіла, та з переду горбатіла. *Б.*

Здоров, трам, — випью я и сам. *Ил.*

Здоров, сволоче, коли ніхто не хоче!

Прощай, розуме, завтра побачимось! *Бр., Проск., Пир.*

Чарочка коток, котися в роток! *Рад.*

Я такий чоловік: як візьму, то й випью. *Пир.*

11620. Щоб наці діти так вибрикували (бризкаючи з чарки недопите в стелю). *Л., Кул.*

Роди, Боже, жито, пшеницю, а в запічку дітей копицю. *Збр. Лаз.*

Скільки на кожусі стручків, стільки дитині рочків (або: баранців).

Напився як у лісі, а народу як у церкві (коли не скаже за чаркою якого теплого слова). *Кр.*

Польське пиво (добре). *Пер.*

Гарна горілка, коли не з шинка. *Гат.*

©, це Брусилівська! *Рад., Бер.*

Новомлинка — води половинка, а коропська — суца (про горілку). *Кон.*

Святий понеділку, не сварись на мене, що я пью горілку. *Черн.*

Гарько випить, а жаль покинуть. *Кан., К.*

11630. Погано пьецця — тільки у чарці не застаецця. *Б.*

Ні пьецця, ні остаецця. *Ст. Зб.*

Коли б сего добра та хоч ще піввідра. *К. г., Б.*

Площукаймо указу, щоб напиться по другому разу; та як не перервемось, так и по третому напьемось. *Рад.*

Оце тая запеканка?.. як би ще! *Кр.*
Як випили варенухи, то й загули, як мухи. *Кон.*
И гуляли вони собі день як золото, другий як срібло,
третій як мідь, хоч и додому ідь. *Зап. (II, 53).*
Ноги кажуть «ходімо додому», головонька каже «ходім
до покою», калитка плеще «напіймося ище, я все запла-
чу». *Сл.*

Що на дворі дієцця, у світлиці забудеш. *Не.*
Як не б'єсся, а к вечору нап'єсся. *Коз.*
11640. Де п'ють, там и ллють ⁽¹⁾. *Ск.*— ... без шкоди
не бува — аби здорова наша голова. *Не.*— ... и ллють,
там же и б'ють. *Ст. 36.*— Де п'ють, там и б'ють. *Л.*

⁽¹⁾ розливають. *Кан., К.*

Чуеш, кумасю, щипочко, кришечко, кров бурякова, при-
щена тютюнова (то як жіночки горілку п'ють). *Сл.*— Кров
бурякова, а душа часникова. *Бр., Рад.*
Як пили, то гумоніли (гомоніли), а до рошоту, то й по-
німіли. *Ст. 36.*

Коли б вихорів, виболів, що у мене вихилив! *Нос.*
Безодної бочки не наллеш. *К., Рад.*
Хай її зола п'є (з її горілкою)! *Кон.*
Напивбисься шевської золи! *Проск.*
Бодай ёго п'явки пили: *Кон., Кр., Ш.*
Гладить дорогу. *Лів.*

Дав Бог упитись, та не дасть проспатись. *Кл.*— ... упи-
тись, а п'яний не хоче спати положитись.
11650. Випило залишне, нехай оддише. *К.*
Коли ж горілка проїде з милю,— не буде вже в неї
першого хмілю. *Гат.*

И хміль пропав! *Лів.*— Де той хміль дівався!

Злякався добре.

Він п'є, та ума не проп'є. *Евх.*
П'яний-п'яний, а об угол не вдарицця! *О., Коз.*
В болоті не без чорта, в сім'ї не без п'яниці. *Кон., Ш.*
У п'яниці коли не очі сині, то спина в глині. *Л., Евх., Ш.*
Дивицця на п'яницю — все одно, що причащавця в
Велику п'ятницю. *Пир.*
Гапусю, усип мені осьмусю. *Кон.*
Бодай ті пани жили, що гуральні становили: як би не
ся чмируха, то я б згинув, так як муха. *Бр.*— Як би не
та сивуха, згинув би козак, як муха.

Давне козацтво само мало винниці, и ёму б ні за що панам
за їх дякувать: прислів'я недавніх часів.

11660. Жид а винниця мати не дасть загибати. *Ил.*
Принеси хоч за губою. *Кон.*
Добре ёму й понюхать (п'яниці горілки). *К.*
Добре п'яниці и капля ⁽¹⁾. *Рад., Л., Коз., Кр., Ст. 36.*—
Як п'яниця, то й каплі рад. *Коз.*— П'яниці и капля доро-
га. *Кр.*

⁽¹⁾ крапля. *Зв., Проск., Дуб., Бер.*

Добро Мацьку ⁽¹⁾ й плітка. *Бр.*— Добра Мацьку и
плітка — добра п'яниці капля. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ Марку. *Евх.*

П'яниці брязь-брязь! буде бігти через грязь. *Збр., Шей.,*
Коз.
Додержуй корчми. *Ст. 36.*
Где пиво чуй, там ночуй.
Пиття — пожиття. *Ил.*
Се зілля кожде вживає. *Л., Кон.*
11670. Хто коршму ⁽¹⁾ минає ⁽²⁾, той щастя не має ⁽³⁾.
Ил., Бер.

⁽¹⁾ шинок. *Рад., Б., Х.* ⁽²⁾ зазнає. *Зв.* ⁽³⁾ не знає.

Корчма розуму учить. *Бр.*
Хто п'є, тому Бог на пиво дає. *Ст. 36.*
Блажен муж — до церкви недуж, а до корчми — чім
дуж. *Зв.*
Що корчма, то стій; що корч, то блій,— кріпись, а далі
ступай. *Ил.*
Як би не діти, то би добре було в корчмі сидіти.
Проск.— Же би не діти, лише би в корчмі сидіти. *Ил.*
Не п'ить — вмерти, а п'ить — вмерти; так лучче п'ить и
вмерти. *Пир.*

«Хоч не з добра, а з наруги людської пішла ся вигадка, але ж
навіки дурна, біс ёго батькові!» *Пир.*

П'янки и нашого, що ззів та випив. *Бер.*
Люде п'ють, так честь та хвала; а ми п'єм, так стид
та біда. *Не.*
П'яне, хоч дурне, забува гора (горе), а тверезе — як
замкнуто. *О.*
11680. Пий, дядьку; горілку — смутку забудеш! *Кар.*
Те недужого питають, а здоровому наливають. *Слущ.*
Не з добра чоловік лишню чарку вип'є. *Б.*
Не то п'яний, що наперед пада, а то п'яний, що назад
пада. *Рад., Пир.*

Не то п'яниця, що п'є, а то, що впиваецця. *Новг.*
Не вино, лиш п'янство прокляте. *Кл.*

Хоч п'ян, аби упрям. *Ст. 36.*

П'яниця — проспицця, а дурень — ніколи. *Об.*

Тверезому можна з п'яним жити. *Кл.*

Годі вже дома пити — ходім в шинок. *Полт.*

11690. Коли не напиваецця п'яним, то лучче пить воду.

Евх.

«Иш, як він здобрів до неї!»

Не лий! того кури не визбирають.

П'яний собі розум відбирає, а Бог ёму изнов дає. *Кл.*

Пив не наживо, на смерть. *Пир., Кон.*

Не-минай-корчма, не-пролий-капля. *Зв., Чигр.*

Та він би маму свою пропив. *Проск.*

«Коли б я не на печі, та не в руках дитина, я б тобі дала осьмухи!» уже четверту тягне, стара собака!» — «Не слухай стара!» *Пир.*

Зажирлив очі (упився дуже, або захарлав що). *Пр.*

Як п'є, то не проливає; як б'є, то добре влучає. *Ил.*

Спився, як Беля.

Король Угорський кінця XII с., що син ёго панував років 30, два в Червоні Русі, доки не пропудили ёго геть.

11700. И зстарівся, воюючи, по корчмах . ночуючи. *Ст. 36.*

Ходить до чопа (до шинку). *Б.*

О, вони не п'яниці! мабуть и хліб умочають вже в горілку. *Гр.*

П'є и п'є, нема ёму просипу. *Л., Кон.* — ... и вг'яву. *Ном.*

Що в Бога день, а в ёго очі, як баньки. *Проск.*

Тут така, що в горілці усе б и мокла. *Коз.*

П'є, як в лазні на піч лде. *Кл.*

Чорно п'є. *Ил.*

Не пролива! *Х.*

У свою голову п'є. *Кв.*

11710. Безодня (1) бочка. *Ном.*

(1) Бездінна. *Ров.*

Гуля бабуля, поки на хребті кошуля. *Не.*

Се не панського (1) роду — п'є горілку, як воду. *Зв.* — ... а горілочка, як дівочка; зведе хлопця, як дідочка. *Полт.*

(1) Доброго. *Бр.*

И чарка нова, та горілки нема: хилу, хилу — не тече, коло серця пече. *Лаз.*

И ти тут, и я тут — а хто у нас дома? а хто у нас порубає солому на дроба? *К., Кан.*

П'яна баба співала.

Утопив свій маєток в животі. *Ил.*

Против світ за три гроші. *Проск.*

Де копачі копали, там и гроші пропали (де заробив, там пропив). *Рад.*

Лучче пропить, ніж дігтю купить. *Б.*

Лата на лату сади, а копійку на горілку держи. *Нов.* —

Латку на латці сажу, шаг за горілку держу. *Пир.*

11720. Заробив на хребет та и в губу. *Ст. 36.*

Аби в трунок, а на плечах дарма! *Бр.*

Горілку пий та жінку бий — нічого не бійся. *Збр. Лаз.*

Церкву обдирає и корчму латає. *К., Кан.*

Де в Бога коршма, а в того церков (п'яниця, як кликано до церкви, а дорікали коршмою). *Ил.*

«Михайло, ходім до церкви!» — «Нехай-но!» — «Михайло, ходім до коршми!» — «Махаймо!» *Руд., Гайс.* — «Тит, ходім до корчми горілки», то він и біжить (див. № 10853). *Рад.*

11726. Як до церкви, то й ноги болять (1), а як до корчми, то й в боки взявся (2). *Дуб.*

(1) не здужає. *Бр.* (2) помаленьку йде.

11728. Піп каже: «идімо до божниці», а п'яниця каже: «идімо до коршмиці». *Проск.*

Господи вишній, чи я в тебе лишній?.. чи я коли в церкві бував, чи я коли шинки минав? *Кр.* — Господи, за що мене караєш? чи я коли в церкву хожу, чи я коли корчму минаю, чи я те не вкраду, що лежить недоладу? *С.* — Боже ти мій, за що ти мене караєш? чи я жінки не вбиваю, чи в церкві не минаю, чи я в корчмі не буваю?.. Так ні ж!

Де п'ють, то там мене минають, а де нагай, та ще й зупиню, там я перший. *Прав. Ниж.*

11730. Куняє й наливає, наливає — випиває, випиває й куняє — свого віку козацького доживає. *Збр. Лаз.*

Лихо горлом влізло. *Прав.*

Убив чмеля. *Гр.*

Убив муху. *Лів.*

Вачив вже скляного бога. *Л., О.* — Він геть таки скляного бога держиця. *Коз.* — Стекляного бога поцілував. *Евх.*

Мені не раз доводилось бачити у мішанства нашого (по різних городах), що під п'яну руч, найпаче по весіллях, аживають замість пляшки — склянке Прияпове добро. Як тепер пам'ятаю, років коло тридцятка назад, в Переяслові, я зустрів на улиці весілля, що ходили з добриднями; все те було дуже вже в підпитку; хто в скоки, хто в боки — нестеменна бакханалія! а один з добридників частує (и музик, и жінок, а часом хто й з непохожан трапиця): смокчуть з Прияпа... Розказую про се — може воно кому на що знадобиться. хто захоче добридня рахуби про того склянного бога, хоч певно не од с'єго він узався у нас. Додам ще, що по селах мені нігде не доводилось не тільки бачити, а навет и чути про склянного Прияпа. *Ном.*

Такий, як ясочка.

Саме в красу. *Пир., Кон.*

У п'яти вступило. *Л., О., Ст. 36.*

Оре носом. *Л., О.*

Залити очі. *Л., Кон., Евх.*

11740. П'яний, як чіп. *Л., О.* — ... чопок. *К.*

П'яний, як земля. *Бер., Рад., Л.*

Ложки до рота не донесе. *Л., Пир.*

Пішов меж м'їлі та меж любі, та й вкинув у голову.

Пир.

Напився так, що аж очі побаклучились. *Кон.*

П'яний, як ніч. *Ск.*

И вночі, и вдень завше ёму ніч. *Проск.*

Набражився, як п'яниця. *Коз.*

П'яний, аж валяецця. *Лів.*

П'яний, як швець. *Проск.*

11750. Хоч возьми та й викрути. *Бр., Л., Пир.*

Підгуляв, що й з копитів збився. *К., Кан.*

Добре цівкою смикнув. *Л.*

Напала брага на врага. *Гр.*

Він такий, що й стежки не бачить (п'яний чи так дурний). *О.*

Ходить такий, як квач. *Кон.* — П'яний, як квач. *Л.*

Язика не поверне, неначе він ёму повстаний. *Х.* — Язик

мов повстаний. *Лів.*

Хоч ёму зуби вибери. *Бр., Л.*

Підтоптавсь. *Чор. Рад. (380).* — Підтомилась (або: Підтопалась). *Ном.*

То сторч, то боком (дійшов). *Кон.*

11760. Чмілі гудуть. *Бр., Прав., Ниж., Лів.*

Гуде, як у повітчика в голові (що все п'яний). *З. н. н.*

Напились до положенія риз. *Пир., Черн.*

Голова в пір'ї, борода в коччі (в клоччі), а душа в гайні. *Кан., К.*

Аж чуприна курить (так випив). *Бр.*

Заліг, як собака в грубі (як лежить з горілки). *Рад.*

Взявся п'яний за тин, як за попа тряся. *Пр. в Ст. 36, У.*

Бач, як качки загання. *Бр., С.*

Мислите пише (випише). *Полт., З., Л., Пир.*

Отак чорт п'яних бере! *Л., З., Хор., Евх.*

11780. Світ як банька, а люде, як мухи. *Кам.* — ... перед ним літають. *Бр.* — Світ, як світ, а люде, як баньки. *Проск.*

Не добача — п'яний, або слабій.

Як вип'єш дві-три, то неначе замакітриця світ. *Пир.*

Як кием набито в корчмі людей. *Ст. 36.*

Там (в шинку) їх розмаїтих. *Бр., Кон.*

Хто в коршмі служить, тому в броварі платять. *Ил.*

Де Біг церкву ставить, там дідько коршму.

В коршмі нема пана.

В шинку такий закон: за панібрата. *Кон.*

Тут пити, та не тут спати: треба ёму кием дати и кожух зняти. *Ст. 36.*

Взяти на вишинк. *Гат.*

11790. Де добре пиво, не треба й віхи. *Ил.*

Собака бреше, а ГІСТЬ іде. *Не.*

Дош ідеть, а гость ідеть. *Ст. 36.*

(1) Сорока скрекоче, гості каже. *Дуб.* — ... скрекотала, гості казала. *Рад.* — ... скрікоче (2), гості будуть. *Евх.*

(1) гостей. *Нос.* (2) скрекоче. *Бр., Л.* — Такою примовкою стрічають несподіваних гостей. *Нос.*

З поля вітер — будуть гості. *Л.*

Не в чім котка лапу лизала — аж гостя казала. *Ст. 36.*

Кіштка вмиваецця — проти гостя. *Пир., Л.*

Искра до покуття спажнула (гості будуть). *Пир., Кон.* —

Искра з печі скакнула. *Ном.*

Хтось поспіша.

Як похлепнеця за іжею.

Пришли, Боже, гостя — аби добрий. *Бр.*

11800. Принеси, Боже, здалека родину, то ми и в буд-

день (1) зробимо неділю. *Ос. 2 (194).*

(1) в будні. *Коніс.*

Доброму гостю и (або: Як гарний гість, то й) так ра-

да. *К.*

Любого гостя весною частують медком, а вьосени мо-
лочком. *Дуб.*

Милий гість не часто буває. *Бр.*

Як би він прийшов, то и борщу не треба. *Коз.*

Коли б дав Бог гостя, то б и ми поживились коло гос-
тей. *Б.*— Принеси, Бог, гостя, то и ми напьемся. *Прок.*—
Дай, Боже, гостя в дім, то и я напьюсь при нім. *Ил.*—
Нанеси Бог гостя, то и хазяїну добре. *Збр. Лоз. [Сос.,*
Ст. 36.]— За гостями та й нам добре. *Ном.*

Неси, Боже, в чоботях дамо личаки (хто пізенько в
двері добуваєця). *Прав.*

«У нас хата на помості, просим брата в гості» — «И тут
тії сидять, що добре ідять». *Чигр.*

В рукопису д. Марковича так стоїть: «У нас хата на помості,
просим брата в гості, и тут тії сидять, що добре ідять». Своїми
зупинками я надав таке розумій, з яким мені лучалось чува-
ти. *Ном.*

Хоч заглянь у хату. *Чор. Рад. (291).*

Хоч наплюй у хату! *Л., Кон.*

11810. В чім зван, в тім прибувай. *Пр. в Ст. 36.*

Закрився очима й плечима. *Прав. Ниж., Лів.*— Завер-
няся плечима в світ за очима. *Ст. 36.*

Забувсь, відкіля и двері відчиняюця. *Лів.*

Не цурайсь хліб-солі. *Кулж.*

Меже людьми треба бути людьми. *Ил.*

Нехай буде хоч при людях, коли не на люде. *Бр.*

З головою не жить, а з добрими людьми. *Кон.*

Риба рибою живе, а люде людьми. *Ил.*

На куций бенкет — хоч на неділю. *Лів.*

Будемо гоститися: то у вас, то в тебе. *Бр.*

11820. Чи ся врачимо, чи не врачимо — нехай ся хоть
побачимо. *Ил.*

Святилося — через долинку та в гостинку. *Збр. Лаз.*

Шуми до куми! *Ил.*

Запряжу бугая: куди люде, туди й я. *Рад.*— ... запряжу
я другого; сїдай, жінко небого. *Кон.*

Стукотить, грукотить... «А що там?» — «Кобиляча голо-
ва лізе!» *Евх.*— Стукотить, грукотить кобиляча голова. *Л.*

Ти знай, кому сказати магай-бог, або добридень, а що
му день добрий (луччому — день добрий). *Рад.*

Здорові були и Богу милі (як кого довго не бачили).
Шей.

Дай, Боже, час добрий. *Ск.*— ... пору добру. *Рад.*— Час
добрий. *Кон.*

Добридень. *Об.*— День добрий. *Г., П., Пól., Л.*

«Помагайбі!» — «Бодай здоров!» *Ст. 36.*

11830. Слава (або: Богу) Иусу Христу (замісць здо-
ровкання). *Бр.*

З святим днем будте здорови. *Нов.*— Будте здорови з
сім днем. *Л., Б.*

Будте здорови з тим, що сєгодня. *Пол., Лів.*

Здоров, куме-Наумел Я.

Здрастуйте! Чи кріпкі, чи міцні? *Кон.*

На пса уроки, на kota помисл (!). *Ил.*

Стрївши несподівано приятеля.— (!) ... вроки; на бігуна помисл.
Ст. 36.

Добривечір вам! чи ради ви нам (кажуть веселі гості,
увиходячи)? *Прав.*— ... як ради будете, то й горілочки ку-
пите, то й спасибі вам. *Кон.*

А я слідом за дідом. *Пир., Нос.*

Як увіде, а там рід, або товариство.

«Слихом слихати, видом видати!» (кажуть милому, та
нечастому гостю).— «Давайте приску ноги поспаті!»
(каже гость). *Евх.*

Слихом слихати, видом видати! *Дуб., Пр., О.*— А, сли-
хом слихати! *Л., Пер.*— ... в вічі видати! *Л., Пир., Пр., Б.*—
... видати.— чи по волі (!), чи по неволі? *Зв., Пир., Кр.*

(!) а чи по добрій волі. *Бер.*

11840. «Питайте нас, чого ми прийшли до вас!» — «Ска-
жете!» *Кон., Л.*

Вам наші голови. *Гат.*

Як бачились в горосі та й досі. *Об.*

Що там чувати коло вашої хати? Бик чи привик, телиця
чи веселиця? *Ил.*

А як ся кінь хамутний мае? *Войц.*

Нїби на Підляссі, в якісь Мостовій, приятелі так витяюця.

«Як ся маєте?» — «Посередині: як вчора, так нині». *Ил.*

«Чи ще ви живи, чи душею не наложили?» *Б.*

«Не питай «як ся маєш», — подивись, то пізнаєш. *Ил.*

«Перебиваємся, то сїм, по тім боком. *Л.*

«Перебиваємся то сьак, то так. *Пир.*

«Як поживаєш?» — «А так собі — то боком, то скоком».

11850. «Я думав, що тебе нема». — «Е, ледачого Бог не
вївмел!» *Бр., К.*

«Ну, як же поживаєш?» — «А що мені дієця! живу по маленьку, з ноги на ногу». *Ном.*

Жив, та горбат. *Ст. 36.*

Жив-жив, та побачився.

Вода з водою зійдеця, а чоловік з чоловіком. *Ил.*

Гора з горою не зійдеця ⁽¹⁾, а чоловік з чоловіком зійдеця ⁽²⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ не сходиця. *Бер., Кр., Кулж.* ⁽²⁾ чоловіком як раз.

Розцілувавсь, як Жид на шабаші. *Евх.*

Смокче ⁽¹⁾, як уж жабу. *О.*

⁽¹⁾ Жує. *Рад.*

Сядьмо на колоді, поговорім о пригоді. *Ст. 36.*

Сідайте, щоб усе добре сідало! *Лів.*

11860. Сідайте ⁽¹⁾, щоб старости сідали. *Об.*

⁽¹⁾ в нас дівка е. *Бр.*

Сядь, нехай поли не вісять. *Бер.*

Сідайте, щоб рої сідали. *Бр., Кон.* — Щоб рої роїлись й старости садились. *Б.*

Сади, Боже, все добре! *Кр.*

Сідайте ⁽¹⁾ в ряд, щоб Бог був рад. *Бр., Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ Сядьмо. *Пир., Соє.*

Сядь коло порога, то будеш на покуті; а сядь на покуті, то будеш коло порога. *Бер.*

На покуті — не піп, так кутя, або дурень без пуття. *Об. Евх.*

Дорогі гості, а нічим приймати. *Бер.* — ... потчувать. *Павлг.*

Прийшов гість, та на голу кість. *Бр.*

Пора до двора. *Об.* — ... сходить, місяць и зора. *К.* — ... двора, а додому час. *Ст. 36.*

11870. Пора з двора.

Скільки ни сидіть, то все треба йти. *Ном.*

Як ми сидітимемо, то наш и коровай не зійде (як кажуть — посидіть би). *Рад.*

Треба йти до господи, щоб не було б шкоди. *Б.*

Шукайтесь за гостей. *Л., Пир., О., Ст. 36.* — ... бо ми ще не переставали красти. *Рад.*

Люде добрі, хата тепла. *Лів.* — ... кабаки доволі ⁽¹⁾. *Ном.*

Чого іхать, чом не зостацьця? — ⁽¹⁾ істи та спати. *Гр.;* ну и зімуї. *Зал.*

«Гуляйте!» — «Гуляли б, та хліба не брали». *Лів.* — ... а ви б дали, так у вас діти мали. *Кр.* — ... не брали, а ви свого не дасте. *Б.*

«Стій, Уляно, бо ще рано!» — «Стояла б, так хліба не брала, а ви свого не дасте». *Пир., Кон.*

Бувайте здорови (прощаєця)! *Пир., Кон.*

Здорові будте и нас не забудте, бо и вас нема чого хвалити. *Прокс.*

11880. Забачимося на жидівського Юря. *Прокс.*

Дай, Боже, на тім світі побачицьця. *Н.*

Бувайте здорові, мої чорноброві кліпайте очима (плачте), коли ласка ваша. *Збр. Шей.*

На добраніч, усі блохи на ніч! спать до півночі, витрищивши очі. *Ном.*

Ідіть здорові, колисьте змололи, — а ми пустим нараз, та й за вами зараз. *Шей.*

Най вас Бог щасливе провадить и в найбільше болото посадить. *Шей.*

Пішого до воріт, кінного до коня. *Б.*

А що це кум кума проважав? *Павлг.*

Як довго прощаюця. То, кажуть, проважуючи кум кума у метелицю, обидва померзли.

Було що істи й пити донехочу. *Рад.*

Було що істи й пити, тільки принуки не було. *Войц., Ил.]* — Усе було гаразд, тільки примусу не було. *Кор.*

11890. Так то від своїх и вирвацьця. *Павлг.*

Гарні гості, та не в пору. *Кон.*

Лучче в боці, неже в чужій головці. *Пр. в Ст. 36.*

Хороші ⁽¹⁾ гості, та в середу ⁽²⁾ трапильсь. *К., З., Кр.*

⁽¹⁾ Дорогі. *Дуб., Коз.;* Добрі. *Рад.* ⁽²⁾ п'ятницю. *Зв.*

Гість непрошений не дуже буває тучений. *Ил.*

Де не просять, там києм виносять. *Бр., [Праг, Ниж., Ил.]*

Непроханий гість гірше Татарина. *З., Л., [Зв.]*

Незваному гостю місце за дверми. *Я.*

Прийшли непрохані, то й підем некохані. *Л.* — ... неметені, підем нескребені. *Л., Пр.* — Пришов непроханий ⁽¹⁾.

Іде недякуваний ⁽²⁾. *Рад.* — Пришов незван, пошов неслан. *Ст. 36.* — Як пришов незваний, так и иди неотсиланий. *Гл.*

⁽¹⁾ непросені. *Бр.* ⁽²⁾ недякувані.

Принесе біс кума — та не буде ложки. *Ст. 36.* — Прийде кумець на обідець, а ложки не буде. *Ил.*

11900. Який гість, така ёму й чість. *Об.*

Сяде курка й без поклада. *Бер., Коз.*

Сідайте — на чім стоїте. *Л.*

Просимо істи, та нігде сісти. *Кр.*

Є що й істи й пити, є по чому й походити, тільки ні на чому гаразд гостей посадити. *Кон.* — Єсть що істи, та ні на чім сісти. *Лів.*

Знають гості и самі, що вони нудні, — ато чого б вони калантарили (проти клекоту збитнёго). *К.*

Посидять-посидять, та й далі пійдуть. *Л., Кр.*

Бери, чорте, гостя, а музику посла. *Не.*

З ложкою — до стола, на дурницю — до села. *С.*

Гарні (або: О, любі та милі) гості, та в двері не потовпляця. *Зв.*

11910. Шануйся, як вон ведуть. *Ст. 36.*

Прошу на виступці. *У., Л.*

Ото Бог, а то ⁽¹⁾ порог. *Пр., Пир.*

⁽¹⁾ Оттут Бог, а тут. *Кулж.*

Пороги оббивати. *Л., Гр., Ст. 36.* — ... одбивати. *Нос.* — ... перебивати. *Бр.*

Дарма верба, що груш нема — нехай и не родять; не бувають гості — нехай и не ходять. *Кр.*

Нехай до ёго піп з кадилом прийде, а не я. *Кр.*

«Так просили, так не пускали!..» — «Куди?» — «В хату!» *Кулж.* — Прохали, та в хату не пускали. *Евх.* — Так нас не пускали — до хати... а так приймали, так приймали — все з стола ... та ми посиділи на покуті — знадвору — та й додому пішли. *Казки.*

Як тато псів накупив, то чорт до ёго не приступить (кажуть, як не раді їм в гостях.) *Бр.*

Положили Савку на голу лавку. *Нос.*

Як хто жалкуєця, що погано витали, то так жартують.

Хоч не нагодували, аби запрохали. *Кан., К.*

11920. Їх гудьмо и в них будьмо. *Бр.*

Коломию ⁽¹⁾ гудьмо, а в Коломії будьмо. *Ил.*

Стародавнє місто при Пруті, нині обводове.

На проханого ⁽¹⁾ гостя багато треба. *Ск., Кулж.*

⁽¹⁾ жданого. *Л.*

Гості першого дня — золото ⁽¹⁾, другого — срібло, а третього — мідь, хоч додому ⁽²⁾ ідь. *Пир., Кр., Нос.*

⁽¹⁾ злото. *Проск.* ⁽²⁾ хоч и к чорту. *Рад.*

Гость до трѣх дней. *Л., Ст. 36.*

Сиділи до сії неділі! *Нос.*

Різдвянні гості. *Ном.*

Кажуть про гостей, що довго гостують. Приїхав до чоловіка на Різдво зять з дочкою, та й сидять и сидять; вже й Водохрища пройшло, масниця наближаєця, а вони додому и не думають. От чоловік той и приборав ярміс... Одного ранку снідають, а отаман під вікно: «а чи нема», каже, «в вас різдвянних гостей?» — «Та ні, нема!.. а хіба що?» — «Та таке й таке діло — указ прийшов!» — «Ні, Бог милував, нема.. Ну», каже, «дїтя, указ отаман пішов собі, «треба вам втікати!», и нарав, що він як отаман позав'язує и вивезе з села, ніби просо сіять іде. Так и зробив; тільки на тім ще не окошилось: перестрів отаман и, все таки допитуючись різдвянних гостей, добре разів кілька и потяг ціпурою по мішках, найпаче, де був зять... Врехевька ся довга, и тесті чмутовиті иноді дуже добре розказують и своїм зятям, як ті загостуюця...

Аби з чим-небудь за стіл завести, а зза стола й сами вийдуть. *К.*

Ситого гостя добре годувать. *Рад.*

Щоб було на горілку и на тарілку. *Рад.*

11930. У багатство не вдаряє, а чим має, тім витає. *К., Кан.*

Чужий лоб скубши, треба й свого наставити. *Бр., С., Зв., Кан., К., Мир.*

Хоч застався, а постався. *Ск., Ст. 36.*

Для гостя, для податків.

Як дома пироги, то й в гостях пироги. *Евх.*

Коли сусід, як мідь, тоді проси ёго на обід. *Ил.*

Хто на чужий обід ся спускає, той з голоду вмирає.

На чужий обід иди, а свою ложку з дому бери. *Бр.*

Иди, та з своєю ложкою. *Пр., Кон.*

Своєго в гостях не забувай, а чужого не займай. *Ст. 36.*

Гостя подорожного прийма, бо так обреше всюди, що и очей нігде показати. *Проск.*

Гість лави не засидить, ліжка не залежить. *Ил.*

11940. Клади перед людей хліб на столі, будеш в людей на чолі. *Ст. 36.*

Де люблять ⁽¹⁾, там не учащай. *Проск.* — ... де не люблять ⁽²⁾ — не бувай. *Лів., [Бр., Рад., Ил.]*

⁽¹⁾ просять. *Бр.* ⁽²⁾ не просять — зовсім.

У гостині остатній починай їсти, а первий переставай.
Ил.

Гість — невільник. *Ос. 2 (190), [Ст. 36., Кон.]*. — ... ляже, хоч у перину положать. *Бер.* — ... як невільник: де посадять, там и сидить. *Проск.*

Гость хазяїнові не указчик. *Зал.*

Гості обідом прив'язані. *Слуц.*

Гостям а ні вон (не можна вийти, негода). — *Рад.* — Живому чоловікові не за поріг. *Кр.*

Де чують, там и ночують. *Нос.*

Гостям сміх, а хазяям слізи. *Бр.*

Гірка гостина, коли лиха година. *Ил.*

— Не мила и гостина, коли з дому з сваркою вибираєш.
Проск.

11950. Кого болять кості, той не думає в гості. — Гості об'їдять кості. *Кр.*

Де все гостина, там голод не далекий. *Ил.*

«ХЛІБ та СІЛЫ!» — «Імо та свій!» *О.* — «...а ти в порога (1) постій». *Лів.*

(1) а ти не маєш, то. *Бр.*

Теща жива! *К., Пер.* — Ну, ще твоя теща не вмерла! *З.*

Поспів на обід.

Хто пізно (1) ходить, той сам собі шкодить. *Об., Ст. 36., Яц.*

(1) нерано. *Лів.*

Два третєго не чикають. *Руд.*

Опізнився козак, так будеш и так. *Збр. Лаз.*

Пришов рано — аж не дано. *Ст. 36.*

Просимо імо, а як прийдете до стола, в чоло ложкою дамо. *Шей.* — ... як прийдеш, то в лоб (1) дамо. *Бр., Зв., Л., Кр.*

(1) дулі. *Рад.*

«Час обідать!» — «Просимо!» — «Нехай Бог благословить!» *Бр.* — «Наповняючи!» — «Просим обідать (або: Просимо милости)!» — «Спасибі!» *Рад.* — «Просимо обідать!» — «Нехай Бог наповняє!» *Зв., Кон.* — «...Бог дає повне все».
Бр.

11960. У доброї господині нема ніколи по обіді. *Ил.*

Лихий передобідок и найліпший (1) обід попсує.

(1) Мале снідання великий. *Ст. 36.*

Поснідай трошки — на обіді менше з'єси. *Коз.*

Один хоч иззіж вола, то все одна хвала. *Рад.*

Первий кус усєму голова. *Х. 36.*

Первий шматок ззіси у смак, а другий уже не так. *Евх.*

Стіл кривий (коли не поставлено). *Пир.*

Уміла, кумо (1), варити, та не вміла давати. *Л., Кон.*

(1) Вмілисте, кумцю. *Руд.* — А та подала порося, як Циган вже наївся. Кажуть, як подадуть ласу потраву, як уже добре підхарчились. *Ном.* — В десять кіп казок се в довгої брехеньки. Циган пішов косить до чоловіка та й почав увилувать, так той єму и одскородив: раз те, що цілий день голодний мусив косить, а за вечерю подали ковбасу, як уже Циган наївся. Циган и сказав ото.

Добра кванька, та нема лоньки, хіба буду пальком. *Л.*
Хоч не багато (1), та на тарілоці. *Коз.* — В мене так: хоч рак, та на таріліці. *Кон., Лев.*

(1) трошки. *Бр.*; за копійку. *Р.*

11970. Не їж в шапці, бо твоя жінка буде мати дурного чоловіка. *Не.*

Хтось буде шанувати: коли не зруч, то навкидя. *Л., Пир.*

Каже, похленувшись.

За ідним присідом вечера з обідом. *Бр.*

«Гаряче!» — «Студи, дураче — під носом вітер». *Зал.*

Не бійсь, (ложки) до вуха не понесеш, а до губи. *Бер.*

Як скажуть — темно їсти.

Начинайте, тату, — мати їсть. *Гр.*

Перекуси, та батькові даси. *Ст. 36.*

То слабого питають, а здоровий, що пійме, то змеле.
Бр., [Проск.]

Гостик за стіл, а лишній — хоч и під стіл. *Ноб.*

Савка в кут, коли гості суть. *Ил.*

11980. Іжте гості, а ви, діти, джа (1)! *З.*

(1) ша. *Нос.*; нуї! *Зв.* а ти, жінко, джа! *Л.*

Іжте гості, а мати наїсця и коло хати. *Збр. Лаз.*

«Будем їсти, та не всі. *Ск.* — ... «Хіба вас дома не буде?»
Ном.

Чоловік заколов кабана, пораявця вже коло ёго в хаті, коли входить Циган: «Сала, пане господарю... чи то пак, добрий день!» — «Добридень, сідайте у нас». — «Ах, то-то істимемо, пане господарю!» — «Не знаю, чи всі». — «Хіба вас вдома не буде?»
Казки.

Кожному старцю по ставцю (дерева́на тарілка). *Збр. Лаз.*

Кажуть з серцем, як сім'я не вкупі ідять.

Сядьмо, старий, в парі, щоб гречка родила. *Зал.*
Пословиця говориця (1), а хліб ісцця. *С., Кан., К.*

(1) Мова мовиця. *Кан., К., Пир.;* Мова ся мовить. *Прок.*

Говори, та годуйсь. *Зв., Л., Пир., Н.*

«На вареника та пом'яни чоловіка Каленика!» — «Чорт би твого батька з Калеником, попік руки вареником!» *Л.* — «На, дідусю, панпушку, та пом'яни дочку Марушку!» — «Бодай чорти твого батька з Марушкою, попік руки панпушкою!» *Кон.*

Мене ззіж, сковородку ззіж! *Ном.*

Жартують иноді над хазяйкою, як коло миски добрі мельники, не надасть страви... То якийсь Москаль, в Таганрозі чи-що, задумав сластєни пекти и продавать. Коли и натрапив на якогось заробітчанна: «ти», каже, «заплати мені — коповика чи що, а я тебе сластєнами нагодою». — Сількись!» И почали — той пече, а той ість: як напече оце ваганки, то той згребе обома руками, видавить олію, та и в рот... Звісно, скільки можна чоловікові так ззісти, та ще як вимутюрхався добре! так що Москаль, пік-пік, та ото й каже...

От, іж, дурню, а не бреши. *Прок.*

11990. Іжте, та в очі не лізьте. *Л., [Нос.].*

Іж, свине, м'ясо. *Кон.*

Іж, дурню, бо се з маком. *Зв., Прок., Гат.*

Іжте, добродію, суху рибу, а на сиру вибачайте. *Ост.*

Лига́й пота́пці, впустивши в юшку. *Пир.*

Іж язик, та не ходи до музик. *Кан., К.*

Кажуть дівчатам, як у страві буде язик — се б то, не вдавайсь а гулю, щоб не оббрехали язиками.

Сёрбай, не дбай: хоч рідке, аби багацько. *Ил.*

Сёрбайте, хлопці, юшку, а риба насподі. *Евх.*

Се скидає на ту брехеньку, як один чоловік обід ставив: виру- бав ополонку, поклав хліб, ложки, старців посадовив... іжте, мов, люде добрі, шербу, а там и рибка насподі. *Ном.*

Іжте, діти, сити — на дні патока буде! *Сос.*
Сёрбай (1), Мартине, мати ще підкине. *Зв., Пр., [Бер.].*

(1) Лига́й. *Бр.;* Тріпай. *С.;* Потягай. *Лаз.*

12000. Сёрбай (1), Андрюшка (2), юшку. *Кр.* — ... мала мати свиням дати, та ти нагодився. *Л.* — ...юшку: м'ясо дороге, на три копійки мало дають. *С.* — ...юшку, а я буду м'ясце, бо мене дитина сце. *Бр.* — ...юшку, на дні рибка єсть. *Коз., Черн.*

(1) Хлѣбай. *Бр., Л.;* Хлиши. *Коз., Сл.;* Тріпай. *С.;* Хлѣбай. *Черн.*
(2) Авдрюшко. *С.;* Андрушка. *Коз.;* Андрушку. *Бр., Черн.*

Іж, бо равнó собакам (1) викину. *Л., Б.*

(1) свиням. *О.*

Іж, Левку (1), хоч и глевко. *Л., Кон.*

(1) Берн, Левко. *Ст. 36.*

Поживай (1), Хведьку, то хрін, то (2) редьку (більш вічного). *Ном., [Бр.].*

(1) Приймай. *Уш.* (2) мід и.

Поминаючи мак, іжте й так. *Рад.* — Споминайте мак, та наїстєся й так. *Бр.*

Іж та вдавись та на кольку зоприь, а з кольки на групу — розчепирив чорт твою душу. *К., Кан.*

«Іж, кумасю, хліб хоч позичений!» — «Та дарма, кумочку, мені ёго не віддавать!» *Евх., Рад., [Ст. 36.].* — Іж, куме, хоч позичений. *Л.*

Оце ість! так як горобець. *Пир.*

Не косарі ви (гостям, що небірчі до іжі)! *Пир.*

Не зийде твій коровай (тому, хто одстає з іжею). *К., Кан.*

12010. Ззіж гарбуза, а подивися на вербу, знову буде кортіти. *В.* — Гарбуза наїжся, а на вербу подивися, то й станеш голоден. *Г.*

На ласий (1) кусок найдеця (2) куток. *Ск.*

(1) На ласний. *Бр.;* Сласний. *Нос.* (2) найде.

З насилу люде розживаюця. *Рад.*
Дерево не дерево — подасця. *К.* — ...розійдеця. *Евх.*
Хоч живіт розсядеця, та дар Божий не зостанєця. *Зв., Л., Пир.*

Добрі жорна все перемелють. *Пир., [Кл.]*.
На добрий камінь, що ни скинь, то змеле. *Ск.*
Що Литвину шкодить, то Русину помагає. *Проск.*
Всяк пан своєму животу. *Гл.*
Торкни в губу. *Ном.*— Торкай, тату, в чортову губу. *Кр.*
12020. Не вірь губі, положи на зуби. *Ил.*— Губі нігди
віри не май (або: Не треба віри доймати губі, бо як в неї
торкнеш — аж захочеш). *Ст. 36.*— Не вірь губі: покоштуй,
то захочеця. *О.*

Нум істи гостинець, щоб наш гість не старівся. *Пер.*
Іжте, умочайте, на друге вибачайте. *Пир.*— Іжте, гос-
тоньку, пийте, мачайте, а рештою вибачайте. *Проск., Нов., Евх.*

«Та кушайте, панове гості!» — «Та вже, дядьку, тут ти
сидять, що добре ідять. Уже за ухо не понесемо, а просто в
рот». *Б.*— Тут ти сидять, що добре ідять. *Ст. 36.*

Я тобі хотів би неба прихилити! *Проск.*
— Рад би неба прихилити, та не хилиця. *Зв., Бер., Рад., Л.*

Як неспромога почастиувать гостей. *Рад.*

Ну, прошу вибачить, пробачте, гості мої: не скупость,
така ⁽¹⁾ спроможность. *Ос. 15 (XIV, 89).*— Поживіця,
люде добрі! не скупость, тільки така сила!.. на що мали, на
то приймали. *Бр.*— Не скупость, але лихая сила. *Ил.*—
... така зможность. *Кр.*

⁽¹⁾ Вибачайте, добрі люде! наша щирость, та не. *Рад.*

Не змоглись на евангелію, цілуйте псалтирю. *Криски*
(*Кр. п.*).

Перво сказано попом села Покошич до мирян після грабіжки
лядської села й церкви. (Од Гаврила Оболенського).

Вся причина перед очима (як подадуть страву, припро-
шує). *Рад.*

Кий на кий вадить, а хліб на хліб не вадить. *Об.*— Хліб
на хліб не вадить.

Хрест на хрест не вадить, а кий на кий вадить (як хто
перехристиця уже, а ёго просять ще істи). *О.*

12030. Не вставай изза обіду — ще в печі долото жаре-
не. *Коз.*

Годі, куме, істи, бо не буде на пироги місця. *Ил.*
Іжте борщ, капусту, бо пироги несуть (несуть и не суть).

Нехай Господь наповняє до віку! вже вдовольнилась.
Ос. 15 (XIV, 89).

Очі зглянуця, та живіт не пристане. *Ст. 36.*
Рад би очима істи, та в пельку не лізе. *Евх.*— Очі б їли,
а губа не хоче. *Г., П.*— Ів би очима, та душа не приймає.
Проск.

Не йде на душу. *Пир.*
Через душу ім. *А.*
Як зав'язано *Ст. 36.*

Чи все те спожить, що в чужій хаті лежить. *Нос.*
12040. Усєго хліба не переіси. *Збр. Лаз.*
Хоч вочам стидно, та животу зачісно (звичайний гість
жартує). *Нос.*

Упивсь від тука цнеї господи. *Гат.*
Є в нашого пана свата, ще й буде. *Кан., К.*
Скільки ни сидить ⁽¹⁾, то не заспіваш. *Л.*— Іж, покиль
заспіваш. *Гр.*

⁽¹⁾ Скільки іж.

Доки іж, то не забагатієш, тільки зачереватієш. *С.*
Доти гість и мав, доки не полигав. *Нос.*
Поти гості сидять, — не наїдяця. *Гр.*
Сиди, бабко, як сиділа. *К.*— ... а баба й сидить до по-
сіднього. *Бр.*

Як хто пересидить за столом усіх.

Ніхто тебе в куми (або: танцювать) не візьме. *Зал.*

Як за іжею захрістять.

12050. Нуте бо вже: за Бога, та в шинок (жартують, як
щора за столу уставать). *Кр.*

Так хапались, що й вечерять не нялись. *Коз.*
Не здякуюсь. *Пир.*
Покорно дякувать. *Зв., Бер.*— ... спасибі благодарствую.

Спасибі! *Об.*— Спаси біг! *Прав.*
Велик спасибог. *Ст. 36.*

Дай, Боже, наперед більше (хліба чи чого хазяїну и д.)!

Поздоров, Боже, того, ми в кого. *Нос.*
Роди, Боже, и на камені. *Рад.*

Спасибі Богу ⁽¹⁾, усім святим, и вам — за хліб за сіль
⁽²⁾ Кон.

⁽¹⁾ Матері Божі. *Ном.* ⁽²⁾ и тобі, хазяїне, и тобі хазяїно, и вам
діти.

12060. Хай вам Христос приспоря, чого ви у Бога просите! *Кон.*— Нехай Бог приспоря. *Дуб., Б., Кон.*— Приспоря вам, Господи! *Пир.*

Син небесний нехай вас пострічає! *О.*

Спори ⁽¹⁾, Боже, хліба-соли й всього доволі. *Кон.*

⁽¹⁾ Дай. *Бр.*

Нехай вам Спаситель помагає. *К.*

Хай вам Бог поповняє! *Кон., Білг.*— Хай вас Бог не оставить, чого ви в Бога просите! *Кон.*— Нехай вам Бог нагородить и наповняє, чого ви в Бога желяете! *Бр.*— Нехай вас, добродію, Бог шанує и вашу честь. *Не.*

Господи, пострічай, Духу Святий! *Не.*

Пошли вам, Боже, на сім світі панство, на тім світі вічне царство! *Кул.*

Богу хвала, що ся душа напхала. *Ил.*

Спасибі ні за що, дай, Боже, нічим оддячить (жартують, дякуючи за хліб-сіль,— звісно, у своїх або-що). *К.*

Спасибі за рибу, а за раки нема дяки. *Л., Коз., Б., Ос. 3 (VI, 18).*

12070. Спасибі козиному рогу, козиній головці, и вам пани-молодці. *Бр., Р., Кон.*

Спасибі Миколі, наївся доволі: хлестав-хлестав, та й голодний став. *Бр.*

Спасибі Богу и мені, а господареві ні: він не нагодує, так другий нагодує, а з голоду не вмру (запорозька). *Кул.*

Спасибі за закуску — що ззів курку й гуску. *Кр.*

Спасибі за обід ⁽¹⁾, що наївся дармоїд. *Кр.*

⁽¹⁾ Біг заплаць. *Бр.*

Спасибі за полудень, що наївся, та й голоден. *Кон.*

Спасибі за росіл, а хліб свій, та й сіль. *Ст. 3б.*

Спасибі за хліб, за сіль, за кашу, за милость вашу! не тут би був, де инде; не се б ів, що інше — голодні б не сидів: наївся, як бик; перепавсь, як смик; голодні, як собака; на пузі хоч вош убий. *Кр.*

Благодареники за вареники. *О.*— ... а галушок и в вічі не бачив. *К.*— ... вареники: каші не ів, борщу не ⁽¹⁾ бачив. *Пр.*

⁽¹⁾ борщу чорт його й. *Ном.*

Спасеть Бог твою душку на колючу грушку, на пень боком, на спичку ⁽¹⁾ оком. *Об.*

Чекарь так дякує після їжі, як нема старших, и найпаче, як у кожного був свій хліб: пустота! — ⁽¹⁾ на шпичку боком, на кілочок. *Кан., К.*

12080. Нехай вас Бог благословить и стара Комнашка, що в небі. *Бер.*

Ні за що! *Об.*— Богу дякуйте! — ... Господеві! *Б.*— Вибачайте! Богу дякуйте! *Бр.*— Дякуйте Господеві! *О.*— Спасибі й вам! дай, Боже, здоровья за ваше приятельство! *Кон.*

Що Богу, то Богу, а що людям, то людям. *У.*

Кажуть, як хазяїн одкаже «Богу дякуйте». Є бреханька, що у хазяїна одного з гостем и до бійки дійшло за се «Богу дякуйте». Хазяїн ста ні за віщо ж кажу — Богу дякуйте, а той: «то що Богу, то Богу, а то таки й тобі, а далі: «а тб й тобі, скурвий сине!» и д.

Нема звідкіль, нема за що (жарт на подяку). *К.*

На се прохали! *Кр.*— ... вибачайте. *Ил.*

На те просили, що в рот носили,— звиняйте! *Нова.*

Своя сила в рот пошла (на подяку за хліб-сіль). *Нос.*

На що нас Бог споміг, тим и приймає. *Бр.*

Чим багати, тим и ради *Прок., К., Гр., Ст. 3б.*

Яка заможність, така й скупость. *Евх.*

12090. Чим хата має, тим и приймає. *Бр.*

Чим хата багата, тим и рада. *Нос.*

Вашим даром, та вам же ⁽¹⁾ чолом. *Кулж.*

⁽¹⁾ та до вас. *Б.*

Ще й завтра подякуєте (як ні за що горазд). *Кр.*

Дай, Боже, здоровья он поки (як дякують, а він дума, що ні за що)! *Кр.*

Паси, та й наше займи. *Бр., Л., Кон.*— Паси, та зараньше пригонь. *Кр.*— Займи и нашу на пашу, нехай попасеця. *Лів.*

Жартують, як скаже «спасибі».

Голоде, дай істи! *Бр.*

Голодному завсиди полудня. *Ил.*

Голодному и вівсяник добрий.

Голодному не попадайся під руки. *Кулж.*

12100. Голод и бреше, и краде. *Нос.*

Голод мутить. *К., Пер.*

Сіль мутить, а голод краде. *Б.*

Довг мутить, а голод краде. *Кан., К., Рад.*

Голод усєго науче. *Полт.*

Голодний и кия не боїцца. *Ров., Рад.*

Голодних и муха поводить. *Ил.*

Голодному лиш прибирати, а не перебирати. *Бр.*

Голодному здаецця кожен хліб за булку. *Пир.*

Голодному — кожда страва добра єму. *Ил.*

12110. Як не підъеси, то й святих ⁽¹⁾ продаси. *Коз.*

Се б то: при великі нужді и голоді, чоловік иноді мусить таку святош, як образи, продати.— ⁽¹⁾ святого. *Ш.*

Голод не тітка. *Дуб.*

Голодному хліб на думці. *Пир.*— ... на гадці. *Ил.*

Спанням голоду не перебудеш.

За іду нема встиду. *Яц.*

Не в росадную істи, як нічого. *Ст. 36.*

Не ходиця о наїдок ⁽¹⁾, але о покушання ⁽²⁾. *Ш.*

⁽¹⁾ в наїдок. *Бр.* ⁽²⁾ о скоштунок. *Ж.*

Чим не наїсися, тим не налижесся. *Ил.*

Не тільки іди, кільки біди.

Раз душі догодить. *Л.*— ... не десять раз.

12120. Не івши — легше, поівши — лучче. *Евх.*

Хоч поболонцювати оселедцем (по горілці)! *Бр.*

Тільки нашого, що в душу вложено. *Пр. в Ст. 36.*

Іж гірко, кисело, солоно: умреш, а не згниєш. *Ил.*

Роби до поту, а іж ув охвоту. *Ст. 36.*— ... у поту та *іж* *час*
охоту. *Б.*— Іж до поту, а роби аби не змерз. *Полт.*
(1861 р. № 32).

Як хто ість, так и робить. *Бер., Збр. Лаз., [Бр. Ил.]*
Ст. 36.]

Поволі, добре и д. ість, поволі и д. робить.

Скатертина душа ненажерлива: хоч скільки годуй, то
не нагодуєш. *Збр. Лаз.*

Миска пори не знає: скільки лий, то все буде істи. *Не.*

Варили не варили — давай істи. *Ст. 36.*

Як будеш угоден Богу, то не будеш и голоден. *Прощ.*

12130. Голодний, як собака. *Лів.*— ... пес. *Г., П.*

Істи — аж живіт до спини тягне. *Ст. 36.*

По животу мов коти лазять. *Пир.*

Трусниця, як мокре щеня. *Пр., Лох.*— Охляв, як в дощ
щеня. *К.*

Аж шкура трусниця. *Рад., Л.*

Аж шкура болить. *Об.*

Істи, аж плач! *О., [Ст. 36.]*

Пси му за ухом виють, *Ил.*

И ріски в роті не було. *Л., Пир., Пр., О.*

Нащесерце. *Л., Пир.*— Нащесерце. *Лів.*

12140. Уночі не ів, так ёму чемері затягло. *Коз.*

Прийде голодний, то и ззість холодний. *Бр.*

Наш піддячий любить борщ гарячий, а голодний ість и
холодний. *Тар.*

12143. Дома ⁽¹⁾ за дітьми, а в місті за старцями ⁽²⁾. *С.*

⁽¹⁾ не ззісн. *Бер.* ⁽²⁾ за дідами.

12145. Ти собі хоч мишку піймай. *Евх.*— Велика й миш-
ку собі пійма. *Ном.*

Як роздають що, найпаче гостинці дітям.

Дано тобі кісточку: жоч лижи, хоч надаліше бережи
(жінка чоловікові). *К., Ж.*

«Що варили?» — «Капусту та цибулю, а тобі дамо
дулю!» *Пир., Лаз.*

Горошку потрошку. *Зв.*— ... потрошки. *Бр.*

«Що варили на вечерю?» — «Шару юшку: пошарите, та
й спать ляжете!» *Л.*

12150. «Що ти обідав?» — «Сома: посумував, посумував,
та й пішов». *Бр., Л.*

«Дай, мамо, вечерать!» — «Підожди, долото вкипить, то
будеш вечерать!» *Зв.*— Підожди, долото ще не вкипіло.
Пир.

«Що ти вечерав?» — «Скруті! покрутився-покрутився,
та й спати ліг». *Бр.*

Варили ягли, та й так спать лягли. *Лів.*

Яклить — канючить, докучать просячи; ягли — полядському-пшо-
но.

Були драглі, та спать лягли. *Збр. Лаз.*

Ухопив ⁽¹⁾, як собака обметиці. *Л., Пир., Пр., Б., О., Ал.*

Не наївсь (та й язика прищикнув. *Бер.*)— ⁽¹⁾ Ухопився. *Бер.*
Не ів — зомлів ⁽¹⁾, наївся — звалився ⁽²⁾. *Бер., Рад.,*
Ст. 36., Ис.

⁽¹⁾ обимлів. *Бр.* ⁽²⁾ россівся. *Бр.; розболівся. Ил.*

Лях співає, як істи хоче, а мужик жінку б'є, а Жид бо-
рухи відмовляє. *Бр.*

Іж и пий хоч трісни — ніхто тобі ложкою очей не поро-
тме. *Чор. Рад. (161).*

У нас позапорозький. *Л., Кон.*

12160. Позапорозький не перебірають. *Кл.*

Я не органистий — не перебіраю. *Нос.*

Капуста не тлуста, а Матвій не гордий. *Ил.*

Наша невістка — що не дай, то тріска. *Гр.*

Хто переберає, той перебере. *Ил.*

Хто перебірає, той голодом перемирає. *Рад., Коз., Кон.*
Козак не гордун. *Бр.* — ... що оборве, то й в кавдун.
Лаз. — Козак не гордує: що попав, те й мордує. *Не.* — Не
гордун: що дістав, то ковкнув. *Ил.*

Пшенишне, гречишне — верни вмісто. *Б.*
Муха не портить брюха (як її ззіси). *Евх., Зал.* — ... тіль-
ки надме. *Не.*

Моя душа кривая — усе приймає. *К.*

12170. Хоч не смачно, але багацько. *Нов.*

Попоїв, що попало, аби кишка не бурчала. *Коз.* — Аби
чим кишку напхать, щоб не кавкала. *Кр.* — ... щоб не бурча-
ло у животі. *А.*

И отесу можна в кишку затягнуть, аби не дурчала. *Ис.*
Ховна вона ⁽¹⁾, аби кишка повна. *Лів.*

⁽¹⁾ полова. *Пир.*; Хоч ключця, хоч вовна. *Бр., Кан., Пир., Кр.,*
Сос., Павлг.

Собачина! гадючина!.. Або очі не бачили! *Евх.*
Мені не багацько треба: соли друбок, хліба шматок, та
горілки чарка. *Кон.*

В нас просто: борщ, каша, третя кваша. *К.*

Хоч не рибно, аби юшно. *Ст. Зб., Нов.*

Аби душа пріч не пошла. *Р.* — Аби душа не в пні. *Б.* —
Укинув у пельку (нашвидку хамнув трошки, або випив).

Пир.

12180. Наша душа наїсця и з ковша. *Л.*

Наші діти не пустодомки, приберуть всі обромки. *Гл.*

В рукописові було *обромки*, та хтось поправив на *обломки*.

Мельникі до готової муки. *Проск.*

Дарма, що в черепку, — аби куриця жарена, куриця ва-
рена. *Кон.*

Робити — хоч кием бити, а істи — хоч рачки лізти. *Бат.,*
Кон.

Іло б ся сласно, а робити страшно. *Евх.*

Хотя й голий, аби ззісти добре. *Бр.*

Коли б не пили, не іли, то б в золоті ⁽¹⁾ ходили. *З.*

⁽¹⁾ хороше. *Рад.*

Сёгодня хоч цілого вола ззіж, а завтра захочеця. *Евх.*
Ст. Зб.

Що прожив, то добре — що ззів, то пропало. *Кор.*

12190. Ів би й більше; та гроці треба. *З., Коз.*

Гарне, та трохи. *Л., Кон.*

Бідна головка, що не ів більше!.. а я утрись, та й мну-

Лигаї, як Мартин мило! *Бр., Пир., Павлг.* — Налігався,
як Мартин мила. *Зв., Бер., К., Л., Кр.*

⁽¹⁾ Налопався. *Евх.*; Налупивсь. *Кр.*; Схватив. *Гада.*

Везе батькова куца! *Рад., Л., О., Кр.*

Нічого, пайдить, бреде — про разне кажуть. А той батько, щоб
менш зьжі, попритинав ложки: собі держална, а дітям черпач-
ків... Так ото діти и кажуть.

Заходились, мов коло батькової чуприни. *Пир., Кон.*

Каслий — та въ рот тисне. *Зал.*

Допавсь, як дурень до мила. *К.*

Певно з брехеньки про дурня, що хотів поласувать *миганами*, та
накупив *мила* — не тямив добре розказать крамареві. Далосся ж
те йому *мик-мик* (так він у крамаря питав *мигів*) добре у тям-
ки!.. Іноді в брехенці, замісь *дурня* — Мартин (див. № 12193),
Ном.

Допався ¹, як кіт до сала. *Проск.*

⁽¹⁾ Добрався. *Гат.*

Допався ⁽¹⁾, як віл ⁽²⁾ до браги. *Дуб., Пр., Б., Кр.* —
корита. *Зал.* — ... до калюжі. *К., Бер., З., Л.*

⁽¹⁾ Доваливсь. *Сос.*; Набрался. *Рад.* ⁽²⁾ мня. *Бер., Новг.*

12200. Допався, як свиня до браги. *Евх., Яц.*

Допався, як ужака до молока. *Дуб., Зв., Лох.* — Сус-
ить, як уж молоко. *О.*

Глитає, мов попів мурло. *Кв.*

Сей кусок як умережиш, так и піч перележиш. *Б.*

Як саран! *Лів.* — От саран! *Бр.* — Гірше саранці.
Проск., Л.

Оце ість! аж поза ухами ⁽¹⁾ лящить. *Зв., Лів.*

⁽¹⁾ у вушах. *Проск., Пир.*

Дудить, аж ніс гайдука скаче. *Евх.* — ... гайдука танцює.

Ніс гайдука скаче. *Гат.*

Ість так, аж ніс гнеця. *Рад.* — ... угинаєця. *Б., Кр.* —
додором ходить. *О.*

Ість не в себе. *Лів.*

В розорву ість. *Проск.*

12210. Він одно — трубить (ість багато). *Л., Пир., Кон.*

Як кат измив (повідали все, що поставили). *Бр.*

Мавів, як за себе кинув (миттю). *Лох., Пр.*

Ото ж мені вилизав. *Бр.*
Злизав — та й не лисий!.. *Евх.*
Сир ззів, а на масло давить. *Кан., К.*
Мацьку, ззіхав хліба багацько. *Бр.*
«А я вже перехватив!» — «Як?» — «Та ззів окраєць хлі-
ба, та дві паляниці, та два решета (1) гнилиць». *Сл.*

(1) та решето. *Гр.*

Сєго-того по макітерці, та й годі з мене! *Руд.* — Того
сєго півмакітри. *Кулж.*
Кусочок з воловий носочок та м'якушки з шапку. *Л.,*
Черн.

12220. «Що це ти, бабо, ополоником іси?» — «Десь, спо-
дару, діти корець занесли». *Кр.*

До рота добрав (ложку), та в миску не ввійде. *Л.*
Ненажир напав. *Пир.*
Напав нежидь, нігде и хліба кусок не влечить. *Збр.*
Лаз.

Се в єго істовець (хвороба така, до великої їжі; часом
и жартують). *Пир.*

Ідам тебе ість.
Чи ти ж согрішив, що троха вкришив. *Ст. 36.*
Хіба ріжна ще захотів? *Х.* — ... рожна ще дати? *Кр.*
Тепер ти вередуєш: будеш ти істи печену редьку. *З.* —
Того не ісиш, того не ісиш: ще ти на своїм віку то ззісиш
печеную редьку. *Бер.*

Не про то говорять, що багато ідять, а про то, де воно
ділось. *К.* — ... що багацько ідять! а де воно діваецця, не
зліз зъ неба святий істи. *Бр.*

12230. Очима пива не вип'єш. *Проск.*
Стіл хліба не поїсть. *Коз.*
Все іси та іси — щоб не спав з туху. *Кон.*
Рибу їж, та рибалку не ззіж (не багато бери, бо рибал-
ка з риби живе). *Пир., Кон.*

Хто ласо ість, той твердо спить. *Не.*
Не дуже вмочай, бо осліпнеш (про вареники). *Ос. 4*
(III, 33).

Поволі, хлопчику, раз хліба, два рази борщику. *Бр.*
Сласная іда — животу біда. *Нос.*
Який ти пшенишний (як хто пшенишне любить або що).

Ном.
Не пшикай (або: Не булькай).

Як хто просить, або що — пшенишного, булки.

12240. Пшенишники доведуть, що й хліба не дадуть.

Хто багато ість и п'є, той в розум не тне. *Ил.*
Не кивай, не моргай, а кишок зоставляй. *Збр. Лаз.*
Більше днів, як ковбас. *Яц., Руд.*
Налопався, як Циган сиворотки (сироватки). *Евх.*
Усолодився, як червак у хріні. *Ил.*
Наївся по саму зав'язку. *Рад., Л., О.*
Як колода з живота! *Л., Ст. 36.*
Як наївся за єго здоров'я! *Ст. 36.*
Нарепкався (1), як свиня браги. *Л.*

(1) Накепкався. *Коз.*

12250. Напузався, як менек. *К.*
Пуп-пуп, наївся круп. *Лист. (II, 288).*

Жартують з дитиною, як воно напуценькаецця. — То чоловік во-
ла вкрав и нагодував сімью м'ясом. От приходить хазяїн того
вола, а нікого нема дома, тільки дитина на припечку: сидить
не оддишецця — обрєпкалось. Чоловік ото й каже так: а воно —
«ні», каже, «не круп, а бичинки». — «А де ж та бичинка?» —
«Он», каже, «у сірка», а сірко на погребі, и в погребі віл...
В Десять Кіп Казок трошки инаково розказано. Украдений був
кабанець и геть то вже, и прийшли трусить, а дитина сказала:
«Єге, крупець! може и м'ясця!» — «А де ж ви взяли м'ясця?» —
«Батько такого великого півня принесли на плечах, що аж уги-
нались! а такого сала з нєго нарізали в куски и сілля пере-
сипали!» — «А де ж тее сало?» и д.

Наївсь, хоч під лавку підкоти. *Пр.*
Жіночко, діточки, кутя мене з світу зжене! *Пр.*
Наївся, наче дурний на обіді. *Б.*
Иззіла до капельки, до крішечки; щоб не боліли ки-
шечки.

И мало наїлись, и багаті поїли. *Евх.* — мало їли — худо
звіли. *Ст. 36.*

Добро, наївшися, та мерти голодом. *Пр. в Ст. 36.*
Не то що наївся, и в пазуху набрав. *Пир., Гр.*
Коли наївсь, проси Бога; щоб не розсівсь. *Кон.*

12260. Треба трошки полежать, щоб сало зав'язалось.

З душі ніхто не вийме. *Ст. 36.*
Тобі так хочецця істи, як голодному тее. *Ном.*

«Іж!» — «Я не їж — я так надувся!» *О., Коз.*
Сита кішка, коли сала не ість. *Евх.*

Щипа, як кумова сучка по цибулі. *Збр. Лаз.*
Не їв, тільки побабрав-побабрав. *Збр. Шей.*

Барложиця, як свиня в солоді. *Лох.*
Іди, як пани, а накидали, як свині. *Чигр.*
Помотав, похватав, як собака стерво. *Проск., Х. 36.*

12270. Собака ⁽¹⁾, не покачавши ⁽²⁾, не ззість. *Об., Ст. Зб., Евх.*— Не ззість пес, поки не поваля, а кіт, поки не заворкоче. *Бер.*

⁽¹⁾ Свиня. *Коз.* ⁽²⁾ не повалявши. *Бр., Бер., Пир.*

Курка не ззість, доки не разграбає. *Проск.*— Курка хоч у пашні ходить, а все розгрібає. *Кон.*

Хліб серце укріпить. *Кл.*

Як окраєць на столі, так и душка веселій. *Коз.*

Через сей хліб и брат не брат, и сестра не сестра, тільки по закону щитаєця. *Б.*

Хліб ⁽¹⁾ та вода, то нема голода. *Бр., Пир.*

⁽¹⁾ сіль. *Дуб., Проск., Бер., Рад.*

Хліб та вода то козацька іда. *Лів.*

Оце тобі хліб и ніж: бери, ріж и їж. *Не.*

До оружжя! до хліба та до ножа. *Ил.*

У нас Україна: треба собі самому хліба україти. *Ил.*

12280. Бог ⁽¹⁾ ламав ⁽²⁾, та й нам давав. *Об., Евх., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Исус. *Н.; Христос. О.* ⁽²⁾ Сам Бог хліб лупав. *Проск.*— Кажуть, як припадає без ножа хлібом ділицця.

Сяке-такє гречане, м'яке, — як зачерствіє, так и не вкусиш. *Пер.*

Отакє то гречане! ти ⁽¹⁾ єго в піч, а воно й репаєця. *Сл.*

⁽¹⁾ Оттакє воно гречане з яшним. *Ч.*

Такий хліб удався, що кіт би за шкуру сховався: закалець на палець. *Бр.*

Пекла — бодай катових рук не втекла! місила — бодай трясця трусила! *Кр.*

Спекла Луця: не схоче ⁽¹⁾ їсти й цюця. *Прав. Ниж., Нов.*— Зробила Луцька, що не іла цюцька. *Кон.*

⁽¹⁾ Наварила Муця, що не буде. *Проск.*

Закалець на палець. *Б., Л.*

Чи діжа здіжилась, чи хазяйка сказалась. *Евх.*

Хліб глевкий на зуби легкий. *Кр.*

Іж прісняки, закім будуть кісляки. *Ил.*

12290. Добрий хліб, коли нема калача.

Коли не стане хліба, так грінки грій. *Ст. Зб.*

Отак козацькій: нема хліба, їсти пляцки. *Ил.*— Лихо не козацка: нема хліба, а ні пляцка.

А де той хліб, що вчора ззіли ⁽¹⁾? *Лів., [Ст. Зб., Евх.]*— «А де, тату, той хліб, що вчора ззіли?» — «Під стіл упав, шукай під столом (або: Коти занесли, найдеш другий)». *К.*

«Так то сміялись, що хліба було вволю!.. по сім копієк продавалось за пуд, за цариці. Та стоїть було тижнів два, та повезе у хуторі на винниці (були од Старих Рогаток до самої Преварки; вполсі на лугах були, та й ті повништожалися)». *К.*— ⁽¹⁾ що вчора лежав, а я сєгодня ззів? *Бер.*

Хліба ні скірочки! *Кон.*

Хліба немного, а я и до того. *Бр.*

Скачу, як хліба зобачу. *Бр.*— Дай хліба — поскачу діда. *Зв.*— Скачи діда за кавалок хліба. *Бер.*— «Дай хліба!» — «Поскачи діда». *Бр., Лів.*— ... — «Скачу, скачу діда, ва'скоринку ⁽¹⁾ хліба». *Л., Пр., Евх.*

Остатні слова співають, скачучи на одні нозі — ото й є скакати діда. — ⁽¹⁾ до шкуринки. *Бер.; діда, дай, бабо. За., Кр.*

Сміх мене обгортає, що до борщу хліба немає. *Бр., Лип.*— Що до чого, а хліб до борщу. *Лів., Ч.*

Борщ всєму голова. *Новг.*

12300. Де страва, там и Бог. *Б.*

Лакома ложка для всякого (страва). *Кон.*

Коли б чім борщ ожениць (каші нема). *Рад.*

Не карай мене, Боже, нічим, як у мене борщ ні з чим. *Бр., Рад., Р., Ст. Зб., Збр. Лаз.*

Пустяки вареники з маслом! світ то мій ⁽¹⁾ борщ: хоч поганій, та добіса. *Кр.*

⁽¹⁾ Нема в світі, як той. *Б.*

Сил борщ, клади кашу, — люблю діти, матір вашу (хавай каже). *Бр.*

Хрущі в борщі, а жаба в юсці. *Б.*

Двоє рідких (потрав), третій борщ. *Бр.*

Без штуки и борщ не смачен. *Ст. Зб.*

Як насипчасто, то и накипчасто. *Бр., Зв., Л., Кр., Ст. Зб., Рад., З., Нов.*

12310. Хоч ненасипчасто, то накипчасто. *К.*

Не додаси (потраві) — не доіси. *К.*

Наварила борщу, та й не вихлешу. *С.*

Нісчимний борщ, неначе пійло. *Коз.*

Хоч на собаку вилий. *Бр., Прав. Ниж., Лів.*— ... то й собака скрутиця. *Прав.*

Страва погана, найпаче борщ.

Хоч голову мий! *Бр., Зв., Дуб., Л., О.*

Страва — неначе митель чи луг.

Каша — мати наша, а борщ — полежака, лежить дома, як собака (од москалика чута). *Зал.*

Каша розгониха наша (по каші кінець обіду). *Нос.*

Каша — наша, батьків — борщ. *П., Прав. Ниж., Прок., Ил.*

Борщ без каші удовець, а каша без борщу удова. *Не.*

12320. Борщ та каша добрая паша. *Ст. Зб.*

Добра каша: крупина за крупиною гониця з дрючиною (або: з дубиною). *Кр.* — Крупа крупу гонить, а крупу в чорт не догонить. *Бр., Прок. Ст. Зб.*

Крупник кулішові брат. *Прок.*

Од кулішу ніг не покдлишу. *Коз., [Кон.].*

Куліш, куліш! изнеси нас бісі вам побицьця, нам подя-вицьця. *Коз.*

Юхи даром не лають. *Ст. Зб.*

Іхав Грек з винами, з пивами, та й перевернувсь у на-шій кваші (кажуть, як хто хвалить квашу). *Черн.*

Прирівняла Божий дар до галушок! *Кон.*

Чотири горшки, та все галушки. *Коз.*

Галушки та лемішка, а хлібу перемішка.

12330. Кісіль зубів не портить. *Рад., Л., Б.*

Киселева іда до порога хода. *Рад.*

Паляниця — як пух, як дух, як милее щастя. *Б.*

Беззубому паляниця, поки не застине. *Коз., Кон.*

Ів би паляниці, та зубів чортма. *Лаз.*

Паляниця хлібові сестриця. *Не.*

А вас, книщі, поважаємо: як є в віщо, то вмочаємо, а ні в віщо — вибачаємо. *Зал.*

Все одно, що книш, що пиріг. *Л., Ил.* — ... дай же пи-ріг. *Л.*

Пиріги не вороги, усе хліб святий. — И пиріги той же хліб: все то дар Божий. *Ст. Зб.*

Пиріги обідові ⁽¹⁾ вороги. *Л., Пр.*

⁽¹⁾ борщеві. *Л., Кон.; вареникам. Л.*

12340. Пиріг животові не шкодить. *Прок.*

Вже й дрова, и вода — коли б сир та мука, то б и варе-ників наварила. *Рад., З.*

Раховавши сир, масло, то й пирігів не істи. *Бр.*

Сметаною вареників не спортиш. *Л., Пир.*

Як вареники, то й дух воң, — ... дух випав. *Кан., К.*

Рятуй мене хоч вареником! *Л.*

Ріж мою душу вареником до подушки. *С., [Бр.].* — Пори мою душу вареником (божня така)! *Евх.*

Постійте, вареники ⁽¹⁾ — прийде на вас масниця! *Зв., Рад., [Бр.].*

⁽¹⁾ Чекайте пироги. *Прок.*

Аби рот не гуляв. *Л.* — ... так вареником заткнути. *С.* — Маківкою рот заткни, аби не гуляв. *Дуб.*

Вареники доведуть, що и хліба не дадуть. *Зв., Пир., Б., Кр.*

12350. Були на масниці вареники, та в піст на вербу повтікали. *Зв., Збр. Лаз.*

Ви же вареники, ви же великомученики: ви ж у великих вокропах кипіли, ви же велику муку терпіли!.. а як ми вас побідем, то всіх поїдем. *Бр.* — Вареники, мученики ⁽¹⁾, в окропі кипіли, велику муку терпіли. *Б.*

⁽¹⁾ побіденики. *Зал.*

Вареники побіденики! сиром боки позапахувани, маслом очі позаливани, — вареники побіденики. *Кул.*

Жеримівчки. *Ном.*

Поставили москаля на постой. От хазяйка и наварила вареників — звісно, хамінок перепалось швендяючи, треба підгодувать. Покоштував москаль — смашне: «Ай-да!» каже, «а як», каже, «іх звуть?» — а він іх зроду и в вічі не бачив, й які вони... А хазяїн — може чим захопотаний був, а може й сердитий, шо, мов, манія — «Жери», каже, «мовчки!» — «Гмі!» дума мо-скаль... На другий день вареників нема, на третій теж — не шодня ж брідня. «А шо ж», пита москаль, «нема жеримовч-ків?» *Ном.* — В *Сім Кін Казок* трошки інаково се розказано. Москаль пізно вернувся, голодний, просять істи. «Отам», каже господиня, «в печі у ринці, то достань собі сам». — «Та я, може, перекину!» — «Бери-бери, воно не розіллещя». — «Як же єго істи?» — «Бери в руки та й їж!» — «А шо воно се таке?» — «Ат, жери там мовчки!» — «Гарні твої жеримовчки! жаль тільки, шо трохи».

Вареники, пироги ⁽¹⁾, — пом'яни нас, Господи! *Кр.*

⁽¹⁾ шуляки. *Пр.*

Наш брат курбет хліба не втреть, а бублики дупить, як купить. *Евх.*

Звівши қалач, берися знов до хліба. *Бр.*

И қалач той же хліб. *Пр. в Ст. Зб.*

Из води та з муки пече баба шулики. *Б.*

Жінка голубочка пече млинці з полубочка, а мужик, щоб здоров, білш муки намолов. *Кр.*

12360. Не при хаті раки згадують. *Пир.*
Риба, свинина — не потребує вина. *Ил.*
Рибка без хліба бридка. *Збр. Лаз.*
Таке м'ясо пси ідять. *Проск., Ил., Яц.*
И друк у голову кладуть, як печуть (про печене кур-
ця). *К.*

Сало здір покусало. *Лаз.*
Из сала не велика слава, тільки ласощі. *Об.* — ... слава,
та й без ёго погано. *Новг.*

Як би я був царем, то сало б ів, сало пив. *Ст.* — ... то
все б ів мед та сало. *Б.* — ... то вкрав би пуд сала ⁽¹⁾ та й
втік би. *Кул.*

Ніби Циган так казав. — ⁽¹⁾ сто карбованців. *Ном.*

Як би паном мені бути, то я б сало з салом ів. *Лів.*
Що, як би ковбасі та крила!.. луччої птиці не було. *Л.,*
Нов.

12370. И сало, потало и ковбасам лихо стало. *Ст. 36.*
Божа роса (молоко, масло, сир.) *Кон.*

За Божую росу (молоко) не беруть грошей. *Б.*
Молочка?.. не подоіли бичка! *Кон., Л.*
Сира не можна красти, бо за зубами знати. *Не.*
Для масла ще ся ⁽¹⁾ корова не напасла. *Руд.* — «Дай
масла!» — «Ще корова не напасла». *Ном.*

⁽¹⁾ Масло. *Бр.*

12376. «Дай, мамо, масло!» — «У печі погасло!» *Не.*
Масло в печі погасло. *Кр.*

12378. Сіль — омаста, масло — окраса. *Ил.*

Не досолить — не доість. *К.*

12380. Нема долі без солі. *Дуб.*

Недосіл ⁽¹⁾ на столі, пересіл ⁽²⁾ на голові ⁽³⁾. *Л., Гад.,*
Коз.

⁽¹⁾ Недосіль. *Ил.* ⁽²⁾ пересіль. ⁽³⁾ на чолі. *Бр., Евх.;* на хребті.
Ил.

Солоне, як ропа. *Лів., Збр., Лаз.*
Не солоне, як трава. *Ск.*
Не дасть того добра рідина, що зла городина. *Ил.*
Ой, недобрий хтось тер хрін! *Кулж.*
Хрін каже «я добрий з м'ясом», а м'ясо каже «я и без
хріну добре». *Проск.*

Ота хрінова мати (редька). *Гр.*
Редьку їсти з панами, а спати з свинями. *Проск., Крл.*
Хар. 36.

Хрін та редька живіт упушили — мед та горілка все те
потушили. *Полт.*

12390. Не їж, робаче, цибулі, бо буде й тобі, як на тім
світі осаулі. *Кан., К.*

Горох людська примана. *У.*
Горох ⁽¹⁾, капуста — хата не пуста. *Ил.*
— Луста та капуста — в животі не пусто. *Рад.*

⁽¹⁾ Борщ та. *Бр.*

Ріпа — утіха жінці. *Збр. Лаз.*
Медок у роток, а вошу у церкву. *Ш.*
Сахарю кус, а соломи віз. *Евх., [Кр., Ст. 36.].*
Грушка — минушка. *П., Прав. Ниж.* — ... буде, та й ми-
нешця. *Нов.*

Сливка — слинка (не тривне). *Бр.*
Калинова вітка, як рідная тітка. *К.*
Душу проквасить (чим кислим). *Ном.*
12400. Смаку, як в печеному раку. *Г., Прав. Ниж.*
Аж Киев видно. *Зв., К., О.*

Кислицю вкусив.

Аж Москва видно. *Дуб., Б.*
Аж зорі побачив. *Бр., Дуб., Рад.*
Гірке, як полинь. *Ск.*
Коли б не дірка в роті, ходив би у злоті. *К., 3. [Евх.,*
Кон.]
Коли б не ⁽¹⁾ губка, була б и золота шубка ⁽²⁾. *Кан.,*
С., К., Л.

⁽¹⁾ Як би не чортова. *Проск.* ⁽²⁾ була б шубка. *Проск., [Рад.]*

НАПРУДИЛАСЯ гадова свинота — бодай тобі репну-
ло! *Ш.*

Як тхір. *Ном.*
Слабкий на вторі. *Збр. Лаз.* — Бабка на вторі слабка.
Кул.

12410. Тур-тур! матері в каптур, баткові в бороду, щоб
не вмер з голоду. *К.*
Матері в очіпок, а батькові в шапку! *Гр.*
А ну до хверта (як хто вгрішиця). *Ном.*
Сидить — зажурився!
Нема гіршої біди на світі, як зимою про себе!
Не сідай за вітром — бо буде вонять; не становись про-
ти вітру — бо обмочиш шериньку.

ПЬЄ, як по оселедці. *Бр., Л.*

Ет, дудлить. *Пир., Л.*

От біда, пьєця вода! а п'яниця божиця — не буду пити нікогда. *Кр.*

Не пийте з відра, бо буде жінка вірачкувата. *Кулж.*

12420. Каламутна вода, як кісіль, як джур. *Ил.*

Де вода, там верба. *Бр., Зв.* — Де верба, там и вода.

Об. — Там криниця, де вербиця. *Бр.*

На Божу воду земельки здобути (на колодязь). *Пир.*

Як з шкури не вискочив, такъ хотів пити. *Ст. Зб.*

Зодорови пили! *Кон.*

Здоров пив, Татарину! *З.*

Татарин пив, а Литвин на дереві сидів, та ото й каже — ёго и взяли... А другий сидів під мостом, и як почав Татарюга накидать тому аркан на шню: «Круці головою, Цимох», кричить, «не давайсь», — и ёго взяли. А третій десь далі сидів «глянь», каже, «чи є голова, чи ні?.. здаеця я видав — як ідав, та бороною кивав... одначе не знаю, чи була, чи ні...»

Здоров пивши, ніс утопивши. *З., [Зв., Бер., Рад., Б.]* —
Здоров пив, ніс утопив, хорошу дівчину полюбив. *Кан., Л.* —
... утопив, раком став, води не достав. *Кр.*

Будьте здорови, пивши! *Хат. (168)*. — Доброго (1) здоров'я, пивши. *Пир., Н.*

(1) Добре. *Л., Кон.*

Здорови були та Богу мили! *К., Коз.*

Дай, Боже, здрастувать! *Кон.* — Дай, Боже, здоров'я!
Пир., Кон., Л.

12430. Обпився, як паук. *Зв., Рад., Л.*

«Якого ти мені, тату, ГОСТИНЦЯ купив?» — «Московську бурульку». *Л., Кон.*

Фиги-миги. *Зв.* — ... мило. *Пир.*

Притулюючи до *фиги-миги* ще мило, натякають на ту притичину, що розказана вище під № 12197. *Ном.*

«Де ти взяв?» — «На дорозі од зайця одняв» (кажуть дітям, даючи гостинці), *Лів.*

Спиви 12434—12464. — Музики 12465—12475. — Танці 12476—12558. — Гулі 12559—12577. — Влови 12578—12588. — Карти 12589—12592. — Курить и нюхать 12593—12618. — Сміхи 12619—12842. — Річ на двоє 12843—12855. — Річ 12856—13100. — При-слів'я 13101—13164.

Було так СПІВАТИ (охочо, замолоду); як кашу з маслом їсти. *Бр.*

Геть (1), грибе, нехай кобзарь сяде! *Прав. Ниж.*

(1) Оступися. *Г., П.*

Ніхто не загадує по сій стезці (співать кобзарю думку). *Сос.*

Він стільки пісень знає, що й на воловій шкурі не спав би. *К.*

Може він таку пісню знає, що як би заспівав, то й воля би зав'язав. *Зап. (I, 146).*

Як заспівають, мов тебе на крила підіймають. *Ос. 20 (XIV, 115)*. — Як заспіваю було, так ёго (батькова) душа в небо росте. *Б.*

12440. Уже дівчата закували (пісень на провесні). *Кон.*

Задрав на Рики. *Евх.*

Кажуть так (*Новг.*) тому, хто співа не в лад. Риков — село біля Новгородка.

Затягнув на шестий глас. *Лаз.*

Туде, як бугай в болоті. *Лів.* — Ревнув, як бугай. *Бр., Лох., Л., Пр.*

Як заспіває, то наче у Печерському с'мий білший дзвін. *Не.*

Ревнув, мов у маточину. *Л., Кон.*

Співають співаки — щоб вас побрали собаки! *Ш.*

З таким голосом під Білоусом вовк корову драв (кажуть на ледачого співаку. Білоус річка й село під Чернігвом, по правий бік Десни). *Черн.*

Вие, як собака. *Рад., Пир. [Бер., Х.]*

Співає, як під лавкою (не голосно, не гарно.) *Кулж.*

12450. Співа, як порося в тину. *З., Кр.*

Кургице, як свиня в дощ. *Збр. Лаз.* — Пищить (квічить, кувіка и д.), як порося в дощ. *Ном.*

Вона співає, як муха в глечики. *Гр.*

Не співай, бо будеш плакать. *Коз.*

Був голосок, та позички (1) ззіли! *Кобз., 44. Зв., Пир.*

(1) та коти. *Рад.*

Яка (1) така пісенька, лучча, ніж сварка. *Бр.*

(1) Сяка. *Полт. Час. (1852 р., 262).*

Коли вмієш пісні, так и пісні пригоже; коли вмієш плакать, так и плач пригоже. *Ст.*

Пісня складами славна. *Кон.*

Пісня до правди доходе. *Черн.*—... приходить. *Бр.*

То не пісня, та то правда. *Рад.*

12460. Казка — брехня, а пісня — правда. *Руд.*— В пісні правда, а в казці брехня. *Бер., К., Б.*

Це не казка, а билиця. *Збр. Шей.*

Нема приповідки ⁽¹⁾ без правди. *Бр.*

⁽¹⁾ приповістки. *Ил.*

Болить горло співати дармо. *Проск., Ст. 36.*— ... дурно.— *Ил.*— Даром співать — горло болить. *Пир.*

Се ж тільки піп та півень такі дурні, що до світа співають. *Коз.*— То піп дурний — нащєсерце зіпає. *Пир.*

МУЗИКА, що затирлигав, то и пролигав. *Бр.*

Коли б не скрипка та не бас, то б музика ⁽¹⁾ свині пас

⁽¹⁾ Коли б не бас, то б и (так кажуть и про співаків, найпаче в семинаріях). *Кор.*

Весело ремесло музицтво... легким хлібом забавляють. *Кл.*

У музики ушицьця. *Б.*

Залізи між людей у музиках.

Утяв ⁽¹⁾ до гапликів. *Лів., Евх.*— ... аж гудці сміюцца ⁽²⁾. *К.*— Утну, синку, до гапликів. *Коз.*

Не про музики тільки кажуть.— ⁽¹⁾ Удрав. *Пир., О., Р.; Узєв-Рад.* ⁽²⁾ аж палці знать. *Зв., Пир.*

12470. Був у нас добрий грач, та загнали дівки в (такий добрий був). *Кан., К.*

Пізнає й грача, не партача. *Ил.*

Скрипка без струн, а музика. *Руд.*

Бутум-бутум-бас! а хто буде свині пас? *Збр. Шей.*

Басистий не має де сісти. *Збр. Шей.*

Скрипка плаче и сліз не має. *Збр. Лаз.*

ТАНЕЦЬ не робота: хто не вміє, то стромота. *Ил.*

В танці два кінці: або сам упадеш, або тебе втрутять — а все набьєсса. *Бр.*

Аби танцєвати умів, а роботи и лихо навчить. *Ст. 36.*
За скоки обибью и щоки. *Збр. Лаз.*

12480. Сорочка цвітаром смердить, а ще б танцювалося. *Кан., К.*

За танці — и батька б оддала! *Ном.*

Оттакої чеберячки! *Лів.*

— Корбу крутить, лира грає, бабка кричить, дід гуляє. *Я.*
Пек ⁽¹⁾ єго матері, як завелося: и старе, и мале у боки взялося. *Лів.*

⁽¹⁾ Цур. *Евх.*

Обідранці пішли в танці, голобоки пішли в скоки. *Ном., Нос.*

А ні івши, а ні пивши, скачи, дурню ⁽¹⁾, ошалівши. *Дуб., Рад., Збр. Лаз., [Бер.].*— ... скачи здурівши. *Гл.*

⁽¹⁾ дурний. *Зв.*

Скачи, чорте, пшона дам. *Пр. в Ст. 36.*

Скачи, дурню, батько вмер. *Пир.*

Роздбрало, мов вовка опеньки.

12490. Носицьця, як Катря в постолях. *Рад.*

Гуля, як собака ⁽¹⁾ на прив'язі ⁽²⁾. *Зв., Чигр., Р.*— Погуляв, як собака на веревці ⁽³⁾. *Б.*

⁽¹⁾ Розгулявся, як сірко. *Мг.* ⁽²⁾ и ⁽³⁾ на вірєвці. *Пр., Б., Кор., Мг.*

Скаче ⁽¹⁾, як ⁽²⁾ теля на упоні ⁽³⁾. *Г., П.*

⁽¹⁾ Розгулявся. *Черн., Ш., Гарцюв. Проск.* ⁽²⁾ буци. *Ш.* ⁽³⁾ на мотузі. *Проск.;* на посторонку. *Ил.*

Гарцює (або: радуецця), як москаль на вірєвці. *Рад.*
Стриба, як цап на городі. *Гат.*

Ганя ⁽¹⁾, як куций бик ⁽²⁾ по череді. *Бер., Рад., Б.*

⁽¹⁾ Біга. *Л., Лох., Пр., Б.* ⁽²⁾ як куций. *Б.*

Гуля, як сірко у ярмалку. *Евх.*

Так обертнем хата и ходить. *Не.*

Я забула, що я хора: як танцюй, так танцюй. *Бр.*

Що буде, то буде, а ти, бабо, грай! *К.*

12500. Грай, риби дам! *Л., Гр.*— Грай, риба буде! *Гр.*—

Гри вози йде, а хто єго зна й де.

Грай, Петре, а все шумка. *Ил.*

Гуляй, душа, без кунтуша, лиха-прикупивши! *Проск.,*

Бр., Войц.— ... без кунтуша, шукай ⁽¹⁾ пана без жупана.

(¹) люби. *Евх.*

Гуляй, душа, у роскоші — відвічаю! *Павлг.*
Гуляй, душа, в тілі, коли сорочку воші ззіли! *К.*
Гуляй, душа, в тілі, поки кості цілі. *Ил.*
Нехай наше лихо скаче. *Р.*

Розступіця Подоляне, нехай гиря (¹) погуляє. *Л., Гр., Хар.*

(¹) гира. *Кон.*

Нуте, хлопці, нуте всі! нуте погуляйте! ідні скачте, другі плачте, а треті співайте. *Бр.*

Як був собі Сава, та не ів сала, та все паляниці, не любив дівок замішлівок, та все молодиці замишляниці. *Кан., Кон.*

12510. Чи ви пани, чи ви Ляхи, а ми Запорозці: пам'ятайте, вражі сини, що ми вам не хлопці. *Прав. Ниж.*

Пристань, пристань до вербунки, будеш істи з маслом булки; будеш істи, будеш пити, довбешкою воші бити. *Збр. Лаз.*

Бодай наше Побережжя! хочь нагайка плечі зріже, козак нігди не заплаче, завше скаче. *Гайс.*

Тут Побережжя подністриянське.

И по хаті ти-ни-ни, и по сінях ти-ни-ни; вари, жінко, лину, ти-ни-ни; ти-ни-ни! *Кобз. (162).*

Гуку-пуку за таляр, а чоботи за шостак. *Ил.*

Оттак двом рак, третему юшка. *Кон.*

Сіяв гречку, а уродив мак. *Бал.* — ... нехай буде так.

Гала-драла, гоца-драла. *Ил.*

Ой заграйте цимбали, щоб ніжечки дрижали. *Х.*

Заграй дудничку — танцюй дурничку. *Збр. Лаз.*

12520. Грай, Юрью, танцюй, дурню! грай на муку, поки пшоно натовку: мені мука, тобі пух — щоб виперло з тебе дух. *Л.*

Штани мої шаравари, а ще й дома двое. *Л.* — «Штани ж мої сині, дома двое в скрині (каже хвастун, танцюючи)!» — «Так скинь же мої, вражі сину, коли в тебе є свої (каже його товариш)!» *К., Кан.* — «Ой гоп, штани-шаравари, а ще двое й дома!» — «Та подай же, сучий син, мої!» — «Постой, дядьку!» *Не.*

Ишла баба гомонуха, гаман загубила; а я йшов та знайшов — мене мати біла. «На що тобі, мій синочку, сей гаман издався?» — «На табаку, на тютюн, щоб не розсипався». *Кр.*

Як гуляв, так гуляв — ні чобіт, ні халяв. *Ил.* — ... поки додому дійшов, то й підошов не найшов. *У.*
За Тетяну сто кіп дав (¹), бо Тетяну сподобав; за Марусю п'ятака, бо вона вже (²) не така. *Бр.*

(¹) копу дам. *Л.* (²) бо Марусю.

Оттак чини, як я чиню, люби дочку' аби-чню, хоч попову, хоч дякову, хоч хорошу мужикову. *Кобз. (191).*

Опанас воли пас, а дівчина (¹) бички; постривай (²), не втікай, куплю черевички. *Пир.*

(¹) Опанас свині пас, Катерина бички; почекай. *Я.*

Ой чук, поберемся, та будем панувати, ти будеш свиней пасти, а я заганяти. *Лист. (II, 246), [Збр. Шей.].*

Гарбуз товче, латку латає и на Івана поглядає. *Кр.*
Ой там на долині жуки бабу повалили, и сорочку зняли, прочуханки (або: висіканку) дали. *Збр. Лаз.*

12530. Танцюй, ковалихо, буде тобі лихо; танцюй не журись, матері твої біс. *Ос. 3 (VI, 18).*

Ой жур, мати, жур! ліпший Русин, як Мазур. *Ил.*
Очерет, осока, чорні брови в козака. *Лів.*

Танцювала Романиха з Романом, загубила чтири гроші з гаманом. *С.*

Танцювала Пендюриха з Пендюром, загубила калиточку з тютюном: буде тобі, Пендюрихо, лихо, загубила калиточку тихо (найпаче дітям приспівують до танців, або гуцаючи). *Ном.*

Ишла баба дубнячком, зачепилась гапличком: сюди смик, туди смик — одчепися мій гаплик. *Кр.*

Як би такі або так, або с'як, як би такі запорозький козак! як би такі молодий, молодий, хоч по хаті б поводив, поводив. Страх мені не хочецця, з старим дідом морочицьця. *Кобз. (163).*

Ой жаль шевця, та не вернецця: набрав підошов, та и к порту пішов. *С., Рад., Кон.*

Я робити добре вмю: піч топлю, руки грюю; руки грюю, плечі пару, не йди, Грицю, або вдару. *Вас.*

А терниця тарах-тарах, коло мене в синіх штанах; як я така захотіла, так терниця полетіла (в Пиченюгах). *Не.*

12540. Ой ти ткач ниткоплут, а я бондарівна; піди геть, відчепись, я тобі не рівня. *Збр. Лаз.*

Катерина та Дем'ян посварились за бур'ян: Катерина Дем'яну не попустить бур'яну. *Лів.*

Нащо мені музики — в мене свої язики: -я заграю, по-скачу, и нікому не плачу. *Ос. 3. (VI, 19).*

Ой так, та не як — де урода, там и смак. *Ил.*

Як я була дівочкою, до мене ходили з горілочкою; а як стала молодницею, перестали ходити з водоцею. *Нос.*

Як була я молодниця, цілювали хлопці в лица; а тепера стара баба, не цілюють, хоч би й рада. *К., Кан.*

Як була я молодою; преподобницею, повісила хвартушину над віконницею. *Збр. Лаз., Кобз. (196).*

Як була я молода, була в мене врода; а тепер на виду и в зеркалі не найду. *К., Кан.*

Била Хима Евдокима по череву днищем. *Лів.*

Била Хима Евдокима, пішла позивати; присудили Евдокиму ще Хими прохати. *Б.*

12550. Ой чук-брик! з рогом бик, а Хома из двома. *Лів.—*
... бик — хвалить Бога, що привик. *Бр.*

Ой я свого чоловіка нарядила паном: сорочечка по коліна, підв'язана валом. *Збр. Лаз.*

Ти п'єш, мене б'єш, и не знаєш защо; ходімо ми до попа, котре з нас ледащо. *Бр.*

Пропила верюгу (дерюгу? *Ном.*) на Мусієву наругу, а Мусій кучеряв ту дерюгу викупляв. *Лів.*

Ой бичка, бичка, — яка мати, така й дочка. *Коз.*

Ти зза Дніпра, а я зза Десни (жіноча приспівка під п'яну руч). *Кан., К.*

Ой дід бабці та купив капці, та короткі були, та втяв пальці. *Проск.*

Як пошила, та й наділа — кажуть люде, що доділа. *Евх. Л.*

«Е, та й гидко ти танцюєш, бабо!» — «Е, так довго!» *Л. [Бр.]*

ГУЛІ не одного в'я лапті обули. *Рад.*

12560. Ей стережися тих вечерниць, як мати тебе від вогню стерегла! *Проск.*

Юлиця охитниця, та до сліз доводить. *О.*

Улиця безумниця — хто по тобі ходить. *Лів.*

Любощі а вечорниці заведуть до шибиниці. *Проск.*

Кричи не тужи, за три милі гулять біжи. *Гол.*

Нехай гуляє молодь! більш копи лиха не буде. *Ил.*

Коли миші кота не чують, то собі безпечно герцують.

Три дні не живився, а красно дивився.

Очі — яма: як наївся, тогді досить. *Ст. Зб.*

Чи кіт, чи лишка. *Ск.*

12570. На тобі циганство и панство, коня вороного, ще й квайду до того (примовляють в грі сорока). *Збр. Шей.*

Цур дучки. *Л.—* ... на чотирі пучки, на п'ятий мизинець! *Кор.*

Зацурують дучку, як гуляють хлопці у гл'єга, чи в масла, чи в свинки: одіходить чого од дучки и зацурює; а не зацурює: той, що пасе, займе дучку, а йому вже пасти. *Камн.*

Цур палічка! *Л., Пир., Х.*

У плаза и д.

Хто баби не веде, того трясця (1) нападе. *Лів.*

Ціці-баба, чи кіці-баба.— (1) короста. *Бер.*

Панас, Панас, кинься до нас! *Гайс., Р.*

Як граюцца діти в півжмурки, то оттаке гасло, щоб шукав; а той одкаже: «Кобле, Кобле! ховай же ся добре, бо я хорта маю, по полі пускаю: як піймуть, роздеруть — я винен не буду». *Гайс.*

Кому Хома, кому нема. *Рад., З.*

Теж в півжмурки.

Мотуль, мотуль, на тобі сім дуль! *Ном.*

Дитяче.

Ключка, ключка, хто бдить?

Теж. Бавляцца, крутячи ключку між долонями: до ког'є повернецца носком — «а», кажуть, «се тил»

Дурна, пане, твоя ОХОТА. *Р.*

Риба та зайці приведуть у старці. *Ш.*

12580. Будуть изъ Армени ті часть иміти (на тім світі — хто псів злих держить). *Кл.*

Хто в псах кохаецця, сам йому рівняецця. *Ил.*

Прощай, ряба кобило! через тебе з світа иду. *С., Проск.*

Що за чорт стреля! *Кан.*

Один чорт був, та й того вбито (1). *Л., Кор.—* ... одтягни, щоб не воняв. *Сос.*

Як почувють, що десь стрельнуло.— (1) та и той загув. *Ш.*

Пук — гривня з рук; дим густий, борщ пустий. *Коз.*

Дим густий, борщ пустий, м'ясо вгору, пир'я вниз. *Коз.*

Чортове пир'я и м'ясо занесло. *О., Кор.*

Посип соли на хвіст (то й піймаєш: кажуть найбільш про зайця). *Ном.*

КАРТА хміль любить. *Нес.*

12590. Лучче з розумним свині пасти, як з дурним в карти грати. *Кан., К.*

Люби игру, люби й програу. *Ш.*

Не буду дивицьця, нехай козирицьця. *Збр. Лаз.*

Не заходи з дідьком у ЗАКЛАД. *Ил.*

Боже борони йти в заклад. *Пир., Черн.*

Спор, як хоч, а в заклад не бийсь. *Кр.* — До сліз хоч спорся, а у заклад не йди. *Л., Пир.*

Заклад не йде в лад. *Б.*

Один усе закладався, та и без штанів остався. *Пир., Л.*

Син з батьком закладався, та въ ямці оставсь. *Кон.*

Собаки закладались, та хвостів позбувались. *Ном.*

12600. Хто не КУРИТЬ люльки и не НЮХАЄ табаки, той не варт ⁽¹⁾ и собаки. *С., Рад.*

⁽¹⁾ не стоїця. *Л.* — В Каменім Броді (*Зв. п.*) и круг ёго, не курить нікто в світі.

Коли ти курець; май свою ⁽¹⁾ люльку й тютюнець. *Полт.*

⁽¹⁾ Добрий курець має.

Без люльки, як без жінки. *Л., Ст. Зб.*

За люльку й батька б проміняв (про запалёного люлешника). *Ном.*

Покуримо люльки, щоб дома не журились. *Бр., Лів.*

Люлька не курицьця, мабуть дівчина ⁽¹⁾ журицьця. *Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ жінка. *Павлг.*

Кури, кури, люлечку, мій сизий голубочку! хоч буду за-прядать, та буду тютюн купувать. *Пер.*

«Дай люльки!» — «А робить не гульки?» *З.*

А нуте, синки, за люльки, нехай паска постоїть ⁽¹⁾. *Лів., Евх.*

Жартують з люлешників, як беруцьця вони за люльки. — ⁽¹⁾ а по-рсяти чорт не вхвѣтить. *Рад.* — ... не візьме. *Б.*

Підкури, як Гайдай сову. *Пер.*

Сидів колись під копицею в дощ, а сова на копиці. От Гайдай все курить люлечку та курить, а сова все пѣ димок та пѣ, а далі биркиць — и упала!

12610. А ну, чи вмивалась? *Ном.*

Се б то дівчина: загадує так парубок, беручись кресать. Як що од разу викреше — вмивалась.

Кресь — та й єсть. *Л., Пир.*

Кресь-кресь! бодай ти, дядьку, одного не дїждав, друго-го не випровадив. *Збр. Лаз.*

Кресав Денис, та й на гіллі повис. *Бр., Рад., Збр. Лаз.*

Хто нюхає табачок, то гетманів мужичок. *Ном., Не.*

Табака гарна, терла жінка Ганна; стара мати вчила її мѣяти; дочки ростирали, у ріжки насидали. *Кв. (I, 132).*

Як лятовська дїтвори, табаку вживає. *Ст. Зб.*

Як швец дубом шури пересипа (так нюхарі сушать собі мізок табакою). *Кл.*

Кубе, давай духи потабачимо! *Сл.*

Добре нанюхався!

СМІСЯ, сѣгодня твій день настав. *Л., Евх.*

12620. От уже сѣго душа не скаже, що в пню жила (на веселого)! *Зв.*

Говорить гоже та боже, щоб наша кваша вдалася. *Лів., Зв., Кан., К., Ст. Зб.]*

Сдня в якому ділі балакливого смїхуна.

Идїть, квашу варїть, ато ви понидїли. *Кон.*

Щоб ти з носом був (веселому вигадьковї). *Пир.*

Щоб ся збув! за тобою кишки пїрвати. *Бр.*

А, щоб твій батько стямивсь! щоб тебе та бодай тебе!

Пир. А щоб ти скис. *К.*

Хоч як, то викпицьця. *Бр.*

Мертвий би, здаецця, зареготав. *Ном.*

Аж за боки брався (реготав так). *Дуб., Пир.*

12630. Аж кишки порвали. *Ск.*

О, вже зараз рот до ушей! *Ном.*

Оце хлюпощецьця!

Заливаецця, як пан сироваткою.

И тся смїецця: щось веселе ззіла. *Бр.*

Росмївся так красно, як би пекла не хотів. *Ил.*

Вищирив зуби, як циганські діти до місяця.

Вищирив зуби, як париста свиня. *Бер.* — ... як печенє по-

рся. *С.* — ... як печену редьку. *К.* — ... як зінське ⁽¹⁾ шеня.

⁽²⁾ земське (земське, бо в землі живе. *Рад.*). *Рад.*

Скалицця, як собака на висівки (се б то, як поповіши їх, ясни собі зубами обтира). *Кор.*
Скалить (або: Вискалив) зуби, як собака. *Лох., Пр., О.*
12640. На кутні смієця. *Пир.*
Вам усе йграшки! *Л., Пир.*
Ет, скалить зуби!.. зубоскал! *Пир.*
Чи смієся⁽¹⁾, чи дороги питаєся. *Зв. Лів.*

⁽¹⁾ кпиш. *Бр., Ст. 36.*; кписся. *Рад.*

И хихічки той же сміх. *Пр. в Ст. 36.*
Ти кажеш на глум, а люде беруть на юм. *Лів.*
Ідять тебе блохи та кусають (на скалозуба). *Пир.*
Між людьми чесними зубів не продавай. *Не.*
Зачмутувала кумася коло свого Йвася. *Гат.*
Жарт місце має. *Пр. в Ст. 36.*
12650. Шутки та оглядувайся. *Евх.*
Не сміхом, сваття, не сміхом. *Не.*
Колись засмієся на кутні. *Зв., Рад., [Павлв.].— А, смієся!.. бодай ти сміялася на кутні зуби! Бр.— На кутні бодай засміявся! Евх.*

На кутні сміяцьця — плакать, або сміяцьця з примусом, так що й рот перекривниця, кутні зуби видно.

Грай-грай⁽¹⁾, глечіку⁽²⁾, а підеш без ушка⁽³⁾. *Б.— Шутки, збанок, доки вухо не вирвеця. Проск.*

⁽¹⁾ Шуткуй. *Лох.*; Кипи-кпи. *Евх.*; Жартуй. *Гат.* ⁽²⁾ глечичок. *Лох., Гат., Павлв.* ⁽³⁾ поки ушко видірвеця. *Лох., Евх., Павлв.*; поки не луснув. *Гат.*

Не шутки бураки. *Ст. 36.*
У вас шутки бураки, а в нас ядять. *Ст. 36.*
Смієся, смієся, а зуби держи на полиці (ато повибиваю, мов). *К.*
Жарти на сторону, а⁽¹⁾ хвіст набік. *Л.*

⁽¹⁾ Жарт на сторону и. *Ст. 36.*; Діло не діло, а. *Гр.*

Жарти, жарти⁽¹⁾, а хвіст набік. *Проск.*

⁽¹⁾ Шутки, шутки. *Евх.*

Не з Микити кпити. *Прав.— Не кпити з Микити, бо Микита сам кеп. Бр.*

12660. Коли кпиш, то не смієся. *Бр.— Жартуй-жартуй, та не смієся. Пр. в Ст. 36.*

Смієся, поки будеш плакати. *Бр.*

Смієся-смійся, а за смішки плачем одвітиш. *С.*
По сміху плач наступає. *Ил.*
З жарту и біда часом буває. *Ст. 36.*
Жартувала баба з колесом, та спиця застряла. *Пр. в Ст. 36.*

Шалость до добра не доводить. *Кулж.*
Сміялися твого батька діти, та з ними и ти. *Ш.*
Засмієся, Матвійку, дам копійку. *Рад., З., Л., Н., Б., Кон.*

Засмієся, Терешку, дам денежку. *Б.*
12670. Смієся, смішку (сміюне), дам тобі кишку. *Бр.*

Засмієся, аби чудно. *Л.*
Смієся, дурню, доля буде. *Коз.*

Смієця, що дурний. *Пр., Н.*
Раденький, що дуренький. *Ск.*

Смієця наймит, а нічого не тямить. *Зв.*
Тішиця, як би го бузько носом иськав. *Ил.*

Рад дурень, що пиріг великий. *Нос.*
Сміх не реготи, пійшли баба в переверти. *Евх.*

Сміх мене брав, як батько вмів, та ногами дригав! *С.*
12680. Радуйся, Хвесе, кіт сало несе! радуйся вельми, бо вже перед дверми! *Коз.*

Радуйся, лисий Остапе! цебер Савку родить (радуйся попустому, коли дурень). *Кан., К.*

Втіха, як з порожнього міха. *Бр.*
Сміх! нам регочеця, а ім не хочеця. *О.*

Смієця, своєго не приложивши. *Ст. 36.*
Смієця, кому не ймеця (віри, або й біди). *Нос.*

З другого ся насміває, а за себе забуває. *Ил.*
Смішки з попової⁽¹⁾ кішки, а як своя здохне, то й плакатимеш. *Не.— ... то й жалко. Ном.*

⁽¹⁾ з чужої. *Коз.*

Не смійся рабі⁽¹⁾ — буде й тобі. *Коз., Гл., Мг.*

⁽¹⁾ раба рабі. *Кр.*

Хто смієця, тому не минеця. *Лів., Евх.*
12690. Вам смішки, а мені ні кришки. *Л., Пир., Сос.*

Тобі сміх, а мені плач. *У.— ... на вмі. Бер.— Вам сміх, а мені ледве⁽¹⁾ в час («ледве жие»). Бр.*

⁽¹⁾ а мені саме. *Ст. 36.*

Не треба з тим жартувати, що болить. *Ил.*
Не смійся, Иванку, з моєго припадку. *Збр. Лаз.*

Дай, Боже, жартувати, аби не плакати. *Бер., Рад., Л., Пр.* — ... не хоровати. *Бр., Ст. Зб.* — Та нехай люде сміюц-
ця — аби не плакали. *Вас.*

Хоч смішно, аби затишно. *Кулж.*

З посміху ⁽¹⁾ люде бувають. *Об.* — З посміха буває по-
тіха. *Прок.* — З кого ся насміхають, з того люде бувають.
Ил.

⁽¹⁾ з посмішок. *Кон.; з поганих. Л., Пер.*

На глузи ⁽¹⁾ підняли. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ На сміх. *Пир., О.*

Чим кривіше, тим смішніше. *Лил.*

Просвітку не дають (або: не має). *Бр., Лів.*

12700. Хоч нічого їсти, та весело жити. *Коз.*

Антін козу веде, Антонова коза не йде. *Пир., Гр.* — ... ве-
де, бісова коза не йде: він її віжками, вона ёго ніжкою; він
її дугою, вона ёго другою; він її уздою, вона ёго... *Ном.* —
... веде; він її б'є, а вона не йде. *Я.*

Андрій задерій, задрав ніжку... кішку. *Л.*

Андрій за всіх мудрій: продав халупу, а сам уліз. *Пр.*
в Ст. Зб.

Гарасим, по ⁽¹⁾ кобилі голосив. *Л.*

⁽¹⁾ той що по. *К.*

Кирило ⁽¹⁾, набий мені барило. *Л., Коз.*

Дражнять так Кирила, жартують з ёго мення. — ⁽¹⁾ Гаврило.
Ном.

Кіндрат свині брат, кобилі дядько, а собаці сват. *Гайс.* —
... брат, а кабана вуйко. *Кам.*

Клим-Клим-Клим! *Ном.*

Як музика підкручує кілочки и бренька струни, то ніби вони
так промовляють: жарт. Так же жартують и з мення *Клим.*

Мино, Мино! не вчепи галушок (не виверни галушок;
сторожкіше будь). *Час. (1859 р., № 8).*

Не. Миколо, Миколо! сидів би ти дома, та точив веретена!
Не.

12710. Марку ⁽¹⁾, пильнуй замку. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Коли ти Марко, то ти, Марку.

Микито, чи ти то? *Ном.* — ... я, жінко-небого.

Науме, Науме! дурний ⁽¹⁾ твій уме! *Гр.*

⁽¹⁾ добрий. *Лох.*

Опанас свині пас. *Ном.*

Пилип до стіни ⁽¹⁾ прилип. *Дуб., Пр.*

⁽¹⁾ до гайна. *Л.*

Ой Семене, Семене! ходи, серце, до мене ⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ яди сядь коло мене. *Пр.*

Савка-булавка покотив булку та вбив курку. *Ном.*

Тимошу, убий вошу.

Юрку, Юрку, наплюй в дюрку. *Уш.*

Юрку, спечи курку. *Ст. Зб.*

12720. Якове — свиня тобі дякує! *Гайс.* — ... а кабан лає,
що помий немає. *Ном.*

Піду на гори — роздам своє горе. *Кох.*

Пастух свинопас, держи хліб про запас. *Ст. Зб.*

Одкликнувся Олесь, та й сам гдесь. *Гайс.*

Верниця та найміця — до вечера шаг заробите. *Л.,*
Пир.

Жартують, молодь найпаче, як хто піде.

«Світій вже!» — «Світі очима поза плечима». *Бр., Лил.*

Нічим світить.

«Он дивиця!» — «Нехай дивиця — не поживиця!»
Лів.

«Чи вона жеребна?» — «Жеребна! тільки хвіст та реб-
ра». *Ном., [Евх.]*

Що на серці, то на серці... а що у животі, то чого там
нема! *Х. Зб.*

«Синку!» — «Синку, чи впасеш свинку?» *Гр.*

12730. Ох, не побий плоскони, а побий лён! *Л.* — ... та
побий матки на чотирі шматки. *Кон., [Б.]*

Як хто скаже о-хо-хо!

Оце штучка: загни пальці, та й карлючка. *О.* — Не вели-
ка штучка: загнув палець, аж кручка. *Ст. Зб.*

Як хто скаже — оце штучка, або просто, жартуючи, як що штуч-
ка не побачить, або зовсім нештучне. — ⁽¹⁾ палець. *Рад.; пучку.*
Н., Кон. (2) ключка. Н., Зв.

Жаба — то твоя баба. *К., Л.*

Як хто скаже жаба; а то ще є й забавка дитяча, де так ва-
жуть.

Не до пари-пари, здіять Татари. *Зв.*
«Гарбузі!» — «Твій (!) батько загруз!» *Рад., Л.*

(!) що й. *К.*

Слава Богу, як бик дома! *Пер.*

Як хто подурному скаже слава Богу.

«Що ти робиш?» — «Гусям ярмо, а тобі гайно». *Кон.*

«Що ти робиш?» — «Віку доживаю!» *Кр.*

«Рано!» — «Рано — кому не дано». *З., Пир.* — ... а кому
дано, тому же рано. *Евх.*

«Мужик!» — «Накавав тобі на язик!» *Ном.*

12740. «Здрастуйте!» — «Не застуйте!» *Пир., Кон.*

«День добрий!» — «День добрий з ким добрим, а з вами
не парадна година!» *Шей.*

«Здорові!» — «Не таких як ти боров, а тебе й нічого!»
Кан., К., Лист. (1, 254).

«Не хочеш!» — «Хай зїсть сорочеш». *Зал.* — ... або вороня-
чеш солодчеш. *Ном.*

«Ох!» — «Не люби двох!» *Ос. З. (VI, 21).*

12745. «Дай пирога!» — «Візьми вола за рога!» *Ном.*

12747. «Де ти був?» — «Баньки дув, та надув та й тобі
приїс». *Зал.*

«А за чим?» — «Прислав вітчим.» *Зал.*

«Де воно лежить (шука ного)?» — «На трапку!» (а як
хто не зна сєго жарту и пита: «На якому трапку?» — «На
тому, що як натрапиш, то там и лежить!») *Ном.*

12750. «Дорога.» — «Дорога до самого Бога.» *Ном.*

«Подай кухля!» — «В кухля голова опухла». *Об.*

«Дай мені води!» — «Иди лишень до верби!» *Л., Кон.* —
«Де вода?» — «А там, де верба». *Л., Гр.*

«Подай води!» — «Не води — хвіст відирвеш!» *Збр. Лав.*
Сороки колодязь перевернули. *Бр., Л.*

Нема води, горілки. «Чи то против жінок, що вони изїдуця
то так, як ті сороки, скрегочуть». *Бр.*

«Дай огню!» — «Дай ногу загну». *Ном.*

«Хліб погорів!» — «Не журися — не будеш поів» (поі-
ти). *Ил.*

«Постой!» — «За постой гроші платят!» *Л., Н.*

«Звідкуля ви?» — «Не з куля, а просто з соломи!» *Кан.,*
К. — «Звітки ти?» — «Я не з відки, а я з доброї горілки».
Бр.

«Бабусю!» — «Хиба я пуп гризла, що ви зовете!» *Кон.*
12760. «Не спиця — хліб спиця». — «Устань, прибори
спід голови». *Б.*

«Де ви родились такі?» — «Проти неба на рожку». *Кр.*

И ми люде добрі, и наша мати не синиця. *Ил.*

Все що хрін, то ложкою (надісь, жарт на що мед и д.);
К., Кан.

Нехай на тебе индики брешуть! *Евх.*

Як би в мене була золота солома, я б вас, каже, визо-
лотив! *Гр.*

Розмишля хвостом. *Ном.*

Се б то, маха — скотинна.

Спасибі за хату, и на хаті тепло. *Б.* — ... за хату и надво-
рі тепло.

Чудак покійник, що рибу крав! *Кан., К.*

Як рибалка угабне у свого товариства риби — вона єму не буде
ловицьця. *Новг.*

Хазяїн старший, та не брешеш. *С., Зв., Х.* — ... а ти обзи-
ваєшся худший. *Гр.*

Кажуть на собаку, як сунецця.

12770. На того брешеш, чий хліб їси. *Об.* — ... а мого
хліба не їси, то на мене не брешеш. *Бер.*

Кажуть на чужу собаку (або й на людину), як брешеш.

Єсть там в полі коній много: як злапаєш, то поїдеш.
Водч.

Коли йдеш до вовка на обід, бери й нас з собою. *Ил.*
На що й голова, коли розум! *О.*

Глянь! бридкий, та й не журиця. *Не.*

Оце у мене серце б'єця — як телячий хвіст. *С.*

Що тобі Бог дав — чи дівчину, чи дитину? *Пир.*

Три дні, як не краду (як питають, чи не бачили чого).
Л.

Слухайте, бояре, що князь брешеш (весільна). *Бр., Лів.*

Сокол з місця, сова на місце. *Ст. 36.*

12780. Одна сорока з плота, а десять на пліт. *Бр.* — Со-

рока з кола, а десять соколів на її місце. *Проск.*

Чорт колодочку положив, а Бог чоловіка посадив (один

хлопець лежить, а другий, жартуючи, сідає, та й приказує...

«Та ні бо», той одвітує, «Бог колодочку положив, а чорт

чоловіка посадив»). *Кан., К., Л.*

Не псує лєду, та пускайся на дно. *Руд.*

Не знаєш, чим удавицьця! поклади два палці в рот. *Бр., К., Л., Пир.*

Трудно дівку силувати, коли парубок не хоче. *Ж.*
Трудно парубка силувати, коли дівка не хоче. *Бер.*

Не рад пес, що вбитий, ще й ногами дригає! *Проск.*
Такий мені пан: у соломі спить, а зубами ськаєця. *Гайс.*

Гетте з богами — станем з тютюном. *Евх.*

Замість *гетте*.

Назад з корогвами: нема мерця дома, пішов косить ⁽¹⁾. *Б.*

Замість — *назад*, як за чим пришли, та немає. — ⁽¹⁾ бо чортмає мерця. *Кан., К.*

Назад, Дорош, з копійкою, нехай мати шаг дасть. *Кр.*

12790. Назад, сучко, санки (а не віз)! *Евх.*

Втікайте з хати, бо буду веретеном махати. *Проск.*

Збирайтеся, старці, обід буде. *Евх.*

Тягни рядно на двох одно! *Ном.*

Хапай бики, бо процесія йде! *Прав.*

Данило, хапай точило! *Вас.*

Ручка в точилі звеця *кордою*.

Хватайся на рижого. *Ст. 36.*

Співай, дядьку, — вона довга. *Коз.*

Бий бриндзю в діраву діжу. *Бал.*

Махай нехай косять! *Зв., Рад., Л., Пир., Кон., Х., Гр., Бр.*

12800. Мінняй, свату, сліпу кобилу на носату. *Ил., Лип.*

Мінняй бики на воли, аби дома не були. *Нов., К.*

Рубайся дерево, кривее и правее. *Ст. 36.*

Сюди, люде, вовки бити. *Бал.* — Панове громада, біжіть вовка бити! *Пр.*

З брехеньки про вовка и лисицю. Кажуть в жарт замість — ось-де він! ось идіть подивіця, що я найшов!

Мерзни, мерзни, хвостик! *Ном.* — Мерзни, вовчий хвост. *Ст. 36.*

Мороз давить бабу, мороз давить бабу! *К.*

12806. Два мішки й торба! *Кр.* — Е, я такий, що мішки шию! *Кр.*

То був такий кравець, що прийшов до добрих людей у село та в назвався кравцем, а ті йому й раді. Напоїли, нагодували, а та в

в сукно унесли. Подививсь кравець на сукно, на вікно, перегорнув сюди-туди, та й каже: «Два мішки й торба!» — «Е, ні, будьте ласкові — нам з сього юпку та свиту!» — «Е, я такий, що мішки шию!» — та й будьте здорові!

12808. «Коли батька бьють?» — «Як снопи подають!» *Зв., Кон.*

«Ай дуб!» — «Та й зелений!» — «А щоб ти на йому повісивсь!» *Зв.*

Узялись до гарячого борщу батько з двома синами. Покуштував один син — гарячий. «Ай дуб», каже; покуштував батько: «Та й зелений!», каже; а третій тим часом заслужався про що це вони балакають, та не покуштувавши, цілу ложку вь рот; «А щоб ти», каже, «тату и д.». Ато ще кажуть, що ніби се так сани батька підневідили, — и в такім разі, замість «а щоб ти тату и д.» кажуть: «А щоб ви на йому, синки, повисли!» Е про се брехенька и в Десять Кіп Казок.

12810. «Який, тату, борщ холодний!» — «Ай холодний!.. Сину, одного тебе маю, бодай и того не мав». *Л., Павл.*

«Чого ти плачеш?» — «Батько вмер!» — «Одчого?» — «З голоду». — «Хіба хліба не було?» — «Та був, та ножа не було врізати». *Л.*

«Ох, моя матінко! снівся мені батенько!» — «Цур ему, доненько! поминацьця хоче». *Евх.*

«Діду, Сидоре, собак боюся!» — «А з костуром, бабко!» *Прав. Ниж.*

Певно з тнеі брехеньки про бабу, що не знала, чим діда поминать. «Ой діду, діду», голосить над ним хворим, «чим я тебе буду поминать!» — «Сухарями, бабко! сухарями, любко! сухарями, Пархомих, сивая голубко!» — «Та де ж я, де візьму тах сухарів!» — «Попід віконню, бабко и д.» — «Ой діду-діду, так я ж собак боюся!» — «Из костуром, бабко и д.» *Ном.*

«Ой лишечко! пана щось ззість». — «Ах ти ж прокляте! нехай лучче пан тебе ззість!»
Через ваші вівці та й в кошару не йти (або: не можна и в кошару заглядати). *Бр.* — Через бабини телята не можна и в двір заглядати. *Ил.* — Хіба для твого теляти ⁽¹⁾ та й в пород не заглядати (вовк каже чоловікові на питання: «Чого ти, вовче, заглядаєш?»). *Рад.*

⁽¹⁾ Ова! через твої телята. *Казки.*

«Ей, синку, будем бицьця!» — «Тпру!» — «А що?» — «Що ж, бицьця, так и бицьця». *Кр.*
«Ах, мама казали. *Ил.* — Так казали старі люде, дівча-

Дурні люди! кажуть, батько вмер, а хто ж мене тоді битиме? *Пир.*

У всіх матері дурні, тільки моя розумна — що гріх и сказати. *Евх.*

12820. Мому татові вже стало лекше: перше плював на землю, а тепер вже на бороду. *Проск.*

«А скільки ти, бабо, піймала горобців?» — «Оце, синку, тільки оцього піймаю, то ще дев'ять зостанецця, щоб було десять!» *К., Кан.*

«А встань, синку, та покури люльки!» — «А вже ж матку за череп хватило: чи покуриш, чи не покуриш, а молодить потуриш!» *Черн.*

Що на тому ярмарку — видимо-невидимо! чуть не двадцять п'ять. *Гр.*

«Тату, на ярмалці усі лошат погубили!» — «А ти?» — «Я свого попереду!» *Кр., Кор.* — «...цілий день ходили коло воза, та вже ввечері!» (та насилу вже вкраві). *Черн.*

«Ой, чи не підвинули чого з воза москалі, що ти й приїхав, все мовчиш?» — «Цілий день ходили коло воза — та вже ввечері!...»

Уберися, жінко, в кожух, бо я бити буду. *П., Г.*

«Тпру, воли! давай, жінко, гроші лічити! давай, — сюди туди руб, с'як-так два; за копу теля, за три копії сина — и гроші усі... Е! ...» поїхав. *Сл.* — «Тпру, воли! давай, жінко, гроші лічити!» — «Та що тобі, чоловіче, так здалось, щоб все гроші лічити!.. копу за сіль, копу на сіль, и за копу солі купували; копу з кумом пропили — и гроші всі!»

«Сідайте, бабко, підвезу вас!» — «Не маю, шинку, часу!» *Бр.* — «Сідай, бабо, підвезу тя!» — «Нема часу, треба йти!» *Проск.*

Уліз черв'як у хрін, та й сидів; а як виліз из хрину у моркву, та й каже: «коли б я був знав, що морква солодка, був би давно я виліз». *Бр.*

12830. Жінко, я бачив ведмедя, — та так стрінувся з нами нос к носу, та так мене совість взяла! *Гр.*

Правда, що ми ходили дещо и гуторили прощо; тільки коли я хоч що або абощо, то нехай мені чортзнаєщо — от що, а не то що! а ви ще кажете, щоб я там що-що, або або-що... *Збр. Лаз.*

— То правда, пане, що ми йшли прощо и говорили дещо, але коли ми що на що по що, щоб нас Бог — чортзнаєщо! *Казки.*

В однім селі шкода зробилась, коней покрали, а ночліжники бачили, що такі то коло тих коней ворожили и щось нишком балакали. Пан їх на допрос — так вони ото й кажуть. *Казки.*

Господи прости, був я на страсті, купив свічку за копійчку, понюхав — медом пахне, так я й ззів. *Не.* — Одмінила свічку за копійчку; сіла під тином, понюхала — пахне медком... и ззіла. *Л.*

Не дай, Боже, з кози кожуха, а з свині чобіт; избави, Боже, від Барської (1) греблі; избави, Боже, від Кулаківського (2) справи. *Ос. 10 (XVI, 50).*

З бурлацького оченашу. — (1) Бара-місто (2) пан з поповичів; вславився тим, що не по правді справи розв'язував.

Опанас свині пас, курі крав, у міх клав, курі сокоцуть, у міх не хочуть (1). *К.*

(1) не хочуть; мішок рвеця — щось кудись преця. *Ном.* — Теж з бурлацького оченашу.

Я в Бога міна (нікого не займаю). *Б.*
Муйсій, живо при! *Я.*

«Monsieur, je vous prie!» просив поравення Хранцуз свого підвідника, щоб віз поволі; а той, на мення Мусій, ото так зрозумів його прозбу...

Соловей у лісі реве, а ведмідь щечече. *Не.*

Нім дитина запіла, когут духа спустив. *Ил.*

Оступіця, сторчаки!.. оттак, як бачите, стовбичать. *Гр.*

12840. Помагай-Біг! повна піч людей! позичте дрябіляс-

того Павла, поїхати пельками по бика. *Кон.*

«Добривечір, кума! ти не теліла моїх бачок?» — Теліла, теліла! під моім ночом стогували, мої брехи засобачили, я в гледочку пощелила (в щілочку погледіла), аж там яду-нята гарчать (вовки ідять уже телят); я за гук (гукать), та й туди, аж воно вертом перечеревенилось, дригами — нож, нож (дригає ногами)! *Кр.* — «Сестривечір, добрички! чи не телячили моєї виді?» — «А яка ж твоя видя?» — «Під сіреньким черевеньке, на лисинці лобок, на шиї китичка, на мотузочці хвостик». — «Телячили, сестричко, телячили! за хвостила задерю, поочеретила геть до бігу — и д.» *Лист. (Л., 200).* [Збр. Шей.] — «...чи не телячали моїх видень (1)?» — «А які твої видні?» — «На лисинці лобок, на мотузочці шийка (2).» — «Під нашим стогом стогували (3), теляччя затючали, я за сокіраги, вони задрали лози та побігли у хвості (4).» *Сос.*

(1) чи не видали моїх телят? (2) на лобку лисинка, на шиї мотузочка. (3) стояли. (4) я за сокіру; вони задрали хвості та побігли у лози.

Дати чернечого хліба. *Ном.*

ЦЯ РІЧ НА ДВІЧІ. *Гат.* На двічі річ. *Зв.*
12844. Канальська робота (тяжка, бридка, и роботи на каналах). *Кул.*

12846. На твої, пане, шиї воля (воля и зоб.). *Нос.*
За водою підеш, то й не вернешся (треба казати по воду). *Л., Пир.*

Коли б дощ не шов, то б и поїхав (жартує, що каже на дощ *ишов*, а не *падав*). *Ст. 36.*

Медвідь пиво варить (Гуцули в Карпатах на якусь *Чорну* гору кажуть, як диміє). *Войц.*

12850. Кришка на світі чоловіка тримає (кришки *як* впав, кришки не влився и д.— кришка чоловіка тримає). *Руд.*

Замішаю не вам, а свиням. *З., Б.*

Що пес збреше, то ми все думаємо, що вашець добродзи. *Проск.*

Помолов — тому руку, тому ногу. *Коз.*

За ціп, та на тік. *Лів.*

Се б то, *заціп* — мовчи.

Бігла собака у Петрівку через лід (Петрівка — и піст, и село е таке). *О.*

РІЧ изнять (почать мову). *Сос.*

Мать з ким гуторку (або: Буть з ким на речах). *Б.*

Вміти, не вміти, — треба говорити. *Бр.*

Красная мова находить добрі слова. *Ил.*

12860. Який розум, така й бесіда.

Мудра голова не дбає лихі слова.

З доброї губи добре и слово. *Ск.*

Добро доброе и говорити. *Ст. 36.*

Слова до ради, руки до звади. *Ил.*

Нащо та й шаноба, як добрее слово. *Ос. 6 (III, 42).*

Рана загоїцца, але зле слово ніколи. *Ил.* — ...а слово ні *Войц.* — ... слово иное вовік не загоїцца. *Ст. 36.*

Вода все сполосе, лиш злого слова ніколи. *Ил.*

Слюни не підіймеш, а слово назад не вернеш. *Нос.*

Слово не горобець, назад не вернецца. *Проск.* — Слово не горобей: вилетить — не піймаеш. *Пр.* — Вже слово не вернешся. *Проск.*

12870. Сказаного и сокирою не вирубаеш. *Зал.*

Будь добрим вислухачом, будеш добрим повідачом. *Ил.*
Проск.

Говорить — не горох молотить. *Лів.*

Що маеш казати, то попередю рожжуй. *Пер.* — Перше рожжуй (!), а тоді и кажи. *Л., Кр.* — Нім що скажеш, то перше рожжуй. *Кан., К.* — Рожжуй слово, та тоді и говори. *Рад., [Ст. 36.]* — Як маеш що казати, то перше рожжвакай. *Бр.*

(!) рожжвакай. *Проск.*

Жуй — та вон плюй. *Ст. 36.*

Прошлої річи не жалуй, а не згодним річам не імай віри. *Ст. 36.*

Більше роби та менше говори. *К., Коз., [Бр., Рад., Пер., Пир.]*

Слухай багато, а менше говори. *Ил.*

Побільше їж, а поменше говори. *Л., [Бр., Зв., Рад., Ст. 36.]* — Більше їж та думай, тільки менше говори. *Черн.*

Не діло багато говорити. *Бр.*

12880. Хто багато говорить, той мало творить. *Ил.*

Котра корова багато реве, то та молока мало дає. *Ил., [Кан., К.]*

Не мели, як пустий млин. *Ст. 36.*

Така вже у ёго говірка. *Збр. Лаз* — ... гуторка. *Кор.*

Кинув слово, як в маточину. *Ил.*

За вашим шептом нашого крику не чуто. *Пр. в Ст. 36.*

За вашим торгом нашого ярмарку не чуť. *Лів.*

Лемінт такий (або: Глухе таке), що хоч тури гони, то не почує.

Тебе й за кадубами чуто. *Б.*

Говорить, як з бочки. *Об.*

12890. Пищить, як дідько в градовій хмарі. *Ил.*

Кокотить, як Бойко жовточеревий. *Ил.*

Забубонів, як старий дяк. *Збр. Лаз.*

Наче пороснув як горохом у стіну (з оприском, шпарко *абалакав*). *Бр.*

Засипав, як горохом в бочку (дрібно балака, або — *бреше*). *Гр.*

Засипала, як маком дрібненько. *Гр.* — Розсипаецця дрібній маку. *Нос.*

Торохтить, як вітряк. *Кон.*

Як горох розсипає (гарно балака, співає; виразно чита).

Хоч хрести малюй. («Усе-все розкаже, що не почує; оце *таке*, хоч хрести малюй»). *К.*

Стійний на докладки. *Гат.* — ... вигадки.

12900. Там як скаже, та прикаже!.. *Кон.*

Як у рот не кладе (гарно чита).

Мов по зорях читає. *Ном.*

Як в уста не кладе (вітає хороше и д.). *Б.* — Говорить,

як у рот кладе. *К., Пир., Лох.*— Як за руку веде и як в рот кладе. *Ст. 36.*

Говорить, так як з п'сьма бере. *А.*
Росказує, мов из книжки бере. *Ос. 10 (XIV, 28).*

Скаже слово, так як витвердить. *А.*

Як ріпу гризе. *О.*— ...так гладко говорить. *Ст. 36.*

Ото сказав, як ножичками відрізав. *Проск.*

Сказав, як гвіздком прибив. *Лох., Пр., К., [Кон., Ст. 36.]*

12910. Що не скаже, неначе зв'яже. *Кулж.*— Сказав, як зв'язав. *Нос.*

Сей чоловік, що не скаже, наче топором. *Кон.*

По составцях розбірає. *Ст. 36.*

Як у око вліпив. *Ск.*

Так слова, ёго чисті, як день білі. *Сл.*

Щебечє, як ластівка. *Кан., К.*

Тихо, як мак сіє. *Л., З.*

Списала вона мені як на долоні своє життя. *Ос. 10 (V, 63).*

Масної бесіди чоловік. *Ил.*

В кого калитка товста, у того мова проста. *Черн.*

12920. Хоч и яшна луста, та пшеничне слово. *Гл.*— Не клади яшної лусты, а клади пшеничне слово. *Нов.*

Морочив-морочив, поки сказав. *Рад.*

Як кожухом в плечі повюв. *Пр. в Ст. 36.*

Балака — як колядує. *Р.*

Як мертвий говорить. *Ст. 36.*

Говорить, як не живий. *П., В., Лів.*

Говорить, як спить. *Ил.*

Говорить, як на м'юках.

Говорить; так як трі дні хліба не ів. *Бр., Пир.*

О, він нелепетливий Савочка! *Зв.*

12930. Язык, мов в постоях. *Ос. 3 (X, 88).*

Язык, мов повстяний. *Кв. (I, 56).*

Галушкою вдавивсь (як хто перепнеця в мові). *Пир.*

Говори до стовпа, а стовп стоїть. *Ил., Л.*

Розмова моя люба та мила! ти мовчиш, а я слухаю!

Евх.— Він мовчить, а ми слухаєм. *Ст. 36.*

Мовчить, наче води набрав у рот. *Чор. Рад. (117).*— Як

води в рот набрав. *Пир.*

Ні пари з уст ⁽¹⁾. *Ж., Пир., Коз.*— И пари з рота не

пустить. *У., Пр.*— Навет и пари не пустиш з себе. *Бр.*

⁽¹⁾ з рота. *Зал.*

Заціпило ёму язык. *Ст. 36.*

Мовчить, як сорока в гостях. *Кан., К.*

Мовчить, як стіна. *Л., Пир., Кон., Зап. (I, 147).*
12940. Як овечка, не скаже ні словечка. *Гр.*— ... не мовить ні словечка. *Ст. 36.*

Німа, як риба. *Г., П.*

Ні чичирк, и дух притаїв. *Ос. 2 (24).*

Индик хоч не співа, та багацько дума. *Пир.*

Милая моя розмова! *Пр. в Ст. 36.*

Гудуть, як бджілки. *Мар. В.*

Розговоривсь, як свиня з каченям. *С.*— ... з гускою. *Рад., Пир., Кр.*

Бали та бали, а день далі. *Коз.*

Галу-балу, а свині в ріпі. *Ил.*

Балу-балу ⁽¹⁾, а пси в крупах. *Бер., Збр. Шей.*

Шляхтичі забалакались в коршмі, а одні віз крупа.— ⁽¹⁾ Гаду-гаду. *Вин.*

12950. Кума з кумою тирири — свині морков порили. *Ил.*

Розмова ⁽¹⁾, як з кобилою в болоті ⁽²⁾. *Бр., К., Кан.*

⁽¹⁾ Розговоривсь. *Сос.* ⁽²⁾ в грязі.

Говори, як об стіну горохом. *Лів., В.*

— Тобі товчи, як горохом у стіну. *Гр.*— Хоч горохом об стіну, а він все своє. *Евх.*— Як горохом о стіну ⁽¹⁾. *Ст. 36.*—

Горох на стіну кидає. *Ил.*— Горохом об стіну. *Кулж.*

⁽¹⁾ до стіни. *Проск.*

З тобою говорить ⁽¹⁾, тільки ⁽²⁾ гороху наївшися ⁽³⁾. *Ж. 36., Павл., [Ст. 36.]*

⁽¹⁾ розговоритися. *Бр.*; балакать. *Гр.* ⁽²⁾ так лучче. *Кулж.*; треба. *Бр., Гр.*; то треба. *Проск.*; *Ил.* ⁽³⁾ наїстися. *Бр., Проск.*; наїстись. *Гр., Кулж.*; наївшись. *Ил.*

З тобою ⁽¹⁾ розмова, як з вітром полова! *Гат.*

⁽¹⁾ з дурним. *Полт. Час.* (1862 р. 158).

Розмова, як пня з пицятком. *Ил.*

До тебе говори, так як до того пня. *Бр., Проск.*

Говорить, мов блекоти об'ївся. *О., Гр., [Дуб.]*

Не віл реве: твоє здоров'ячко каже (кепкування з' того, що спорить недоділа). *Нос.*

Говори до неї, а в неї Макові. *Ил.*

12960. Толкуйся (або: Толкуй), як Головка в погребі! *З.*

Чий ти, Грицю, пан? *Не.*

Говори, Грицю, *богородицю*. Ск.— ... а я буду *оченаш*.
К., Евх.— ... так буде скоріше ⁽¹⁾. *Руд.*— ... *богородицю*, а я
буду ⁽²⁾ *вірую*. *Б.*— Співай, Грицю, *богородицю*, а ти ж,
Петре, харгакуй. *Гат.*

⁽¹⁾ так буде легше для нас. *Збр. Шей.* ⁽²⁾ а він читав. *Пир.*
а ти Андрію. *Проск.*

Говори, Петре, з хвостом. *Ил.*

12964. Товкуй, Савка, з паном. *Н.*

12966. Толкуй, Захар, з бабою! *Евх.*

Дурному персвазія, а умерлому кадило, то все едно.
Проск.

Теревені точить. *Пир.*— ...запустив. *Кон.*— От и повіс
теревені! *Сл.*

Баляси точить. *Лів.*— Баляндраси точить. *Пир.*

12970. Здався на витрибеньки. *Бер., Пир., Х. Зб.*— Стіп-
ний на витрибеньки. *Гат.*

Десь у ёго язик поза ⁽¹⁾ ушима мотаєця ⁽²⁾. *О., Кр.,*
[К., Х.]— Аж язик поза ухами літа. *Л.*

⁽¹⁾ Довгий язик, аж за. *Кулж.* ⁽²⁾ поза ухом в'єця. *Кр.*

Язык як на ковороті гуляє. *Б.*— Губа, як на коловороті
гуляє. *Г.*

Він ёму зуби заговорить (перебалака ёго). *Пир.*

Єдна голова, та десять язиків. *Рад.*

Из рота перехоплює (річ). *Ном.*

З губи мені вийняв. *Ил.*

Торох! роди, Боже, горох! (кажуть, кепкуючи, як хто не-
доладу перебаранча балакать). *Прав. Ниж., Лів.*

Ти бо вже, коли говориш, то говори одно; ато разом хо-
чеш быть и за попа, и за дяка. *Чор. Рад. (140).*

Говорить у пересипку.

Плутать розмову, розмовлять про разні речі, не доводячи нічо-
му кінця. *М. Біл.*

12980. Не до тебе річ! *К., Рад., З., Л.*— ... мовчи. *Пр.*

Не про тебе річ ся говоріця. *Бр., Л.*

Не твое мелеця — засипане Велигонове. (як хто вбоят-
неця в річ без ладу). *Л.*— ... мелеця — чекай. *Бр.*

О, в ёго рот до ушей. *Кр.*— Має губу від уха до уха. *Ил.*

Ота ротата (зікрата, пашекувата и д.) — на все село. *Л.,*
Кор.

Лепече, як той пустий млин. *Проск.*— Меле, як пустий
млин. *Ст. Зб.*

Меле, меле, та муки не веле. *Ст. Зб.*

Язык без костей: що збриде ⁽¹⁾, то й лепече. *Ш.*— Нема
кості в язиці — можь брехати владиці. *Ил.*

⁽¹⁾ набриде. *Коз.*

Не тямить голова, що язик лепече. *Ст. Зб.*

Язык в роті — мели, що хбіті. *Нос.*

Ти уже чого не наплетеш своїм безкостим язиком. *Кон.*

12990. Язык не помело. *Кон.*

Слова не полова. *Г., П.*

Мели ⁽¹⁾, коли не завізно. *Рад., Пир.*

⁽¹⁾ Набалакайсь. *Пир.*

Мели, коли мелеця. *Бр.*

Він говорить багато, то все чорзнащо. *Ч.*

Наговорись, Петре, з сином: сёгодні новий день настав.

В.— ... Петре з гузом: сёгодні твій день настав.

Набесідовала, наговорила, — взяла мазницю, за медом
пішла. *Не.*

Аби губи не гуляли! *К.*— Лепечи, що хоч, аби губи не
гуляли. — Аби язик не гуляв. *Л., Пр.*

Говорила сама в хаті, бо ні з ким було. *Б.*

Говорить, що слиня до губи принесе. *Г., П.*

13000. Говорить три дні, а все про злидні. *Бус.*

Там такого наговорив, що и класти нікуди. *Кон.*

Наговорив стільки, що и в шапку не забареш. *Ил.*

Оце наказав! три мішки гречаної полови, та усі три не
повні. *Не.*— ... та усі и славні.

Що то плести, коли не знаю що! *Кон.*

Що й казати, як нічого слухати! *Евх.*— Ти кажеш, та

нічого слухать. *Кон.*

Казать, та нічого. *К., Л., З.*

Хтів бим щось сказати, та не знаю що. *Проск.*

Щкода того и говорити, що не варити. *Ст. Зб.*— Що й

говорить, чого не варить! *Пир.*

Будеш те говорити, що будемо завтра варить. *Кон.*

13010. Говори! *Бр.*— ... здоров! *К.*

Говори, говори — нісенітницю. *Проск.*

Гай, гай! забалакав! *Гр.*

Верзи, верзиця, покіль верзиця. *Гат.*

Курзю-верзю — горохова каша. *Кр.*

Курзю-верзю — кошелі плету! *Ном.*

Курзю-верзю — дайте ⁽¹⁾ на кутю гречки! *Евх.*

⁽¹⁾ Курзю-верзю, Борисе, — дай. *Кан., К.*

Курзю-верзю, Борисихо, дай куті на гречку! *Ос. З (VI. 19)* — ... на кутю гречки, а я тобі за те попасу овечки. *Лев.*
«Курзю-верзю!» — «Горох молочу!» *Пир., Кр.*
Говори Харкі Макогоненки. *Прав. Ниж.*
— Поніс Харків Макогоненків! *Сл.*

Харько Макогоненко, що був сім літ вовкулакою; Харько Макогоненко-Калюбаренко-Демко, що матері око виколов. *Макс. (Рус. Бес. 1857 р.).*

13020. Тири-ри, бабонько, дам п'ятак. *Евх.*
Тири, тири, бабонько, я твій жених! *Кан., К.*
Тир-тир (!) зузуляста! *Кулж.* — Тир, зузуляста: з пір'ям здохла! *Сос.*

Як жіноцтво позходилося и даром лементує. — (!) *Кір. К.*

Тир (!)! батько впир, мати відьма (або: матері тряся). *Кр.*

(!) Тир-тир. *Гл.*

Ой гур, Марку, по ярмарку (на дурне слово, або дурне діло). *Рад., З., Л.*

Наказала й наговорила: вибий об пліт, щоб було, як дріт. *Рад.*

Блейй, блейй, пане Свириде, — зобачим, що з того вийде! *К.*

Кидаєш словами, як пес хвостом. *Бр.* — Так кидаєш словами, як пес хвостом махає.

Бесіди багато, а розуму мало. *Бр.*

Плете банелюки. *Ил.*

13030. На галай балай. *К., Рад., З.* — ... на балай. *Л., Прав. Ниж.* — На гала, на бала («без резонту»). *Пир.*
Що скаже, то (!) півтора людського. *Бр., Л., Пир. [Кр.]*

(!) Наговорив. *С., Пр.; У* його все з. *Ст. 3б.*

Кат має и підошев (споре, а не доведе). *Проск.*

Такє говорить, що собака з маслом не ззість. *Пир.*

Чорзнащо верзе. *Лів., Сл.* — ... каляка. *О.*

Навмани Лазара співати. *К.* — Навманяк Лазара співаєш. *Бр.*

Бовть, як козел у воду. *Рад., К., О., Кр., [Л., Б., Кон.]* — ... як віл у калюжу. *Х.*

Бовть (!), як дурень у воду. *С., К., Л.*

(!) Бултих. *З.*

Бовтнув, як жаба вь болото. *Ж.*

Не рожжував! *Пир., О.*

13040. И се слово не м'якинка. *Нос.*

Не віл, шановавши слухи ваші, предить — то чоловік говорить. *Ил.*

Одлив кулю! *Кулж.*

Наказав три мішки гречаної вовни. *Евх.*

Набалакав и в торбу (!) не забереш. *Л., Пр., [Бр].*

(!) Лантух. *Л.; міх. Рад.*

Наросказував міх, торбу и три оберемки. *Кон.* — ... міх ще и в торбу не забереця. *З.*

Наказав аж з коробку буде. *К., Х.*

Що на рот налізе — блевузнить (або: патякає, або: верв'ячить). *Ст. 3б.*

Говори з ним понімецькій. *Бр., [Кан., К.]*

Так пристає, як горох до стіни. *Бр., Рад.*

13050. Уже б та молодичка насікла-нарубала.

Багато говорить.

Хіба Бог видить, що дурень бридить. *Рад.*

Его як послухать, так и Бога нема. *Кулж.*

Цить, Ивасю, панів не переслухаєш. *Ил.*

Толкуємось про ялові гуси, що на псарню (!) літають, та потроху молока носють (пропало ще, не вернеш). *Х. 3б., Час. (1857 р. № 14).*

(!) на пекарню. *Ш.*

Така ваша загадка, що нема й розгадки. *Пир.*

Шуточка та рогулечку й привела (овечка баранця). *Б.* — та й рогулечку привела.

Кумедне щось сказано. *М. Білз.*

З пустого в порожне (!) переливає. *Кр., Проск., Пир., Черн.*

(!) з порожнього в пуге. *Кан., К.*

Після тієї та знов тієї! *Пир.*

Не вїтова дочка, та до речі говорить («Ото не до речі, коби так уже хвалить»). *Рад.). Нос.*

13060. Як би її вчили брехать, то вона б и побріхувала.

Говорив покійничок до самої (1) смерті. *К.* — Говорила небіжечка до самої смерті, а все доладу (2) чорзнащо. *Руд., [Евх.]*. — Говорила небіжченько (3) до смерті, а як вмерла, то ноги задерла (4). *Ил.*

(1) Говорила покойна до. *Л.* (2) Говорила покойниця тітка до смерті, та. *Зв., Пир.* (3) покойна. *Ч.* (4) то слова не допитаєся.

Сиділа-возилася небіжечка бабка, говорила-бесідовала до самої смерті; а перед смертю взяла мазницю та пішла по мід. *Збр. Шей.*

Язык у тебе як Литовський цип: раз по снопу, а раз по току. *Б.*

Що не складно, то не ладно. *Ил.*

Не доладу-ладу, поцилуй кобилу. *Ном.* — Не доладу-ладу дачку, поцилуй Бардака й Бардачку, и мене, грішнього, в гепачку. *Кор.*

А ні ладу, а складу. *Ил.* — Не доладу, не доприкладу. *Л., Лох., Пир., Б.* — ... иззіж собачого викладу. *Збр. Лаз.* — ... иззіж те, що я викладу. *Кор.*

Тю! з дупла того дуба сич вилетів (на дурне слово). *Кох.* Приплів каляда, щоб дали капусти. *Евх.* — Прикліп коляда. *Б.*

Стринь, бринь — кічка з воза (як хто скаже нісенітницю яку — так аби сказати)! *Кор.*

13070. Дід о хлібі, а баба о хвіялках. *Ил.* Ти йому образи (1), а він тобі лубья (2). *Кан., К., З., Пир., Кох., Павл., [Проск., Бер., Б.]*.

(1) образки. *Руд.* (2) лубки.

Я ёго кладу на полицю, а він паде на лавицю. *Г.*

Ему про коня, а він про вола. *Кул.*

Я о цибулі, а він о часнику. *Ил.*

Ему кажи тату, а він каже кату. *Ос. 8 (III, 22).*

Начне про воли, кінчає про голуби. *Кв. (II, 56).*

«Козле, що ти бридиш?» — «Я що вижу, то й брижу!» *К.*

Як балака, и само не тяжить и д.

Притулив, як сліпого до тина. *Бр.*

13079. Притулив (1) горбатого до стіни (2). *Проск., Рад., Л., Коз., [Зал.]*. — Так уже воно притуляецця (3), як горбатий до стіни. *Л.* — Як горбатий до стіни. *Коз.*

(1) Приліпив. *Г., Лрав. Ниж., Ст. 36.* (2) к стіні. *Ст. 36.* (3) Не притулицця. *Л.*; Приміраецця. *Бер.*

13081. У городі бузина, а в Києві дядько. *Об.* — ... тим (1) я тебе полюбила, що на п'яті (2) перстень (3). *Л., [Бал., Полт., Пир.]*.

(1) за тим. *К.* (2) на руці. *Бер.*; на небі. *Кулж., Не.* (3) місяць.

Я їду, а мені бабуня сняця. *Бр.*

Наклали діда дригу. *Р.*

Собака б ёго слухав. *Пир.*

Поспоминали тії (або: Споминай) предки, що померли од редьки. *Б.*

Згадала (1) баба дівич-вечір (2). *Пир.*

(1) Здумала. *Ст. 36., Кон.* (2) вечор був. *Кон.*

Нагадала собі бабка, як дівкою була. *Ил.*

Згадала баба дівера. *Пир.* — Згадала (1) баба дівера (2),

що добрий (3) був (4). *Кон., Евх.* — ... дівера, що замолода (5) діяла. *Черн.*

(1) Здумала. *Сос., Б.*; Спомянула. *Черн.* (2) свекора. *З.* (3) собака. *Б.*; хороший. *Сос.*; баба діда, що хороший. *Кр.* (4) що тричі на день бив. *Час. (1859, № 33).* (5) ззамолоду. *Б.*; змолода. *Кр.*

Добрий був покійничок! *Л.* — Кождий небіжчик добрий. *Ил.*

13090. Згадала баба порося, що хорошеньке було, та й плакати стала. *Лох.*

Не тепер споминки. *Бр., Проск.* — Не нині з споминка-

ми. *Г.*

Договорились до синёго пороху. *Лів.*

Чи сміти говорити, чи хватати помовчати. *Ст. 36.*

Мовчи хирний! *Л.* — ... хирний! *Пир.*

Мовчи, коли пісьма не знаєш. *Ил., Нос.*

Хто мовчить, той більше знає. *Кон.*

Не петрівський (1) день. *Лів.* — Тепер не петрівський

день (2), щоб (3) по двічі (4) казати. *Пр., [Кор.]*. — В Пет-

рівку, як день більший. *К.* — Нехай на Петрівку (5). *Евх.* —

Петрівчаний день. *Бр.*

(1) не петрівний. *Л.* (2) Сьогодні не Петрів день. *Евх.* Тепер не

Петрівка. *Полт.* (3) Не петрівський день. *Зв., Бер., Рад.* (4) по де-

сять раз. *Рад.* (5) як дні побільшають. *Кор.*

«Як?» — «Я не дяк — десять раз говорити: я скажу раз,

а не паразд». *Ил.*

«Що ти кажеш?» — «Те, що чуєш!» *Ном.*

13100. Полетіло, та на вербу сіло (як не вчує и пита — що?). *Лів.*

К слову иде и ПРИСЛІВ'Я. *Гр.*
Милий брате! *Пр. в Ст. 36.*
Сестро; сестрице; сестричко; сеструню (чужа на чужу).
Прав. Ниж., Лів.

Масю; Машко (ласка до жінки и до чоловіка). *Пир.*

Добре то люде повідають. *Ил.*

Як кажуть, то й правда. *К.*

Як сам здоров знаеш. *Об.*

Багато ⁽¹⁾ казати ⁽²⁾, та нічого ⁽³⁾ слухати. *Лів., Ст. 36.*

⁽¹⁾ Багацько. *Пир.* ⁽²⁾ говорить. *Лів., Сл.* ⁽³⁾ гаразд. *Пир.*

Мовляв: кийсь, або якийсь. *Ил.*

13110. Мовляв той, гей той казав.

Як той казав. *Нос.*

Коли миш голови не одкусить. *Чор. Рад. (66).*

Хто живий діжде ⁽¹⁾. *Л., Пир., Х.* — ... того году, Біг
знає! *Рад.*

⁽¹⁾ жив дожде. *Пир.*

Як дочекоемо! *Бр.*

Из пісні слова не викидають. *Проск., Т.* — ... худа; доб-
ра, — все одно, люде все одні. *Р.*

⁽¹⁾ викидати. *Лів.;* викинути. *Ст. 36.;* викидай. *Зв.;* викидає-
ця. *Х.*

Без сорома казка. *Об., Ст. 36.*

Не вам кажучи. *Лів., Сл.*

Не прудком кажучи. *Ил.*

Простіть, не к вашей честі. *Кон.* — Не к вашей честі. —
Шануючи хліб святий и честь вашу. *Бр.* — Шануючи вашу
честь. *Зв., К.*

13120. Прошу, простіть за правду! *Кулж.*

Прошу, будьте ласкови, не во гнів вам. *Кон.* — Проше
пана. *П., В., Пол.*

В розмові з паном.

Не у гнів сее слово. *Х.* — Вибачайте у сім слові. *Пир.* —
Простіть за слово, що сказав. *Бр.*

Нехай здорова буде! *Ос. 1 (110).*

Бідна моя головонько! *Збр. Шей.*

Чатки-зачатки, де мої початки? *Бр.*

Часом забуде, з чого казку починають.

Був собі дід та баба. *Ст. 36.*

Як був собі, та не мав собі, та пішов собі, та витесав
нетесаного тесаня. *Лист. (II, 246).*

Був собі бай, зніс копу яй: всім по яйцеві, а тобі зносок
(як не хоче казки казати). *Збр. Шей.*

Кажу-кажу казки, через перелазки. *Ном.*

13130. Був собі дід та баба, та полізли на граба.

Як був собі чоловік Сажка, на ёму сіра семеряжка, на
голови шапочка, на паністарі латочка, — чи хороша моя ка-
зочка? *Збр. Шей. Лист. (II, 246).*

Буль, буль ⁽¹⁾, и я там був, мед горілку пив, по боро-
ді ⁽²⁾ текло и в роті не бувало ⁽³⁾. *О.*

⁽¹⁾ Барильце буль, буль, а Ивану сім дуль. *Кр.* ⁽²⁾ Из бариль-
ця буль, буль, а Иванцю сім дуль, по бороді. *В.* ⁽³⁾ а в рот не
попало. *Новг.*

М'ягкий, як пампук. *Бр.*

Пахуще ⁽¹⁾, як м'ята. *Пир.*

⁽¹⁾ Пахнюще. *Бер.*

Такий міцний, як ⁽¹⁾ з клоччя батіг. *Об.*

⁽¹⁾ Таке кріпке, мов. *Лох., Пр.*

Кріпкий, як мацак. *О.*

Крутий, як криве дерево. *Ил.*

Сухий, як перець. *Бр.*

Гладкий, як слимак. *Дуб.*

13140. Густе, як патока. *Пир.*

Густе, як паслін. *Бр.*

Круглий, як місяць.

Як сонце грає. *Ган. Б.*

Ясний, як сонечко. *Бр.*

Свіжий, хороший, як сиріжка. *Пир.*

Такий красний, як 'го з воску ульяв. *Ил.* — Як з воску,
випілив. *Ст: 36.*

Білий, як в Марці сніг. *Бер.* — ... як сніг. *Ж., Л., В., Кр.* —

як липина. *Леб.*

Як сиріжка білий. *Кон.*

Як кришталь біла.

13150. Чистий, як крига. *Л.* — ... лід. *Бр.*

Чиста, як слеза (або: вода). *Прав. Ниж., Лів.*

Чорний, як галка. *Бр.*

Синій, як буз. *Пир.*

Як калія ⁽¹⁾, синій. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ сопуха. *Пир.;* сажа. *Л.*

Жовтий, як жовток. *Бр.*
Зелене, як рута. *К. Лів.*
Зелений, як муріг. *Б.*
Червоний, як жар. *Ск.*
Красний, як кармазин. *Сл., Л.*
13160. Шуре-буре-попиляте (ні сякого, ні такого колі-
ру). *Збр. Шей.*
Тричі рябеньке. *Ном.*
Мокрий, як хлющ. *Пир., Л.*
Гарячий, як вогонь. *Бр.*
Холодний, як присок (таке холодне, що мов аж гаря-
че). *Бр.— ... як крига. Бр., Л., Н.*

Приказки и д. несвідомі видавцеві 13165—13372.

А ні на нитку, а ні на вирітку. *Ил.*
А правда добре присівись хвалди. *Проск.*
А щоб кумове не пропало! *Сл.*
Бджола з дупла, а свиня з хліва. *Евх.*
Бити нікого, а взяти нічого. *Ст. 36.*
13170. Біжить Уляна з троплями, страха батька Купрія-
на. *Не.*
Бодай дідько очі вибрав! *Вас.*
Болячки напереді, а там чиркі, а там бородавки, а там
и пошла (не розібрав слова. *Ном.*) *Сл.*
Бувши день, будеть и ноч, а бувши ноч, будеть и день.
Ст. 36.
Бъе бриндзу.
Вже горло засхло — куди що йшло. *Г., П.*
Вибачайте, серце, що не писанка, але біле яйце. *Бр.*
Викрутився сіном. *Кон.*
Видитіло як мак, а учинили як шпак. *Ил.*
Висписся в човні (або: в дубі). *Ст. 36.*
13180. Вистріхнув ёго на блазня. *Ил.*
Від козика до ножики, а від ножики до коника.
Відпала му від рота цицька.
Від рогу до рогу, хто кого ошукає.
Він на вечерні був и в кадило дув. *Кос.*
Воза докласти. *Гат.*
Вони пирья пригоріле нюхали. *Кон.*
Вторлива Ганна — то вьяне, то гарна. *Гат.*
В четвер прийшла, та й гриби найшла. *Рад.*
Говорить — як би в него купити. *Ил.*

13190. Де піде лис, то всюди увне.
Дідькові очі промив.
Діло хороше, а чорт луччий. *Пр. в Ст. 36.*
Добрий чоловік — добра карта, лихий — не pomoже кар-
та. *Кон.*
Довгому угадати! *Ст. 36.*
Догадалась!.. взяла хліба в торбу, та пішла в чуже се-
ло. *Бр.*
Догори очима, до землі плечима. *Шим.*
До кума тра розума. *Ил.*
Ей, то-то добре мені цуциня пискі облизало! *Проск.*
Єдин трімає печеню, а другий рожен. *Ил.*
13200. Є розум над розум. *Г., П.*
Журавель, та в очі гледиця. *Пр. в Ст. 36.*
Журавов крик. *Ст. 36.*
Забудте лиха, а послушайте баби — моєі сувори. *Бр.*
Заплатив по обух! *Кр.*
За пташкою у сині вітати. *Гат.*
Заспівай собі о липовім клинню та о білій березі. *Ил.*
Застивбись, як зозуля.
З другої бочки зачинає.
З корінням й чорт гречку рветь на перевесло. *Пр. в Ст.*
36.
13210. З пустої пригоди вовк задрав вівцю. *Кос.*
З старецького сина и бублик добрий газда. *Ил.*
И бороду вкапав сметаною. *Ст. 36.*
И гроші побрали, и отгрому немає. *Ш.*
Иде мужик дорогою, а віз дубровою. *У.*
Изліз дід на пень: чорт діда розпер. *Черн.*
Из млина вискочив з ковшем. *Пр. в Ст. 36.*
И кістку зняв. *Ст. 36.*
Пр. в Ст. 36.: «слово въ слово».
И мні мати не дасть. *Ст. 36.*
И немитуй (немитій?) помагайбіг скажеш. *Гл.*
13220. Ирви тісто (було ще тут слово з корінням, але
заперто), та в молоко кидай. *Ст. 36.*
И роги покотив.
И Солоха не запороха.
И курка не ходить. *Ган. Б.*
Ила сімья, а тепер и товчуть, та не дають. *К.*
И камся (камня?) б задів, коли б примів. *Ст. 36.*
И клин му в голову забив. *Ил.*
И коївшися, та й замерзне. *Ст. 36.*
И коли з очес, то з удов. *Пр. в Ст. 36.*
И коли коні ідять січку, держи и насічку.

13230. Коли не корова, не надівай сідла. *В.*
Кропива заклонулась у вишняку, так треба вибавить
Коз.

Куди кухті до патини! *Ил.*
Куди не кинсь, то по уші в смолі. *Гр.* — Куди ся не ки-
нуть, так по уші в смолу. *Сл.*

Лізь, кажуть, тобі, на візі! *Не.*
Ліс изрубай, а все та ж борода (старого не навчиш?)
Час: (1857 р. № 12).

Ляда біс чоловіка удре. *Ил.*
Максимового повку. *Пр. в Ст. 36.*
Мамекинський старець. *Новг.*
Ми сядемо на місті, та купимо істи. *Ст. 36.*
13240. Мишка згіраєть и кушкою. *Пр. в Ст. 36.*
Між двома сокірка (1) згинула. *Ст. 36.* — ... пропала!
Пр. в Ст. 36.

(1) Меже двома своїми сокира. *Ил.*

Мужик мужика заміняв за бика. *Проск.*

На зломану шию. *Ил.*

На кінський великдень.

Напер на мя, як дуч на теля.

Наряжав на рядку. *Ст. 36.*

Нахватився до моці, та обі оці.

Наша и везла.

Не бачили, не чули — бо плели мачули. *К.*

13250. Не будь, бичку, на обривочку. *Ш.*

Не до носу. *Евх.*

Не дри ж мене, приступаючи. *Ил.*

Не гране, то кане. *Ст. 36.*

Не: едно в берді.

Не кусай, не стежи и не лежи. *Ил.*

Нема мочи — сама сила. *Вал.*

Неначе Ганна без соли. *Евх.*

Не обертай kota хвостом. *Ил.*

Не проси — тільки поноси. *Ст. 36.*

13260. Не той ище носок, щоб глядів у пісок.

Нехай дурня играв! *Сл.*

Нехай и тее здобріє. *Ил.*

Нехай на сухім хоть. *Пр. в Ст. 36.*

Не хапанка на Иванка. *Ил.*

Ні до-лугу, ні до-сугу. *Час. (1857 р. № 13).*

Ні, рябко, бабко. *Кон.*

Ніхто не вийме, як уліпить. *Ст. 36.*

Ніхто собі не винні смо, йно добре слово. *Ил.*

Ніхто сороці зпід хвоста не випав.

13270. Нога ногу підпірає.

Обмила незаплата. *Ст. 36.*

Огнем та мечем.

Од неділі до неділі, щоб всі люде погледіли. *Га.*

Однаково зелено жати. *Ст. 36.*

Ото ж на мене вагою сіло! *Гат.*

От, стикаєся (1), як той пес. *Проск.*

(1) стікаєся? *Ном.*

Парася, Парася! медку напилася. *Бр.*

Перезувся в січку. *Ил.*

Перехристись, та влізь в болото.

13280. Підийшов Бог в нем — постерегла нечистая сила.
Ст. 36.

Пілтя ніхто не мастить. *Г.*

Пішла кішка по ряду. *Коз.*

Поглядім по возах. *Ст. 36.*

Познаєш пішого (або: голого) з сагайдаком.

Покнь сокиру, озьми довбню.

Попритинали скрізь, не треба — віжками. *Пир.*

Послідня кочерга! *Ст. 36.*

Потапці-потапці, вліз чорт у лапці. *Слуц.*

Поти добро, поки мокро. *Ил.*

13290. Почув гуску. *Ст. 36.*

Прийшла до коморі — ні хліба, ні солі. *Кр.*

Прийшов, як сліпий до хвіри. *Ил.*

Приложи руку, бо рука не кума.

Присвоіла ніякась справа дубець. *Ст. 36.*

Пристав нові дверці до старої лазеньки.

Приходиця іхати вь Кричев. *Нос.*

Продай, Кулінка, красочку за шапочку. *Збр. Лаз.*

Прорівав зуби. *Ст. 36.*

Просив у п'ятницю з олією млинця. *Пир.*

13300. Пустися серце. *Гат.*

Пустю синицю хоч на пшеницю! *П.*

Рів та вмер. *Ст. 36.*

Рогатину подай сюди — рогатина у коморі лежить. *Пр.*
Ст. 36.

Своя шляхта! *К.*

Седи в хаті, не рипайся! *Ил.*

(Се та) хором, що кулі иллють и ворін б'ють. *Ст. 36.*

Сито на ёго тільки.

Сів, та й запів. — Сіла та й запіла. *Пр. в Ст. 36.*

Сіла твоя казка в попа в пералазка, и в кутку на прут-
ку. Ст. 36.

13310. Скорій відминого пива. *Пр. в Ст. 36.*

Сокира, мотика, топорець — сорока, ворона, горобець.
Ил.
Сонце за гору, а він в дюру. *Яц.*
Стрибаецця, покіль бісом штрикаецця. *Гат.*
Стук-стук! до порога тук! (чута од панів). *Полт. г.*
Сук на сук. *Ил.*
Схилився по поліно, та стовк собі коліно.
Така вже в мене сторія. *Бер., З., Кр.*
Таки Пархом не ворогом. *Я.*
Твоя голова не позолоти! *Проск.*
13320. Твоя кобила вгрузла. *Ст. 36.*
Ти ж зозуляста, чи не сіменяста. *Гл.*
Тільки єсть поки поймаєш, стілько вловили. *Сос.*
«Тут, туре, грузько!» — «Сів би, та калко». *Ст. 36.*
Увірнь мене тварь, що той пузирь лихтарь. *Кос.*
Уздриш вовчу звізду. *Ил.*
Укрутив хворостину. *Ст. 36.*
Умий кожух, а не помоги. *Ил.*
У него натура, як у тура. *Ил., Войц.*
У орла дві голови, а ти мене не хвали — нехай люде
збоку похвалять. *Чигр.*
13330. У пічурці родивсь. *Пир., Павл.*
Усім паністарим упиряка. *Б.*
Усходився — еще и діти не сплять. *Ст. 36.*
Ухопив місяця зубами. *Кос.*
Хай у постоях гречка родить. *Кох.*
Хапало в хапиці, хапиця ж по пиці. *Гат.*
Хватай муку в міх. *Ст. 36.*
Хинцю, Хинцю! прошу у дружки! *К.*
Хорош и той під тура. *Ст. 36.*
Хоч далеко, та треба ходить по тим! *Пр. в Ст. 36.*
13340. Хоч до неї вмийся. *Бр.* — Не вмийся до неї. *Ил.*
Хоч ми не піймаєм, то дідько. *Не.*
Хоч трава й шовковая, коли моего коша не маш! *Ст. 36.*
Хоч уріж (або: хоць утни). *Бр.*
Хрустнуло, як оріх, шустнуло, як у міх. *Ст. 36.*
Хто напорошив, той розголосив. *Руд.*
Хто склянний дух має, най на чужого каменем не кидає.
Ил.
Циба — риба, зусь — гусь. *Зал.*
Цитте, жаби, я ваш пан. *С.*
Цілий вік з торбою не сварися. *Проск.*
13350. Цупить та тягне — волики йдуть. *Б.*
Чаро готове. *Лів.*
Червячками и той живиця. *Ст. 36.*
Чернецький хліб, показаський иззіж. *Евх.*

Чиє времення, того й погода. *Ил.*
Чи з портом на тобі сорочка? *Ст. 36.*
Чи (!) опиханий, паноньку, ячмінь? *Ил.*

(!) Цн. Закр.

Чи ти ів у Джюнькові солоні жуки? *С., Бер.*
Чоловік не Гапка. *Бер.*
Чому, жінко, хаті неметени? *Ст. 36.*
13360. Чорт ёго бери з кісткою, аби мені испік був! *А.*
Вил.
Чужому не радуйся! знай лад надогад. *Ст. 36.*
Щоб ви разом роги покотили. *Бр.*
Юхи подсип, коли єсть. *Ст. 36.*
Я зараз вискочу: я така не утолиха. *Сл.*
Як журавлі у небі. *Гр.*
Як кого схоче — на рогах поставить. *Б.*
Як козак в Лузі. *Гат.*
Як мак у полі.
Як не буде Івана, то не буде пана. *Ил.*
13370. Як по міді пішов. *Ст. 36.*
Як рак з кошеля випав: так багачеві таляр з калити,
з капшука.
Як тят та ляп, та й іззіла весь караб. *Не.*

Додаток 13373—14340.

Не все до Бога: треба й до розума свого. *Вал.*
Бог не гуляє, та добро міняє: од того одбере, а тому
одасть. *Бр., Рад.* — ... добро розділяє: у одного візьме,
а другому одасть. *Не.* — Бог, сказано, зроду не гуляє, все
вилами перекидає: один наісця, другому подасть. *Ил.* —
Господь милосердий ніколи не спить: у того щастя одбірає,
тому дає. *Зап. (I, 148).*
Пришов піст — підогнув собака хвіст. *Кул.*
Вишептався, як рак в торбі. *Шим.*
«Скажи, мені, дядьку, який сегоднія празник?» — «Та ка-
жуть, що баба діда дражнить». *Сторож.*
Люде плачуть, а чорт скаче. *Коніс.*
Попову корову и вовк пізна та не візьме. *К. и Полт. гг.*
13380. Як немає закопаних грошей, то він — вбогий піп.
Кос.
Піп з него так и верне. *С.*
Бійся попа, як той ладану. *Вал.*

Як перейде дорогу — щастя не буде, хіба одплюється.

Об. Золись-золись на більш не надійсь (як золять плаття);

Б. Як золять плаття, то виходять надвір и кличуть: «цупу, білий!» — щоб біле було. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Шуги, на попові курі! а на наші не лети, тобі очі засліпи (на шуліку діти кричать, мати посила). *Кр.*

Журавлі, журавлі! колесом, колесом; ваші діти за лісом, за лісом (щоб журавлі закрутилися на однім місці и зпустились додолу). *Кор.*

Журавлі прилетіли й полудень, принесли (пізно з вирію прилітають, як уже такі дні стають, що опріч снідання, обіда и вечері, треба робочому чоловікові ще й полуднувать. Перестають полуднувать од Покрови). *Кох.*

Ой дощечку, крапайчику, крапай! чорну хмару на Нехаєвку (за Коропом, ик Сейму) наганяй, наганяй. *Кор.*

13390. Икавко-икавко, де була? у Києві; що іла? кобилину; де діла? покинула — покинь и мене (од икавки так проказують, не перехоплюючи духу). *Кор.* — Ишло через 12 данів; одні каже «лан, лан», другой каже «лан, лан», третій каже... дванадцятий каже «лан, лан» (те ж). *Л., Кор.*

Пливи-пливи, колода, що біліи города, та перекажи бабкі, маткі, що моя чушку (свині) пасеть, чорну сорочку не-сеть (кидаючи дерев'ячку у воду, приспівують, ламаючи язик на татарський штиб). *Час. (1859 р. № 6).*

Цур — мое! *Зв.; Лох.* — Цур не ділицьця! *Л., Евх.*

Мати водиця!.. ух-ух, мати водиця (як купають дитину, або й само як купаєця, а вода холоднувата — примовляють). *Ном.*

Калі, калі! *Л.*

Як купаєця дівчора и котре хоче надівать сорочку, кричать так, хапаючи на березі грязь и кидаючи нею в того.

Побреду я по кісточки, щоб любили невісточки; побреду я по коліна, щоб головка не боліла. *Прав. Ниж.*

Примовляють, як зкупавшись и надівши сорочку, знову уступа в воду, щоб ноги пополоскати.

Л. Не сідай верхом (на собаку): підкурить — не виростеши.

Як дитина, бавлячись з собакою, сяде на неї верхом. Кажуть теж «певно собака підкурила», як хто не великого зросту.

Чи буде лад, чи не буде: в якому у мене усі дзвинить?

Кр.

Стережися того, кого сам Бог назначив. *Ил.* — Не даром ёго Бог назначив.

Обчеркнуть, курячим зубом (чарами обмарить, заподіять). *Час. (1857 р. № 13).*

13400. Як дівка зле вимішає лемішку, або мамалию, и в ній є мука, — набрати тої муки и насипати під бігун — дівка не віддасця. *Збр. Шей.*

Качки оскубуюця — дощ буде. *Шим.*

Як уперше гримить грім, треба спиною що-небудь (найпаче стіну) підперти — щоб спина не боліла, як настане літня робота. *Л., Кор.* — ... треба підняти що важке. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Як иде гряд, викидають надвір сковороду и кочергу, щоб перестав.

Як дзвони гудуть сумно — скоро хтось вмере.

Коли над хатою пугає пугач, або сич — біду віщує, и найпаче пожежу.

Курка як заспіва — віщує смерть кому з господарства. — Таку курку (в Черніговщині, та, здаєця, и скрізь) хапають, де вона заспівала, и міряють нею, ніби локтем або аршином, до порога: що припаде до порога — чи голова, чи хвіст, чи ніжка — одрубують. *Час. (1859 р. № 8).*

Коли родяця більш хлопчики, ніж дівчатка — война буде. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Хто перше з молодих вступить до церкви, або у кого першого свічка в руках потухне — те попереду и вмере.

Дарую тебе додільною (без підточки) сорочкою (як скаже так у понеділок молоді яка баба, що ворогує на ню та й знає до того, то для молоді се погано — то баба насила на неї коросту). *Кох.*

13410. Хто на Великдень п'є за обідом воду — ніколи не пообідає без води. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

У кого вийде яка звада на Новий рік — цілий рік здитимецця.

Коли в'юсені літа багато паутини — на той рік урожайне літо буде.

Коли на Водохрища риба табунами ходить — на рої добре буде.

Коли у якого господаря буде пакіл, що пробивають ним іді на тім місці, де на Водохрища святитимуть воду, то такому господареві пайдитеме у господарстві и найпаче у паці.

Коли на Багату кутю буде зоряно, то буде урожай.

Як хто продає жалкуючи, не піде куплене в руку.

Коли свербить долоня — гроші хтось дасть, а очі — плакатиме.

В остатню квадру жінота ні за віщо ні садитиме нічого, ні сіятиме, ні солитиме угірків.

Хати закладають там, відкіль віє теплий вітер (?).

13420. Щоб не трапилось лихо, як хтось перейде дорогу, або стріне: перев'язують пояс на сороцці узлом назад; а коли чоловік іде — кидає під колесо цурупалок, переїжджа його, и потім, розламавши, шпуряють назад.

Куплену шкапу вводять в двір задом и назавжди ставлять там, де вперше стане вона сама.

На Юрія стрижуть стригунів, а на Хлора и Лавра (18-го Серпня) — ні за що кіньми не роблять, навет оброті не надіне: почитують сей день кінським святом.

Збирають з страви скалки жиру и загодовують тим свиней, що годуватимуть на сало: товсте сало буде.

Як пойдять кутю, сім'я сідає на покуті (на сіні, де стояла кутя) и квочуть — щоб квочки сідали и лупили курчат; потім сіно те кладуть в кучку, де сидітиме квочка. — В Лубенщині квочуть, як несуть кутю на покуття. Див. *Ос. 5* (IX, 62).

На Водохрища починають учить коней и молодих биків. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

В Черніговщині, як буває весілля, дарують батьощі за квічану калиною курку. *Час. (1859 р. № 8).*

Иноді труну заквічують калиною (певно, у дівоти тільки). *Час. (1857 р. № 12).*

Домовики ніччю іздять на конях. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).* — ... и що в гривах у коней робляця иноді якісь зав'язки — то домовики стреміна собі роблять. Иноді, кажуть, приїди вранці до коня — мокрий, як з води витягнутий: ото домовик іздив. Щоб не іздили домовики, цапів в стаях держать, або чіпляють стрелену сороку: іздитиме домовик на їх. *Ном.*

Бог людіи не бракує. *Ил.*

13430. Бабини животи (болота, грузка руда). *Пир.*

Марево мрііця, неначе дііця. *Гат.*

Перва Пречиста любить паляничку, м'якеньку, а Друга — сорочку біленьку. *Б.*

Весна — навісна. *Ах.*

Подай дощу — сорочку спущу. *Б.*

Дощів батько (гряд).

Лід кріпкий, хоч гармати коти. *Кор.*

Та там, бачте, и кутить, и мутить, и зверху йде, и зпід землі рве, а тут таки побожому тягне. *Сторож.*

Циган забравсь до хліва коней красти, коли біжать хлопці, год робців ловить, Циган у в'язтір, та як побачили його, ото й каже (див. № 642).

Віщував календарь, та в помийницю впав. *Ном.*

Жартують, як хто скаже, що календарь віщує, непогодь там, чя-що.

О чадо! не звірами ти еси ззідено, а руками чоловічеськими тебе збавлено. *Сос.*

Казав Яков своїм синам, як вони донесли йому, що Есипа ніби звір иззів.

13440. За Хмелницького Юрася пуста стала Україна звелася, а за Павла Тетеренка — не поправиця й теперенька. *Макс.*

То свята старовина. *Кох.*

Великий Иван, що з дуба впав. *Коз.*

У мене був брат Великий Иван, що з дуба впав. От чоловік був: оттака голля була; а він узявсь, так и зломаясь — упав. З того часу його прозвали *Великий Иван, що з дуба упав* — так и до смерти зостався. *Олиш., м. Коз. п.*

В Олику — по лика, в Клевани — по діда, в Деражню — по горшки (перші двоє — містечка, а то — село на Волині). *Лев.*

Тростенець (Волинь) Полісся кінець.

Як в Києві на дзвіниці ченці в дзвони дзвонять, так в Полтаві перекупки на місті гуторять. *Сторож.*

Ex cujus (Kioviae) promontorio multa alia videri loca — *vulgatum est Roxolanorum proverbium.* Архив. Калач., *Michalonis* (XVI ст.) *Fragmina*, 60.

Ромен город на горі, по дві дурниці на дворі. *Шим.*

Добре подякували Ромнові заїжджі ярмаркові гості.

З Вересочі повилазили очі. *Б.*

Село *Н. п.*; див. № 736.

Понірці — дурні вівці. *Кон.*

Красняне (Красноколядинці), народ хитруватий и рошотний, глузують так з Понірців (с. Понори Кон. п.), що вони люде прості, хлібсолні. Понірці ж глузують з Краснян, — що вони мошки кидчуть істи до себе на храм (се б то, храму не справляють, а храм їх на весняного Миколи, як мошки багато). *С. Д. Ніс.*

13450. Покошичи (с. Кр. п.) розкошичи: хто приїде в Кошичані, то пійде без свитки. *Кр.*

Городня — голодня. *Черн.*

В Суражі все люде вражі. *Шим.*

13453. Де голова не лізе, туди москаль и влізе. *Б.*

13455. Ні вже, як хто скаже, що «як у нас у Расаї!» (гарно б то так), так слини в рот набери та й ковтни.

13457. Жиди, Жиди-кателики, не нашої віри: у середу, у п'ятницю сироватку ілі. *Б.*

Жид, пан и Німець усе поверне в нівець. *Черн.*

Жид-Жид, бодай ти зник! *Вал.*

13460. Ні, жидівського духу не відхристиш.

А ну, пане, й мене так! *Кор.*

Пан хотів пошкунтувати з голодного Цигана: «що», каже, «най-самперв зробиш поросяті (а воно жарене на столі), и я тобі зроблю,— а тоді вже й істимемо». Циган, не довго думаючи, за хвостик... поділував та ото й каже. *Камн.*

«Німцю, поцілуй мене онкуди!» — «Was, was?» — «Еге, мене!» *Полт., Камн.*

Знай свиня своє лігво. *Вал.*

Старої корови пузир. *Кор.*

Як мале та просторікує. *Камн.*

Великої кошари свиня. *Кор.*

Рад не рад, а будь готов.

Могущого чоловіка з десятку не викинеш. *О.*

Царське діло и ніч не спать. *Час. (1857 р. № 15).*

13469. «На Русі будеш!» — «Уже на Русі». *Б.*

Вийти на слоббду, зпід а́решту; оправди́ця. Се, певно, да́вля на, неві́льницьке. *М. Білз.*— У голодний год колясь був у Берестовці козак Мордз, багатир. Люде пухнуть з голоду: спухне, як скло; вийде на сонечко, сяде, шкура на тварі репне, то вода так и тече. От він наварить казан кулешу відер у 30 та хліба напече та й вазиває: идіть старе й мале, іжте,— та так годував усе село й бесни аж до жнив. «Іжте», каже, «добрі люде, годуватиму вас, поки й на Русь вийдете (поки хліба нового дождете)». *Вийти на Русь* — од часів Запорозжя, де хліба не сіяли. «Та вже пристарівшись на Русь ити мушу, ачеї попи відпоминають мою грішну душу» — стоїть в написові під парсуною Запорозжя. *Кул.*

13471. «Бач, які для вас хороми строю́ця (казав пан простому чоловікові)». — «Ит, добродію, такі будинки та для нас! це б для вашої милостя». *Вал.*

Як будеш з правдою коха́ця, то не будеш и паном зва́ця.

«Хто дурніший — чи пани, чи прості люде?» — «Пани сами по собі дурні, а ми сами по собі». *Кох.*

13474. Добрий був пан: Бог ёго узяв та чорту подарував. *Кор.*

13476. Як би влітку на панщину не ходила, так сказали б, що на себе недуг натягала.

Як беруть за нас гроші (дурно), так випадком и випадуть.

Чоловік без волі, що кінь на припоні. *Кат., 3. п. (Гли-м'язов).*

Хоч рачки, та на волі. *Кох.*

13480. Як мир (миряне) похилився — горбатим зробився. *Кох.*

13481. Не бачила, як и кропиви росли. *Б.*

Сяділа у заперті.

13483. Багатий, та біснுவатий. *Кул.*

13484. Гроші добрий робітник, але поганий господарь. *Кос.*

13486. Гине, як риба з водою. *Ил.*

И кому на добро иде, то так иде, як рікою гуде; а як на нещастя иде, то як гуде. *Кр.*

Що в нашого Левка вже торбинка легка (з казки). *Д. Г.*

Я вік прожив на злах лободах, або — як сорока на тиву. *Б.*

13490. Убогий такий, що як гнида вмере, то нічим поховати. *Кул.*

Такий убогий, що й кошеняти нічим із запічка виманити.

Ні хліба куска, ні соли дробка, ні страви ложки, ні води корця. *Б.*

У ёго грошей, як у жаби пір'я. *Кос.*

Лиха година, як убогий втрате корову, а багатий дитину (див. № 1620).

Бідне сороці раде, а багатий й кожуха пураєця. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Не сяка, не така бридня, та й стій до півдня. *Б.*

То Божа воля, чи щаслива, чи нещасна доля. *Полт. Час. (1862 р.).*

Не дай, Боже, біди, то и в кваші палець зломил. *Лев.*

Від роскоші кудрі (кучері) вью́ця, від журби січу́ця.

13500. Одже тугук та й годі. *Ил.*

Бог напусть напустив. *Б.*

Пішло у щию! *Новг.*

Сказано там, де кажуть: «де коротко, там и рвещя».

Извив корогов та й пішов. *Б.*

Не по правді жив, а далі — умер, звівся, зівхав з села. *С. Д. Ніс.* — Извив корогов и д. — зібрав юрму та й повівся. *Ном.*

Піймав карася з порося. *Не.*

Жартують, як багато сподівався, а мало оббірає. *Коніс.*

Піймав зайця за крашанки. *Ном.*

Заробила Гапка бісового батька. *Кан.*

З усєго мира та на мою гирю. *Лев.*

Держав дві корові, а тепер дві вороні (усе пропало). *Б.*

Згинув, як марцєвий сніг. *Дуб.*

13510. Був та нема, та поїхав до млина. *Ном.*

Був з маком, та став з таким (ні з чим, порожній). *Кор.*

Як лизень злизав.

Кружало, де лежало (було та збрело). *Щ.* — ... де *гайно* лежало. *Не.*

Взяв, як чорт Жида. *К.*

Повезли, як козу на ярмарок. *Бр.*

Не знаю, що в криття, що в рукава. *Гл.*

Хоч лопни, а риба не ловиця.

Не держались на горі, а під горою не вдержисся. *Кох.*

Бажала муха злого духа — так и я (наймита, чоловіка и д.). такого.

13520. Просив — не дає, випросив — не бере. *Вал.*

«Дяче, дяче, чого твоя сім'я плаче?» — «Не всім же спі-вати».

Бідой біді не допоможеш. *Черн.*

Біда за бідою: купив коня, та й той (або: аж він) з мадою. *Щ.*

Життя, як собаці на перелазі. *Ах.*

Мов роженъ ёму в очі. *Кулж.*

Нетеча дала заняті! *Кон.*

Кисне, як кваша (рюмсає). *Час. (1859 р. № 8).*

Наплакав, як кіт на сало. *Пр., Лох.* — ... кіт сала. *Бр.*

Кисла Оришка (тонкослізка)! *Кор.*

13530. Терпи до загину. *Кобз.*

Кожний добродій має свою милицю (Chaque homme de bien a sa jante de bois). *Кос.*

Гонор такий, що куди тобі! *Ном.*

Гола — як кістка, гостра — як бритва, а дмецця — як шкураток на огні. *Ах.*

Чоботи нові, а підшви голі. *Не.*

Глузують з такого, що не має нічого, а ніс дере. *Коніс.*

Дайте санчат хвасті підомчать (як хто хвастає). *Б.*

Не хватай муки в міх без вітру.

Нема ліпшого чоловіка над мене, нема гіршого то над мене. *Ил.*

Який почесний! а як натее, то прошу понюхати! *К., Кан.*

Як летів, то й ропотів; як упав, то й пропав. *Зал.*

13540. Я тобі казав не тпрутяй в казан, а ти не послухав та й повен набухав. *Кор.*

Не клопочись и не роби туроси. *Б.*

Нєтри ёго несуть.

Чекає, як каня дощу. *Бр.* — Чигає, як каня на дощ. *Ил.*

У Лядських пісьмаків, каня — у кого хмара, у кого хижа птиця.

Цур тобі, сатано, відчепись! пристав, як на сповіді. *Вал.*
Наволокті пеню.

Обвинуватить по дурному кого. *Б.*

Як лихий на шкоду. *Ст. 36.*

Росклався на покуті, мов святий турецький. *Сторож.*

Гребе, як кінъ копитом. *О.*

Якось там звеличав. *Б.*

Син батькові — не «тату», чи як йнако сказав, а менням ча-менив.

13550. Хто худий — на три милі обійди.

До всякої масти козир. *З. п.*

Гудить.

Протпрутяв віру (не вірять більше). *Кор.*

Укрий, Покрово, од духа злого и (чоловіка) такого («Добрий, сестрице, у тебе чоловік!» — «И, укрий и д.»). *Кох.*

За святим ділом та чортовими ногами. *Кор.*

Диха твар все переможе. *Коніс.*

За чужую кривавицю купив у церкву плащеницю. *Кр.*

Зложилось се прислів'я про одного секретаря Пу...ка, що дуже драв, кажуть, з людей, але був собі набожний и купив таки справді плащеницю.

Душа чорна мов у ченця ряса. *Вал.*

Вродилось ледащо не на що. *Коніс.*

Ні, хлопці! ёго пора в Московію послати — там з ёго буде пан (про ледащо). *Вал.*

13560. У вічі — як лис, а за очі — як біс. *Б.*

Дивиця лисицею, а думає вовком. *Полт. и Черн. гг.*

Вивертає пику, неначе Німець (ради користи уміє бути саким, и таким). *Кон.*

Маною вродиця; а доброго ні в копійку. *Сл.*

Потайна собака (на чоловіка). *Ном.*

До вовчого м'ясива собака підлива. *Кос.*

Монахи, що не дають промахи. Шим.

Він вмів піймати вовка за вуха (покористувацьця чим).

Кос.

Лисице, лисице! та й довгий же твій хвіст.

Так він до вас берецця, — як не знає чого! Сос.

13570. Панська підлизуха. Ном.

Чумак чумака таранею допіка, а сам у ёго з воза потягує чабака. Сторож.

Як бачить, так и рачить (тоді годить, як у кого що е). В.

Сюди хрестом, туди хвостом (таке-то яхидне).

Робити золотий місток до ворога. Кос.

Тхори тому, що носа не має. Ил.

Мое діло теляче: наїлася та и в хлів. Гл.

Москаля підвіз. Лів.

Я не до вас — я до Дунаю: водиці напьюсь та й додому піду. Б.

Вовк добірався до гусей, коли пастух... так той ото й каже. Жартують, як хто вдає, що того в ёго и в думці нема, а тим часом воно певно е.

У голові мов у пеклі — нічого не видно. Вал.

13580. Утяв швагу (зробив кому пакость, але не на вбиток, а на посміх)! Кор.

Казали — минецця, а воно тільки настає. Шим. — Казали — минаецця, а воно саме приступає. Ном.

13582. Вертиця, як шило в паністарі. Зал.

13584. А як би там око було? Ном.

Глузують з дурної жалоби, що, мов, шпурнув чим, або так дуже ударив. В «Десять Кіп Казок» е про се и брехенька.

Водить очима наче злбдй по ярмарку. Б.

Шик-пик — не в сіх, не в тих, в сапьянбвих. Б.

Скраснів, як искра. Лев.

Не до стида, як сорочка лиха.

Якого уродила ненька, такого прийме й земелька. Сто-рож. — Якого привела мама, такого привитає й яма. — Який вийшов зпід пелени, таким остануть й до труни.

13590. Дай тобі, Боже, щоб ти тихенько томонів, а громада б тебе слухала. Кох.

Менши кокот, менше клопот. Гл.

Наплюй ти їй в вічі, та скажи: «одкаснись од мене й од лица мого». Б.

Так и лізе, як чвора: Б. — Бігають чворою (або: слідою).

Слідом бігать.

На ёго такий — Божий кий (сердитий). Н.

Война посеред гайна. Б.

Три музики грало и всі три виграло (спорились и не згодились — кожний по-своєму прав). Кон.

Так лаецця, що чистій на землі буде, (ніж) як він видає. Б.

Без огню варить кого (докорять чим).

Оце вже й почали пєндюра водить (лаяцьця).

13600. Світчив ёго, світчив. Ном.

Лаяцьця прикладно. Б.

Задам я тобі бурду. Збр. Шей.

Гляди лиш! так полетиш, як хтось на лопаті. Л.

Не бачить би ёму Красного Колядина! Ч.

Ну, знав би він до нових вінників.

Е — дурні наші! Полт. п.

Звичайна лайка.

Нікчемний ваш рід! Нікчемного ви роду! Изроду нікчемні! Та що вже з нікчемних! Нікчемні собі у затишку. Кох.

Як дам тобі, так світ за 'вчинку здасця. Не.

Старосвіцька. М. Білз.

Тут тобі й пуп розв'яжеця. Ч.

Пропадеш, як гнила колода. К.

13610. Що, жив! горобець каже жив-жив-жив; а як поймають, то й не живе. Бр.

В три-шия тебе прогнать. Л., Кон.

Кота ще треба пошанувать (палицею), щоб він сюда не вникав. Н.

Кнут не ангел — душі не виме, а правду скаже. Час (1857 р. № 12).

Жалко, що не помічено, де записано! Ном.

Ювелірник — латирник. Черн.

Лайка.

Клепачівський злодій (як хто нишком візьме, або просто вкраде). Л. — Оце Чевильчане (удливе, або — усе рознес-ля, розхватили, на обіді або-що).

Клепачи и Чевильча (сс. Л. п.) з давних-давен вславились по Лубенщині злодійством. За моеї пам'яті ще діялось, що чума-

ки було ганяють їх батіжжям в Луб. по ярмарку: піймають на крадізці, дегтем обілляють, обсіплюють піском, та й почнуть скрізь по ярмарку — тільки й карі ім було.

Красилівська масниця. *Б.*

Дражнять Красилівців (с. Борз. п.), що років 50 вони перший тиждень посту замість масниці гуляли и їли скором. *М. Білз.*

Струць задесенський. *Б.*

Дурень, як Задесенець чи Литвин. *М. Білз.*

Маня. *Б.* — Пірка. — Байда.

Дражнять жінок або дівок — «манею» и «піркою» вертлявк, а «байдою» здорових неповоротних. *М. Білз.*

Листопадная ма́ня. *Черн.*

Лаялись жінки.

13620. Стара гарга́ра (або: гаркгара, герггера). *Б.*

Сердита, лаюча баба.

Щоб таких густо сіяно, а рідко сходило.

А щоб тобі піп приснився! *Вал.*

Щоб тобі віку, як у кози хвіст! *Лев.*

А щоб ти попав на Серпяжин шлях (біля Каніва).

А щоб ти пішов під дев'яту палку! (?) *Час. (1859 р. № 33).*

Щоб тебе норіці сточили. *Б.*

Щоб тебе понесло на папороть-могили та на Щокотини слід.

Років 50 тому в Оленовських гаях (Б. п.) вовки ззіли багатого козака Щокоту; жінки нашли ноги. *М. Білз.*

Нехай тобі болячка з грішми, окрім хреста. *Б.*

Що на старих грошях були хрести, *М. Білз.*

Хай ти піди навпаки сонця. *Б.* — ... піди вовками та віями. — ... піди очеретами та болотами.

13630. Нехай тому луком душу випре (як дорікають, що лукавнуєш). *Кор.*

Щоб тебе кров гаряча пила (за п'яництво)!

Щоб тобі ні втішицьця, ні вradoвацьця!

Не буде тобі ні добра, ні житла! *Б.*

Щоб тебе правцем поставило! *Кор.*

Треба простить, або прохворостить.
Потіль бить (чоловікові жінку), покіль материну шкуру зніме, а чоловікова наросте. *Б.*

Треба б йому нижню прописать. *Кор.*
Напали, як чорт на попа. *Гл.* — Ухопився, як чорт за попа. *Рад., Л.*

Верболіз б'є до сліз (школярів). *Вал.*
13640. Скігліть скільки хоче, тільки нас не морочте. *Сторож.*

На мені тільки піч не була (такий битий). *Б.*
Забив забузани. *Лів.* — Забузан забив. *Пр. в Ст. 36.* — Забузан нікого не забий. *Ст. 36.* — Забіти за бузан (заткнув за пояс кого). *Евх. (Час. 1859 р. № 8).*

Пійшов його плуг орати (по його сталось). *Б.*
На відважне батька в лоб. *Проск.*

Берись, синку, за свою свитинку. *Хор., Пр.*
Хвалено тях, що твердо стоять за свою батьківщину. *Коніс.*

Не бери голою рукою. *Бр.* — Голою рукою не займай (або: не чіпай). *Евх.*

Бог на нас дивиця (лихо спіткало: гряд, сухоліття и т. инше). *Кох.* — Бог на тебе дивиця (як каже або робить не по правді).

Круту молоть (бояцьця кого). *К. з.*
Бігає, як упісяна миша (перелякалась). *Б.* — ... упісяний таркан). *Кор.*

13650. Ковалики в паністарі кують (страшно).
Сміливий, як Святий Петро. *Кос.*
Завзятий як перець, покіль не вийде на герець. *Хар., Зім. п. (Опошна).*

Ховаецця, як зозулька по кропиві. *Н.*
«Вона й ховаецця — бабусина тиличка — як зозуля по кропиві, а то скот її бив!» *Коз.*

З тебе дух, а з мене переполох (каже переляканий тому, хто перелякав). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Тікають не од бича, а од калача (вздогон кажуть, як хто тікає: жарт). *Кох.*

Сотворіте милостину, господа милостиві. *Черн.*
Кажуть старці.

Дасть Якову — дасть и всякому. *Кон.*
Грошовитий подай-Бог — щоб сам чорт не знав. *Евх.*

Спасибі! нехай вам Біг силу верне. *Б.*

Кажуть тому, хто поміг зробити що.

13660. Обувшись в мої чоботи та мене й лає.
Готовеньке и кішка іззість. *Час.* (1859 р. № 33).

Напірай на стриб та й на добрий! *Кор.*

— Плаз та ще й добрий. *Ном.*

Бач, ковбасу почув, а верби й не почув. *Кор.*— Бач, млинці й почув и д. *Ном.*

Є довга брехенька про старця и єго поводитиря. В різних місцях вона рази розказується. В Коропщині, як розказує д. Камінецький, так, що поводитирь був ледацюга, а старець —ничого собі; поводитирь раз нишком ковбасу став їсти, а той почув, та й дав почубеньків — так той и одскоротив єму: прийшли раз до бурчачка, за бурчачком верба: «плигайте», каже, «павоче, бурчак»; той плигнув, та об вербу головою. «Бач», каже, «ковбасу и д.». А вдруге, поводитирь зовсім забажав сліпого збуцьця та підвівши до річки, й каже: «напірайте на стриб и д.»; той розбігся, обперся на костуряку та й бульконув серед річки. Але мені більше подобається, як розказують сю брехеньку в Лубенщині. Там старець злющий и раз-в-раз б'є костуром хлопця; мав нюх такий, що йдуть оце степом, нанесе повітря «стія», каже, «чую млинці, або ковбасу там», и почне носом водить и нюжить; и як почує — костуром того, «оттуди», каже, «веди», як траплявся рівець або що — звичне питає: «чи півплаза, чи цілий плаз?»; як перескакував вже — «гургуці» — каже. Терпів-терпів бідний поводитирь, та й набрався розуму — на вербу ото навів; бо ні втекти було не можна, нічого. Захоче було оце втекти, або носом таки почує, або так, та й дожене; та ще й бігти дуже не буде: винюха чи вислуха, як и де біжить, та як шкабуртне костур, то гаспидів свид так и заплаується поміж ногами; прибіжить та й насяде, як шуляк куроп'я. *Ном.*

А сорочка — чи не міх, чи не міх, а підв'язка — чи не зав'язка. *Кор.*

Бувають такі старці, що один у хаті бавить господарство кобзою, а другі пораюця по хижих та по коморах. От раз, ті напелешкали всякого збіжжя — нема мішка, нікуди ховать; поводирь приходить у хату та й каже нишком тому, що грав, — а він отто и почав приспівувать до танців: «А сорочка и д.»
Камн.

В єго и зза нігтя кров не піде (скупе). *Час.* (1859 р. № 33).

Пожалував вовк кобилу: оставив тільки хвіст та гриву («так от и нас пожалували»). *Кох.*

Кожух лежить, а дурень дріжить. *Б.*

Хиба можна у неживого бога хліба випросить.

Од мертвих бджіл меду не їсти.

13670. Не прикладав муки, не простягай руки.

Хоч кваша, та не ваша. *Кор.*

Губки! *Б.*

Кажуть з серця, як хто до чого просить. Перепалену губку дають крученим собакам. *М. Білз.*

Дано псу м'ясо, — хоч їж, хоч надалше остав. *Н.* (*Час.*, 1853 р. 383 карт.).

Як хоч, мала; хоч біжи, хоч тупай. *Лев.*

Нехай завидують гірше, щоб прибуло більше. *Б.*— За-вдуй гірше, так уродить більше.

Коли багато свині гайна, так вона ще рне.

Нехай криваве забирає (кривавицею добуते).

Так рябцем и вхопить. *Кон.*

Ужé! купив за шаг — ледві пре! *Б.*

13680. Взяв, як (1) своє. *Ил.*

(1) Пре, мов. *Прок.*

Ет взяв!.. як вовк вівцю! *Бр.*

Нехай же воно велике росте, а великим здохне. *К., Хар.*

Кажуть з заздрості, як гарна худобина у чужого чоловіка, або ворога. *Щ.*

На наш крам найдеця пан. *Б.*

Хоч у пекло, аби тепло. *Коніс.*

Чого тужить, що батько лежить! як Бог допоможе, то й матку положе (як бідкаєця незнатъзачим). *Новг.*

Не те в Кузьми на умі. *Не.*

Так як назолоті. *Б.*

Як кому що кортить, то не признаєця. *М. Білз.*

Як би так хотілось, як не хочєця (ото так дуже не хочєця робить, чи-що). *Кор.*

З вашої руки куль муки. *Сл.*

13690. Хоч би уже лупилось курчям, а вилупилось чє-їтка. *Кан., К.*

Преця, як віл на рогатину. *Пр. в Ст. 36.*

Як торішнєго снігу (жаль, забажалось, боюсь)! *Ск.*—

Як літошнєго снігу. *Коз.*

Се вже (або: молодим, старим, мені и д.) и Бог звелів. *Л. Рев.*

Будь воно турецьке! *Б.*

Азась, мудрий нехрещений! цеглу їж, а не хліб печений. *Сторож.*

Оце б ще надав чорт діла! *Кор., Л.*

Поступись, небоже. *Гат.*

З печи кошеня учаділо. *К.*— Послі чого се? кошеня вча-діло! *Гл.*

Прийшов Циган до чоловіка — три дні нічого в роті не було, сім'я сидить голодна — а там жінка хліб з печі виймає, борщ на припечку булькотить... «Кипи-кипи», каже, «борщику, будеш тебе істи» — «Будем істи», одказує хазяїн; «та не всі» — «Хіба ти не хочеш?» Коли Циганця прибіга; бачить, на лаві хліб парує... а попросить сором. «Ідіть», каже, «тату, обідать» — «Іди — обідайте, я з добрими людьми побалакаю». Циганця не йде, кличе вдруге, втретє... І як ухопить Циган хліб, як шпурне ним в Циганця... «Нічим мені тебе, гаспидова дитино!» — а Циганця за хліб, та додому (Див. № 11982).

Тоді треба старе руйнувати, як є з чого нове будувати.
Кременч., Коз.

Одповідь на раду перемінити старих сторожів. *Коніс.*

Нікому не вірь, то ніхто й не зраде. *Ах.*

Один день розорився, та, навіки хазяїном зробився. *Гл.*

Не в дорогих кунях (по карману). *Б.*

13750. Що піймав у руки, те и держи.

Треба ставити дзвіницю посеред села. *Кос.*

Треба одійти од ями, щоб гаразд її перескочити.

Двічі молодим не бути. *Рев.*

Ховаецця, як кіт из салом. *Б., Бер.*

Довго у ступці (иготі) цибуля воня. *Кос.*

Зробити що, як самому знать. *Лів.*

Дать навід (навчить, що робить). *Б.*

Нашого пономара ніхто не перепоморує. *Кр.*

Летів ворон через безверхе дерево.

13760. Не клюй курка крупку, не кури Турка люльку.

Не купити ума, як нема. *Кох.*

И була б дурна — так вже тричі дурна (не доладу щось зробила — за те ото й сказано).

И зпереду чоловік, и ззаду чоловік, а увесь — як на сміх (про дурня). *Вал.*

Верба товста, та пуста. *Пир.*

Під носом косовиця (ус виріс), а на розум не орано.

Коя. — Під носом косить пера, а в лобі й орать ні на що.
Кор.

Як дурень (!) з печі. *К., Л., Пир., Б.*

Схопився, вискочив, бовтнув и д. — (!) дурний. *Зв., Пр., Кр.*

Шубовсть — як чорт у воду! *Гр.*

Тенде ренде з маком. *Гат.*

Вилетів, як горобець из стріхи. *Бр.*

13770. Неначе миш вискочила з борошна. *Кулж.*

Прославши день та ввечері (коли згадав або взявсь до чого)! *Кр.*

Из порожнього та в нісчимне.
Ой іхав я серед мора дробинастим возом; оглянувся перед себе, повна люлька раків.

З одного чорта утяв два (поправляючи помилку, знову помилився). *Кос.*

Він дуже розумний: решетом у воді зірки ловить. *Полт. Час (1862 р.).*

Знає він кошечу загребу. *Вор. г.*

Женицьця пробі, а хліба врзать не вміє. *Не.*

Про тих, що вдають з себе старіших, ніж справді вони є.
Коніс.

Недавно осліп, а нічого не бачить. *Полт. Час. (1862 р.).*
Убравсь (!), як муха в патоку. *К.*

(!) Заліз. *Пр.*

13780. Зав'яз, як собака в тину. *Зв., З., Кр.*

Ув'яз, як пес на ланцуху. *Ил.*

Забравсь, як чорт у вершу. *Бр.*

Кублиця, наче курка на яйцях.

Зарився, як свиня в багні. *Вал.*

Примостивсь, як сорока на колу. *Евх.*

Висиш, як пес коло ятки. *Проск.* — ... як пес на голяці.

Хоп муки лопаткою: він задивився, а я й дві («ото опік-а, або-що»). *С.*

Двоє кукало, а одно полетіло (як що впаде, або-що). *Б.*

Граецця (або: Водиця), неначе з хлопцем. *Кулж.*

13790. Моргнула, як кругловида (свиня) в двері. *Бр., К.*

Як хто загляне, та й назад.

Вигляда, мов криса з крупнів. *Евх.*

Заглядає, як сорока на голу кістку. *Пр.* — ... в кістку.
Проск.

Прийшов, як огню вхопив. *Ск.*

Прийшов скоро, — и ні сюди, ні туди, та й пішов.

Умниця, хвалить вся улица. *Кр.*

Благовісний, мов в Петрівку теля. *Вал.*

Чи не приступило тобі, хворобний (чи не сказився ти)!
Новг.

Пішла по селу добувать киселю. *Коніс.*

Він угадує свята, як вони вже минули. *Кос.*

Почав «за здоровіє», а звів «за упокой». *Коніс.*

13800. Слава тобі, Боже наш! вінчаецця чупендає! *Кор.*

Та вона вівця! *Гр.*
Баньки виставив, мов жаба (витришкуватий). *Вал.*
Очі, як у жаби. *Ном.*

У тебе уса (sic) великі, пухлі тії аж до уха, а ти того не знаєш, що я. *Б.*

У їх два верхи у хаті. *Кох.*

Воляють подорожнього чоловіка в хату спочити. «Чи один верх», питає, «у вас у хаті, чи два верхи?» — «Один». — «Ну, коли один, так прошу приймати». Але увійшовши у хату, незабаром помітив, що жінка чоловікові не кориця — за шапку: «Я», каже, «вас питав, чи не два верхи у вас в хаті? Там, де два верхи, я ніколи не останусь, хоч би як притомивсь».

Невісток багато; а хата неметена. *Полт. Час.*

Всі кинулись туди — и міх, и трава. *Ном.*

Така правда, як Бог казав буселю. *Кос.*

Межи Ляхи и Чехи. *Сн., Бус., Сенковський.*

Бозна-куди и як; з Нестора.

Од ёго як од Жида правди. *Кох.*

13810. Хай я душі пущусь (коли пустила бичка). *Б.*

Щоб у мого ворога духу стільки; щоб у мого ворога зірку стільки, як у мене худоби.

Нехай мене в обліжні полбжить.

Щоб я трейчи Німцем став. *Греб.*

Коли дзвонють, то видно празник (не думай, що брехня — щось е и правди). *Кр.*

Уже слово не прийдеця як-небудь. *Кон.*

Знаю, як свою руку. *Бр.* — ... як своїх п'ять палців. *Пир.*

Не забуду я тобі смерті, хіба би мені на груди насипали землі. *Прок.*

Гріють зуби на сонці (казано про жіноту, що весною, в свято, посідали під тином и скрепочуть собі). *Казки.*

Я тобі кажу, а ти таки колядуєш коляду бісову (брешеш). *Б.*

13820. У ёго язык у роті, а не у кишені. *Кос.*

Гусей підпускати (збрехать, плітку пустить). *Час. (1859 р. № 7).*

Сю ніч баба Ліщиha, на піч лізучи, оцце говорила. *Лев.*

Такого наговорив, що и в головах низько. *Лев.*

Двоє білих, третє сніг. *Ис.* — ... а третій, як сніг. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Хоч ти хрести їж, не повірю. *Кор.*

Ой там на базарі собаку прив'язали! *Кул.*

«Хіба ти бачила?» — «Люде казали!» — «Ой там и д.» — «дурне мелеш!»

Чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. *Сторож.*
Адже дзеркало показує пику, якої саме не баче. *Кос.*
Такий вірний, як лічба жидівська: писне мов би то й раз, а перелічиш, так все два або й три. *Сторож.*
13830. Чули, як говорили, що бачили, як іли. *Кул.*

«Смашна каша!» — «Хіба ти їв?» — «Ні, не їв.» — «А почім же ти знаєш?» — «Чули, як говорили и д.»

Цвіркун на видоці не цвірчить. *Зін. п. (Опошна).*

В вічі боїщя правду казати, а за очі то й брехні вигадув. *Коніс.*

Окрім базарю ніхто не знає. *К.*

От уже й пустила турсу (поговор, брехні, плітку). *Б.*

Нехай про мене люде шепчуть: пристріт не нападе.

Добрі вісті не лежать на місці. *Не.*

Чув у Києві у лаврі од прочан. *Коніс.*

Вяновата хата, що привела Гната. *Б.*

З тих-то річей так и сталось (од того-то...).

З лихого години. *Г. Бар.*

За своєю лихою годиною (позабувала пісні). *Кон.*

13840. Гарна дівчина, та женихів нема. *Коніс.*

То не майстер робить, то посудина робить. *Бр., Пир.*

Не велика курява, та багато людей губить. *Час. (1857 р. № 13).*

Хоч и риба потерушка, та хороша юшка. *Лев.*

Чоловічество повеліває, а пан тисяцький ні.

Така вже справа. *Кулж.*

На те гнути. *Гат.*

Рідко, та ідко. *Дуб.*

То то й диво, що гірке пиво. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Красна ложечка не метієця, та й під лавою не ваяєця.

13850. Затим ходим у портухи, що розносили вовну му-

В Москву з грішми, з Москви з вішми. *Коз.*

Чув у Кобижчі од 80-літнього діда: одповів на раду — вдайця

справою проти пана, *Коніс.*

Святе діло — королівське! *В.*

Чи карася, чи порося, аби б наїстись («та давай, жінко,

карася и д.»). *Кох.*

Хороша, коли б трохи довша (пісня). *Кр.*

Дарма верба, що груш нема! аби зеленіла. *Новг.*

Те ж гайно, та й порідшало. *Лів.*
Стріло (1) бріло, аби (2) було. *Б.*

(1) Цвіло. *Пир.* (2) Боже дай. *Кр.*

Хоч на личану справу. *Зв., Чигр.*— Хоч ликами шитий.
Ст. 36.

Роздобудьтесь — прийдьте, чи-що.

Вибрала дядя, на себе глядя. *Б.*

13860. Припадає, як Жиду короста. *Гл.*

Не годиця й до Редька на обід. *Б.*

Заплющ очі та і покинь. *Л., Кам.*

Золоте залізце (нікчемне, чортвищо). *Кат.*

Ні стійки, ні гейки (ні стоїть, ні йде). *Б.*

Схапав на живу нитку (поспіхом зробив). *Кор.*

Якось на́кось, а все бач не так. *Час. (1857 р. № 15).*

Ні попу, ні наймиту. *Б.*

Сяка-така межисітка (ні се, ні те).

По всьому світу сього добра багато є. *Полт. г.*

13870. «Багато там роботи?» — «На одного хахла буде
на день (багато)». *Кох.*

Такого дітей, що й гілля не здержала б (як би завісив).
Б.

Набравсь, як лин мулу. *У., Пир.*

Тут хіба тільки батька та матері нема (а то все є). *Щ.*

И стус, и брус, и качалка й рубель, три повісі коно-
пель, три копиці кошениці, московські рукавиці, ще попо-
ва шапка, — то все буде слабка. *Збр. Лаз., Ном.*

Гоняця, як хмари. *Бр.*

Узявся за кремпіль добре. *Кон.*

Аж кріз палці тече. *Ш.*

Тільки за малим богом не зробила (за малим ділом). *Б.*

Ему (украсти и д.), як раз плюнуть. *Об.*

13880. Наче руками (вітер, доля и д. — що забирає од
нас, не маючи рук). *Ск.*

Закрине, як решето. *Пир., Л.* — От вже сказаты як ре-
шетом накрить. *З.*

Так-то й одбуть, лиха не набравшись. *Б.*

Швиргомá докинуть. *Н.*

Возів (сіна) 12-ть таких увезе, що тільки достанеш швиргомá
докинуть.

Не спиниш, мов воду з лотоків. *Гат.*

Не вспе гирява дівка й қоси собі заплести. (як ми вер-
немось додому). *Сторож.*

Бере, як багатого за живіт (кажуть, як добре плуг бере
и д.). *Рад., К., Хор., Б.*

Бере, як віл на роги. *Бр.*

Ухопив, як вола за роги. *Гат.*

Попер, як сірий корову. *Р., Л.*

13890. Гепнуло (1), мов довбнею. *Пр.*

(1) Геп. *Х.*

Трясеця, як молоде теля. *Ил.*

Иде, як вода на лотоках. — ... як вода з каменя.

Аж луна пішла. *Пир.* — ... йде. *Новг.* — Аж залунало. *Бер.*

Мнуть, як шевці шкуру. *Бр.* — Крутить, як швець шку-
рою. *Ил.* — Тягне, як швець шкіру, аби більша була. *Прок.*

Вовки свиню, поросята лѐжу ссуть и д.

Гудеть, як гудок (або: гук). *Ст. 36.*

Гуде, як вода з лотоків. *Бр.* — ... в лотоках. *Гр.* — Як во-
да з лотоків. *Бр.*

Любимосьмо приймати, як се — теперь приймаймо, як
Бог дає. *Прок.*

Моти попада княгиня, поки піп не згине. *Гл.*

Хіба десь будеш брати на страшній неділі шлюб? *Нем.*

13900. Так рано встала, що аж на порозі розсвінуло.
Кр. — ... встала, що й півень на смітнику заспівав. — Рано

встав — на порозі освів. *Ст. 36.*

Так рано з досвіток идеш, що сорока починки полічить
(сорока рано скрекоче — починки лічить досвічанок). *Кр.*

Збігаюця, як на солонище. *Ил.*

Не ходив, не ходив мій батенько, та як пішов, то й две-
ри (1) на плечях приніс. *Л.*

(1) ворота. *Пир.*

Дивного хвелю чоловік. *Ил.*

Став, як укопаний. *Г., Лів.*

Аж потилицю почухав (невдача и д.). *Кр.*

Похожий ведмідь на копишника (злогого — од копа;
кажуть, як прирівнює що, зовсім непохоже). *Х.*

Які сами, такі й сани. *Коз.*

О свині не будуть ведмежата, а ті ж поросята. *Кор.*

13910. Чорт біса витягне из ліса. *Полт. Час. (1861 р.*
№ 32).

Як словом, так и ділом. *Рад., Пир.* — Тут словом, а тут
ділом. *Ст. 36.*

Що кому чля! *Дуб.*

Іхав Лях (пан) верхи, а геть зпереду чоловік, а назустріч піл.
Здибавшись з попом, чоловік взяв благословення и поцілував
у руку; пан, здибавшись, одвернувся и догнавши чоловіка «своб-
лял бим», каже, «кого другого поцаловаць, а нежели тего попа
в ренке!» — «Що, пане, кому чля!» *Казки.*

Як Жид убогий, свиня худа, жінка п'яна — нема гірше.
Кох.

Рости перш угору, вгору, а послі вниз: так уже Бог дає.
Б.

Зазнаєши крупного й м'ягкого.

Поживеш дальше, так побачиш більше.

Там то тиєш, аж в шкіру не влазисся. *Проск.*

Дай, Боже, в добрім здоров'ї поболіти (кажуть тому,
хто удає з себе хворого). *Кор.*

«Голова болить!» — «То паністарі легше». *Л., Кат.*

13920. Бог віку прибавив, а од смерті оддалив. *Б.*

Заздалегідь обрикотицьця (зробицьця хорим) хочеш.
Коз.; Час. (1853 р. № 41).

Хіба треба у недужого питати, чи бажає він здоровля
мати. *Кос.*

От я зіму вилежала — хай огонь у печі лежить. *Б.*

Такий сильний чоловік, що можна вбити. *Щ.*

Вона цвістиме-цвістиме, та й умре. *Б.*

Хирітиме-хирітиме, та й умре. *Б.*

Дивись, яка ситінка в очах. *С.*

Од пристріту, знахарка бере шклянку чи кужлик води,
кида туди жарину, витира хорого сіллю, шпуге тнею водою
и дає й хлинуть її. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Як болить живіт и приступає до серця, розбовтують ме-
зиним палцем з правші (конечне сим, а не другим палцем),
сіль у воді (у чарці чи-що) и п'ють.

Як напише Бог смерть на роду, то не обійдеш и на ле-
ду. *Б.*

13930. Истка кістка — викопаний батько. *Г., П.*

Поли єго поховали, а ми тільки оплакали. *Б.*

Плачте очі хоч довіку по доброму чоловіку.

Горбастий цвинтарь у молодого лікаря (багато моги-
лок). *Кос.*

Там народ (парубки и д.) один в одного — як перемі-
ти. *Ном.*

На те мати уродила, щоб дівчина любила: чорні очі влі-
пила. *Кр.*

Шия, як на мотузці (худа, тонка). *Ном.*

Руки, як кописточки (худі, окостуваті).

Сліпий, кривий, рудий та красний самий опасний. *Н.*

З рудих нема святих, та и з чорних чортма добрих (ру-
да сказала чорнявому). *Кох.*
13940. Маруся, безуся.

Дражнять усіх, що зголюють уси, або не мають їх. *М. Білз.*

Лоб Сиволозький. *Б.*

Дражнять Сиволожан (село Борзен. пов.), що високо підго-
лююцца, та й усякого, хто так робить. *М. Білз.*

Розумна голова багато волосу не держить. *Кох.* — ... а
даєцца єму лисина у шість вершків.

Чмихає, як овечка. *Л.* — Пиршить, як овечка. *Пир., Н.*

У мене син — такий варяг (здоровий, високий). *Ст.*

Там велетень такий (височенний, здоровенний)! *Ном.*

Здоровий, як луг (?). *Кон.* — Луг з єго такий.

Оце лохвицька ряхта (високе. Що воно за ряхта така?).

У єго у штанях уже діти пишять. *Час. (1857 р. № 15).*

Пицура (пика) решетом не накриєш, за три дні не об-
тепаєш. *Кор.*

13950. Гамела (оцупок такий, нестелепа)! *Кон.*

Балда (нестелепа, непроворняка; в Чернігові є Балдин-
ські гори)!

Старе виставляє себе, що не скоро ість; а воно ком-ком,
що б було двом, то воно само приборе. *Б.*

Великі роблять без грошей те, що малі не втнуть за
проші. *Кос.*

Старість не приде з добром: коли не з кашлем, то з гор-
бом. *Гл.*

Сама старість хороба. *Рев.*

Горобець молодець, а ластівка краще. *Коніс.*

Аби б тільки обложити, а було б коло чого ходити.

Ого, напрутив! так бунчуком (або: бунчука) и стоїть. *Б.*

До вінця як идеш, то про смерть не думай. *Коз.*

13960. Рипить (або: хрипить) у грудях — не будь мені в
людях. *Б.* — Як рипить у грудях, то не будь и в людях.

Боже мій, Боже мій! стороною дощик иде-поливає, а на
мою роженьку и немає (казала дівка). *Сос.*

У кого горшки та неповни, а в нас из верхом; в кого
женихи шолудиві, а в нас из плішом. *Кр.*

Хоч и багата, аби пішла за нашого брата. *К. п.*

Як задумав батько женицьця, та й прив'язав до пані-
старої коритця. *Б.*

Свадьба на воротах не живе. Ш.— Велике весілля на воротях не вісить. *Проск.*

На жлукто споткнулась, на корито впала; вийшла за п'яницю, на віки пропала. *Кр.*

Свою жінку зпід полі можна забрать. *Б.*

Дід бабу дрюком: йому меду гуком (багато).

Що козак, то п'ятак, а из баби — гривня; затим баба дорога, що її коротка нога.

13970. Жінка хіба те утає, чого не знає. *Коз.*

Коли жінка каже — лихо, не зачіпай її стиха.

Ишла не любля и живу терпля. *Кр.*

Чоловік буде возить добро додому возом, а жінка з дому кірчиком (так чоловік не настачиця). *Кох.*

«А що, важка то робота (до білоголових?)» Подумав — «Ні», каже, «коли б була важка, то пани б нас примушували, ато сами».

Як розпов'єцця, так г'єтьте! я йду. *Б.*

Баба — Шкр'єбиха, Хівря — Рейедзуля (лякають так дітей). *Збр. Шей.*

Он піп иде; будеш плакати — язик одріже, а щось залагає. *Кор.*

Матірки лякають дітей; за те ж, як придеця до сповіді, на збудуця хлопоту.

Он рева яблука розсипала (кажуть дітям, як плачуть). Ш.

Не йди в горох, бо там залізна баба сидить. *Кр.*

На дітей, щоб не ходили в горох. В Лубенщині найбільш залізною бабою страхають, щоб в яку пушу не ходили — в ліс, в стінки и д. *Ном.*

13980. Господи помилуй, дід бабу покинув; дід пішов по гриби, баба по опеньки, дід свої посушив, бабини сиренькі (дітей тішать). *Кр.*

Ой діти мої, діти мої! любо б на вас глядіти, ой коли б ви були всі в совіті.

Сини мої карасіри, коло серця посіли.

Як у батька три си́на, так буде в його спина синя; а як у матері три дочкі, так буде без сорочки. *Кох.*

Коли мати гайтує, то й дівка. *Кон.*

Так що ж, що родила! так нехай иззість. *Вал.*

Тільки й родні, що в Києві Химка. *Гл.*

Ковалів Гарасько та Химині Парасці у первих Юхим. *Лев.*

Куминоі свахи наймичка.

Вона йому Василевому тітка, а він їй через вулицю бон-

дарь, по Тупишиці гончарь, а попросту — як там хочете (брат у других и д.). *Кох.* — Вона йому через вулицю бондарь; в первих Юхим, по Тупишиці гончарь; вона йому Василевому тітка, кумовому молотникові зять.

13990. Як батька покинеш, так и сам загинеш. *Коніс.*

Одна мати вірна порада. *Коз.*

Нашого тіста книш. *Полт. Час.*

Из ногтя зріс у мене (на очах). *Коз., О.*

Своя сім'я не важка. *Коз.*

Мазь пополам (нерозмита вони вода). *Час. (1859 р. № 8).*

Привик, як чорт до купини. *Бр.*

Сидів якийсь чорт у таким смердячім болоті, що як заворушиця, то аж бульби зпід купини виривають. Жалко одному чоловікові стало хамінка, нараяв йому перекучувать у друге місце — хороше, веселе. Послухався чорт; коли вде чоловік, так через тиждень чи-що, біля того болота — знову дме той бульба. «Та там же веселіш!» — «Та воно веселіш, та я, бач, змалечку тут привик». *Казки.*

На чужому полі не матимеш волі. *Полт. п.*

«Чому ти, дядьку, не посіяв отут просо, а ячмінь?» — «Е, чому! не мій обліг, а панський, — а на чужому полі и д.» *Коніс.*

У чужі хаті худоби не збереш! *Кох.*

Навіщо бад'єритись чужою свитиною. *Кос.*

14000. У нужді и піп прощає. *Час. (1857 р. № 15).*

На копійку ноги не зоб'єш.

Ніхто шага не підкине, щоб на носі ніготь збив.

За користю біжу ристю. *Кр.*

Задихався, як воза віз. *Рад., Лох.*

Навстоячки, навлежачки — заробила сережечки. *Збр. Лаз.*

Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди! *Кор.*

Якась пані, не дуже то багата, хотіла зовсім поводитиця по-панському. От раз наїхали гості, вона и кликнула якогось Микиту, що рубав там дрова, чи коло волів порався, и звеліла розносити чай; а щоб Микита не помилявся, кому поперед и кому позаду, раз-в-раз смикала за поли — не сюди, мов, не туди. Носить Микита чай... а далі пані якось за очкур смикнула, а він гаспидів був зашморгом... Оставсь Микита з чайми посеред хати, мов кінь злутаний... та повернувшись до пані: «Оттепер», каже, «Микито и д.» *Камн.*

Попався, як (1) сучка в дучку. *Х.*

(1) Так попавсь сердега, мов. *Сторож.*

Ой, не втерплю — заспіваю. *Кор.*

Се бач, у казці про собаку и вовка, як собака поштував вовка за те, що той став йому у пригоді и ввів у шанобу у господаря. Завів він вовка під піч і туди носив йому усякого питення и ідення и горілок усяких; а як підпив трохи вовк, та й каже: «Ой не втерплю — заспіваю». И як уже не вдержував його собака — заспівав таки, и бідолашного вбили. (див. додаток до № 5019).

Хазяйство мовчить, та шийку тончить. *Н.*

На батьківський курінь. *Гр.* — На отцевський курінь. *Кон.*

14010. У його в дворі — як у віночку: ув олійниці — що в иншої баби у хаті не так чисто, а у хаті — тільки перехристітьця. (Див. № 10103). *Кох.*

Пішов на країну, на степі, на вольні землі. *Б.*

Хто хліб пахає, того Бог кохає. *Коніс.*

Пшениця — дурнійця: у трох молотить, а одному істи. *Б.*
Хто робить замочки, той ходить без сорочки; а хто робить лемеші, той ість книші.

Дошу — земля, а нам — хліб.

Крешуть, мов блискавиця (серпи у добрих жній). *Г. Бар.*

Винничка — всім у половинничка, млиночок — всім у віночок. *Лев.*

Славно косить, славно й жне, того в його й гроши є. *Б.*

Пішов на косовицю з собачкою, а вернувся з клисачкою. *Вал.*

Ишов чоловік на косовицю и ніс за спиною здоровенний міх хліба й сала, а собачка за ним. «Куди ти, чоловіче, ідеш?» — «Пита його стрічний. — «На косовицю.» — «А собаку нащо ведеш?» — «Чого не доім, собаці віддам.» Вертаеція вже без собачки. «А де був?» — «На косовиці.» — «А собаку де збув?» — «Хліба не стало, так иззів».

14020. Усю околію зібрати та й косить. *Кон.*

Треба вставати та накинути свитину на спину, та попорати скотину. *Б.*

Що ступа, то копа.

Кінь пішов на банта (издох). *Збр. Шей.* — ... на бантику. *Л.*

У kota шерсть хороша, та рот проклятий; а в собака хороший та шерсть поганая. *Б.*

Овад роси боїця: уранці на росі я каптан замочу.

Сомар боїця сонця; він каже: на сонці я розтоплюсь (ситий такий).

Какаріку! пішла баба по горілку! козаки йдуть, гурки рвуть, а на дині поглядають. *Кр.*

Ворона улітку, хоч и що добре запопаде на спожиток, то все кричить: «гайно! гайно!» а узімку, як живицьця уже нічим, то вже хоч и нікчемне попаде, хоч кизяк мерзлий, усе кричить: «Ха-арч! ха-арч!», або: «ка-алач! ка-алач!» А со-рока цехлить коло неї та все питає: «чи кисле? чи кисле?» *Камн.*

Ракша клюшниця од вирію (ранше всіх летить у вирій и після всіх вертаецця). *Кох.* — Другі кажуть, що соя клюшниця. *Зап. (II, 36).*

14030. Черінем сіли. *Ном.*

Оце яйце! неначе писанка. *Кр.*

Зозуля наковала (зозулини черевнички). *Новг., Макс.*

Лісок, як щітка. *Пир.*

Гливи такі, як кулак. *Кон.*

Деречі поконотіпській, а понашому довжикові ягоди. *Кон.* (с. Понори).

Деречі и довжикові — ягода буйніша, у сушку не годниця, бо витікає. *С. Д. Ніс.*

Така хата тепла, що зпотієш дрижачі. *Б.*

Хату руки держать. *Л.*

Гаряче, як у лазні. *Бр.*

Тепло, як в бані. *Ил.*

14040. Як у кузні. *Пир.*

Як у пеклі.

З покутя узятись. *Гат.*

О котрої печі правлють, и сами не знають: піч бо именуецця печаль. *Кл.*

Ого, жарку! можна й Жида зпекти. *Б.*

Палає (1), як у гуті. *О., Кр.* — ... як горен. *Лів.*

(1) Горить так. *Бр.*

Горить, як за умерлого душу. *Проск.*

Попікся, як дід пампушкою. *Пир.*

Там води — горобцеві по коліна. *Павлг., [Лох., Пир.]* —

Старому горобцю по коліно. *Пир., [Черн.]* — Такого води, що нігде горобцю и лап помочити. *Пир., Сос.*

Так глибоко, що жабі по око. *Бр.*

14050. Якби в службі добре, то за панамі не похватув-ся б. *Б.*

В тебе служити, мов у Жида. *Вал.*

Жид наймав наймичку: «Ти з мене», каже, «галюцко, не багачко берн — в мене не багачко діла». — «Як так?» — «От бац! встань ранком, підмети хати — та й сядь, винеси сміття — та й сядь; подій коров — та й сядь» — та й сядь, та й сядь, и ліку

нема. «А як уже зробиш, що я казав — обідати... Страва для тебе буде хороша: чи звариш контопки — юшка твоя, раки — юшка твоя, яйця — юшка твоя... А що ж мало, що три переміни на обід? дез більш готовлять для батракія?»

Наймит першого року каже: «десь господарські воли зайшли»; на другий: «чи не бачили де наших волів?»; на третій, то вже: «от десь мої воли пропали! шукаю сам й хлопців розислав — й найти не можна». *Казки.*

Хто чужого не жаліє, так и свого не иміє. *Б.*

Роби на чужому, так и матимеш на своєму.

А що, чи вмієш уже свиню в коноплі загнать? *Кор.*

Так питають учня, що учинця шевству, — се б то, чи вміє драгву сукаць и в драгву щетинку заправлять.

У ярморок поганого нічого нема: усе хороше. Зовсім стару шапку продає: купи, каже, шапка добра! *Не.*

Товар не ведмідь — грошей не поість. *Б.*

Де б те золото дівалось, як би не вгорало?

Як оддать за єї гроші, то скажуть — крадена. *Пир.*

14060. За цівдарма продав. *Казки.*

За копу, як би доброму хлопцу. *Б.*

Перебивать руки (як у заклад идуть, або стокмляця у продажі, то перебивають або розбивають таким руки: вони одно одного держать за руку, а третє розніма їх, ніби розбива — умова ото повинна бути твердою, свідок є. *Ном.*). *Казки.*

Могорич — любовна річ. *Коніс.*

Продав грунт вічними часами (навіки). *Б.*

Як бере — очі дере, як оддає — батька дере. *Час.*
(1857 р. № 15).

Сирота — ні паністарої, ні живота. *Б.*

Сироту лають и б'ють и плакать не дають. *Кр.*

Громада, громада! гайніна їх рада. *Б.*

Один гори не наскачеш. *Коніс.*

14070. Добре дуріти, поки припадає. *Лев.*

Пішов день на бугаї (извівся подурному). *Б.*

Очи пороть (о волокливих ченцях: «аби де по городах людям очі пороть»). *Кл.*

Сюди ник, туди ник — та й день невелик. *Лев.*

А я знаю, що він діє: коло печі гепу гріє. *Ш.*

Гарно наша Гапка жито жне, що и серпа в руки не бере. *Кр.*

Поле краде, а ліс бачить. *Б., Ст. 36.*

— Ліс краде, а поле бачить. *Пир., Коз.* — Поле бачить, а ліс чує. *Пр. в Ст. 36.*

Пішло поле в ліс (!). *Бр.* — Пішов ліс в поле. *Проск.*

(!) в гай. *Гат.*

Поле плаче, а ліс скаче. *Коз., Черн.*

Не мій поля за бовдура, а ліса за дурня. *Пр. в Ст. 36.*
14080. Як мать женицьця, так лучче по чужих живицьця. *Б.*

Там ёму саксаган (капут). *Не.*

Не жне, не косить, а жупан носить. *Б.*

Обідранний, як Швед.

Під час Шведчини (в 1708 и 1709 рр.) маяхвест обіцяв Українцям нагороду, хто ловитиме Шведів. Народ ловив и в сей спосіб перевів праве дві третини їх віська, и Шведи до такої нужди прийшли, що отто вирросло и прислів'я. *Молодик. (1844 р. 192 карт.).*

«Оце хоха (одяглась кумедно, найпаче голову чудно захимала)!» — «Натеє тобі хохал не твое ість и не в твое одягаецця». *Ном.*

Жарт. Кажуть и просто: про те, мов, я знаю, зась тобі.

В дорозі и батько брат. *Лев.*

Дав чорту на кручок (поїхав не по прості дорозі, а по кривулів). *Кор.*

Лежить, відкидавши ноги, як кулик після яйця. *Кох.*

Залежався куций в соломі. *Кох.*

Горілка така вода, що з убогого зробить багатим, з сліпого видющим, а з слáбого сильним. *Б.*

14090. Порожню пляшку хоч закинь. *Кох.*

Взяли б квартугу, та сіли б кошом, та й пили б. *Не.*

Кутком десь сісті. *Гат.*

Коли хоч, так нум орацію кірить (пить горілку). *Б.*

Покажіть путь, як горілку п'ють. *Об.*

«А згуляем, брате, в переваги!» — «Згуляем!» (и почали

частувацьця горілкою). *Не.*

И вже, не стоїть и на світі жить, коли й горілка вже замерзає. *Р.*

Росказують, що въ Смілому, що в Роменщині, старий козак забажав перед смертю горілки. «Ох, трудно мені, дітки! дайте мені чарочку горілки, чи не одлигне, хоч трохи». Діти ввесли. «Підождіть трохи, тату, нехай одтане». — «Хіба замерзла?» — «Замерзла». — «И вже, не стоїть же и на світі жить, коли й горілка вже замерзає!», повернувся на другий бік та и вмер. *Камн.*

Сидять вони, и дзвіничка на столі, и тее — од мене та до вас. *Ном.*

Нехай отрута сидить тут. *Б.*

Од'їздне. *Пр.*

14100. Овдію, Овдію! п'єш цілу неділю, а я тобі, Овдію, та й нічого не вдію. *Кр.*

Він живе з десятої чарки (з шинку не виходить). *Кох.*

«Наш брат коли удвох-утрєх, то й п'ють собі, а коли один — ніяково п'ить самому, поштує, хто трапиця на той час». Як хто своє добро прогайнує, то й ходить в шинок, чи не прийде випить хто один.

Перебрать халімєрусу (упицьця). *Б.*

Добре набравсь (напивсь через міру). *Кор.* — Набрал добру хуру (теж).

Оце в роті (на похмілля), наче гуси переночували. *Ном.* — ... наче валка чумаків переночувала.

Хоч и кажуть, що горілка серце веселить, — чого ж від неї ледачої голова дуже болить? *Сторож.*

У гості — до довгохвості (до чортяки). *Щ.*

У Ляхів (або: У панів), що поріг, то й переправа (що пани переступають поріг, просячи одно 'дного наперед ити). *Кох.*

Знаєте нас саміх, — знайте и меж людьми. *Ил.*

Юрка одного впустили, а вся хата загорілася. *Нос.*

Як трапиця нежданий або непроханий гість, що усю бесєду начудує, або покаламутить.

14110. Так привітають, як в уста не кладуть. *Б.*

Спасибі вам, що ми прийшли ик вам. *Кох.*

На однім столі хліб (те ж, що московське «столуються вмєсть»). *Час.* (1857 р. № 13).

«Вставай, тату, вечерять!» — «А хліб же є?» — «Ні нема». — «Вечеряйте ж, дітки, я розіспавсь». *Кор.*

Умивайся, молися та за хліб берися. *Збр. Шей.*

Малію, малію (малай хліб з горохового борошна. *Кор.* Див. № 7570), я тебе за хліб не маю (казав Циган як добре жилося!). *Кор.*

Без хліба не до обіда. *Час.* (1859 р. № 6).

Як діжа не місиця, то сім'я бісиця. *Кр.*

Як скажи: дзу! так и сяде, як брус (хліб, кісто). *Л., Б.*

Дзєбом сіло (тісто, галушки). *Л.*

14120. Сип борщ, станов кашу — чи поімо бо ми? *Кр.*

Дала борщу такого (поганого), що аж туман з моря ко-тиця. *Н.* — ... що аж дим зхоплюєця. *Ном.*

14122. Кримська каша (се б то, добра каша. *Д.* Ніс чув од чумаків з Лютеньки, Остер, п.).

14124. Солодке, як патока. *Кон.*

Наївся — як бик, перепався — як смик, голодни — як со-бака (див. № 12077). *Час.* (1857 р. № 13).

Богу приєму. *Ном.*

Оце дудлить! аж у горлі клекотить. *Ном.*

Аж з кінця капа (хочєця чогось). *Л., Щ.*

Усе висікує іх (пісєнь) — січе сіх дрібничок. *Б.*

14130. Як поведуть тіі трубачі, так аж шапки з голів підіймаюця.

Розгулявсь, наче голий по макі.

Росходився як... в гостях. *Полт.*

Кресать в жижку. *Б.*

Танцюючи п'ятою чіркають об жижку.

Се ж так молоді роблять: за кобзу та й по покуті (ска-кають по лаві).

Товчу-товчу мак, за ступою дяк. Чого мати плачєш? чи мати побила, чи миш укусила? Як повернеця по хаті, буде лихо лопаті; вісить пуга на круку, буде жінці и дяку. *Кр.* —

Нехай так, за ступою дяк; ти, дяченку, постережи мачень-ку, а я піду в хатоньку, поцілую бабоньку, тричі-двічі-раз.

Козу водить. *Кулж.*

У неділю по шевлію, в понеділок по барвінок, а в вівто-рок снопів сорок, а в середу по череду, а в четвер по ща-вель, а в п'ятницю по дяглицю, у суботу на роботу. *Кр.*

Це так літом радосно, так вишукують причини піти.

Раз-два булава, три-чотири почепили, п'ять-шість хліб ість, сім-восем сіно косє, дев'ять-десять гроши вісять.

Котилася торба з великого горба; у тій торбі хліб-паля-ниця, кому доведєця — тому жмуриця. *Кр.*

Загадують, кому жмуриця (в піжмурки). Роблять се так: становляця в коло и хто-небудь почина проказувать сі слова, показуючи за кожним, по ряду, на других; на кого випаде сло-во жмуриця той и жмуриця. В Лубенщині ше й так прока-зують: «Одіян, другіян, тройцян, перецян, настан, набран, сім коней попутав; котилася торба и д. — ховацьця — жмурицьця». Здаєця, я нічого не минув в оттих «одіянах». *Ном.*

14140. Ходить квочка коло колочка, водить діток коло квіток, вона каже: клоп! *Кр.*

«Діти втішаюця курмі, то сами собі передражкують іі: дітям не заволняє дітей своїх ловить, так вже ій на жалє».

Курочка, златопірочка! по двору ходить, пісклять водить, хахол надимаєть, пана (мужа б то іі) утішаєть.

Діти: вловить, та й гладить, примовляє

А де ти (Меласю, чи там хто) гу! сховайся у ліс, а я в траву (дівчата в лісі перегукують).

«Кумо, кумо, де твій кум?» — «На Дону! а твій?» — «Утонув». — «Нум плакати!» — «Нум!» — «Нум!» — «Нум!» и д. Л., Кр.

Дітвора бавиця — передражнюють жаб, як вони весною кувають.

«Як тебе зовуть?» — «Як крупи деруть». — «А крупи як деруть?» — «Ломакою, а тебе зовуть собакою». *Ном.*

Діти пустують. Остатні слова, після *ломакою*, обоє поспішаючі щоб їх сказати — щоб собакою не воно було, а друге.

Сидить баба на ізу, розвернула ковизу: лізте раки четвертаки на базарь повезу. Л.

Московка реб'я поїхала по дрова и сокирка тупа, та и зустріла попа; напекла блинців, назвала кравців, а кравець за блинець та и побіг у танець (або: та и побіг у хлівець, а баран за дуду та и женицьця буду). *Кр.*

Цур цурачка — гостра болячка (зацурують, щоб чого не взято). *Кор.*

Ой поїдем на влови, на влови, товаришу мій! *Ном.*

З пісні; мисливі люди примовляють, виражаючись до поля.

Собака жайворінка ловив та и господаря загубив. *Кос.*

14150. Присядь, бабо: пани ідуть. *Б.*

14152. «Ой діду, діду, я к тобі іду!» — «Ой як же!» — «Я твою шию к плахті пришию!» — «Оттак же!» *Кр.*

«Кось, кось, кось!» — «Неси свого моя ось!» *Кат.*

Незвичайний парубок примовляє, як дівка кликала коня. *Щ.*

«Двісті». — «Двісті та не в однім місті». Л., *Час.* (1859 р. № 7).

«Хліб гніе!» — «Слава Богу, що гніе! гніе, бо є; от тоді погано було б, як би гнисти нічого було (Цимбал Івану див. № 14192).»

Мели, Денисе, погода тягне. *Лев.*

Говори, Климе, нехай твоє не гине. *Прав. Ниж., Проск., Б., Ил., Ст. Зб.* — ... нехай твоє лихо згине. *Рад.*

(¹)твоя. *Павл.*; и твоє. *Час* (1858 р. № 12).

Лазарь, що по печі лазив. *Щ.*

Максим — кобилячий син. *Ном.*

14160. Мартин — головою об тин. *Час.* (1859 р. № 8).
Олексій, муку сій, печи паляниці, клади на полиці *Кр.*
«Що таке?» — «Коли ж таке — печене м'яке, що аж по-репалось». *Лев.*

«Справді?» — «Справ би, та в нитку не йде».

«Хто?» — «Хтокало!»

«До мене и муха не пристає, а вас так и обсыпають».

«Од злого духа (од лихого чоловіка) летить и муха».

«Ні, на злого духа летить и муха». *Кох.*

Так вже Бог дав, що в аршині чотири четверті (п'яді). *Ах.*

Се було ще тоді, як я сякав у рукав. *Кос.*

14168. Будем на весіллі, так вивернем горщик з борщем (я вам сама подякую: будем...). *З.* — Як будеш ти заміж вти, то юшку оберну. *Б.*

14170. Чи оце той, що обротьку вкрав? *Крига* (м. Сум. п.).

У когось оброть украли, и як ні докопувались, не дійшли злодія. Всіх задёр взяв, піп вмівався и звелів зібратись всім паравіанам. Зійшлись. «А що ж», пита піп, «усі зібратись?» — «Усі!» Як «А той тут, що обротьку вкрав?» — «Тут!» каже злодій... Як зберуця оце чого люде и кажуть, що всі, то питають жартуючи: «А той тут и д.»

Один чоловік прийшов до сліпої баби, а її не було в хаті. Увійшла, шука полу — на ёго натрапила. «Хто ти такий?» — «Костюк, бабо!» Вона переступила, він пересяде — «Хто се такий?» — «Костюк, бабо!» — и так аж десять раз.

Вона як закричить: «Ой пробоньку! повна хата Костюків!»

Забралась у боб, та розбила лоб, та из бобу та и кричить — пробу! (в Десять Кіп Казок теж е про Костюків сих). *Кр.*

Я ёму, знаєш, так и так, так и так, а він мені тее й тее, тее й тее — и, ет, пху! *Казки.*

«Лицьвинку! Божий!» — «Ці сам Божий!» — «То, Лицьвинку ж, ти чортів!» — «Еге, нехай и чорту, аби не твий!»

Брень-брень шапувал, напсётив-навоняв, у кишеню наховав (дітвора передражнює шапувала). *Л.*

14175. «Саво, Саво! прислав тобі чорт сало!» — «Геть из нити! я з чортами не братаюсь то й сала їх не хочу». *Кох.*

Еден, крадучи у ночі на бантині у Сави сало, увірвався и гепнувся серед сіней. Сава почув та й пита — хто, мов, там; а злодій ото и звинув так. «Ну», каже, «коли не хочеш, так двері одчини та підсоби винести сало». Той сердега ще й підсобив...

14179. «Де ти була?» — «В церкві». — «Хіба служба була?» — «Була: стояла в куточку — вуси напрутила, мов таркан». — «Та ні, обідня чи була?» — «Була и Обідня, стояла».

615

ла попереду всіх: старезна вже, стоїть та головою хита (пані була Обідня)». *Вал.*

14180. «Як тебе зовуть?» — «Хуторська Одарка». — «Роззявляй же рот». — «Набійай лиш». *Кор.*

Розмовляла так перед вбдушком.

14182. Не кажи бо, батюшко, медку, а кажи люлечки — воно й роззявить роток. *Кор.*

То батько про свого хлопця сказав, як йому перед воздушком — звісно, як дітям ласкавенько: «а роззяв», мов, «роток, медку дам».

Такі як и наські, тільки уші довгі. *Кор.*

В однім селі, де зроду не бачили таких, знаєте, значних, пішла чутка, що їхатиме якийсь. От один з орачів, що були на полі, бачать, курить дорогою берлин: «а побіжу», каже. И побіг — и аж плюнув, що, мов, дурно пробігався. «А що?», питають, як вернувся, «бачив?» — «Та бачив же!» — «Ну, який же він?» — «Та такі», каже и д. А то пан якийсь їхав, и певно медоляний з ним був, у віконце виглядав. *Камн.*

Коли хто в розмові, чванячись, все я та я, або ми та ми, то йому кажуть: «ви сви...». — «Ні!»», каже, догадавшись, — и виходить свині. *Хар.*

Глеком ім дихать! *Коз.*

О, хтось ззаду є (замість згадує, як икота). *Ном.*

Сказав, що знав (недоладу сказав, або не догадався).

Кор.

Годі просторікувати! *Л., Кор.*

Та не замовляйте зуби — не болять (кажуть, як хто хоче звести річ на щось інше). *Кох.*

14190. Загубила сорока хвіст (сказаному не довів кінця).

Шумить, як Батурин. *Б.*

Там бач вода шумить. *М. Білз.*

Чуй, світе мій премилосердий!

Є в рукописах оповідання Івана Цимбала, кашовара запорозького (умер на 121 годі); в оповіданні сему, в різних місцях, є отті слова — ніби як от в казках почин.

Іж хліб з сіллю и з водою, живи правдою святою.
А. Тонкошкुरенок.

Приказки, починаючи з оцнеї, достались мені до рук, як уже Показчик даний був до друку — тим він їх и не захоплює.
Ном.

Не розумний тим Денис, що великий має ніс.
Не велика Стеха пані, тим що сіла в панські сани.
Де лихая жінка в хаті, там добра не сподіватись.
Не тільки собака бреше, буває й чоловіку з брехні легше.

Лучче їсти хліб з золою, та не жити чужиною.
Хто вже звик чужим жити, той нездужає робити.

14200. На дурного не гукай, а скоріше утікай.
Не всякого пана пізнаєш без жупана.

Брехня лупатий чоловік, та не довгий її вік.
Не тоді до млина, як вітру нема.

Розумна дитина в батьківській свитині.

Коли хочеш що казати — перш помізкуй, як почати.
Коли праве діло, то говори сміло.

В порожній хаті сумно й спати.

Не смійся, кума, що дурень Хома, бо всі люде кажуть, що й ти без ума.

На що тобі й жінку брати, як нема своєї хати.

14210. Цитуйте, нехай тая попасаєця. *Честоховський.*
Як сів на коня та вдарив в потишеньку та й поїхав по-маненько.

З чобітьми и ускаче, и вискаче (такий пронозуватий та хитрий).

Люльку дме та дме (?).

Удрав Панько Оришку тимсь під мишку, аж засміялись.
14215. Не свисти, и муха не б'є вечір (?)

14217. Розвелась голота коло болота.
Хоч трісь, а пнишь.

Хоч лусни, а мусни (мусиш, повинен).

14220. Ходиш, наче усі шляхи погубила.

Нема чого дивувати — така була й її мати!

Затявсь у волову шкуру (упрямий?).
Оце змурував спаса!

Менджує словом, як Циган кіньми.

Слизький, як циганська дитина.
Такé діло (добре) Бóгові замість ладану.

Не будеш мій син, ні я з тобою боліла!
14228. Гапка-лапка, козина головка: не боїцца ні собак,

ні сірого вовка (дражнять Гапку). — Гапка-лапка, пішла на долинку, принесла дитинку. «Оце тобі, татку, за твою науку: сядь собі у запічку, колиши унуку».

14230. Оце тонкий та гінкий! як би зад усох та голова опухла, то й зайця догнав би.

Не долáду-ладу, поцілуй собаку ззаду.

Лучче дітки хоч голенькі, аби живенькі.

Такé слизьке, такé слизьке, що й обома не вдержиш.

Та це (або: Еге) нароком, коли гудзь (або: моргуля;
або: синяк) під оком.

Куди тебе бенєря несе (або: понесло)?

За сю пісню — книшів шість, перєпуст грошей и капшук
горілки (примовка).

Жидівочка Рохля під припечком здохла; а Жид з пе-
реляку ухопивсь за гепак (або: а в Жида з переляку поре-
палась гепака), та й носиця и не знає, що робити: чи на-
тину почепити, чи в помях утопити, чи обід зготувати —
Жидівочку поминати.

На тобі на кутю гречки.

Куца — за всіх лучча.

14240. Гей, куца! бодай тобі хвіст одпав!

Куди сон, туди й ніч.

Козак козаком — навіки віком.

Ой далеко-далеко до города Київа, а від Київа аж до
Полтави, а з Полтави аж до Варшави.

Як безталання, то й безділля.

Оглядівсь Циган, та в ягоди.

Поклони горбів не роблять.

Михайло-бурхайло вівці пасе, Оришка-безкишка істи
(або: обід) несе.

Куди не кинь, то упилась (?).

Будем з горем боротися, поки ми єго погулаєм, або воно
нас побере.

14250. Уродаю (вродливому?) то й у свитині пригоже.

Видно сучку в ретязі.

Осміхаєця, мов цуцик на ретязі.

Баче лиска, відкіль блиска: хвостом має — хмари не роз-
має.

Покот-покотило, горох молотило.

Од ворога сховаєся, як у землю вкопаєся.

Надув губи, мов тая на вітер.

Нічого собаці робити, то хвіст лиже.

Окрутнувся и не счувся.

Росташувавсь, мов Жид у ярмарку.

14260. Оце той кисет, що чорт яйця несець.

14262. Сердиця, аж мініця.

Там тебе ждуть — з двома дрючками, за дверима, на
порозі.

Ходе по волі, як пес на прикові.

Пішла голота на вигадки.

«Душно!» — «Скинь кожушно». — Не. — ... та полізь,
Ном.

Цитьте, діти, та мовчіть та нікому не кажіть: кішка
здохла, хвіст обліз; хто заговоре, тому рот загороде; хто

писне, тому груди стисне, а хто засмієця, тому не мине-
ця — той иззість (як діти пустують, то щоб утихомирились).
К., Хар.

Не баче сліпець, де шляхові кінець; а як захоче, зайде,
море перескоче, край світа знайде. — ... сліпець, де світові
кінець; на розум зайде, край світа знайде.

Знай, свине, п'ятницю.

14270. Як сів на коня, то й доля (або: мати) моя. Кат.

Ото заробив на часі! Ч.

Я крайній на дірці, на черзі.

Ні здужа, ні подужа. Ш.

Хірява баба — як гирява макітра.

Будь здоров из милим Богом из усім родом.

Чорт лика дере (як тріскаєця и задираєця шкурка на
пальцях, коло нігтів). Л., Кат.

Я з тебе (або: тобі) дух випустю. Кат.

Сні-сні, а куцом егіт (школярська).

Omnis culex suum болотум laudat (id).

14280. Наклав-наклав, напаскудив, ледві сопе.
«Сказав!» — «Щоб тебе сказило (або: Щоб ти ска-
завсь)». Хар., Кат.

Слово сказав переверта.

Чорт дєготь гонить (про жіночу менструацію). Хар.

14283. Спився из круга-світа.

14285. Хоч не влад — широко не замітай. В. Білз.

Поманеньку, брате, на корито впадеш. Не.

Не той пан, що надів жупан, а той, що в єго щире сер-
це. Не.

Хто міняє, той чимсь иним воняє (од Камн.). Кор.

Бісови шелегейдики!

14290. «Не радуйся, синку, чарці!», навчає було мене по-
кійна мати — так я й досі її слухаю: як дійде до рук чарка,
я скоренько її випью и віддам зараз — ні трохи її не ра-
дуюсь... хай їй цур (приказував один старенький, що и геть-
то полюбляв ту ледащицю).

14292. Пішов уже жебрувать (просить у того, у другого,
у третєго).

Не к тобі річ (як хто, розмовляючи з ким, угришиця,
то ото приказує так, ляпнувши себе ззаду).

Стрільної баби онук (така то рідня!).

«Де воно (шука чого)?» — «Десь лежить».

14296. Се ще мамій (мамин мазун)!

14298. Сцїкля-маля! пішла до коваля, наїлася сірки —
помочила всі дівки; сіла на колодці — помочила всі хлопці
храблять, як хто убурюєця).

Швець, мнець, копилець — набрав підошов та й к чорту пішов (дражнють шевців. Див. № 11082).

14300. А щоб вас — тьма (багато; наляять хотів, та роздумався).

Дай, Боже, щоб пилось та ілось, а робота й на ум не йшла!

Душно, як один парить, а два на голові й на ногах сидять (як хлосту дають).

Буває, що и на полі рожа виростає. *Мордовцев.*

На слові скорє, а в ділі горє.

З нудьги та поїдемо в Деньги (село).

Коли з топленої хати йде, то й дверей не зачиняє.

Готова дуга й удила, не достає тільки возочка та кобили.

Роби добро — не кайся, роби зло — сподівайся.

Проти дня брєхня, проти ночі правда.

14310. Ище то не біда, як у просі лобода; а оттоді біда, як ні прісця, ні лободи.

14311. Од біди не одмолился, а од лиха не вмреш.

14313. Хто вище злізе — дужче пада.

Гарно, гарно співаєш!.. а як перестанеш, то ще лучче буде.

Збираецця (на що там), як старець на свічку.

Загубив ключі од заду (як ригає).

14317. Проти лиха на пригорку, де пень бреше на колодку («я живу проти лиха и д.»).

14320. Сидить Циган и сніда: в одні руці сало, в другі хліб; хліба багато, а сала трохи. От він, щоб сало не виводилось, хліба вкусить, а сала — понюха.

14321. Як оженився я, дав мені тесть в придане торбу з сема́ перегородками: на хліб й на віхліб, на пшоно и на ви́пшоно, на сіль й на вісіль... Та дав ище кобилу — таку, як положить на віз сім мішків порожніх, то ще з гори й біжить.

14324. «Ти бісового сина дочко, по десять разів на день іси! и хліба тобі не настачиш». — «Де ж таки по десять разів!.. всього по тричі». — «А пощитай сяка-така!» — «Снідала-обідала — раз іла, полуднувала-підвечіркувала — два іла, вечеряла-повечіркувала — три іла».

«Що, Цигане, з м'яса добріше?» — «Шкюрочка, пане!»

«Чи добрі, Цигане, бджоли?» — «Хто їх зна, чи вони добрі, чи ні! а що мед, то тяжко солодкий». (Див. № 6514).

Була в мене половина, та не в моїй хаті: він бо її убирає, він же по їй ходить; а як треба поладити, тоді мене зове.

Шкода перемішувати тісто, виннявши з печі.

Понюхав пирога, та не вдалось покуштувати.

14330. Чорт миром хоч мутить, а в болоті любить жить.

В мене нема на роздачу: я й сам собі не настачу.

14332. За шага хтось уші нашмага (?).

14334. Хоч и котолуп, та гроші має.

Тари та бари, завтра Варвари.

На конюшні извиняють (се б то, як пірчять и утеє? *Ном.*).

Не займай біса, то лихо; займеш, то й двоє.

Дівчата ростуть, як собача лобода, а хлопці — як камінь.

14339. «Кажі казки!» — «Не смію». — «Кажі приказки!» — «Не вмію». *Морд.* — ... «Кажі небилиці!» — «Небилиці? добре!» (як дальше — гаразд не пам'ятаю: здаецця отте кажуть иноді, що під № 13127). *Ном.*

ОДМІНИ.

7. — ...а з Богом — хоч за море. *Час.* (1859 р. № 6).

11. Як Бог поможе, то все буде гоже. *Б.*

47. Бог довго жде, та й кріпко карає. *Вал.*

78. Бог измочить, Бог и висушить. *Б.*

82. Чоловік думає, а Бог умає. *Алек.*

116. — ...у міх, та під лавку, а сам за сметанку. *Лев.*

176. Святий та Божий чоловік кожаний. *Вал.* — Ох ти святий та немазаний! — Святий та Божий: свічку ззів, а очима світить. *Кор.*

193. ...а біс риженький. *Вал.*

239. Відьмак и непевний — усім відьмам родич кривий. *Б.*

240. Упир и непевна — усім відьмам родичка кривна. *Б.*

270. Сліп родився, сліп — не бачив. *Кор.* — Сліп родився, на Бога не дивився: сліп не баче — мене не займе. *Новг.*

289. Знахарі и знахарки; замість «во истину воскресє», кажуть: «по болоту хожу, чаєк деру», або що инше, що думують заподіять чарами. *Кор.*

299. Шкарярущу таку (а теж и кісточки з свяченого баранця, поросяти и д.), коли нема близько бігучої води — вкидають у піч, щоб згоріло. *Кор.*

301. Дурень уродився. *Камн.* — Чорт уродився. *Кан.*

340. Помагайбі, гаечку! дай гриба й бабочку, сирожку а діжку, хрящика з ящика, красноголовця з хлопця. *Кор.*

В Коропі, замість «ходім по гриби», кажуть «ходім по губи». *Камн.*

341. Мороза кличуть куті істи, вибігши з хати, з качалкою, або з м'ялом, босо. Добігши до воріт, треба тричі шиб-

нѣм ударить у їх, приказуючи: «Морозе, морозе и д.» Робиця се ніби для того, щоб не поморозило чого в полі, весною або осінню. Кличуть мороза — дівора, шутѣм. *Кор.*

347. Ходить Илля на Василя, носить пугу житяную — куди махне, жито росте. Роди (!), Боже, жито, пшеницю, всяку пашницю. *Кор.*

(!) Василюва мати пішла щедрувати — роди. *Л.*

349. Христос воскрес та в лисинку, дайте ейце и писанку. *Кр.*

Молодь пустує. А то ще чоловікові трапилось цілу ніч и цілий день на Великдень шукать волів — кудись забігли. Набадуравши вже надвечори, так їх привитав на radoшах ... мої волики! за вами, чортами, та я ще й досі паски не їв». *Камн.*

394. Нема тоєї дробинки, щоб до неба долізти. *Не.*

411. На сарану кажуть. Див. *Вел.* (III, 87).

412. Лютень казав: як би в батькових літах, — бику-трицяку роги вирвав би. *Вал.*

413. В Марець ще замерзне старець. *Кор.*

421. Хазяйки дуже стережущя, щоб благовісним яйцем не підсипать квочки, чи що там, и для того помічають єго, щоб не помилицьця; бо, кажуть, з таких яець вилуплююця ўроди: з двома головами, з чотирьма ногами и д. Як хто вкоить що недоумкувате — грімають: «И, ти вже! благовісне коко!» *Кор.*

427. До східсонця охаючують хату и сами вимиваюця, або и до річки йдуть. *Юр.* (*Час.* 1855 р. № 21).

456. В Переплавну середу перепливають (хто мистець плавать) річку, щоб судорга не змикала ноги, як плавати-ме. *Кор.*

457. Божі онучі розводяця на молоці — нестеменно, як налисники московські. *Кор.*

461. В Юринівці (*Новг. п.*) на Клечаннім тижні дівчата не роблять, а проганяють русалок: ходять у ліс, варять там разну потраву, и найпаче яешню, и пьють горілку. *Час.* (1855 р. № 21).

471. Соловейко вдавився ячмінним колоском, а зузуля мандрикою (соловей перестяє співать, як ячмінь починає колосицьця). *Час.* (1859 р. № 12).

493. Свята Покрівонько! покрий мені ти голівоньку — хоч кленовеньким листочком, хоч біленьким платочком. *Б.*

497. До Дмитра дівка хитра, а після Михайла, хоч за попихайла. *Лев.* — ... хитра, а після Дмитра баба хитра. *Б.*

521. Стрічаюця на Срітєння зима з літом, щоб побороцьця, кому йти наперед, кому вертацьця назад. *Кор.*

524. На запуски, як зав'язано. *Коніс.*

566. В *Сім Кін Казок* се Циган так казав, крадучи уночі угірки. А господарь почув, за кий та й чекає блискавиці, и тільки що блиснуло — як лусонѣ єго! «От», каже Циган, «блискавиця вже вірвалася!» Але чоловік лоп єго за чуприну! «Ой батечку, голубчику! бий мене и що хоч собі роби, тільки мене через пліт не перекидай, бо мене й до шатра не приймуты!» Див. № 3920.

570. Коли йде дощ крізь сонце, кажуть — то чорт жінку б'є и дочку заміж віддає. *Кос.*

576. Як уперше йде повесні дощ з громом, виносять и кладуть на дощ пікну лопату, а иноді и пікну діжку. *Кор.*

Д. Камінецький, що про сей звичай записав, каже, що він не знає проти чого се. В Лубенщині, де на дощ викидають помело и кочерги, и викидають не тільки весною, а и абиколі — роблять се, щоб дощі йшли. *Ном.*

581. Кажуть, що дощ завсіді ходить до Бога и питає, куди єму йти. Госпідь каже: «Иди, де просять», а дощ каже: «Туди, де косять? знаю, Господи, знаю». *Казки.*

590. Темно, хоч в око встрель. *Гулак.* — ... стрель. *Л.*

635. Оце мороз! аж руки у шпару позаходили! *Кор.*

642. Грівся Циган у нереті, та й зубами стука. *Ш.* (1853 р. № 41). Нагрівся, як Циган в неретку (показуючи крізь очко, казав: «се ж то тут холодно, а як же там!»). *Кор.*

694. Колісь бувало, що зривало; а тепер — здѣргує. *Б.*

740. Як ідеш у Сураж, то й бери свій хураж. *Черн.*

743. Падзігун, дзекало. *Кор.*

А Литвини наших дразнять *секалами, секало*, що кажуть се, а не *сега*, як мовляють Литвини. *Камн.*

797. Ти козак, тільки паністара не так. *Б.*

801. Виросло під час потерюхи з турками, за цариці Ганни Ивановни: вісько на зімівлю приходило на Україну и брало, що єму треба. *Час.* (1859 р. № 8).

850. Не приходиця Цигана дядьком звать. *Коніс.*

867. Хто Ляшка рубатиме, той козацьку жизь (?) знати-ме. *Не.*

875. «Ляше, ти блудиш!» — «Чорт єго матір бери! еднаково мені цілий день іздити, бо то за повинність». *Казки.*

880. Що кому годиця: шляхтичові шабля, мужикові свиня. *К.*

Стрів шляхтич, везучи до торгу свиню продавать, хлібороба, що найшов шаблю. Подобалась шляхтичові шабля, — и сяк її приміряє, и так... «Продай», каже, «шаблю!», а грошей катма. —

«А що ж з тебе взято?», каже мужик, «хіба свинню даси?»; а далі, певно помітивши, що той зам'явся: «та», каже, «я на гаспида тобі шабля!», може й ще що додав — уразив шляхецький гонор. «Co komu palieży», одтяв шляхтич, «szlachcicowi szabla, chłopowi świnia — bierz sobie świnię». Камн.

883 и 8108. У мужика чорт сидить в грудях, у Ляха в ухах, а у Жида, то в п'ятах (що не мерзнуть — той в груди и д.). Казки.

890. Щоб, пане, ваші оці очі Бог на світі подержав, а родимі — щоб повилазили! Час. (1859 р. № 33).

«Нате, пане, оці гроші, а за той рік віддав». — «Ні, не віддав». — «Ні віддав». — «Подай окуляри!»; подививсь у запис — «Правда, віддав!» — «Щоб, пане и д.»

906. Сказав Гонта.

925. Дурний гою! продав кабак (гарбуз) замість лою! Ш.

Так казав Жид тому чоловікові, що обдурив його, продавши застиглий лій, а в середині, замість лою, гарбуз.

930. Дайте мені з комареву ніжечку, з Антонову слізочку. Кор.

Циган так просить салця (милостини), як дадуть одного хліба. Камн.

933. Не жалкуй, куме, на Бога — од квасу діти померли. Кул.

У шевця повимірали діти, а Циган-кум прийшов: «чи нема, куме, чого напитись?» Той з свого жалю: «он», каже, «квас, напийся». Той сёрбонув шевського квасу та й каже.

939 Циганка від Цигана втекла до кума, а кум саме обідав; посадили и її, а їй сєго й треба. Коли и Циган біжить бити Циганку. От єго вгамували и посадили обідати; та покраявши поросятину, поклали що краще з свого боку. От Циган и каже до Циганки: «Ну, суко, добре ж, що ти сюди втікла, ато б я взяв та и звернув би тобі в'язи оттак!» Кул.

950. ... «Нещирість!» — «Спекуляція?» — «Циганство!» Ил.

967. Турма велика и кріпка збудована, та чорт їй рад. Кор. — Кріпка турма, та чорт їй рад. Вал.

974. В Лубнях на базарі два козаки радились, чи оддавать своїх синів в науку у школу, що далеко од України, та отто й пристали на тому, що, мовляв, як надів оттаку сумку, то візьме оттаку й думку. Коніс.

983. М'яковбасало. Ш.

Так підгадував Циган, як подорожній чоловік сказав єму, що він дасть їсти, але перш нехай вгадає, що у єго в мішку.

1020. Ситник коробейнику не товариш. Кор.

1029. Чухайся кінь з конем, віл з волом, а ти з простим козаком (так казав один поважний панотець, піймавши у коморці дочку з козаком). Ш.

1043. Така честь, як собаці в ярмарок. Кор.

Або всюди ганяють, або хазяїн до воза прив'яже. Камн.

1046. Нехай тебе задні візьмуть. Ш.

З казки про Івася и відьму.

1074. Не хоче курка на вечорниці, та несуть. Вал.

1089. Через силу и кінь не повезе, через міру и свиня не ззість. Кор.

1117. Мовчанка не пуше, та живота не руше. Гл.

1125 и 11415. Цимбал Іван (див. № 14192) розказує, що як вигнав Бог людей з раю и одні почали добре працювати, а другі байдики бити и однімать од працюючих добро, то Бог оддав лег працюючим у вічну неволю, и щоб було їх чим страхати, дав кні, вирубані у Єго саду. Отті кні стали у людей, як вони по світу розійшлись, ніби бєрла, и од такого то кия и мення Києву пішло, «а у людей», додає оповідання, «пословиця ведеця: язик до Києва и до Кня доводить».

1141. — ... що панам вбрання не настане. Х.

1168. Паноти що свиноти, и нашого таки брата що-Бог-дав. Кор.

То ніби хтось, нерозумний певно, розказував, що так багато було на ярмарку.

1174. З Десять Кіп Казок.

1177. Який таки з тебе пан, коли одягся не в жупані Сторож.

1254. Чоловік, ловлячи рибу, витяг пляшку; одіткнув — вискочив чорт... Разні капості робив той чорт чоловікові, та ще й кпить: «не мужик ти», каже, «а ворона». Стій же, дума чоловік, — и пита чорта, як, мов, ти туду умістився у пляшку. «Ось як!», каже, и вже в пляшці... Чоловік скоренько заткнув пляшку, перехрестив затичку та знова в воду... Див. про се: Час. (1857 р. № 12).

1304. Що старші робять, то молодші одбувають. Дуб. (Widok przemосу и д. Бродовича).

1362. Статок робить достаток. Ил.

1509. Адин той хвостічок у дворі, да й той у бездні той (на панщині) стирчить. *Мг.*

Се заїжджому розказувала бабуся про убогі вжитки сина: «Яна (синова жінка) гібеець, ён (син) у вавкавеньку встряв (приставлено панську лёдовню копать); адин той и д. (ні на чім, бач, и хворосту привезсти, щоб зварить що)». *Камн.*

1526. Гольпак масті и д. *Лев.*

1545. Пан служив десь, и ёму прислали з дому всячини. «А як же справляецця там новий економ?», пита чоловіка, що привіз. — «О, то-то, пане, несещя!» — «Ну що ж? як?» — «Все, пане, знизу поли підрізує та й плечі латає». *Казки.*

1548. ... живе, а чортом дише. *Кор.*

1561. Бог узяв та чорту оддав. *Кор.*

1563. Був шаг та в кишені ростерся. *Кор.*

1619. То чорт бідний, а чоловік убогий. *Кор.*

1663. Як на щастя иде, так и п'яниця справицця, а як на нещастя, то й піп скрутицця. *Кр.*

1677. Й князі бувають у грязі. *Мордовцев.*

1847. Шукай вітра на облозі. *Коніс.*

1852. Оббивсь, як крем'ях. *Кор.*

1858. ...

То був коваль такий мудрий, що взявся лемеші чоловікові ковать, та багато заліза у віпсу повернув, перепалив. «Ні», каже, «чоловіче, скую, тобі сокиру!» — «Та чи сокиру, то й сокиру!» каже той. Кує-кує коваль: «Ні», каже, «не сокиру, а серп!» А далі вже — швайку, а далі й пшик: розпик залізця шматочок, що зосталося, та в воду — «от тобі», каже, «и пшик!» *Камн.*

1880. Перевівся на руді мищі. *Кор.*

1894. Як віл злизав. *Кор.*

1933. Коло носа в'єцця, а в руки не даецця. *Кор.*

1983. Ти хочеш угору, а чорт за ногу — подожди! *Кор.*

2019. Пішло вже на лихо та на погибель. *Кор.*

2023. ...та ще з лишком. *Мар. В.*

2037. ... халявки продавши. *Кор.*

2041. Хіба ж уже й співать не можна? *Кор.*

Мачуха дала на свідання дітям чогось ласенького, а пасинкові нічого. От, той боїцця-попросити, та тільки мугиче собі, співає: «я б и хліб ів, я б и хліб ів». — «А пранців не хочеш?» гримнула мачуха. — «Хіба ж уже й співать не можна?». *Кор.; Є про се в Казках.*

2069. Хоч ти, пане, лопни-кричи, а кобила не везе. *Кор.*

2082. Як такого ходу, то лучче з мосту та в воду. *Мордовец.*

2184. ... зйдять її злидні. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

2212. Од Києва до Кракова всюди біда однакова. *К.*

2258. Буде жалю по кісілю, ми и кваші наїмося. *Кос.*

2267. «Буде тут плачу́ и голосу!», казав Циган. — «Чого се так?» — «Як мій батько вмер». *Кор.*

2346. Син то такий був розумний, розказував, як економ піймав їх коней в просі. «Економ крикнув на осаулів, ті и вхопили батька, як чорт грішну душу, и розтягли, як лиса. А економ ёго батогом цьвох, цьвох! а батько як зачав корчити лице, та ногами пацати, та кричати покозячи, то мене аж сміх брав; а як потім узялись до мене, то так, брацця, б'є дошкулно, що коли б були не держали, то сам був би не вилежав». *Казки.*

2385. Наївсь бобу та й кричить пробу. *Кор.*

2462. — ... що й закаканою паличкою не дістанеш. *Хар.* — Без кочерги й не приступу. *Кор.*

2491. Пишаецця, як попівна в гостях. *Щ.*

2522. Як би не ви, та не ми, то б ми тут не були, горілочка б не пили; а то ви тут, и ми тут, и всі наші діти тут, горілочку з нами п'ють. *Кр.*

2578. Нема ні в кім правди, тільки в реміннім поясі та в залізні прязці. *Ч.*

2580. Про тебе, Хома, и в світі нема. *Кр.*

2586. Не одна вдова гóрод збудувала. *Кр.*

«Ото помочі як не бува, та само не вробить, не сила ёго».

2617. Лошя в гузі, а вже й обротьки плетуть. *Кр.*

2637. Упертий — треба черепком уха різать. *Кор.*

2647. Ти ёму — в вічі, а він каже «свята роса». *Кор.*

2656. Про «стрижене, а не кошене» див. *Отеч. Зап. 1856 р. № 4, арт. А. Пипина «О русских народных сказках».*

2721. Або вішай, або додому пускай — мені треба на ярмарок іхать. *Камн.*

2820. «Хто винен?» — «Кума!» — «Также її в хаті нема?» — «Так плахта її висить, — будем її бити!» *Кр.*

2837. Два куми вертались з ярмарку через одно село и вже тее... «Тпррр!», зупиня один шкапу. — «А чого?» — «От мені ще треба до людей вступити». — «Е, куме, Андрію, та не будте ж бо ви свинею!» — «Овва! як же мені не бути, коли мене люде знають». *Казки.*

2965. ... ні мнець, ні направка. *Кор.*

3114. Циган и мірошник залицялись до однієї дівчини. Циган каже, «як підеш за мене, то будеш як пані: я буду кувати, то й істимемо хліб»; а мірошник каже: «иди лучче за мене: мое діло мірошницьке — підкрути та й сядь, а ко-

ряки бери!» — «Бач», каже Циган, «він и сліпий: ось понеси молоть, то підкруте, полапа борошно та й сяде». Дівка пішла на той спиток; справді, підкрутне оце, полапа, та й знову ти ж (кохав дуже дівчину и бажалось дуже догодить). Нерозумна подумала, що справді він сліпий и пішла за Цигана. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

3126. Пумп'є, як чорт. и д. *Кат.*

3140. Сновидає, як Марко по пеклу. *Коніс.*

3146. Бий дрібніше — більше буде! *Кор.*

3151. Д. Евхименко дума (*Час. 1859 р. № 7*), що вітрів батько. — *Стрибог.* — В лубенські околиці про вітра таке розказують. Там у Мгарському монастирі (здаєця на хорах — гаразд не пам'ятаю) було, а може й тепер є, якесь обличчя страхівинне, ніби з кільцем в губах (на стелі, ліповщицька робота). Кажуть, що ото *старий вітер* з закованими губами. Що тепер вітрі є, то, кажуть, молодь шастаєця; старий же тільки иноді в щілинки поміж губів дмуха — и отто бурі бувають. Як би йому губи розкувать и він дмухонув на ввесь рот — все б поздував на світі, гори з долинами порівняв, кінець світові був би... Одже, кажуть, колись таки йому розкуюця губи. *Ном.*

3153. Вирвався, як з конопель. *Проск.*

3275. Милий мій покою, и я з тобою. *Кор.*

3237. И водою не замутишь. *Кор.*

3347. Січе и руба (розсердившись, скоро говорить). *Кор.*

3349. — ... гайнів брат. *Кор.*

3541. — ... під хвіст, а не на святу землю. *Л., Кат., Хар.*

Плюй на свій слід, та на свої руки, та на свої ноги. *Кор.*

3552. Ракша вонюча. *Кат.*

3557. Чорт бурой (або: дикої) баби. *Кор.*

3579. Про *Каянську дочку* див.: *Час. (1857 р. № 12).*

3603. В Десять Кіп Казок є довга про се брехенька. Вовк хотів ззісти попового наймита, а той йому хвоста відірвав и втік на дуба; вовк закликав других вовків и почали риштування робить, щоб то до наймита добрацьця: куций ліг на землю, на куцого другий вовк и д.; наймит ото сказав так, — а куций тоді як шмигоне зісподу, так усе риштування й гепнуло об землю.

3625. ... вкрутишь. *Павл.*

3627. Доетанецця хребту й животу и треті паністарі. *Кор.*

3667. Щоб тебе вихрами та бурами винісло. *Кор.*

3674. Щоб ти не минув Вересоцької греблі та Хоменкових рук! *Н.* — ... и ніженського суда.

Хоменко, кажуть, був злючий становий.

3690. Щоб тебе кат не минув. *Кор.* — Щоб ти ката (або: катівських рук) не минув.

3705. Щоб на тобі сорочка тряслась! *Кор.*

3734. Гресь тебе побивай! *Ч.* — Щоб вас греці мордували.

3736. ... не стішивсь. *Кон.*

3738. Щоб ти лопнув, щоб ти тріснув, щоб ти луні нагнав. *Кор.*

3756. Душив твого батька! *Новг.*

3779. Щоб ти лопанки нагнав. *Кор.*

3801. Щоб твоя кість непростена була. *Кор.*

3804. Вибештував, буде з його! *Кор.*

3838. Було те ж: *Час. 1854 р. карт. 77, и 1857 р. № 15.*

3857. Буханцями нагодувать. *Кор.*

3905. Барана стережуть, а козлу намината дають (sic). *Лев.*

4011. Сповідаетця Маруха од п'ят до уха. *Кор.*

Се черніговці глузують з степовиків (Полтавців), що в їх колись було церков мало, и чоловік год у сорок не бачив, и які вони. Багато про се є прикладок — от хоч би й ся (Полтавці такі прикладки прикладають Харсонцям, Катеринославцям — степовикам. *Ном.*). Послали молодця, що взята з степів, говить, а вона на й церкви зроду не бачила. Прийшла вона до пустого вітряка: «Чи се», каже, «церков?» — пастух сидів під вітряком. — «А на що тобі?» — «Та таке й таке діло», висповідати, мов. — «От я», каже, висповідую!» — и почав її батогом вздовж: «сповідаєця», каже, «Маруха...» (спитав, що звать Марухою), так що бідна молодця, прийшовши додому, «и сама», каже, «не піду, и дітям закажу». *Камн.*

4044. Між ними чорт межу переорав. *Кор.*

4097. Повадиця глечик по воду ходить — там йому й головку положить. *Кор.*

4100. Скажеш — не моя мати, як приведуть перед зелені вікна. *Вал.*

4103. Підожди, воно тобі випадком випаде. *Кор.*

4229. А чому в рака там очі, так про се розказують. Як сотворив Бог усяке живе творення, то зразу всім наділив и очі, а раку якось и забув. От рак и повзає собі без очей, а Бог згадав про його та й несе ему очі: «Раче, на тобі очі!» А той, одно те що розсердивсь трохи, а друге те, що, дума, може, й без них можна обійтись, и каже: «Уткни їх оттуди!» — Бог и вткнув. *Камн.*

4250. «Окунець-молодець, повернись передом — поговоримо з тобою!» — «Коли ти шука бистра, поговоримо з хвоста». *Кор.*

4294. Пустив на отчай душі. *Кор.*

4346. Се розказують про зайця, що як осточортіло йому погане життя — що чоловік обіжає, орел хапає и сова навет дере — «Піду», каже, «утоплюсь, усі мене обіжають — я-послідуший на світі!», и побіг до річки. А жаба плеч од його в воду. «Е, годі ж топицьця», думає собі, «е той чорт, що й мене боїцца — и не послідній, на світі». *Камн.*

4357. Ей, чоловіче, а ні важся! бо що два, то два, а не еден, а собака третій... гуджа — гавх! *Казки.*

На лушню шапку надів... а щоб дуже боялись ті пеньки, ше й третєго пригадав — гавкав.

4466. — ...доступ має. *Кор.*

4461. ... хоч в ухо його бгай. *Кор.*

4511. ... Спас, а шосту про запас. *Кор.*

4516. Панська обіщанка дурню радість. *Н. (Час. 1853 р. № 23).*

4562. Будь здорова як вода, багата як земля, щаслива як зоря, плодлива (плодюча) як свиня. *Р.*

4567. Так у Києві роблять: недогарки поїдять, а сами поночі сидять (див. № 4996). *Б.*

4570. Се старий чоловік так привитав молоду господиню після весілля, перед чаркою: «разом двоє», каже, та й зупинивсь; молода господиня засоромилась — тоді він додав: «щастя и здоровья». *Бер.*

4584. Іден шляхтич, як не було нікого в костелі, молився св. Антєнему: «Свенти Антоні, чи даш, о цоць проше?»; а закристиян, що нарочито заховався за вітварь, — «Чего?» каже. — «Пенендзи, свенти Антоні!» — «Не дам!» — «Чему ж то, свенти Антоні?» — «Бось кеп!» — «Свенти Антоні! даць не далесь, о цо просідем, а кпаць не кпай, бо естем шляхтиц, мам шабле и своей се крживди помще!» *Казки.*

4677. Немає більше глухого од такого, що не хоче слухати. *Кос.*

4693. Бісова зни-біда (лайка на худорлявих — дитину тб-що). *Кор.*

4761. В три вірви. *Л.* — ... вирви. *Гат.* — Заробив три вірви в шию, а четверту наздогінці. *Не.*

4768. ... и в Жида запобігти. *Кор.*

4866. Воно вилюдніє — и добре буде. *Кор.*

4938. На вже, полатай душу (поласуй). *Кор.*

5019. Собаці (звали його Куртою) вовк в пригоді став: умовились, що вовк вхопить у хазяїна дитину на жнивах, а Курта одніме, то хазяїн знову Курту шануватиме (ато зовсім старого Курту женуть з світа); умовились, — и зробили так, и знову Курті шаноба. Щоб оддячить за се, Курта разно задовольняв вовка, а далі и під піл нишком за-

ховав його, під весільний час у хазяїна (вовкові, бач, забажалось побачить людське весілля), нагодував його там добре, горілки йому вкрав (и того вовкові забажалось). Як напився той горілки, и його охота забрала до співів; Курта чогось овхнувся — він и заспівав... (Див. № 14007). *Казки.*

5027. Сим, Боже, й карай! *Л., Кор.*

5069. — ...гола, аби своя воля. *Кор.*

5093. Накасаюсь, як голій на улицю. *Лев.*

5145. — ... и мені того не велів. *Кор.*

5228. ... віддати москалеві за спасибі. *Збр. Лаз.*

5236. Не все добре, що смакують; не все погане, що бракують. *Кор.*

5302. Як візьму у руки — набересся муки. *Лев.*

5344. Оттака новина, бруньки три копійки решето. *Час. (1859 р. № 33).*

5401. ... два язики: одним Бога хвалить, а другим людей дурить. *Проск.*

5406. Подай мені, Господи, той розум, що в Москаля навпослі. *Кох.*

5451 и 5465. ... Бога. *Ст. 36.*

5560. Обридло, як (!) бабі жнива. *Ном.*

(!) Остило, так як. *Б.*

5702. Чай примічай и д. *Кор.*

5713. Пошитий из самих чортових (або: жабьячих) спинок. *Ш.*

5751. Не хоріла, не боліла, та проскурку ззіла. *Кор.*

5821. — ... пам'яткового. *Кор.* — Треба б чубкової на пам'ять.

5823. Як би чоловік знав, чого не знає, то й мав би, чого не має. *Полт. Час. (1862 р.).*

5845. — ... сій жито — хліб буде. *Пир., Коз.*

5872. Один чоловік ставив свічечки в церкві и, дійшовши до св. Михайла, приліпив йому одну, а куцанові другу. «Не ліпи», кажуть, «там!» — «Мені наказував батько — и того, мов, не гніви, и того не дражни». *Казки.*

5909. Не кайся рано вставши и замолоду оженившись; рано встанеш — багато діла вродиш, молодим оженившись — дітей до розуму доведеш. *Кул. (опов. Маїр.).*

6023. Наука в ліс не йде, а з лісу виводить. *Кор.*

6033. Нема муки без науки, нема науки без муки. *Полт. Час. (1862 р.).*

6069. — ... жінко постолі й онучі. *Кор.*

Ніби то чоловік навчився так од школярів (майстрував в школі, чи-що) и, прийшовши додому, орудував жінкою. *Камн.*

6109. В 1789 р. приказку сю сказав Сидір гуменний (с. Ситница Луцького п.) після слів: «добре б вирізати Жидів, хоч и Ляхи не добрі». *Widok przemocy u d. Brodowicza*. Теж говорив и Богдан Хмельницький 1648 р.

6156. Дурна голова ні и д. *Кор.*

Каже лисий, як шкунтують, що, мов, голомозько,— и тоді йому одказують: «На ледачі ниві трава не росте, а тільки собаки какають».

6352. Здорова, як нагайська кобила. *Кор.*

6354. Борода до пояса, а розуму ні волоса. *Хор., Пр.*

Говорено було про недотепних парубків. *Коніс.*

6364. ... на тебе, навісноголовий! *Кор.*

6365. ... батька дурного и матір навіжену! *Кор.*

6368. ... слід та на свої руки, та на свої ноги. *Кор.*

6372. ... грудку на прикуску. *Мордовцев.*

6382. Шик-пик — и нема нічого. *Кор.*

6384. Стик на гвоздик, нехай зеленіє. *Кор.*

6394. Добридень на Великдень, будьте здорови з Новим годом! *Кул., Кор.*

Як хто недоладу що скаже.

6418. «Здоров, Терешку, в новій сороці, що мати з рядна пошила!» — «Еге з рядна, та з достатків: то мати наумисльне такі товсті нитки виводили, бо у нас сього року дуже коноплі були народили.» — «А чого ж вона така куца?» — «Бо така витекла». *Казки.*

6490. — ... замішає. *Л., Кор.*

6548. Годяще — на віник та на смітник. *Кор.*

6558. Ожугом звецця теж, або ще й частіш напр. в Коропщині, як каже д. Камінецький), держало те и без коцери або хватів, або и просто палиця, коли ними перемішують огонь и вони обпалились на кінці.

6574. Як мати собаці млинці пекти, так він и тістом поїсть. *Б.* — Загадав собаці млинці пекти! він и тістечком проглине. *Кор.*

6589. Ото роззяпив пастку! з колесами ідь — не зачепився. *Кор.*

6563. Способен волам хвосту крутить. *Мордовцев.*

6602. Витришків лівить. *Кор.*

6646. Падай скорійше — разом одбудеш. *Кор.*

6647. Так гарно, як Насті в постоях. *Мордовцев.*

6689. — ... моря виратовує, а неправда в калюжі топить. *Кор.*

6764. Щоб над тобою ворони кракали. *Кор.*

Як на кого кажуть: «украва, украви!», він одмовляється: «щоб над тобою ворони кракали». Ворони збираюцца и кракають цілим стадом над падлом,— и ся примовка значниця: щоб тв нагле згнб и зтлів непохований, як падло. *Камн.*

6804. Крутячи-вертячи світ перейдеш и д. *Час. (1857 р. № 12).*

6857. За царя Панька, як була земля тонка. *Мордовцев.* — За царя Хмеля, як була людей жменя.

6923. Хвиглі пускає. *К.*

6966. Его и в ступі товкачем не влучиш. *Кор.*

7057. Що змолотив, те и ззів. *Кор.*

7219. Я тобі кресала давала, а ти мені ковбаси не даси. *Кор.*

7500. Ой, вей! там самий цимес. *К.*

7523. Нема над рибу лину, над м'ясо свинину. *Зв., Б., [Прок., Кан., К., Пир., Р.]* — ... над м'ясо солонину, над ягоду сливку, над попову дівку. *А. Вил.*

7542. Як батьку на лихо. *Кор.*

7543. Як жидівська кобила и д. *Кор.*

7674. До гаспида (або: До гаспидового батька). *Л., Кор.*

7687. Купа й гура и три оберемки. *Кор.*

7709. Оце уділили, як лёду (трохи уділили). *Кор.*

7716. Дайте з комареву ніжку, з Антонову слізку (або: ... ніжечку... слізочку). *Кор.*

Так Цигайки сала просять.

7754. Ми прийшли и стали собі так при строці (у церкві). *Казки.*

7757. Побіг по синему шляшку, по синій стежеці. *Зв.* — Понесли гарбуз свинячою стежкою (свині ззіли). *Х.*

7809. «Це таке солодке, як цукор.» — «Або ти ів цукор?» — «Мені розказував цимбалістий, а йому говорив баєстий, що як вони у Жидів грали весілля, то Жиди іли, — и такий, каже, солодкий, що аж страх!» *Казки.*

7896. Мабуть щось велике в лісі здохло!... чи не заець, або миш? *Щ.*

7910. Сталось щось надзвичайне, диківинне — таке, чого ніколи не буває, як не буває, щоб свистав піп.

7915. Обійшовся, як Сахно в Каратулі. *И. Мачуха.*

Каратуль село *Пер. п.* То чумака був Сахно, був в Каратулі на ярмарку. Спродавшись, загуляв так, що и в голові заматрилось, и якось одбився од своїх. А далі й пішов їх шукать, та й

ушелепався у церков — а там саме одправа йшла; не розчовпав гаразд, де и що, — «гей», каже, «а де наші!» Его и випхали з церкви.

7931. Рівня ягня проти коня. *Мордовцев.*

8103. Дві гуски и дві бабі; два Жиди і дві жабі, — то кажуть, що гірше ярмарку. *Казки.*

8134. У колінях (Під колінами. *Ном.*) нудно, волосся попухло. *Кор.*

8588. Такий бурдодимі. *Кор.*

8624. З Палієвського злодія. *Кор.*

8625. Випросталась, як семисотна верства. *Кор.* — Ото випросталась, як аршин проковтнула.

Семисотні верстви були за цариці Катерини. По старих шляхах вони ще й тепер иноді є: дубові, високі. *Пирятинська* верства теж семисотна, — се б то верства, що вони стоять по старому шляху з Переяслова у Лубні.

8682. — ...радість: що кашлянеш, той ропнеш. *Щ.*

8796. Як сняця кислиці — плакатиме. (*Час.* 1859 р. № 12).

8835. — ...струк, а ти, як болячка (одказує той, що його подразнили байстрюком). *Кор.*

9185. Первих кошенят не хвалять. *Полт. Час.* (1861 р. № 32).

9265. — ...дуплена, за копу куплена, сежу на печі, держу муштук на плечі: хто ввіде — ріжками заколю, ніжками затопчу, бородою вон вимету. *Кор.*

9267. — ...«Що ти видав?» — «Міх мукі, міх мукі!» — «Чом ти не вкрав?» — «Там були кравчики, перебили пальчики, насилу я втік, та на бабин тік; баба вловила, в міх усадила, деркачем била — скуги, скуги!» *Кор.*

9268. «По горшки, по горшки (як гончарі кричать)!.. купіть горшок (до кого підходячи — нестеменно, як «сало продавать»). — «Не треба, свистун (з діркою б то)!» *Кор.*

9299. Син твій, а розум у мене свій (одказує дорослий син, як батько доріка, що, мов, не слухаєш, своїм трибом идеш). *Кор.*

9483. Хоч би ти мене побив, я б тебе не пізнав. *Кор.*

9297. Бий та й дрібно, щоб знали чий син. *Кор.*

9528. Давна приповідь: «Под час пригоди дознати приятеля». (Лист Єсипа Бобриковича 1635 р. Див. *Могилев. Губ. Часоп.* 1860 р. № 78).

9753. Що кому треба, той те и беребить. *Мордовцев.*

9763. То еден старенький панотець толкував одному панові, од чого то є такі інші зажирливі. «То, бачте, еден йде для Ісуса, то має Бога в серці, а владики вложить

руки на голову, то й чортові нігде нема приступу; а другий не для Ісуса, але для хліба куса» и д.» *Казки.*

9956 и 9963. Из пучок та з ручок живе. *Кор.*

10057. В *Казках* (Див. № 11967), як ото чоловік притюжив уже косить Цигана, а тут ще істи не несуть, голодний: «Ах», каже, «коли б вже несли! бо дивно-но, вже сонце як сяде» — та й рукою на його, щоб сідало... а чоловік и собі рукою, буцім одверта сонце. И так, що пройдуть ручку, то знову на те сонце... «От», каже Циган, «и сонце вже засмикали, а господня істи не несе и д.»

10320. На бурку жить (як набіжить) погано. *Час.* (1857 р. № 13).

10346. Ище не всіх чортів висліпнили — підемо сліпить. *Кор.*

10384. Чий хліб іси, тому й гній (кал) носи. *Кор.*

10495. Купив би, та купило притупило. *Кор.*

10793. Познавайте мою матку на місті, що в неї хвартух у тісті. *Час.* (1857 р. № 14).

10820. П'є козак, п'є, — бач худобонька є. *Час.* (1857 р. № 14).

11046. Потягсь, як Тарас у лози. *Полт. Час.*

12000. Була у чоловіка жінка — лиха, дурна, лежибока та ще й чепурицьця любила: не рад бідний був и дитинці, що у іх найшлася. Коли пронеслась чутка, що орда підступає; зібрався чоловік, щоб зїхати в друге місце, и звівшов у хату перехамнуть. А жінка ото йому й каже: «для поспіху, мов, ти іж борщ, а я м'ясе, бо мене дитина ссе». Прийшлося іхати вже; завів чоловік кобилу в голоблі и, для того прислів'я тільки, позакладав іх кінцями в ужі. «Сідай», каже, «бо вже орда під селом, а я для поспіху верхи сяду» — скочив на кобилу, махнув батоном, и був такий, та й нема! *Казки.* (Див. №№ 9093, 9166).

12080. ...табаку продає. *Бер.*

12577. Як напсєтить.

13622. Нечистий так сниця, народ дума. *Л.*

14183. не бачили владики.

ЗАГАДКИ

1. Кого Бог ніколи не побачить? (такого як сам). *К.*
Чотири орли одно яйце знесли (апостоли и евангелиє).
Ном.

Проходили два вірних одного невірного: дай нам те, що

лучче царства небесного (Єсип и Никодим у Пилата тіла Христового). *Павлг.*

Стоїть хлівець повний овець, меже ними товстий баранець (церква). *Збр. Лаз.*— ... ними один буркутонець. *Полт.*— Повен хлівець овець та між ними один баранець. *Б., Черн.*— Стоїть хлівець, а в тім хлівці повно овець, а між ними один баранець. *Коз.*

Межи трома дорогами едно високе стоїть (*id.*). *Бер.*

Повна піч паляниць, по середині книш (*id.*). *Полт.*; (місяць та зорі). *Закр.*

Вийшов дід у сімдесят літ, виніс унучку постарше себе (піп чашу). *Х.*

Ревнув віл на семеро сіл (дзвін). *Ном.*

— Рикнув віл на сім сіл. *Збр. Лаз.*— Крикнув вол на сем гор, збиралися дітки и не одной матки. *Мг.*— Чорний віл та до Бога рів. *З.*— Сиві воли до Бога ревуть. *Збр. Лаз.*— Сірі воли до Бога ревли. *Час. (1859 р. 167 карт.). К., З., Пир.*

Кахнула (1) утка, на морі (2) чутка (3) — збіглися дітки, не одніи матки (4) (*id.*). *Ном.*— Крикнула вутка — на все село чутка. *Мг.*

(1) Крикнула. *К., Б., Черн., Кох.*; Крякнула. *Полт.* (2) за морем. *id.*; Закахкала утка аж за морем. *З.* (3) чутко. *К., Полт., З., Пир.* (4) дітки до одной клітки. *К.*

10. Зійду на міст, потягну за хвіст — воно зареве (*id.*). *Х.*

У Києві дрова рубають, а у Протасівку (1) тріски літають (*id.*).— *У.*— По тім боці дрова (2) рубають, а сюди (3) тріски літають. *Л., [Дуб., О., Ил., Ст. Зб., Полт., Гайс.]*

(1) а на весь мир. *Полт.* (2) Вь другім селі. *Яц.*; В городі дуба. *Кр.* Ой, у селі дрова. *Коз.*; В дворі дрова, (3) за городом. *Кр.*; за селом. *Коз.*; за двором.

Прийшов чернець, положив яйця в углець: нехай киплять, поки прийду опъять (*id.*). *К.*

Меже двома горами бьюця барани золотими рогами (*id.*). *Р.*

Сім миль мосту, на восьмій стоїть явор — на весь світ славен (Великий піст и Великдень). *Коз.*— Сім верст мосту, на край мосту червона калина. *Час. (1859 р. 168 карт.).*— Сім миль мосту, а на кінці ёго квіточка зацвіла. *Бр.*— ... на кінці мосту дивина, на тіі дивині цвіт (1) на весь світ. *Полт.*— Лежить місток сім верст, а в кінці стоїть хрест. *Черн.*

(1) та край мосту красний цвіт, а за тым мостом пвіт, радуомуся. *Г.*

А без чого світ не буде? (без землі). *К.*

Куди воно? додому; відкіль? з дому; чого? само не зна, от так! (сонце). *Кат.*

Стоїть дуб-стародуб, на тім дубі птиця-вертинця — ніхто її не дістане, ні царь, ні цариця (*id.*). *Кат.*

Стоїть дерево серед села, а в кожій хатці по гілляці (*id.*). *Г.*

По соломі ходе, та не шелестить (*id.*). *Збр. Лаз.*

20. Серед моря-моря стоїть червона комора (*id.*). *Кох.*

За лісом, за пролісом червоне плаття (*id.*). *Полт.*

За лісом, за перелісом золотá діжа горить (*id.*). *Яц.*—

Ой за лісом, за пролісом золота (1) діжа (2) сходить. *З., [Бр., Кат.]*— За лісами, за горами золота діжа кисне. *Г.*

(1) червона. *Ласт.* (2) гора (місяць). *К.*

Серед двора-двора, лежить червона сковорода (місяць). *Кох.*

Іде лісом — не шелестить, іде водою — не плюскотить (*id.*). *Яц.*— Лісом иде — не трісне, водою иде — не плюсне. *Г.*— ... не хлюсне. *Бр.*— ... не хлюпне. *К.*— Водою иде — не хлюпне; очеретом — не шелесне. *К.*

Лисий віл (1) через (2) ворота (3) дивиця (*id.*). *Б., Сос.*— Лисий кінь у ворота загляда. *К., Не.*

(1) бугай. *З.* (2) скрізь. *Б., Сос.* (3) через тин. *К., Не.*; крізь забор. *Полт., Хар.*

Пришов бик та в ворота — мик (*id.*). *Б.*

Лисий віл через болото рів (*id.*). *Полт.*

Поле не зміряне, бидло не злічене, пастух рогатий (небо, зорі, місяць). *Збр. Лаз.*

Розстелю (1) рогожку, посиплю горошку и положу лустку (2) хліба (*id.*). *Б.*— Постелю рогожку, посію горошку и положу окраець хліба. *Мг.*— Торох-торох! по печі горох и окраець хліба. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

(1) Постелю. *К.* (2) окрайчик.

30. Цап, цап по полю басує, з цапенятами гарцює, поти буде гарцювати, поки вовк не стане спати (місяць и зорі — поки ніч). *Не., Х.*

Іхав Яшка Семеряшка, за ним бджоли гу-лю-лю! (місяць та зорі). *Х.*

Прийхав гість та й став на поміст, роспустив коні по

всій оболоні (id). *Х.*— Приїхали гості, розпустили коні по всьому світу. *Не.*

Іхав по горі Волох, розсипав по горі горох; стало світати, нема що збирати (id). *Збр. Лаз., Бр., К.*— Торох-торох, на печі горох й кулидочка хліба. *Коз. (Час. 1853 р. № 41).*— ... торох! посипався горох. *Вор.*

Старий брох, розсипав горох, не вмів позбирати, та став дня чекати; як дня дочекав, горох позбирав (зорі). *Збр. Лаз.*

Вийшли Німці на наші сінці: вузлики знать та не можна розв'язать (id). *Не., К.*— Наїхали Німці під наші сінці, розпустили коні по всьому полю (місяць та зорі). *Полт.*

У білому полі попутані коні, узлики знати: нельзя розв'язати (зорі). *Х.*— По чистому полі и д., та не розв'язати (ятір). *Б.*

Приїхали комисари увесь світ обписали (зорі). *Мг.*

За лісом, за прилісом (sic) золотні клубки висять (id). *Алек.*

Іхав чумак та й став, бо волів потеряв (хмари закрили зорі). *Не;* (закрили місяць). *К.*

40. Чорненьке маленьке ввесь світ поваляє (ніч). *Черн.*
Чорне (¹) сукно лізе в вікно (ніч). *Коз.*

(¹) Сіре (ранок). *Полт.*

Сірий бик у вокно — ник (світ світає). *Б., Черн.*

Лисий віл усіх людей звів (день). *Не., Х.*

Чорна корова усіх людей поборолла, а біла корова усіх людей позводила (ніч та день). *Кр., Полт.*— ... корова людей коле, а біла воскрешає. *Б.*— ... корова поколола, а біла позводила.— Чорная корова усіх людей поколола (ніч). *Не., Полт.*— ... зборола, а білий віл усіх людей звів (ніч та день). *К.*

Що без рук стучить? (грим). *Бр.*

Стуку-груку бабу... наївшия постернаку (id). *Черн.*

Стукотить-грукотить... чорним волом-бовкуном (id). *Б.*— ... гуркотить, як сто коней біжить. *К.*

Видано-невидано, якого накидано! то Святий кидав, що було хороше йому проїхати (id). *Х.*

Ревнув (¹) віл на сто гір, на тисячу городів (грим). *К., З., Кр.*— ... за сто гір, за сто річок, за сто пічок, за сто миль (id, а теж и дзвін). *Коз.*

(¹) Крикнув. *Полт.*

50. Шило-мотовило попід небесами ходило, из панами говорило, из князями розмовляло (блискавка). *Б.*

Як був маленьким — у кутку сидів, а виріс — пішов косяти. (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Сидить півень на вербі, спустив китиці (¹) до землі (дощ и сонце?). *Б.*

(¹) крилля (дощ.) *Кр.;* коси (сонце). *К., Коз.;* (звід біля колодязя). *Б.*

Зоря-зоряниця по церкві ходила, ключі загубила; місяць зійшов, ключі найшов (роса). *Кр., Б.*— ... зоряниця, красная дівниця, ключі потеряла, сонце вкрато, місяць світе. *Х.*

Сиві кабани усе поле-поле залягли (туман). *Вор.*

Летить птиця без крил, без ніг; зварив кухар без огню, назіла пані без рота (сніг). *Б.*— Летіло без крил, упало без ніг, варив повар без огню, іли пані без рота. *Хар.*

Сивий віл випив води повен двір (мороз). *Полт.*— ... діл. *Г.*

Прийшов хтось, та взяв щось: бігти за ним, та не знаєш за ким (вітер). *Ос. 21 (XIII, 38).*— ... щось, пійшов би я за ним, та не знаю за ким (огонь). *Кан., [Ласт.]; (пожежа).*

К., Полт.— ... хтось, приніс щось; пішов туди, не знаю куди (ранок). *Хар.*— Бігти за ним, та не знаєш за ким (вітер). *Полт.*

Летів птах на дванадцяти ногах, та одно яйце зніс (рік в 12 місяцями). *Коз.*

Дуб-дуб довговік, на йому 12 гілляк, на кожній гіллі по 4 гнізді, а у кожному гнізді по 7 яець и кожному имъя е (рік). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*— Стоїть дуб, а в дубі 12 гілляк, а в кожній гіллі по штирі гнізді, в кождім гнізді по сім птах. *Г.*

60. Триста галок, та п'ятдесят чаєк, та п'ятнадцять орлів одно яйце знесли (id). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Двічі родиця, а раз поміра (птах.). *Полт.*

Живу, а не роджуся, и трояково годжуся (птах — яйце, м'ясо, пір'я). *Бр.*

Летів птах, на воду бах; води не змутив, сам не полетів (пір'я). *Збр. Лаз.*

Білая куриця зпід печі дивиця (яйце). *Б.*— Біленьки курочки з підпиччя глядять (зуби). *Мг.*

В одні барилі (В однім барилі? *Ном.*) та дві пиві, а барило без дна и без чопа (яйце). *З.*— В барилочки два напичочки: нема чіпочка, нема дірочки. *К.*— В однім барилі двоє пивець. *Полт.*

Котилось барильце — без чопця, без рильця (id). *Черн.*— Лежить барильця — ні дна, ні рильця. *Мг.*— Коти-

лася бочка — без дна, без колочка. *Коз.* — Котиця барильце — без чопка без воронки. *Полт.*

Без воронки, без дна, повна бочка вина (id). *Яц.* — Ні дірочки, ні конця — повна бочечка винця. *Черн.* — Без дірочки, без денця, повна чарочка винця. *Мг.* — Повна бочка вина, та воронки нема. *К., Б., Сос.* — Без обручів, без дна, повна бочка вина; щоб її поправить, на те майстра нема. *Бр.* — Стоїть бочка вина, без дірки, без дна. *К.*

Діжечка-макотірочка — нема ні денця, ні задірочки (id). *Б.*

Пуд води, пуд іди, пуд солі: істиметь я присолювати будеть (id). *Х.*

70. Впала боденька з гори — нема такого майстра, щоб її направив (id). *Яц.*

Поле лубьяне, само костяне, виїде живе, (короб, яйця, курчата). *Черн.*

Родився — не крестився, у лазні не парився, на весь світ прославився (півень). *Мг.*

Сидить дід над водою з червоною бородою (id). *Яц.* — ... хто йде, то й вщипне (калина). *З.* — Стоїть ⁽¹⁾ півень над водою з червоною бородою ⁽²⁾ (id). *З., Бр.* — ... хто йде — не мине, за борідку ⁽³⁾ ущипне (id). *Час. (1859 р. 168 к.).* — ... над водою та й киває бородою (id). *Б., Коз., Кр.; (очерет). З.*

⁽¹⁾ Сидить. *Алек.* ⁽²⁾ головою. ⁽³⁾ Сидить дід над водою та й киває бородою; хто йде (горох). *Б.*

Пішла панна до міста, на ній суконь триста (курка). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

У вдовиної дочки сімсот сорочок; як повіне вітер, так і тіло знать (id). *К.* — А в наших паночок по сімдесят сорочок: вітер повіне, тіло видно. *Полт.*

Сидить пана (панна чи пані?) на ордані, личком підперезана (курка на яйцях). *Х.*

Сидить баба на ганах (?), на дванадцяти ногах (id). *Полт.*

Ой за лісом, за пролісом талалай кричить (гусак). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Біле, як сніг; надуте, як міх; лопатами ходить, а рогом ість (гуска). *Коз.* — Що то за звір, білий як сніг, лопатами и д.? *К.*

80. Сидить баба на кию, дожидає сина-сивирина из Білай-города (гуска на яйцях). *Збр. Шей., К.* — Сидів тур на турах, на дванадцяти горах, кліче сина лебедина зза Кийтай-города. *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Сидить півень серед моря, кричить какаріку! (селех). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

А що плава сіреньке по морю? (утка). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Сива латка, чорна латка, на березі скаче (ворона). *Збр. Лаз.*

Чорне — як крук, біле — як сніг, просте — як стріла, криве — як коса (сорока). *Г.*

Чинжирочка невеличечка, а пиндик оттакий (id). *К.*

Дорога розлога, на дубі ярмарок (граки на дереві). *Вор.*

Чорне мотовило попід небо ся вило (ластівка). *Яц.* — Шило-мотовило попід небом ходило. *Коз.* — ... попід небесами ⁽¹⁾ ходило, понімецьки говорило, потурецьки закидало ⁽²⁾. *Полт., З.* — ... ходило, потурецькій говорило, понімецькій закидало ⁽³⁾. *Б.* — Шило-вило мотовило, попід небеса ся вило: в літі співає, на зиму нас покидає. *Г.*

⁽¹⁾ Шило-вило мотовило попід небо (каня). *Г.* ⁽²⁾ и ⁽³⁾ заводило. *Г., Б.*

Сто літ наче живе — що таке? (горобець). *Гр.*

Тарасова дочка Тарасом трясла ⁽¹⁾, 700 сорочок на собі несла (риба). *Яц.; (курка). Бр.* — ... до води несла (качка). *К.*

⁽¹⁾ Тарасова дочка. *Полт. Час. (1861 р. № 32);* Шуварова сестра, шуваром ишла (риба). *Г.*

90. Іхала пані в срібному жупані; як уїхала в сад, не вернулась назад (риба, волок). *Збр. Лаз.*

Приїхали гості, закинули гармати: дім крізь ворота втїче, а гість хазяїна за лоб виволоче (ловить рибу). *Гл.*

Кинув не палицю, убив не галицю, скублю не пера ⁽¹⁾, ім не м'ясо (id). *Яц., [Кр.]* — Кину я не палець, уб'ю не галець, оскубу не пір'я, иззім не м'ясо. *Новг.* — Іду не берегом, кину не деревом, иму не кур'є, скубу не пір'є. *Г.*

⁽¹⁾ не палку, уб'ю не галку, щиплю не пір'я (шука). *Вор.*

Ні голий, ні в сороцці (ятір). *Полт.*

Хата — не хата, вікон багато: єсть куди влізти, та ні куди вилізти (id). *Мг.*

Живе чорне, умре красне (рак). *Сос.*

— Хто по смерті красний? *Черн.* — Хто в баню иде чорний, а з бані красний? *Полт.* — Що найкрасніше по смерті? *К.*

Без крові, без серця, по столу несеця. (id). *К.*

К. Чорну гадюку візьму я в руку — вона не вкусить (оюн).
Безкосте, безребре (1), хоч яке море (або: річку) пере-
пливе (п'явка). Лист. (II, 246). — Безкосте, безмозке, усе
море виплаває. Б.

(1) Безмозке. Б., Коз.

Бугай безкостий перепливе Дунай безмостий (id). Збр.
Шей.

100. Безкостий Марко, перепливе море шпарко (id). К.
Чорна куриця під тином кублицця (гадюка). Б.
Серед лісу-лісу (1), лежить прут (2) заліза (id). Кох. —
Посеред ліса лежить круг заліза — хто найде, обмине. Бр.

(1) ліса-ліса. Хар., Вор. (2) шмат. id; скрутень. Х.

За лісом, за пролісом рябенька крайка лежить (id). К.
Ні взяти, ні втяти, ні на віз положити (уж). Алек.
Без рук, без ніг, черевате, пузате, на кишки багате, од-
ним хвостиком вправляє (ополоник водяний). Полт. Час.
(1861 р. № 32).

Ситий кусок під тином скаче (жаба). Полт.

Маленьке-чорненьке по полю скаче (ящірка). Х.

Штири тики, два патики, семе за махайло (рогата худо-
ба — ноги, роги, хвіст). Бр. — ... замахайло. Г. (Сем.). — Чо-
тири чотирки, дві ростопирки, семий вертун. Вор.

Як був мал — у чотирі дудки грав, а як підріс — гори
й долини підніс (віл) Збр. Лаз. — ... а як вмер — перед му-
зиками грав. Яц. — Як уродиця — у штире труби грає; ви-
росте — гори перевартає, а по смерті у коршмі гуляє. Бр.

110. Два костюки, два лопухи, чотири ходіри, дев'ятий
Матвій (корова з двома рогами, двома ушима, чотирьма
ногами, й хвостом). Б.

Чотири чотирнички, п'ята шинкарочка, шоста підста-
вочка (корова, ричка и дійниця). З.

Чотири панночки в одну дучку плюють (id). Черн.

Чотири браття стріляють до одного пня, а не можуть
вистрелити (id). Г.

У риколі штире кулі, а у гиги — дві (у корови 4 дійки,
а в кобили 2). Яц. — У рогульки чотири дульки, а в гиги
дві. Б.

Хто плаче без голосу? (кінь). Черн.

Сімсот свище, чотири плеще, два чує, два бачить (хвіст,
копити, уші, очі). Збр. Лаз. — ... плеще, а два на сторожі.
Б. (осел). Мг. — ... богоносець.

Родився не кстився, а був христонсець (осел). К. — ...

не христився, а до смерті не молився, и був богоносець.
Бр.

За горою, за крутою вовки шкуру мнуть (свиню поро-
єята ссуть). Б. — За лісом, за пролісом Жиди (1) шкуру
мнуть. Коз., Черн.

(1) шевці. Полт.; вовки. У.

Лежить під хворостом та й крутить хвостом (кабан).
Л., Х.

120. Віса висить, хода ходить, виса впала, хода ззіла
(свиня та яблуко). Збр. Лаз., Коз., Полт. (свиня та жо-
лудь). Х. — ... ззість. Черн., Кр., Гл. — ... взяла (свиня та
яблуко). Г. — Хода ходе, виса висить: хоче хода вису ззіс-
ти. Вор. Виса висить, хода ходить, Бога просить, щоби
виса впала (кіт та сало). Г.

Иде попита коло плота, питаєця шелепеті, чи є пону-
ра вдома (вовк, собака, свиня). Яц. — Прийшла тотота (1),
під наші (2) ворота, пита лепеті (3), чи дома понура (4).
Ном.

(1) темнота. Не., К., Х., Полт. Час. (1861 р. № 32); подота-
Б.; тотота. Черн. (2) Прийшов тотота під. Не. (3) халеба. Гл. (4)
пита лепетніці, чи дома довгомордиця. Полт. (1861 р. № 32).

Прибігли штрикі-брикі, ухватили далдү-балдү; почули
м'якіники, казали гречаникам: «сідайте на вівсяники, до-
ганяйте штрики-брики, віднімайте далду-балду» (вовки,
свиня, собаки, люде, коні). Збр. Шей. — Пришла сурдү-бур-
дү та уквала щики-брикі, та й почули микитники, дали
знать житникам; житники садяця на ослики та ганяють
сурдү-бурду и одбивають щики-брики (вовк, вівця, собаки,
люде, коні). Черн. — Пришов халдү-балдү, узав стрикі-
брики; почули поїники: «вставайте житники, беріть овсяни-
ків, заганяйте халду-балду, одиміте стрики-брики» (вовк,
коза, собаки и д.). Гл. — Ячмінники дали знати житникам:
«гей ви житники! сідайте на вівсяники, доганяйте шурду-
бурду, видирайте стригу-бигу» (вівця и д.). Бр. — Підбігла
лепетя: «вставайте житники, сідайте на вівсяники, дога-
няйте шурду-бурду, однімайте штрики-брики». Вор.
Скунда скаче, ринда рие (свиня и сорока). Не.
Прийшли бари та забрали дари (вовки овець). Збр.
Шей.

Прийшов цар земський до цара будимира та й питає:
«де чирік кучумпір (1)?» А той йому відічає: «на високім
мурі спочиває, а як звітте буде скакати, мусиш добре уті-
кати» (миша, півень, кішка). Збр. Шей.

(¹) а де кучумпір? *Бр.*

Бігла Уршулька через Гриньків двір, пяталась Гринька, чи є Ілько дома (id). *Яц.*

Бігла чечітка поуз наші ворітка, питаецця співака: чи дома ваш ченчик? (id). *Кан.*

Іхав пан пупід землею та питав у пана гаргарна: «Чи дома твій понурий?» — «Був на білогородку, та поїхав на чиногородок» (id: був у хаті, та побіг на піч). *Кр.*

Питалась швидка свірка: чи є хапка дома? (миша та кіт). *Г.*

130. Іхала пані вкрай горóда, питалася в дзунзара: чи дома порубай? (миша, жук, кіт). *Мг.*

Біг пес через панський овес, доганяйте пса, щоб не покотив овса (собака и миш). *К.*

Летів птах через Божий дах: «тут мое діло на огні згоріло» (бджола, церква, віск). *Збр. Лаз., Яц., Бр.* — ... птах на чотирёх (¹) ногах (²), сів на могилі: «Боже мій милий! тут моя сила огнем сіла (³). *Б.* — Летів Адам через Божий храм: «Боже, Боже! тут моя сила горить». *Мг.*

(¹) на восьми. *Коз.*; о шести. *К.* (²) птах через Божий дах. *Полт.* (³) тут мое діло огнем сіло. *Коз.*

Летіла тетера, не вчора тепера; упала в лободу, шукаю не знайду (бджола). *Полт.*

Лізу-лізу по білім залізу — були мене царські собаки ззіли (id). *Черн.* — ... по новім залізу — царські собаки зайдять. *Новг.* — ... по чорному залізу — од царських собак не одибьюся. *Сос.* — ... по білому залізу — там мене райські собаки заїли. *Коз.* — ... залізу; ще б ліз, так боюсь царевих собак, бо дуже кусаюця. *Полт.*

Сімсот соловъят на одній подушці сидить (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).* — Сім соколят на одні постелі сплять (гніздó). *Кр.*

Сиреньке літа, сиреньке гуде, а жовтеньке носить (бджола и обнажь). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

З примудрої птиці печені не зпечеш, а з примудрого цвіту вінка не зплетеш (бджола, житній цвіт). *К.*

Піду я до гетьмана; нападуть на мене гетьманови собаки — а ні одбицьця, ні одмолицьця, піти в річку та и втопицьця (рій). *Б.*

Коло вуха заверуха, а в вусі (¹) ярмарокъ (²) (улень). *Полт.* — По спині (³) дорога, коло пупа тревога, між ногами ярмарок. *Х.* — На голові ярмарок, на животі шарварок, меж ногами гвалт (макогін та макітра). *К.* — Округ ярмарок, в середині шарварок, та в дірку шморг (улень)! *К.*

(¹) а в середині. *З.* (²) заверуха, коло носа завилося (огудина на вгірках). *Полт., Х.* (³) Через живіт (скрипка). *Черн.*

140. Повен пень черешень, та нікуди вибрать (улень). *К.*
В піч положу — мокне, на воду положу — сохне (віск). *Черн.* — Що на огні перецьця, а на воді сушицьця. *К.*

На огні умре, на воді оживе (id).

Летить — вне, сяде — рне (жук). *К.*

Тисяча тисяч бондарів роблять хату без углів (мурашки). *Збр. Лаз.*

Сидить дівка в темниці, шие чіпець без ниці (паук). *Збр. Лаз.*

Був собі Ян забіян, за ідним махом 700 душ забіяхом (жменя и мухи). *Яц.*

Летів птах на (¹) восьми ногах, сів на могилі: «Боже мій милий (²)! ти дав мені волю над царями й князями, та не дав волі, що (³) в морі» (комарь). *Коз.* — ... на семи ногах, сів на могилі та й каже: «Боже мій милий! яку ти мені волю дав над панями, над царями; тільки не дав волі, щоб плавав я у морі». *Полт.* — ... не дав волі над щукою у морі. — Боже мій вишній, чи я в тебе лишній? дав мені царя в городі, та не дав риби в воді. *Черн.*

(¹) об. *З.* (²) сів на морі, сам собі говоре: «Боже мій, Боже! Боже мій, Боже!» (³) що риба.

Хто мене вбъе, свою кров пролле (id). *К.* — Летів птах на восьми ногах: «Боже мій милий! хто мене и д». *Коз.*

Чорненьке маленьке хоч яку колоду переверне (блоха). *Л., Яц., Б., Коз.* — ... маленьке, що найбільшу колоду рущить. *Г.* — Менше від бджоли, а найбільшу колоду переверне. *Г.*

150. Летів птах з шістьма ногами, сів собі на вербі и просив Бога: «давьсь мені, Боже, власть на панів и на Жидів, на королів и на царів, — дай же мені и над тим, що в воді!» (id). *Яц.*

Повна хата тетерят, та нікуди й не летять (сучки в дереві, лавах, столах). *Б.*; (кілочки). *Алек.* — Повна хата воробъів нагната. *Черн.* — ... горобців, та нікуди вилетить (гарбуз). *Черн.*

У лісі росте, з лісом рівняецця, світа не бачить (осердок в дереві). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Біла-білява перед Богом стояла: «Боже мій милий! мое діло рубають, мою кров пють» (береза). *Коз.*

А що вище в лісі? (колок — в тину, в лісі). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Виросло въ лісі деревце ні на пъядь, ні на щиколоток!

з не́го два столики, два човники и чашечка воду пити (жолудь). *Яц.*— Поїду в ліс, вирублю теліш; из того теліша изроблю два човні, два столи, шило и покришку. *Черн.*— Пойду в ліс, вирубаю дубинку — не в корх и не в п'ядь; и зроблю два столи, два човни и на діжку віко. *Новоз.*— Два столи, два човни, п'ята мисочка. *Час.* (1859 р. 168 карт.).

В однім гнізді та чотири звiзді (горіх). *Б.*

В маленькім горщичку кашка смачна (id). *Черн.*— ... смачненька. *Мг.*

Дід бабу нагнув, вовночку продув, солоденьке викусив (id). *Х.*

Из дерева виросло, а з кишені вилізло (id). *Полт.*

160. Серед ліса-ліса, висить красна шеміка (калина). *Х.*

Не три ж ти мене, не мни ж ти мене; налізь на мене та й накепкайся (вишня). *Коз.*— Не три мене, не мни мене; нагни мене та й наїзся. *Сос.*— ... злізь та й нап'єпайся (нат'єпайся). *Полт., Вор.*

Каміння серце, а винний смак — чому то так? (вишнева ягода). *Яц.*— Червоний корінь, винний смак, земля го зродила — чому так? (ягода). *Г.*

Стоїть панна на пагурку в червонім каптурку — хто йде, то поклониця (полуниця, суниця). *Збр. Лаз.*

Чорна росколина, беруть хлопці з комина (гречка). *К.*

Пири-пири — не роспирецця; пусти на воду — то й роспливецця (полова). *Бр.*

Заріжем вола: голову одріжем и ззімо, кожу обдерем — продамо, а м'ясо валяецця — и собаки не ідять (коноплі). *Новоз.*

Іхав пан копитан, став, дівчини попитав: «що за кости лежать, що собаки не ідять?» (костриця). *Сос.*

Без вікон, без (1) дверей, повна хата людей (гарбуз). *Яц., Збр. Лаз., Б.;* (вгірок, кавун). *Полт.*— Стоїть хатка без вікон, без дверей, а в тій хатці повно людей. *Б.*— Повна церква людей, та ні вікон, ні дверей. — ... людей, та не має дверей.

(1) Не вікон, ні. *К.*

Мій брат Кіндрат через землю прійшов, мішок грошей найшов (гарбуз). *Не., Збр. Лаз.*

170. Жила птичка пустодом, звила гніздо за двором (id). *Х.*

Під піччю галгази, а хто зна — не кажи (id). *З.*

Старець старця тягне через лісу за (id). *Б.*

Ліз Мартин через тин, на тім боці паністарої забувся (id). *Кр.*

Без рук, без ніг, та на тин лізе (id). *Х.*

У нашого Данила сім саженой жила (гарбузовий огуд). *Полт.*

Красно, ясно в землю вросло (буряк). *Мг.*

Баран у хліві, а роги на дворі (id). *Х.*

Ходить панич по долині в червоній жупанні, та все каже — гопки! (id). *Полт.*

На городі з бураками, накрившись лопушками, просять хліба, солі (редька). *Бр.*

180. Біла куриця під тином кублицця (id). *Ном.*

Жовтенька куриця (1) під тином (2) кублицця (морква), *Кох.;* (гарбуз). *Гл.*

(1) Жовта куриця (морква). *Л., Б., Коз.;* курочка. *Полт.* (2) під плотом. *Коз.*

Дівка в коморі, коси надворі (id). *Полт.*

Біле, як мука — не мука; хвіст має, як миш — не миш (ріпа). *Г.*

Вишла (1) Марушка в чотир'єх (2) кожушках, та ще плаче, що (3) змерла (цибуля). *Полт.*— Маленька Марушка у семи кожушках, та ще каже — холодно. *Б.*— Сидить Марушка семикожушка. *Коз.*— На одній Катюшці семеро кожушків. *Черн.*— ... Марушка в семи кожушках: хто на неї гляне, той и заплаче. *Час.* (1859 р. 168 карт.).

(1) Сидить. *К.* (2) шести. (3) та й ще.

Вийшов віл за сто гін, виніс на собі 30 шкур (часник). *Яц.*

Лапик на лапику, а й (1) голки не було (капуста). *Черн., Мг.*— Лата на латі (2), та зроду голка не була. *Коз.*

(1) Багато латок. *Час.* (1859 р. 168 карт.). (2) Латка на латці. *Полт., Х.*

Латка на латці, в середині — гризь (id). *Черн.*

Крутосто, вертосто, на їм кошуль зо сто (id). *Збр. Лаз.*

Росте під хворостом догори хвостом (вгірок). *Збр. Лаз., Б., К.*— Під хворостом яйце з хвостом. *Бр.;* (ріпа). *Хар.*

190. У старця на мотузочку тії (вгірок). *Кох.*

Солений макляк у штанях заляк (солоний вгірок). *Кох.*

Покладу тверде, вийму м'яке (1), из кінця — кап, кап (id). *Кох.*

(1) зов'язало. *Хар.*

Стоїть при дорозі на одній нозі, голова мала, а в ній тьма (мак). Г.

На городі тичка, на тиці капличка, а у ні більше ніж сто (id). Бр.

Стоїть стріла серед двора (1), а в ті стрілі сімсот и дві (id). Коз., Б., Кр.; Полт.

(1) села. Ном.

Церковця маленька людей повненька (id). Яц.— Стоїть церква без верха, у ій людей без числа. Х.

Під ідним (1) ковпаком 700 (2) козаков (id). Яц.

(1) одним. Полт., Б., Мг., Кох. (2) 70. Кох.

Сімсот воевод, на стрільці горбд (id). Коз.

Повна діжка (1) круп, а на версі струп (id). Коз.

(1) бочка. Полт. Час. (1861 р. № 32).

200. Стоїть палка, на ій галка (галка?), могу присягти, що в ій до тисячі (id). К.

Малий малишка зкинув бочку на вишку (id). Полт.

Стоїть пані в сарахані: вітер повіне, то й лист опадє (id). Час. (1859 р. 168 карт.).

Стоїть півень на току, в червоному колпаку (id). Х.

Молодий кричить, що не стричить, а старий стогне, що не зогне (id). Х.

Одно каже — побіжим, друге каже — полежим, а третє каже — похитаймось (вода, земля або мох, очерет). Коз., Б.— Одно біжить, другє дріжить, третєє Богу молицця (вітер, земля, дерево). Сос.

Бочка на бочці, а виход изверху (очерет). З.— Бочка на бочку, бочка на бочку, а зверху лисичий хвіст. У.— Бочка на бочці, а зверху вовчий хвіст. К.

Стоїть дід (або: цац) над водою, коливає. (або: кива), бородою (id). Полт.

Хто вище Бога? (очерет, а Бог, чи Буг, чи Біг — річка). Яц.— Що над водою найвище? К.

Стоїть лісочка, на тії лісоці ні сучечка, ні болячечки, тільки на верхку квіточка (сітняг). К.

210. З води ростє, в воду й дивиця (лепехá). Час. (1859 р. 168 карт.).

Пришла зелена, я ій дана — и свербить, и болить, и ще хочєця (кропива пожалила). Бр.

Що цвіте без цвіту? (папороть). Г., Полт.

Без рук, без ніг на дерево дереця (хміль). З.

Ноги на морозі, кишки на дорозі, а голова на весіллі (id). Збр. Лаз.

Що ростє вище лісу? (id). Черн.

У лозі, у трапезі, стоїть Німець на одній нозі (гриб). Збр. Лаз.— У лозі на одній нозі. Мг.— Стоїть при дорозі на одній нозі. Кр.

Поміж двома дубами лежить теля (id). Б.

Біла головка, красна шапочка (сироїжка). Сос.

Що без коріння ростє? (камінь). Г., Бр., Полт.

220. Стоять росохи, на росохах мішок, на мішку млинок, сопун, клипун, лісок, а в тім ліску куропатви бігають (чоловік). Яц.— Суть то росохи, на росохах кадабець, на кадавбці драбинка, на драбинці гирка, а на гирці жерддя, по тім жерддю дикі пташки літають, але крилець не мають. Г.— Стоять вили, на вилах короб, на коробі махали, на махалах зівали, на зівалах шмаркали, на шмаркалах зеркала, а на зеркалах ель. Черн.

Що то за звір, що рано ходить на чотирох ногах, удень на двох, а увечері на трох? (id). К.

Ой на горі гай, під гаєм мигай, під мигаєм (1) сапай, під сапаєм хапай (волосся, вії, ніс, рот). Полт., Коз.— Густий ліс, чисте поле, два соболі, два стекла, труба, бомба и в тій бомбі лепетайло (волосся, лоб, брови, очі, ніс, рот, язик). К.

(1) під мигаєм лупай (очі), під лупаем. Кр.

Між ельничку, між березничку, свиня гніздо звила (голова з волоссям (1)). Мг.

(1) Певно — мужа в голові. Ном.

Маленьке, костяньке, хоч з якого лісу густого скот виженє (гребінець). Х.— Царь Костянтин гонить коні через тин. К.— Костян-деревьян (1) через гору свині гнав. Кан., Б., Полт.— Проміж лісом гуляє, свиней виганяє, а сам того не чує й не знає. Час. (1859 р. 167 карт.).— Кістяний Марко через гору свині гонить. Бр.— Игнатко безп'ятко з гори свині турить. Полт.

(1) Зубатий костян. Х.

П'ять братів, лаять по хаті горобців драти (палці, голова, мужа). Х.

Чотирі чотирнички, п'ятий батурничок, тягнуть шинка-рочку з березничка (id.) К.

Що саме найпроворніше и найшвидчіше? (очі). (Час. 1859 р. 167 карт.).

Кругленьким, маленьким до неба докинеш (id). Збр. Лаз.

229. Двома узликами все поле засію (id). Хар., Полт.— Два вузлики маю, все поле засіваю. К.— Два вузлики все поле освітять. Не.

231. Що мужик на землю кидає, то пан в кишеню ховає (шмарки). Яц., [Х.].— Що в пана в кармані, то в мужика на мосту. Мг.

Лежить колода серед болота, не згниє и не заржавіє (язик). Коз.— ... ні зогніє, ні потоне. Полт.— ... болота, усє гніє — не зогніє. З.— ... посередині болота й досі ще не зогніла. Черн., [Коз., Ласт.] — ... серед города, та ніколи не висихає. Б.— Посеред села лежить колода ціла; ні гніє, ні висихає, и все таки потрібна. Бр.— Гніє-гніє, та й не перегніє. Л.

Ой за білим частокілом талалайко скаче (язик за зубами). Кан.— За білими березами талалайко ⁽¹⁾ свище ⁽²⁾. К., Полт., Х.— ... плеще. Хар.

⁽¹⁾ Соловейко. К.; талалай. Кр. ⁽²⁾ скаче.

У нашого дядька білих курей грядка (зуби). Полт. Час. (1861 р. № 32). К.— ... дядька квасолі грядка, та вся біла. Бр.

Коло прорубні сидять білі білі голубні (id). Х.

Лука заглянув ⁽¹⁾ в погребець — два ряди яець (id). З.— Маленький погребець повен яець. К., Полт., Х., Вор. [К., Л.].

⁽¹⁾ Загляну я. Б.

За лісом, за пролісом біле ⁽¹⁾ плаття висить ⁽²⁾ (id). К., Б.— ... біла береза стоїть. З.

⁽¹⁾ шнур. Лист. ⁽²⁾ білі хуста висять. Г.

Біленькі щенята зпід печі брешуть (id). Черн.

239. У хлівці два ряди баранців и всі біленькі (id). Час. (1859 р. 167 карт.).

241. Руденьке-маленьке хоч якого пана з коня зсадить (що иное). Л., [Б., Черн., Кр.].— Чорненьке-маленьке хоч и д. (блоха). К.

Бери мене, бо я подорожня; а з притиском, бо сирота; а скоро, бо додому йду (душа). Зв.

Що старше від розуму? (увага). Г., П.

Без рук, без ніг, без тіла, без душі — однако рву серце и рвати мушу (досада). К.

Ні риба, ні баран, на блюді не бував, много у єго ідав (дитина). Сос.

Серед хати сало висить (дитина в колісці). Черн.

Прийшов густь из гостей, ззів барана без костей, густь ситий и баран цілий (дитина и цицька. Коб.). Збр. Лаз.— ... гість без вістей, я єму гуску без костей: гість наївся та й пішов, гуска ціла осталася. Полт.

Живая-живушечка на живій колодоці живе м'ясо ість (id). Черн.

Маленьке, кругленьке, на столі не бувало, а весь мир вродувало (цицька). Г.

250. Двадцять красних, 30 сильних, 50 мудрих, а сто дурних (літа чоловіка). Г.

Що люблю — не куплю; чого не люблю — не продам (молодість и старість). Не.

Шило-мотовило попід небесами ходило; до нас пришло, по нас пішло (смерть). Б.

В чім полові немає? (id). К.

Бігунці біжать, ревунці ревуть, сухе дерево везуть (мертвяк). Полт.

А що в світі наймиліше и найкращіше? (сон). Час. (1859 р. 168 к.).

Ишло два ченці, жало два женці; питають два ченці: «Чи брат из сестрою, чи муж из жоною ⁽¹⁾?» — «Ні брат из сестрою, ні муж из жоною, а єго мати та моїй матері свекруха була» (батько та дочка). Час. (1859 р. 167 карт.).

⁽¹⁾ Иде чоловік, а вони жнуть. «Боже поможні як муж из жоною, то дай, Боже, спішно: як брат из сестрою, дай, Боже, смішно». З.

Ишов брат из сестрою и муж из жоною, та нашли трое яблук и всім по цілому впало (чоловік з жінкою и з шураком). З.

Прийшло притупало: позичте нам шелихвоста, будемо різати полковника, бо приїхав князь (позичати ножа, різати півня, бо старости прийшли). Полт. Час. (1861 р. № 32), Бр.

Бі нікое создание между трома горами; клеветници єго окружиша, оно благословьяше їх сімо и овамо (старець, тарби, собаки). Бр.

260. Хто вмер, а не родився? (Адам). Яц.

262. Ні се, ні те, та всякому треба (мення). Коз.

Що горить без полум'я? (гроші). Не., К.

Що ходить по миру без ніг и без торби? (id).

Приїхали гості, сіли на помості, зав'язали узел, та не розв'язують (id). Коз.

Що росте без дощу? (процент). Яц.

Баба лежить, а в її слезить (стріха, каплі). Полт.

Два стоїть, два лежить, п'ятий ходить и шостого водить (одвірки, главень и поріг, двері, чоловік). Б.— Два стоять, два лежать, п'ятий ходить, шостий водить. Кр.; (двері, шпуги, сами двері, чоловік). Черн.

Що у хаті на похвати? (двері). Б., Х.— ... найпохіпніше. Бр.

270. Иде — дід бабу за руку веде (id). Г.

Меж двома дубами висить шкура з зубами (id). Б.

Дід бабу туркоче, бабі ся не хоче; дід бабу за тіло, бабі ся схотіло (засув). Яц.

Круть-верть, під черепочком ⁽¹⁾ смерть (завертка в дверях). Л., Б.; (рушниця). Кобр.; (оюн). Черн.— ... у черепочку смерть (риба). Мг.; (закрутка у хлібі). Полт.

⁽¹⁾ у черепочку (завертка). Б., Коз.; а в черепочку (id). Кр.; (свердел). Не.— Про закрукку у хлібі див. у д. Сементовського.

Чорненький собака весь дом стереже (замок). Черн.

275. Вийшла пані на Ордані, путає коні на долоні, узлик — та не розв'язеш (id). Новг.

280. Хто більш сорома терпить? (поріг). Час. (1859 р. 67 карт.).

Що на дірці стоїть? (вікно). К.

Що без очей плаче? (id). Бр.

Поміж двома дубами б'юця коти лобами (id). Черн.

284. Чотирі четверинки, п'ята п'ятеринка, шосте гостре, семе просте (id). Полт.

287. Чотирі сестрички прийшли з вечерничок — як полягали, так и досі сплять (лави). Час. (1859 р. 167 карт.).

Під одною кришою чотирі паничі (угли в хаті). Б.

Стоять коні на пригоні (на припоні?): ні п'ють, ні ядять, всі ситі стоять (стіни). Алек., З.; (ясла). Кат.; (груба). Л.— ... а все гладкі стоять (стіни). К.

290. Сімдесят поросят, усі рядом лежать ⁽¹⁾ (сволоки). Кох.— Сімсот соколят на едні долоні лежать (id). Бер.— ... на одній подушці сплять. Х.

⁽¹⁾ одну матку ссут. Хар.

Одно каже «світай Боже», друге каже «не дай Боже», а третє каже «мені все ідно, як вдень, так и вночі» (постіль, двері, вікна). Яц.— ... все одно, що вдень, що вночі» (вікно, двері, сволок). К., З., Б., Коз., Сос.— ... трейте каже, «мені все равно — як день, так ніч» (вікно, двері, лава). Черн.— Одно просить: світай, и д. ... друге просить:

смеркай, Боже; третє мовить и д. (вікно, двері, піч). Г.; (... двері, стіни). К.

Півень співа поки ззарання, а далі спить, аж потіє (груба). Х.

Біжить вовчок — смоляний бочок (заслонка у печі). Мг.— ... присмалений бочок. Час. (1859 р. 167 карт.).— Лежить бик, смалений бік. Х.

На стіні лучок, на печі старичок, держить бабу за чорний клочок (верх.).

Сидить півень над кручею, заткнув ланістару онучею (верх, заткало). Збр. Лаз.— ... дупу онучею (труба над бовдуром). Черн.— ... горло онучею (кагла). К., Полт.

Жию, не жую, а ім та пожираю: вся жисть моя у тім, а в голоду умираю (огонь). Бр.

Красненький пітушок на жердоці скаче (id). Мг.

Красненький кочеток на нашестці біжить (id). Не.

299. Червона корова чорне теля лиже (полумня и чюлюсти). Бр.

301. Мати товстуха ⁽¹⁾, дочка красуха ⁽²⁾, а син кучерявий (піч, огонь, дим). Збр. Лаз., Кох., Коз.— Матка товстуля, дочка красуля, а син кучерявий. Коз.— Чотирі чотирочки, п'ятий Захарочко, мати гладуха, дочка красуха и д. (труба, бовдур, піч, огонь, дим). Б., Кр.— Мати товстуха, дочка красуха, син беребір та й пішов надвір. Коз.— Мать товста, доч красна, а син хоробор по піднебессю пішов. Мг.

⁽¹⁾ гладуха. Полт., Б., Кр.; грубуля. Бр. ⁽²⁾ товстуля.

Нім ся батько народив, то син по світі ся находив (огонь и дим). Яц., [Г., К.].— Отець лежить в повиттю, а син пішов по світу. Г.

Летів горобець через хлівець та все вгору хур-хур (дим). З.

Без рук, без ніг, на гору лізе (id). Збр. Лаз., Яц., Бер.— ... дереця. К.— ... на хату дереця. Х.— ... та без ніг, та полізе вгору. З.— ... без ніг на піл виліз. Г.

Сидить півень на осиці, підняв угору косиці (id). Б.

Чорнее маленьке ні в землі не гние, ні в воді не тоне (голь). Коз.— Що в воді не тоне, а в землі не гние? Черн.

На полі ночував; як упав, ніхто костей не збрав (id).

... не лизав.

Під стогом вовки дохнуть (углі тухнуть під горшком). Черн.

Мету-мету — не вимету; несу-несу — не винесу (сажа). Кат.— ... пора прийде, само вийде (на долівці сонце). Х.

310. Хвітю, Хвітю! повна скриня аксаміту (сажа в ко-
мині). Збр. Шей.— Хитю, хитю и д. К.

А що у хаті без води росте? (id). Полт. Час. (1861 р.
№ 32).

Що росте до гори? (id). Черн.

Чого за гріш повна хата? (світла). Бр.

Само голе, а в середині сорочка (свічка). Коз.,
[Черн.].— Сама панна нага, а в середині и д. Черн.— Го-
лий стоїть, за пазухою сорочку держить. Час. (1859 р.
167 карт.).— Сама гола, а сорочка у пазусі; перед Богом
стоїть и всі їй кланяюця (свічка в церкві). Б.

Прийшов безмозкий ⁽¹⁾, виїв без ложки (каганець).
Збр. Шей.— Безкосте, безмозке, та й ість без ложки. Б.

⁽¹⁾ Прийшло безмозке. Полт.; Безмозкий. Хар.

Чорний волók випив води ставок (id). К.

Сидить півень над водою з чірвоюю бородою (id). Б.

Сидить Кирило, замазав рило (id). Б.

Стоїть Гаврило замазане рило (підсвіташ ⁽¹⁾). Черн.—
Сидить Гаврило и д. (каганець). Х.

⁽¹⁾ що розкладають огонь — замість лучини. М. Білз.

820. Чотирі чотирнички, п'ятий ростопирничок (колис-
ка). Мг.

В лісі росло, листок иміло ⁽¹⁾; тепер носить душу и
тіло (id). Г.

⁽¹⁾ и листя було (закаблук). К.

Тіло дома ⁽¹⁾ лежить, а шкура ⁽²⁾ до води біжить (по-
душка и напірник). Яц.

⁽¹⁾ Стерво. Бр.; Корова. К. ⁽²⁾ а сорочка. Пер.; теля. І К.

Безруке и безмозке, а щонеділі сорочку надіває (id).
Коз.

Без рук, без ніг — сорочки просить (id). Гл.— ... проха.
К.

Хоч дмись, хоч не дмись, а на тебе злізу (id). Коз.

В лісі росло, в стані кохалося, дівкам и молодицям на
руках колихалося (обичайка и сито). Яц., [Бр.].— Між
кіньми родиця, між людьми робиця, між руками коли-
хаецця. Коз.— У стані плодилось, а в лісі родилось, а на
руках скаче. К. В лісі рубаецця, в стані кохаецця, на ру-
ках хитаецця. К.— В лісі росло, на полю ся пасло, на грід-

ці скло, на столі ся трасло. Г.— В стані ся кохало, на ру-
ках сивало: хто буде знати, буде добре казати.

Сива кобила по полю ходила; з поля прийшла, по ру-
ках пійшла (сито). Х.

Попід коні лягає, до сусіди бігає (id). Г.

Що у хаті нетесане? (павутина). У., З., Б., Кат.— ... у
руках недержане? З.

330. Коли б не дідів чучук, то б бабина чучела по ко-
ліна заросла (віник, хата, сміття). Черн.

Шаталося, моталося, під припечком зховалося (віник).
К., Полт.

Шає, шає, під порогом спать лягає (id). Х.— По землі
бігає, під лавою лягає (у д. Сементовського, розгадка —
мітла: певно помилка). Г.

Ходить по хаті, ходить по лавці, часом и по столі, а
спить на смітті (id; у д. Сементовського теж мітла). К.

Стоїть панич у порога, личком підв'язався (id); К.;
(сніп).— З.— Ходить панна в зеленому шарахвані, моту-
вочком підперезана (віник). Полт.

Куций Степанко скрутився, звертівся, та й по хаті ска-
че — чик, чик! (віник). Черн.— Скручений, зв'язаний ⁽¹⁾,
по хаті скаче. Зб. Лаз.— Підсмикане, підтикане, та й гай-
да по хаті. Полт. Час. (1861 р. № 32).

⁽¹⁾ Безкостий Макар. Коз.; Скручене, зверчене. К.; Підпереза-
ний Степанко. Полт.

Глежу не наглежусь, а все смерти боюсь (дзеркало).
Черн.

Ходить и говорить, та не ість (дзигарі). Пер.

Крутиця, вертиця, нікого не боїця, ходить весь вік,
а не чоловік (id). Гл.— А що то за штука, що цілий день
стукає? ні дума, ні гадає, хвостиком виляє, все собі муги-
че, та чужий вік ліче. Не.

Лізе баба з горнища — повна паністара палічка (дра-
бина). Кан.

340. Животом пре, ногами тре, а руками що хоче, те й
робить (ткач). Ном.

Болббан біжить, болото дріжить, попереду мерзне (чов-
ник, начиння, полотно тчеця). Б.

342. На припечку рубежі, під припечком рубежі; а хто
аїдає — не кажи (кросна). Черн.— На печі чичижі, а під
пичю поножі; а хто знає — не кажи (?) Черн.

345. На березі сижу, скрізь клен глежу и діда за бо-
роду скубу (прясти на гребіні). Мг.

П'ять овець стожок підвідає (пучками прядуть). Сос.

Ходить квочка коло колочка та все — квок, квок (ви-тушка)! *Полт.*

У нашого парубка з обох боків зарубка (id). *К.*

Де найбільше хрестів? (в клубку). *Яц.*

350. Синеньке, маленьке, кріз тин кишечки тягне (гол-ка з ниткою). *Х., Кох.*

Біжить свинка — золота (1) спинка, портяний (2) хвос-тик (id). *Мг.*

(1) олив'яна. *Хар.* (2) залізний.

Залізний вовк, конопляний (1) хвіст (id). *Черн.* — За-лізна кобила, мотузяний хвіст. *Бр.* — Залізне поросятко, портяний хвостик — хоч яке море, перепливе (2). *К.*

(1) зв'язд (?), а сірий. *Коз.* (2) конопляний хвостик. *К., Полт.*

Синеньке, маленьке усе поле жагнуло (голка). *Б.*

354. Біленьке, синеньке, увесь світ одіває (id). *Х.* — Си-ненька-маленька увесь світ одіє. *Черн.* — Ясеньке-малень-ке, катзнає-яке, а вісько так зодягне. *Коз.*

356. Куценьке безхвостеньке всю церкву сходить (id). *Бер.*

358. Куций собака на воду гавка (праник) *К.*

За лісом, за перелісом бабина (1) сучка бреше (тер-чиця). *Збр. Шей.*

(1) за пролісом сухоребра. *Лист. (II, 245);* за пролісом без-черева. *К., З.;* за пролісом без живота. *Коз.*

360. Миже двома дубами кламцає баба зубами (id). *Яц.* — ... клаца вовк зубами. *Полт., Хар.*

361. Й в вас, и в нас порося зав'язало ступа. *Кр.*

363. Тара тута-тута, а зад у Смоленскі (ступа). *Черн.*
Ходить Циган по долині та все каже: гоцки, гоцки! (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

366. Є у нас такий бан, ращо у нього сорок ран (ковби-ця). *Р.*

367. Ходе пані по майдані личком підперезана (мітла). *Сос.*

369. Мій брат комендант попід землю ходить, червінці находит (плуг). *Яц.*

370. Два голуба попід землею ходять (сошник). *Черн.*
Дюрава верста все поле закрила (борона). *Яц.* — Діра-ве радно все поле закрило, Бога просило, щоб ся зазелени-ло. *Р.*

Трахта-барахта (id). *К.* — Трахта-плахта по полю скаче. *Кат., Полт.* — Плахта-тарахта все поле збігає. *Г.*

Попова тилиця по полі вертиця; ні їсть, ні п'є, и до-дому не йде (а везуть — борона). *Бр.*

Кривеньке, маленьке, збігало поле всеньке (серп). *Збр. Лаз.* — ... маленьке (1), все поле збігає (2). *Яц., К.*

(1) чорненьке. *Бр.* (2) все поле вискакає (або: хоч яке поле вискочить). *Б., Коз.;* усе поле вибігає (серп и коса). *Черн.;* збі-гає и з жінцями обідає (серп). *Бр.;* спурляє. *Г.;* хоч яке поле перескочить. *Полт.*

Сутула горбатий, на зуби багатий (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Загадаю загадку, закину за градку: нехай моя загадка до літа лежить (хліб посіяний в полі). *Черн.* — ... та не лет-це лежить (посіять жито). *Мг.* — ... та рік и жди. *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Скільки на небі зірок, стільки на землі дірок (стерня). *К.*

Меж двома дубками б'юцця Жиди ярулками (ціп). *К.*

Меж дубинки та ліщинки шматок шкуратинки (капиця у ціпові). *Черн.*

380. Прийшли чернички на вечернички: як полегли спать, так и тепер сплять (жертки на овині). *Новг.*

Не живу и не гуляю, а сім бід знаю и від ножа уміраю (хліб — сіють, молотять, мелють, розчиняють, місять, пе-чуть, ідять). *Бр.*

Без жил, без сугав, а на ноги встав (квашня). *Збр. Лаз.*

Везуть на чотир'єх колесницях, яко отрока, и вивозять ёго на торжище; и біяще ёго в ребра, испитують ёго добро-дітелі (горщик). *Коз.* — Біяша его в ребра и спиташа его правди; умроша и не погребоша. *Гор.*

Из землі создан, яко Адам; ввержен в пещ огненную, яко три отроці; на колесницю возведен, яко Іосихв; от чре-ва его всі ми питаємся; а умроша (1) — не погребоша (id). *Гор.*

(1) отроці; взяша мя на колесницю, везоша на торжище и про-даша мя, создавши мя, яко прекрасного Есипа; з чрева моего всі насытятся, а по смерти костей моих. *Бр.*

Сидить дід під лавою, замазався сметаною (id). *Полт. Час. (1869 р. № 32).*

Чернець-молодець по коліна в золоті (горщик на жару). *Б.* — ... в золоті стоить. *К., Вор., Кр.* — ... у золоті; як упав, та й пропав, и пси стерва не йзідять. *Бр.*

Сівки-присівки! приїхали гості з Носівки (горщик то в піч, то з печі). *Б.*

Умер Адам, ні Богові, ні нам; ні душа до неба, ні кості до землі (розбитий горщик). *Збр. Лаз.*

Ходив-ходив ходоман, усіх дітей годував; як упав, так пропав — ніхто ёго не сховав (id). *Б.* — Ходить-ходить хоходар, усіх людей годував; як упав, так пропав — ніхто кістків не збирав. *К.* — Ходун ходунай, весь мир годував: впав, пропав, ніхто й костей не поховав. *Полт.* — Був собі пан лакодан, весь світ годував: прийшлось ёму помірать, та й нікому поховать. *Черн.* — Годун годунець, сто душ годував: як упав, то й пропав, ніхто костей не сховав. *К.*

390. Тіхоно, яхоно! полізьмо в піч, похопаймось; у кого краще — поміняймось (сковорода и чаплія). *Черн.*

У тебе чорне, як жук, у мене товсте, як друк (id). *Черн.*

Отака куконочка (показує долоню — отака куконочка вбілшки), оттакий кукунець (показує руку по лікоть) (id). *Черн.*

Сорока летить, а собака на хвості сидить (id). *Черн.*

Що то за загадка, що під яйцями гладка? (сковорода). *Черн.*

Отака танана, отакий тпру-тпрутинь (макітра и макогін). *У.*

396. У едні чоботині скаче по долині (макогін). *Бр.* — Ходить холоп (хлоп?) по долині, в одній чоботині, а все поле — гуц, гуц!

398. Що треба для обіду? (ложка). *Полт.*

Сюди бган, туди бган, та ще зверху й помазан (книш). *Лист. (11, 246).*

400. Повен пень головень (галушки). *Х.*

У чім три кінці? (у вилах та у варенику). *Полт. Час. (1861 р. № 32), Бр.*

Залізний ток, свиний перескок, а ⁽¹⁾ грецький посад (сковорода, сало, млинці). *Новг.* — ... тік, свинячий перескік, а гречаний посад (сковорода, смалець, млинці). *Час. (1859 р. 67 карт.)*

⁽¹⁾ тук, свивячий порескук. *Кр.*

За лісом, за пролісом бочка крові мокне — в найбільшій хаті мусять ю мати (квашені буряки). *Г.*

Маленьке, чорненьке, все поле оббігало, у пана обідало (перець). *Полт.* — ... весь світ оббіга, у пана обіда, а часом у нас. *К.*

В воді росте, в воді кохаецця, а кинь у воду — злякаецця (сізь). *Час. (1859 р. 168 карт.), Б., К.* — ... росте, та води боїцця. *Хар.*

Півень каже — кудкудак, курка каже — так!.. (чоловік їсти просить, а жінка каже — чортового батька). *К.*

Під одним брилем чотирі попи (стіл). *Б.* — ... ковпаком чотирі пани. *Мг.* — Чотирі панночки та під одним брилем. *Коз.* — ... поли під одним брильком. *Черн.*

Штире Жиди під ідним капелюшком (стілець). *Яц.*

Стоїть дуб, на дубі липина, на липі конопля, на коноплі глина, на глині капуста, а в капусті свиня (стіл, миска, борщ и д.). *Г.* — Є у нас бучок, а на бучку яворець, на явірці конопка, на конопці глинка, а на глинці млячка, а в ній хвостачка. *Г.*

410. Коло ями-ями бьюцця хлопці киями (коло миски люде з ложками). *Б.* — ... сидять діди з киями. *Полт.* — Коло одної ями всі з киями. *Черн.* — Коло ями з куцабами. *Мг.* — ... кузубами. *Черн.*

Сиканки мчуть, дерев'янки везуть, Мартин обертає, ніхто не угадає (ідять). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

412. Криву-кривулечку через тин та в уличку та в багатий двір (id). *К.*

414. Що без диму горить? (горілка). *Бр.*

Літом не кисне, зимою не мерзне, перед обідом не сушить, після обіда потушить (id). *Не.*

Стоїть божок на трох ніжках; король каже — «потіха моя!», краля каже — «погибель моя!» (пляшка, тіло, душа). *Чор. Рад. (83).*

417. Був я у матки-полуматки, ночував на страхах-полях, клав я огонь из чернери землі, ів я тінь-молоко (був у мачухи, ночував на кладовищі, клав огонь из хрестів, що на могилах, пив сироватку). *Коз.*

419. Між двома дубами бьюцця барани лобами (олійниця). *Б.*

420. Игнат дупленат ⁽¹⁾ (або: Сидить Игнат), при землі незнать (погреб). *Кр.* — Игнатко при землі незнатко (лѣх). *Полт., Х.; (темник). К.; (плуг). Вор.*

⁽¹⁾ мохнат (темник). *К.*

Стукотить, гримотить, як сто коней біжить; треба стати, погадати, що тим коням їсти дати (млин). *Бр., Збр. Лаз.* — Стукотить, грукотить, сто ⁽¹⁾ коней біжить (id). *Пер., К.*

⁽¹⁾ наче як (грим); З.; як сто (id). *Не;* пара (id). *Б.*

За лісом, за перелісом два кабани гуде (млини). *Яц.*
Трах-тарарах, город на горах (id). *Хар.*
Крутиця, вертиця — не знає, де діцьця (вітряк).

Кан.—...вертиця, тільки берега держиця (водяний млин). К., З., Алек.

Мій брат Кундрат, на горах, на водах, на желізі, на телізі, як рачачій нозі (id). Г.

Брат брата січе, біла кров тече (жорна, млинове каміння). Збр. Лаз.

Є у нас такий кінь, що під себе мече гній (жорна). Г.

Ко мні, растушу у землі, прииде сівня Адамова; обрубаста мі руці и нозі, возложиша на главу мою вінець и омрачихомся ми світ (млинове каміння). Бр.

Бігла чечітка поперед ворітка; вийшов чечик (1), дав їй мечик, а вона й стала (вода на лотоках). Полт. Час. (1861 р. № 32).— Біжить чечітка в нові ворітка и д. К., Полт., Х., Хар.— Бігла чечіточка крізь нові воріточка: хто знає, той припинить. Полт.

(1) черчик. Бр.

430. Що біжить без повода? (вода). Г., Полт.

Без дишля, без дуги: куда захочем, туда й поїдем я и ти (човен). Черн.

Біжить свинка, вирізана спинка — оглянеця назад, и сліду не знаєть (id). Час. (1859 р. 167 карт.).

Біла кобила попід небесами ходила; оглянулася назад, та й сліду не знаєть (id). Б.

Іде віз без коліс и за ними дороги не знати (id). Яц.— ... без коліс, а дорога без піску, а батіг без ляску (човен, вода, шіст). Коз.— ... без траску. Г.— ... без коліс, за ним сліда нема и батіг без хлєста. Бр.— ... без коліс, и батіг без хлисту. К.

Іду-іду, ні дороги, ні сліду; бичем поганяю, на смерть поглядаю, а Біг надо мною (id). Збр. Лаз.— Іду-іду, сліду ніту; назад озирнуся; смерті (1) боюся. Черн.— Іду-іду, ні коліс, ні сліду: обернуся и д.

(1) смертоньки. Коз.

Сутула горбатий, на силу багатий: сто коней не повезе, скільки він на собі понесе (байдак). Збр. Шей., К.

Од чого гуска пливе? (од берега). Не.

Одно каже — стіймо, друге каже — идімо, третє каже — Богу помолімось (гребля, річка, очерет). Сем.— ... третє каже — похилімось. К.— Одно каже — біжим-біжим, друге каже — лежим-лежим, третє каже — похитаймось. Л.

«Швидка-прудка, куди йдеш?» — «А тобі, стрижене-мижене, нащо?» (вода и очерет). К.

440. Серед села вбито вола: до кожної хати кишку ви-

дати (колодязь). Яц.— Насеред села зарізано вола, в кожній хатці по бакатці (кірниця). Г.— Кінець села забито вола, до кожної хижки тягнуця кишки (річка).

Глибоке провалля, а в проваллі чорнєнке (колодязь). Час. (1859 р. 167 карт.).

442. Чотирі стоїть, п'ятій коле, шостий неспособний виганяє в поле (id). Черн.

444. «Стукотни, грукотни, куди ви йдете?» — «Смалене, палене, на що вам те?» (відра и сволок). Полт.; (відра и горшки). К.

Два пси задрали носи (відра). Полт.

446. Через море куций хвіст (дужка). Черн.

448. Ліз карасик через пералазик та в воду плюсь (кухоль). Л.

449. Що в хаті цілують? (id). Полт.

451. Вдень колесом, вніч як уж: хто угадає, буде мій муж (W dzień kołem, w nocy jak wąż: kto zgadnie, będzie moją żoną) (пояс). К.

453. Топчуця разом — один на порозі, другий на порозі (чоботи). Збр. Лаз.

455. Двоє просят, а чотире хвостика (лапті). Черн.

Плету хлівець на четверо овець, а на п'яту окреме (рукавиця). Б.— ... на п'ятеро овець. Х.

Мацу-мацу по лавицю, обмацаю мохнатицю — шусть голища (id). Черн., [Гр.] — Лапу-лапу по ласлиці, на лапа мохнатиці. Бр.— ... мохнатицю, вложив голиш. Полт.—

Війшов у хату, ухопив мохнату, та вложив голі, щоб тепдо було. Х.

Така я велика, що й кінця не маю; лежу собі тихо, нікого не займаю; тільки мені добрі люде и день, и ніч

(1) топчуть груди (дорога). Не.— Лежить Гася, простяглася; як устане, неба достане. Л., Б., Яц.— Довга гася, простяглася; коби встала, то би неба достала. Г.

(1) Яся. Б.; Вася. Черн., Мг.; Лася. Коз., Кр.; Ляся. Коз.; Лася-Лася. Бр.

Чого до стіни не приставиш? (id). Полт.

460. Чотирі идуть; дванадцять несуть; як платити треба, един ся каже (віз). Г.

Брат брата вік доганяють, та ніколи не догонють (колеса у возі). Черн., [Х.] — Чотирі брата все біжуть, а нігди-нігди здогониця. Г.

Біжать Жидки на випередки: один другого не дожене (id). К.

Х. Четверо яблужок котяця: одно другого не дожене (id).

Два старших барани двох менших доганяють: ті не утють, ті не доженуть. *Полт. Час. (1861 р. № 32), [Бр.]*.

Чотирі чотирниці бігли на вечорниці; одна одну здогнає, та нездожене (id). *Коз.*

Бігли два пси, позадерали носи (санки). *Полт.*— Біжать два пси, позадерали носи, а из їх крив капа. *Хар.*

Два брати бігуть, один одного не перегонять (полоззя в саях). *Мг.*

Одкину стегнище, одкину й друге, а найму живеє (го-лоблі, кінь). *Збр. Лаз.*

Як лежить—вишій ката, а як встане—вишій коня (дуга). *Збр. Лаз.*—... менше коня, встане—вище коня. *Кр.*

470. Більше від коня, менше від свині (кульбака). *Р.*
Лізу-лізу по залізу на м'ясную гору (осідланий кінь). *Черн.*— Лізу по зелізу, на м'ясну гору злізу. *К.*

Біла рілля, а чорне насіння—треба розумного, щоб ю розсіяв (письмо). *Яц.*—... насіння: хто вміє—посіє, хто зна—й одгада. *Ос. 19 (XIV, 30).*— Білее поле, чорне насіння: хто його знає, той розуміє. *Пер. Б.*—... насіння, хто знає, то й сіє. *Коз.*—... мудрий буде, хто його посіє. *Рад.*— Поле не оране, сімня не міряне; хто сіє, той розуміє. *Бр.*— Біле поле, гусь на нем оре, чорне насіння, мудрий го сіє. *Г.*— По білому полю чорним маком сіяно. *К.*— Мудрий мудрець гуссю ореть. *Черн.*

Голову стяли, голову винняли; дають пити, велють говорити (перо). *К., Збр. Лаз.*— Зріжу голову, вийму серце; дам води пити—и буде говорить. *Час. (1859 р. 167 карт.)*— Мертве росте в тілі, а помочи—що хоч говори. *Х.*

Без душі, без тіла, за сто миль залетіла (лист). *К.*
Мовчить, а сто дурнів навчить (книжка). *К.*
Три душі грали и всі три виграли (музики). *Час. (1859 р. 167 карт.)*.

Веселе дерево весело співає, кінь над бараном хвостом махає (скрипка). *Збр. Лаз.*—... кінь на барана хвостом кива. *К.*

Що плаче, сліз не має? (id). *К.*
Лежить, мовчить; а в руки візьмеш—закричить (id). *Мг.*

480. У лісі зято, на дриветні взято, на руках плаче (id). *Р.*— У лісі рубаецця, на колбдці робицця и д. *Б.*— У лісі родицця, а на холоді робицця, у руках плаче (скри-ня) (?). *Кон.*

Коло носа повилося, по череву—гайда (id). *Черн.*
Летить орел, дише огнем, під кінець хвоста чоловіча смерть (рушниця). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Лізу-лізу по білому залізу—на кінчику хлоп! (id). *Час. (1859 р. 167 карт.)*.

484. Одно дмеця, друге треця, третє по смерть иде (id).

487. У лозі на одній нозі Свирид крупі дере (свердел). *Новг.*—... нозі крупі деруть. *Б.*— Що в берлозі та в дермо-ві скаче Свирид на одній нозі. *Кр.*

Чорний віл хоч яку стіну прохвище (id). *Б.*

489. Не їсть, не п'є, та крупами тее (id). *Б.*

492. Иде чоловік у ліс—двниця в село; иде чоловік до села—двниця в ліс (сокира). *Г.*

Між двома дубами зав'язло теля зубами (id). *Кан.*—... порося зубами. *К.; (пилка). Полт.*

Бери—квічить, клади—квічить, миши (лиши?)—мовчить (ланцюг). *Г.*

Дранщина хоч яку купу звалить (коса). *Коз.*

Корова сива гори позбивала; прийшла домів та й заричала (id). *Г.*

Ходить пані по майдані; куди гляне—трава в'яне (id). *Б.*

Чотирі чотирнички, п'ята бандурочка, шостий простий, сьмий острый (коса з грабками). *К.*

Пливе ⁽¹⁾ щука з Кременчука—куди гляне, трава в'яне (коса косить). *З., Л., Б., Коз.*—Щука бряне, ліс в'яне, на тім місті город стане (коса, трава, стіг сіна). *Не.*

⁽¹⁾ Летить. *Б.*

500. Діти батька родили (стіг сіна). *Черн.*
Нащо борошно в млині падає? (на купу). *Яц.*

Що ті козі буде, як її сім літ мине? (на восьмий поверне). *Яц.*

Хрипить-шипить, ніколи не замерзає (?). *Б.*

Шкуратяний лучок, димовая стріла; у п'яти стріляє, а в ніс попадає (?). *Не., [Б., Гл.]*.

505. Ріжуть мене ножакою и б'ють мене ломакою; за те мене оттак гублять, що всі мене дуже люблять (хліб). *Не.*

ПОКАЖЧИК

ДО ПРИКАЗОК*

Ачхикать 370—3, 4179, 714, 11357.
 Баба 130, 241—3, 53, 430, 70, 97, 1065, 196, 647, 824, 2386, 541, 86, 92, 656, 9, 901, 2, 3104, 328, 9, 952, 4003, 4, 121, 901, 5013, 58, 223, 481, 504, 5, 60, 619, 67, 81, 6543, 8088—90, 6, 103, 417, 789, 98, 9, 854, 71, 9038, 9, 49—58, 60, 9—77, 9—87, 10738, 67, 12409, 665, 78, 805, 13913, 69.
 Баба залізна 13979.
 Багатир (1343—463), 80, 208, 307, 1099, 225, 67, 8, 474, 592—608, 11, 6, 20, 998, 2138, 53, 306—14, 559, 72, 4810, 5552, 678, 84, 823, 908, 7217, 453, 8685, 921, 8, 9040, 113, 20, 290, 486, 502, 10372—7, 798—802, 979, 11247, 55, 302, 613, 4, 12012, 919, 66, 13371, 483—7, 94, 5, 886.
 Багато (7661—93), 800, 900, 1165, 8, 346, 17, 2022, 159, 82, 4, 6218, 9, 69, 7018, 10746, 921, 12437, 13001, 2, 44—6, 869—74, 7.
 Байда (?) 13618.
 Балда 13951.
 Берг 160, 1826, 2058, 137, 967, 3030, 359, 7459, 636, 743.
 Битий жак (5704—74), 8472, 813, 13566, 736—40.
 Бить (3808—4139), 868, 975, 1280—9, 2012, 93, 4, 240, 1, 3807, 4585—8, 776, 5302, 432, 680, 799—802, 20, 1, 63, 4, 6098, 9, 278, 390, 7088, 212, 38, 361, 5, 7, 447, 64—6, 8, 9, 71—3, 8045, 50, 144, 9059, 60, 96—100, 3, 11, 59—62, 10352—5, 11021, 698, 12028, 9, 512, 48, 9, 52, 826, 42, 53, 13635—43.
 Бицьця (4140—204), 1099, 5863, 92, 7258, 9, 9448—52, 12816.
 Біда (2152—227), 159, 321, 699, 775, 6, 1717, 60, 975, 9, 85, 2228, 71, 369, 87, 414—6, 25, 7, 4693, 931, 5822, 6507, 7226—8, 88, 8049, 53, 340, 9056, 773, 5, 88, 9, 12664, 13405, 98, 522—6.
 Більший (983—1050), 4449, 54, 7301—3, 39, 50, 4, 953—5, 8058, 9, 10807, 13463—5.
 Бог (5—95), 3, 132, 40, 2, 3, 6—55, 7, 60, 70, 9, 85, 98, 201, 34, 315, 18, 64, 93, 563—5, 80, 778, 1129, 30, 237, 464, 5, 91, 637, 9, 82, 962, 88, 9, 2011, 124, 174, 200, 434, 608, 66, 3007, 13, 4045, 122, 3, 680, 798—801, 72, 5165, 6, 72, 6276, 693, 4, 6, 782, 853, 7091, 440, 728, 8075, 6, 221, 9, 10050, 90, 728, 49, 50, 11345, 734, 13373, 4, 485, 668, 878, 14118.
 Борг (10615—61), 2140, 328, 7, 5247, 6286, 8291, 314, 9533—5, 11932, 12103, 14065.

(*) Щоб не загарздрювать книжки, цихвіря в сѣму Показчикові не скрізь повною виставлена, напр.: в Бог (після 3,132) поставлено: 40, 2, 3 и д.; сі 40, 2, 3 и д. треба вважать за 140, 142, 143 и д.
 Треба ще додатъ, що де цихвіря похнула, то там приказки треба шукать в *Додаткові одмін.*

Брата в нещастю нема (2303—66), 85, 6, 9338, 40, 10718.
 Брацтво (9502—10), 1323, 4, 2303, 10, 24, 8092, 9710—2.
 Брехня (6793—979), 797, 823, 48, 931, 2, 5992, 6404, 14, 7803—8, 8885, 6, 961, 10582, 638, 713, 1115, 12100, 460, 770, 13807, 9, 19—38.
 Бридкий (8492—570), 797, 1624, 5, 4440, 693, 5280, 678, 6314, 482, 7317, 556, 8933, 47, 10503, 11178, 203, 1277, 4.
 Бувалий (5775—802), 1751—3, 2116, 97, 201—3, 6049, 278.
 Бурлак, гайдамака (10683—9), 780, 4268, 70, 8099, 9662, 11034, 5, 124, 540, 727, 9, 12070, 833, 4, 14181.
 Варяг 13944.
 Вдова (10717—27), 419, 2586, 4145, 583, 9308.
 Вередливий (2676—736), 975, 1079, 4619, 20, 8046, 7, 50, 2, 12227, 8, 38, 9, 13541.
 Вечорниці 9318, 12560, 3.
 Вірий 11361, 14029.
 Віріс (8600—25), 3942, 5408, 9, 6298, 312, 40—7, 9—58, 7252, 824—33, 59, 9233, 13194, 396, 914, 44—8.
 Відьма (235—52), 289, 360, 1585, 2892, 3579, 606, 5705, 71, 6502, 7841, 8928, 10282, 13023, 310, 31, 51, 409, 706.
 Віят, підпанок и д. 1237—40, 545, 2346, 517, 71, 931, 4901, 5481, 732, 8086, 112, 13059, 844.
 Віра (1—4), 748, 897, 1854, 3016, 699, 8097—100, 388.
 Вітер 402, 26, 75, 1947, 2055, 3151, 5759, 6942—4, 59, 7166, 7, 8380, 940, 9006, 10928, 11136, 61, 428, 794, 13419.
 Віщий (5822—7), 377—80, 3661, 12435, 6.
 Владика 180, 226, 5194, 7, 401, 9725, 12986, 14183.
 Влови (12578—88), 83, 4956, 5789—91, 5, 6, 8, 6564, 7250, 590, 778, 9940, 10963, 11337, 14148, 9.
 Вода и огонь (10302—10), 14, 48, 160, 274, 5, 90, 2, 3, 8, 9, 304, 5, 48, 62, 403, 4, 27, 54, 6, 564, 732, 1097, 4300—2, 562, 4, 9, 5038, 528, 56, 887, 6688, 895, 7227, 300, 7, 486, 8111, 237, 329, 406, 7, 9, 13, 9278, 562, 10279, 883, 11088, 467, 797, 854, 12275, 6, 418—22, 755, 847, 67, 13158, 393—5, 405, 927, 8, 14044—9.
 Война (4205—13), 751, 833, 3771, 4636, 5531, 782, 6116, 447, 934, 9, 7085, 679, 781, 8130, 316, 9369, 10339, 547, 11028, 480, 12511, 13306, 488, 652.
 Воля (1325—42), 766—8, 1290, 727, 950—2, 5, 6, 5069, 7885, 8050—3, 915, 12846, 13478—82.
 Ворог (9545—62), 12, 152, 1714, 2244, 4038, 143, 8102, 357, 880, 8513, 10547, 11096, 549, 79—82, 13574.
 Ворожка (231—4), 1811, 5128, 38—41, 616, 9789, 979, 10805, 11075—7, 12746.
 Вьдливий (2737—91, 4580, 5339, 9524, 13542—4, 93.
 Гамела 13950.
 Гарна (8425—91), 1674, 5, 5248, 410, 7223, 317, 8407, 889, 917, 8, 9003, 4, 11147—4, 84, 206, 12543, 13145, 6, 933—44.
 Гетьман (751—6), 663—6, 9, 71, 996, 1543, 2142, 8444, 12614.
 Гість (11791—951), 129, 221, 311, 529, 1897, 2312, 29, 574, 4716, 5548, 638, 769, 6470—5, 7123, 274, 481, 8039, 87, 9613, 4, 929, 10191, 888, 9, 91, 11451, 503, 4, 23, 64, 74, 12021—3, 5, 46, 7, 740—2, 14099, 106—11.
 Глухий 4677, 9, 708, 8542, 55—68, 9813.
 Говів (132—9), 3157, 583, 5002, 473—5, 752, 3, 6400, 71, 7115, 775, 903, 8017, 11657, 13544, 14180, 1, 2.
 Годиниця так (319—76), 8967—71, 85, 94, 9992—5, 10002, 167, 84, 201, 40, 9, 74, 11110, 573—602, 4—18, 20—2, 825—55, 8—64, 9—86, 852—4, 8, 9, 12033—47, 59—67, 81—94, 424, 7—9, 13393, 5.

Голова (5803—10), 17, 71, 82, 177, 753, 4, 1017, 55, 4565, 7939, 40, 8268—70.

Ворода 180, 1, 364, 531; 5451, 65, 6384, 5, 7, 7265, 8553, 693, 734, 9, 40, 10185, 18219, 35. Брови 269, 6788, 7223, 8438—40, 525, 726, 40, 11882, 12532. Влд, лице 266, 3167, 8, 5083, 5, 403, 532, 689, 6315, 867, 7317, 595, 8061, 460, 536, 54, 72—4, 90—3, 633, 10708, 9, 11588, 13198, 949. Волос 27, 279, 307, 2085, 983, 6524, 8134, 91, 524—6, 78, 692, 3, 879, 84, 907, 96, 9051, 281, 11264, 438, 553, 69, 13499, 938, 9. Голова 27, 284, 1285, 7, 8, 2264, 5428, 707, 12, 5, 855, 6156, 250—4, 330—3, 53, 680—2, 7367, 10529, 13226. Губа 5084, 429, 53, 746, 813, 6267, 812, 67—9, 935, 57, 68, 82, 6, 7188, 452, 774, 8547, 12019, 20, 35. Зуби 181, 263, 8, 4303, 5424, 9, 30, 89, 746, 79, 875, 7774, 8547, 76, 643, 935, 9187, 12020, 636, 40, 2, 52, 6, 12647, 973, 13298, 818, 14189. Лисий 264, 349, 2887, 3218, 4723, 5377, 6156, 7, 319, 486, 523, 33, 7367, 710, 964, 8003, 556, 656—62, 9813, 12214, 681, 13942, 62. Лоб 1016, 7, 4139, 858, 6632, 8593, 11262, 958, 13941. Ніс 2465—7, 4174—6, 239, 40, 476, 5083, 6, 447, 8, 689, 709, 6023, 238, 67, 92, 529, 609, 13—5, 34, 791, 8543, 4, 933, 12206, 7, 623, 13251, 60. Очі 269, 1017, 3180, 5160, 78, 67, 915, 6160, 239, 596—603, 51, 99, 722—4, 35, 6, 40, 67, 88, 93, 7074, 5, 8441, 5, 536—42, 5, 6, 94, 935, 9206, 402, 813, 10046, 11134, 550, 12034, 5, 41, 568, 13196, 228, 92, 417, 935, 8. Потилля 4318, 417, 5483, 714, 6333, 651, 938, 7026, 565, 10047. Рот 2477, 884, 4621, 5952, 6529, 85—7, 9—94, 984—90, 7029, 749, 8542, 568, 11570, 12986, 9. Ус 2468, 4219, 20, 39, 5697, 826, 7032, 8553, 89, 739, 905, 13765, 803, 7190, Ухо 1016, 2637, 4217, 8, 99, 913, 5482, 728, 6123, 513, 983, 93, 4, 8106, 542, 55—68, 9813, 10285, 12205, 13397. Чуприна 5991—5, 4285, 419, 7188, 264, 710, 30, 8004, 461, 599, 11764, 12195, 13941. Шия 5003, 8595, 13243, 936.

Голод 648, 1023, 4, 289, 4812, 5526, 7177, 8706, 23, 9475, 7, 802, 3, 6, 10653, 988, 91, 11021, 158, 459, 950, 12096—113, 29—43, 65, 262, 410.

Гордий (2457—559), 175, 1042, 4211, 13532—4.
Горе (2228—35), 788, 91, 1996, 2162, 368, 402, 6—8, 9790, 1, 11353, 69, 12721.

Горілка, хміль, п'яниця, пиво и д. (11441—790), 169, 92, 256, 547, 615, 83, 700, 922—63, 1190, 654, 897, 2233, 4, 522, 668, 720, 3056, 232, 813, 4255, 6, 7, 511, 2, 73, 4980, 5029, 159, 61, 8, 273, 4, 360, 407, 38, 550, 639, 50, 1, 913, 32—4, 6165, 74, 207, 846, 7054, 5, 121, 235, 45—7, 51, 513, 9, 49, 72, 719, 94, 5, 816, 25, 959, 8078—81, 718, 814, 9152, 296, 7, 378, 655, 855, 10084, 178, 411, 90, 6, 744, 75, 6, 94, 418, 53, 92, 962, 11836, 92, 929, 12050, 121, 75, 87, 230, 326, 61, 89, 418, 544, 52, 5, 89, 758, 13208, 77, 310, 46, 631, 711, 848, 913, 66, 14017, 63, 89—105.

Городина 281, 461, 6243, 990, 9715, 10790, 12384, 13418.
Біб 1769, 2385, 3633, 4185, 6, 9281, 10141, 13703, Буряк 5700, 8976, 8133, 11575, 641, 12654, 5. Гарбуз 4261, 5546, 6527, 660, 7757, 8976, 12010, 528, 734. Горох 610, 1785, 2095, 4207, 331, 6072, 374, 483, 4, 7, 7243, 8421, 635, 823, 9713, 10221, 11842, 12148, 391, 2, 872, 93, 4, 7, 952, 3, 77, 13014, 8, 49, 738, 979. Дня 2444, 4891, 10790. Кабачки 3613, 4875. Кавун 8574. Капуста 261, 300, 2449, 4207, 5700, 6439, 7030, 10850, 957, 11575, 12032, 147, 92, 13068. Картопля 758, 10381. Квасоля 6346. Кріп 325. Мак 481, 510, 86, 1111, 835, 2112, 3559, 4206, 841, 5156, 507, 25, 6, 32, 707, 964, 6084, 7576, 9, 711, 856, 8259, 446, 533, 776, 9361, 10141, 211, 891, 11327, 992, 12004, 348, 517, 895, 916, 13172, 10957, 511, 768, 14131, 5. Морква 2740, 836, 3447, 5738, 6589, 8133, 10957, 12829, 950. Паслін 5674. Петрушка 277, 4884, 5211, 6890, 7581, 619, 10787. Постеріак 5253. Редька 164, 1013, 3448, 5078, 6744, 7886, 8533.

12003, 228, 387—9, 637, 13085. Ріпа 8499, 576, 12393, 907, 48. Рожа 5410. Сечевня 13738. Соляник 259. Угірки 257, 8, 566, 5958, 6660, 8562, 73, 11575, 13418. Хрін 164, 407, 2138, 65, 340, 763, 3226, 4774, 943, 5118, 6464, 7075, 834, 9461, 768, 12003, 245, 385, 6, 9, 763, 829. Цибуля 219, 3952, 4139, 76, 8, 5079, 674, 6745, 7605, 8577, 871, 9015, 50, 10333, 12147, 265, 390, 13074, 755. Часник 282, 5340, 6746, 7712, 8733, 9558, 10187, 244, 11641, 13074. Чечевня 6659. Яглиця 8654, 14137.

Господарь (10088—111), 58, 254, 1404, 5, 4155, 682, 5163, 96, 6668, 7125, 62, 8865, 9061—4, 972, 103, 10318, 79, 88, 783, 4, 90, 11056, 293, 960, 12220, 13406, 14, 84, 14008—10.

Гостинень (12431—3), 12021, 92.
Гра 970, 1842, 3814, 4319, 5039, 119, 756, 7854, 9257—69, 80—2, 319, 12641, 716, 13391, 4, 14138, 9, 43.

Гребля 274, 1173, 2676, 3030, 425, 7665, 8013.
Грець 3774.

Грїх (96—125), 9, 30, 148, 205, 23, 514, 866, 907, 1396, 2745, 97, 8, 5098, 198, 385, 6147, 718, 7010, 72, 440, 51, 2, 670, 8073, 9699, 10990, 11221.

Гроші 979, 1147, 87, 358, 74—96, 422, 6, 30, 1, 4, 5, 9—45, 602, 843, 923, 2103, 311, 843, 67, 87, 4446, 7, 668, 807, 11, 91, 5011, 6, 51, 309, 15, 431, 18—20, 6056, 134, 635, 6, 804, 5, 901, 2, 7539, 40, 85, 715, 8978, 9512, 716, 7, 910—25, 10207, 470, 840, 11113, 12514, 24, 13371, 417, 84, 907, 14001, 2.

Губка 2654, 3864, 5396, 13672.
Гулі (12559—77), 459—61, 72, 3166, 5935, 6493, 11867, 8, 13503, 14136, 7, 40, 1, 2, 14144—6.

Гурт (10728—74), 1400, 5894, 6170, 81—3, 14069.
Артіль 10748. Громада 169, 228, 1056, 3701, 4482, 5827, 6865, 7000, 9091, 10736—41, 67, 8, 12803, 13590, 14068. Двое третєго 10744, 5, 11955. Дружна череда 10747. Коля 10769. Компанія 10729, 70, 5, 10705, 29, 31, 4, 5, 43, 6, 9—51, 73, 4, 13480. Поміч 10752—7, 9. Ряд 5568, 711, 10765—74. Сплка 1206, 9019, 10758—60. Складка 5436. То-

вариство 10763, 4, 11382, 3, 837.
Давно дієця (7782—801), 852, 3, 6850—7.

Далеко (7745—59), 7018, 697, 731, 8625, 11138, 336, 9, 85, 651, 12283, 564.

Дарований (4614—41), 2304, 5864, 7618, 920, 10644, 816, 12463, 13661.

Дбать (9939—68).
Двічі літо не бува (5917—35), 4292, 8288, 11517, 53, 13573.

Дерево 439, 68, 88, 93, 4, 564, 989, 1997, 2454, 3216, 6007, 243, 738, 819, 7138—40, 9, 50, 186, 13137.

Бабка (гриб) 340. Боровик 1018. Береза 4010, 78, 7751, 818, 8868, 9280, 11516, 13206. Бузина 316, 13081. Бук 1059, 5896, 6024, 10271, 21, 401, 749, 90, 872, 10764, 11914, 12010, 350, 421, 752, 13100, 764, 855, 13130. Гай 340, 8425, 9420, 10048, 11034. Гива 315. Глива 14034. Граб 109, 669, 70, 5064, 324, 922, 7076, 615, 777, 8890, 9131, 10957, 12435, 13188, 720, 980. Груша 2912, 3, 3136, 837, 4759, 5353, 726, 6891, 7118, 732, 55, 805, 9096, 305, 6, 11914, 12005, 79, 396, 13855. Губи 340, 3988, 342, 4, 89, 743, 911, 2, 7574, 608, 8310, 584, 617, 868, 991, 12809, 13067.

Деречі 14035. Довжикові ягода 14035. Дуб 368, 5409, 770, 6006, 190, 342, 4, 89, 743, 911, 2, 7574, 608, 8310, 584, 617, 868, 991, 12809, 13067.

Дубнячок 8700, 12535. Дуброва 13214. Зозулини черв'ячки 14032. Ка-

пана 5662, 8407, 33—5, 9124, 12398, 13426, 7. Кислиця и яблуко 125,

286, 94, 2524, 3839, 4068, 5353, 6891, 8408, 795, 6, 929, 9304, 12217, 399, 401—3, 13978. Кілок 360, 10272, 13414. Красногоровець 340. Липина 1881, 7471, 11092, 13147, 206. Ліс (10269—72), 2868, 4746, 868, 5737, 6023, 7, 611, 4, 58, 64, 7003, 96, 127, 647, 8294, 381, 612, 9373, 527, 11623, 13235, 14033, 76—9. Лоза 4156, 8074, 381, 9997, 11046. Опеньки 3988, 5536, 8518, 11576, 12489, 13980. Опельцини 6521. Осика, осина 316, 60, 3489, 774, 4377, 5122, 8, 256, 353, 6891, 8110, 9668. Пеня 2914, 6230, 75, 341, 4, 8023, 583, 4, 9259, 12620, 955, 6. Рижик 8575, 85, 6. Садовина 483. Сливи 657, 1644, 3128, 93, 6062, 7032, 523, 12397. Сироїжка 340, 13145, 8. Сосна 4236, 5811, 6230. Суниця 10142. Терен 2144, 8441, 9405. Тополя 6346, 8457. Хвоя 8446, 621. Хрящик 340. Яблуня 7142. Явор 2278. Ягода 2673, 939, 4892, 6453, 69, 7697, 8430—2, 9258, 436. Ялина 10113. Див. 3743.

Дивуєця (7811—916), 385, 6, 1756, 5534—41, 6337, 494, 5, 7245—7, 50, 1, 348, 63—5, 513, 67, 72, 11040, 12731, 13902—6.

Добрий (4423—64), 81, 696, 1457—9, 3231, 2, 872, 3, 5, 4468, 823, 5982, 3, 6175, 7245, 11604, 12862, 13193.

Догляд (9969—74), 7239.

Догожать 4457, 8, 598—602, 713—5, 5874, 6660.

Доля (1725—38), 766, 7, 1624, 51, 4, 8, 61, 3—5, 9, 71, 3, 6, 80—3, 2134, 4814, 8948—51, 81, 9320, 10690, 845, 12672, 13497, 521.

Дорога, (11357—440), 67, 96, 173, 284, 97, 303, 778, 1679, 828, 2528, 4108, 305, 488, 674, 5066, 256, 68, 413, 505, 50, 92, 5, 754, 68, 802, 39, 6058, 162, 595, 6, 662, 3, 7025, 78—80, 221, 8, 89, 458, 529, 655, 830, 1, 973, 8108, 57, 229, 616, 62, 759, 896, 9566, 610, 91—3, 10191, 205, 22, 358, 808, 14, 11106, 64, 98, 207—9, 68, 648, 938, 12445, 643, 65, 750, 951, 62, 13214, 383, 420, 773, 10085, 6.

Досвітки 13901.

Дуже (7760—3), 625, 5040, 9971, 10019, 101, 13875—7, 86—97.

Дурень (6150—509), 141, 91, 301, 1427—32, 5, 776—81, 2061, 349, 74, 5, 7, 472, 510, 82, 92, 3149, 4122, 3, 660, 5208, 35, 382, 3, 411, 685—7, 6038, 83, 575—8, 7043, 257, 576, 718, 8072, 80, 212, 566, 666, 7, 70, 1, 88, 714, 10505, 934, 46, 11475, 687, 866, 992, 12254, 486, 8, 519, 20, 90, 672—4, 7, 712, 35, 98, 9, 811, 6—30, 2, 54, 967, 13037, 51, 261, 449, 761—75, 83—801, 14187.

Дуріє (10798—813), 14070.

Дурниця (5154—560), 114, 87, 990—1045, 56—77, 80, 1, 320, 412, 80, 1, 744, 2049, 316—21, 3061, 4115—8, 5091, 111—5, 7334—46, 442, 54, 595, 10634, 5—12789, 90, 9, 13108, 575, 685, 6, 95—727.

Дяка 85, 6, 376, 2324—35, 877, 4509, 48, 9—77, 603—13, 37, 7111, 21, 219, 20, 8025, 115, 801, 12052—95, 13659, 60.

Жаль (2252—8).

Женитися (8845—9018), 255, 62, 86, 98, 350, 450, 89, 92, 3, 6, 7, 503, 15, 22, 723, 83, 1316, 624, 60, 812, 25, 2265, 394, 491, 3143, 683, 4870, 816, 74, 5, 922, 5203, 40, 305, 60, 435, 52, 508, 861, 908, 9, 23, 8—30, 6823, 7026, 79, 95, 260, 71—3, 596, 864, 8054, 91, 109, 273, 491, 672, 819, 20, 9491, 655, 778, 10699, 721—6, 96, 869, 80, 962, 11003—9, 211, 595, 6, 605, 14, 860, 2, 12778, 13086, 337, 400, 8, 9, 26, 777, 899, 959—65.

Жид (885—927), 2, 173, 308, 18, 672, 853, 73, 83, 928, 1226, 345, 484, 9, 2474, 90, 596, 3956, 98, 4045, 64, 335, 57—9, 71, 6, 768, 5081, 506, 631, 6241, 2, 251, 512, 9, 909, 7029, 543, 689, 809, 919, 8054, 66, 7, 74, 98—103, 6, 9087, 440, 89, 711, 2, 866, 937, 10260, 397, 494, 519, 95, 688, 994, 11234, 67, 72, 3, 429, 554, 605, 14, 60, 856, 80, 12157, 544, 13356, 457—60, 514, 809, 29, 60, 913, 14044—51.

Берко 2474, 6241, 7026. Есь 4358. Іцько 8790. Мошко 6512. Соломон 6242. Шлєма 10560.

Животина всяка 8860.

Бабак 5490. Бабка 9232. Бабка полєва 6532. Бджола 409, 32, 77, 509, 4562, 5780, 6514, 7160, 8117, 8, 732, 11862, 12394, 945, 13168, 413, 4, 669. Блошниця 5206. Бугай 2104, 7036, 283, 454, 8107, 8, 595, 11823, 14071. Ведмідь 220, 1045, 338, 790, 813, 2123, 960, 3498, 940, 4228, 338, 5262, 408, 769, 6036, 550, 615, 7036, 896, 909, 8143, 646, 785, 10808, 997, 11284, 308, 12830, 7, 49, 13907, 9, 14057. Вівця, баран 452, 503, 733, 1101, 2605, 3033, 293, 946, 84, 4046, 94, 9, 153, 92, 366, 852, 5987, 6229; 62, 97, 339, 511, 99, 7578, 616, 997, 8097, 117, 8, 773, 9282, 366, 659, 934, 10240, 723, 944, 11104, 329, 488, 12815, 940, 13017, 56, 210, 681, 801, 943, 14146. Віл, бик 318, 412, 43, 7, 595, 1022, 9, 44, 142, 268, 863—5, 94, 2345, 493, 631, 4099, 168, 479, 686, 5267, 388, 622, 6339, 549, 886, 7017, 285, 454, 72, 675, 744, 7, 892, 8057, 88, 122, 598, 919, 34, 81, 9063, 4, 261, 515, 65, 663, 742, 85, 819, 10014—7, 208—212, 5—8, 41, 2, 332, 43, 901, 75, 99, 1116, 298, 589, 90, 843, 963, 12077, 188, 99, 219, 437, 95, 526, 50, 4, 735, 45, 94, 801, 40, 958, 13036, 41, 73, 6, 250, 425, 887, 8, 14022. Вовк 220, 71, 2, 434, 5, 509, 78, 638, 1101, 328, 652, 730, 90, 891, 2383, 460, 604, 15, 30, 1, 45, 823, 68, 942—5, 75, 7, 3186, 584, 603, 29, 946, 58, 4001, 6, 93, 4, 9, 158, 221, 7, 30, 1, 60, 310, 4, 48, 62, 692, 836, 49, 52, 3, 6, 941, 71, 5015, 9, 59, 80, 103, 89, 260, 1, 3, 4, 320, 78, 468, 85, 716, 69, 77, 89, 844, 77, 905, 7, 6412, 584, 620, 44, 737, 9, 887, 999, 7030, 2, 207—10, 345, 7, 94, 460, 578, 896, 914, 23, 8064, 74, 97, 101, 2, 237, 535, 773, 980, 9275, 7, 81, 934, 6, 46, 10205, 37, 40, 5, 9—52, 402, 573, 718, 47, 809, 58, 68, 11037, 8, 104, 411, 12447, 89, 12772, 803, 4, 15, 13210, 325, 79, 561, 5, 629, 66, 81, 14007. Гадюка 2877, 8, 932, 3, 78, 3002, 226, 4606, 5775, 97, 9536, 664, 11084, 12174, 407. Глист 5797. Джміль 3986, 8181, 11732, 60, 13245. Седзель 3389. Жаба 1219—22, 2500, 47, 8, 3409, 11, 2, 46, 828, 9, 33, 942, 4075, 175, 322, 5124, 418, 9, 61, 713, 6318, 577, 8057, 103, 249, 523, 953, 9086, 244, 5, 11857, 12306, 732, 13038, 348, 473, 802, 14049. Жук 843, 4690, 5206, 924, 6532, 9423, 744, 10081, 12529, 13357. Заць 303, 513, 972, 3, 1292, 800, 1, 2488, 9, 3939, 4373, 416, 830, 5267, 436, 7, 96, 796, 6677, 739, 886, 9, 7030, 64, 205, 662, 706, 8121, 267, 604, 9267, 416, 10071, 104, 977, 11033, 337, 12433, 579, 88, 13505. Зінське щеня 2885, 3406, 12637. Іжак 6388, 9635. Кінь 318, 486, 611, 723, 70, 1019, 22, 9, 89, 963, 5, 2513, 47, 8, 3851, 4479, 518, 725, 808, 925, 5009, 90, 248, 9, 52, 387, 423, 55, 614, 776, 82, 6025, 228, 352, 506, 63, 618, 9, 26, 7046, 78, 225, 455, 8, 779, 80, 930, 1, 96, 8011, 41, 89, 91, 4, 112, 3, 5, 9, 363, 843, 86, 910, 49, 51, 9261, 481, 91, 640, 61, 2, 818, 10215—7, 9—25, 7—30, 2, 6, 332, 534, 802, 48, 11116, 208, 385, 95, 6, 403, 91, 844, 12570, 796, 13073, 229, 44, 421, 2, 5, 78, 14028, 153. Кішка 336, 689, 1257, 510, 839, 950, 2348, 51, 473, 593, 4, 3100, 87, 95, 4030, 59, 147—9, 226, 38, 727, 8, 5010, 54, 291, 2, 331, 655, 741, 6345, 563, 6, 676, 7092, 580, 695, 801, 930, 8055, 69, 70, 1, 96, 857, 600, 747, 66, 817, 41, 982, 9028, 185, 243, 4, 345, 847, 10094, 498, 864, 74, 81, 11137, 314, 718, 795, 6, 835, 12132, 98, 264, 70, 83, 454, 566, 680, 7, 771, 13258, 82, 491, 528, 612, 61, 98, 754, 76, 14024. Ко- біла 8, 226, 723, 55, 1816, 44, 2069, 142, 264, 9, 476, 8, 511, 672, 782, 3171, 939, 4001, 615—7, 5009, 25, 249, 642, 6240, 427, 541, 7030, 78, 8, 221, 66, 73, 99, 543—5, 806, 996, 8086, 94, 888, 9231, 456, 831, 988, 3065, 320, 666. Коза, цап 504, 742, 1075, 263, 652, 853, 64, 87, 941, 2040, 773, 3077, 80, 390, 540, 630, 1, 4018, 46, 75, 93, 189, 221, 76, 363, 475, 532, 873, 5008, 232, 72, 517, 63, 618, 47, 58, 6338, 481, 598, 740, 7066, 394, 460, 2, 582, 707, 39, 8074, 104, 10, 307, 566, 9265, 758, 935, 6, 8, 97, 10556, 809, 11445, 12070, 494, 701, 833, 13036, 77, 428, 515, 715. Комарь 314, 487, 5770, 6975, 7694, 770, 8201, 14026. Корова

254, 471, 560, 1741, 2345, 475, 783, 4179, 639, 882, 5187, 246, 433, 84, 808, 7286, 314, 64, 546, 8055, 597, 981, 9063, 4, 237, 61, 821, 10213, 38, 9, 976, 11202, 9, 589, 90, 1, 843, 12375, 447, 881, 13230, 379, 464, 94, 508, 707, 889, Криль 8168, Лев 3902, 4351, Лисниця 578, 1252, 2973, 3052, 5275, 716, 91, 844, 6412, 62, 627, 9459, 13190, 560, 1, 8, Лось 1647, 8579, Лошя 2617, 7030, 9831, 10237, 13422, Миша, криси 263, 313, 587, 958, 1506, 19, 880, 2348, 51, 2, 3100, 63, 485, 4226, 321, 7696, 8068, 591, 630, 767, 817, 11101, 12145, 566, 13112, 240, 649, 770, 91, 14135, Мотиль 756, 6260, 9232, Миль 1996, 4151, Мошка 314, Мурашка 339, Муха 292, 314, 482, 683, 1642, 3, 821, 2687, 890, 2, 3379—81, 4056, 299, 351, 588, 63, 834, 6, 5020, 350, 724, 6086, 591, 789, 8261, 996, 9847, 76, 960, 10068, 256, 803, 71, 951, 93, 11238, 635, 59, 773, 80, 12106, 68, 452, 13519, 779, 850, 14165, Овад 2761, 3711, 14025, Оса 330, 2758, 3410, Осел 947, 4132, 7848, 10548, Порося 2495, 533, 3131, 82, 4158, 692, 5059, 80, 279, 7030, 8519, 10058, 11098, 189, 12450, 1, 637, 13090, 504, Пьявка 2759, 11647, Робак 9796, 12390, Сарана 411, 9247, Свиня, кабан 310, 20, 570, 880, 1021, 9, 39, 89, 168, 72, 94, 263, 6, 630, 2251, 365, 480, 94, 515, 6, 7, 46, 85, 629, 739—41, 830—7, 42, 981, 3038, 947, 826, 7, 30, 4261, 368, 480, 562, 773, 841, 5252, 79, 329, 420, 87, 8, 606, 18, 738, 877, 981, 6513, 20, 1, 40, 854, 7024, 94, 244, 323, 564, 95, 669, 797, 930, 1, 8090, 116, 21, 509, 10, 627, 33, 9016, 40, 67, 996, 10241, 789, 832, 49, 11203, 7, 8, 275, 80, 344, 484, 12000, 1, 200, 49, 67, 8, 70, 88, 407, 51, 66, 73, 526, 7, 90, 637, 706, 13, 13, 9, 833, 4, 51, 946, 8, 50, 13168, 391, 423, 63, 5, 676, 784, 90, 909, 126, Слѣта 2757, Слямак 13139, Сліпця 2759, Сновига 2756, Собака 126, 81, 250, 70, 91, 322, 533, 40, 78, 651, 3, 1043, 165, 8, 9, 269, 329, 488, 766, 98, 9, 872, 2114, 86, 382, 492, 583, 841, 2, 82, 5, 9, 920, 1, 4, 30, 1, 58, 76, 94, 3039, 40, 6, 8—52, 128, 61, 2, 79, 81, 6, 8, 351, 8, 99, 953, 4077, 98, 104, 15, 7, 47, 50, 3, 308, 13, 498, 530, 548, 9, 88, 604, 95, 6, 727, 63, 824, 34, 5, 54, 941, 82, 3, 5021, 2, 56, 77—9, 101, 48, 90—8, 210, 78, 308, 412, 36, 7, 510, 1, 39, 41, 781, 6, 8, 99, 800, 8, 88, 9, 900, 3, 6, 91, 6001, 81, 160, 332, 43, 99, 574, 708, 41, 71, 11, 818, 33, 61, 888, 943, 4, 8, 57—9, 70, 7, 7004, 63, 4, 92, 9, 205, 84, 53—6, 345, 60, 580, 93, 612, 6, 76, 778, 80, 805, 94, 5, 914, 30, 54, 84, 8021, 94, 8, 9, 100, 19, 20, 311, 413, 506, 11, 535, 608, 51, 2, 95, 712, 827, 38, 81, 972, 7, 9015, 69, 281, 309, 408, 10, 2, 7, 48, 9, 507, 46, 780, 7, 619, 33, 772, 810, 64, 76, 10041, 91, 133, 253—5, 88, 351, 5, 6, 229, 5, 6, 800, 12, 76, 82, 908, 14, 30, 41, 8, 51, 8, 73, 11044, 8, 137, 55, 32, 3, 63, 319, 30, 474, 610, 765, 91, 835, 917, 12001, 77, 130, 3, 7, 55, 174, 265, 9, 70, 85, 314, 63, 446, 8, 580, 1, 99, 600, 38, 9, 706, 69, 5, 85, 6, 90, 813, 52, 949, 13027, 33, 84, 198, 276, 375, 85, 96, 524, 54, 5, 7, 717, 28, 30, 80, 1, 6, 14006, 24, 149, (Бардак 2735, 13065, Боско 11231, Гривко 5510, Головка 10083, Кудла 14181, Курта 5019, 6451, 7129, Рябко 7199, Сявко 3139, Сірко 12491, 6), Сонечко 337, Таркан 7293, 9094, 13649, 14179, Теля 420, 1044, 2616, 7, 31, 783, 971, 5463, 8, 6242, 337, 99, 406, 78, 510, 7091, 283, 454, 80, 8121, 9237, 509, 821, 10778, 859, 11210, 492, 12775, 815, 41, 13245, 576, 795, 891, Тур 562, 645, 1853, 2662, 5296, 7813, 8587, 12887, 13323, 8, 38, Уж 6787, 10161, 11857, 12201, Тхір 12408, Хом'як 6605, 6, Хрущ 9797, 12306, Цвіркун 838, 12204, 13831, Червяк 1526, 2611, 3290, 4906, 7232, 9461, 12245, 829, 13352, Черепаха 4075, 6464, 7503, 8953, 11000, Шершень 3551, Щеня 7326, 8608, 9186, Ясочка 8437, 8, 11735, Жить (8122—7), 2055, 440, 5235, 908, 6696, 7, 7094, 101, 80, 246, 504, 8243—8, 57—78, 9892—5, 13914—6, Журба (2259—92), 45, 602, 777, 2424—7, 3740, 5338, 852, 6206, 7, 465, 7866, 11160, 12730, 44, 13499, Забубона (253—318), 456, 576, 909, 2133, 4, 48, 666, 74, 852, 2382,

4091, 111, 35, 560—7, 917, 5082, 6244, 714, 7370, 1, 429, 30, 769, 8225, 8, 353—413, 747, 8, 982, 9277, 8, 932, 10141, 3, 248, 9, 74, 306, 11088, 98, 311, 6, 8, 46, 55, 7, 8, 64, 8, 508, 9, 49—51, 3, 5, 61, 2, 620, 8, 791, 3—8, 859, 60, 2, 72, 953, 71, 84, 12009, 21, 49, 235, 350, 419, 26, 53, 84, 577, 604, 5, 10, 21, 63, 89, 768, 812, 13383—7, 9—93, 5—428, 625, 14147, 51.

Забувсь (5811—21), 259, 6286, 13741, 2.
Завзятий (3324—48), 961, 4201, 7323—6, 9699, 13593.
Завидно (4803—59), 1713, 13675—82.
Завтрём жить (9879—938), 558, 5845, 6, 7766, 8008, 12242, 3.
Загубив, нахідка 273, 5851, 916, 6181, 2, 7290, 853, 11078, 9, 12749, 13392.
Заклад (12593—9), 1629, 14062.
Залізо 263, 91, 2726, 8, 5927, 10272, 13863.
Замашний (8571—99), 5408, 6348, 7358, 60—2, 13949—51.
Запис (10662—8), 1921, 45, 5242, 93, 813, 7, 6666, 7383, 675, 882, 12437, 13829.
Зарізати, киним голова (11125—7), 3945, 4186, 9—92, 323, 506, 794, 5290, 6791, 7467, 8249, 14081.
Звада (3520—32), 2669, 6461, 7216, 9510, 28, 38, 9, 11452, 71, 3, 911, 2, 12455, 541, 864, 13411, 595, 6.
Здоров'я (8128—48), 4924, 11464, 608, 13, 4, 847—52, 13917.
Земля 824, 329, 48, 401, 8, 564, 2077, 80, 1, 247, 937, 3775, 94—6, 4561, 2, 850, 6747, 61, 856, 7928, 8329, 10980, 11364, 741.
Зілля 455, 3550, 947, 6243, 7144—6, 491, 8212, 51, 8, 423, 4, 9831.
Бадилина 8120, Бур'ян 9181, 10413, 12541, Барвінок 8462, 14137, Бидрич 7405, Билна 1851, 2, 10678, Блекота 6322, 12957, Будяк 5995, Вех 10242, Гвоздик 6384, Кійло 9307, Кропива 3362, 824, 5, 8182, 429, 820, 9307, 13231, 481, 653, Лобода 7509, 37, 8957, 13489, Лопух 5897, 10273, 11185, Муріт 13157, М'ята 278, 13154, Очерет 4156, 6423, 8381, 12532, Осока 12532, Пулинь 276, 1388, 12404, Ряслях 2744, 4010, Рогіз 546, Рожа 8429, 36, 13961, Рута 13156, Ряст 331, 4914, 8, 6531, 8228, Сон 332, Тирлич 245, 6, Тоя и одолан 8404, Хвіляк 13070, Хміль 4139, 10412, Чорнобривці 6411, Шевлія 14137, Шавель 14317.
Зла личина 2888.
Злиденик 2880.
Злидні 844, 1450, 536—8, 79, 610, 2184, 537, 746, 3659, 868, 4757, 5073, 349, 9807, 59, 10409, 836, 936, 13000.
Злодій (11054—124), 174, 250, 566, 749, 810—7, 2250, 671, 3066, 869, 941, 5003, 291, 860, 946, 6095, 183, 225, 626, 764, 813, 4, 7030, 137, 58, 237, 415, 957, 8, 8077, 105, 624, 85, 9671—82, 5—8, 806, 977, 10134, 304, 728, 942, 11224, 12100, 2, 3, 777, 824, 5, 31, 13585, 615.
Знаємі люде (9481—7), 2887, 8.
Золото 209, 408, 563, 728, 1394, 445, 2103, 624, 3136, 4434, 46, 5945, 6261, 840, 7081, 287, 393, 8538, 946, 9241, 80, 462, 7, 10145, 621, 11214, 445, 636, 923, 12187, 405, 6, 765, 13319, 574, 687, 863, 44058.
Икавка 365—9, 11609—12, 13390.
Идам 12225.
Кадук 3766, 4609.
Камінь 410, 819, 20, 1097, 878, 95, 951, 3299, 433, 835, 4134, 467, 689, 712, 7206, 8357, 10357, 844, 84, 11332, 12058.
Каня 2768, 70, 13543.
Капость (3117—22), 2356, 13580.
Карти (12589—92), 1007, 767, 3290, 5597, 6596, 13193, 551.

Каяття (2236—51), 2621, 3898—910, 4477.
Клопіт (10038—87), 543, 2054, 62, 118, 215, 23, 3189, 6508, 9, 670,
7242, 8, 11758, 13649, 14005—7.
Князь 946, 1596, 677, 4500, 9118, 9, 12778.
Козак (763—98), 1, 630, 72—4, 701, 52, 835, 46, 67, 1319, 54, 492,
723, 4, 885, 2403, 4, 6, 3927, 43, 4197, 9, 262, 4, 97, 607, 868—72, 956,
5068, 170, 269, 340, 913, 29, 6291, 328, 655, 7235, 91, 576, 746, 8083,
465, 734, 5, 61, 70, 8, 9, 9009, 434, 778, 9, 10339, 11028, 114, 82, 238,
99, 730, 956, 12166, 276, 92, 390, 512, 32, 13237, 84, 353, 91, 699, 958,
69, 14027.
Колір.
Білий и чорний 261, 4380—5, 8413, 26, 7, 441, 526—35, 11206,
12914, 13147—9, 52, 557, 824. Блідий 9124. Жовтий 13155. Зелений
8523, 13156, 7. Зузулястий 13022, 321. Рудий 8524—6, 740. Рябий
7951, 8412, 520—2. Тричі-рябенький 13161. Синій 4009, 12521, 39,
13153, 4. Сірий 8413. Строкатий 611. Червоний 5411, 6497, 8056, 413,
32, 3, 6, 585, 9124, 13158, 9. Шурий-бурий 13160. Шарий 12149.
Коляда 342, 4, 512, 1541, 2132, 4580, 5568, 10645, 772, 12923,
13068, 819.
Кохайтеся (8726—85), 245, 6, 784, 1199, 2274, 4479, 979, 7351,
9475, 11712, 12509, 63, 605, 744, 13956.
Король 679, 1007, 4337, 6257, 8, 854, 7, 7908, 8451, 640, 13852.
Кривда (2293—302), 4047, 6702.
Кум (9492—501), 283, 566, 1061, 594, 2042, 305, 10, 820, 37, 982,
4159, 347, 716, 65, 880, 980, 5057, 8, 65, 148, 68, 273, 407, 70, 703,
830, 6337, 471, 518, 642, 898, 7001, 284, 355, 4811, 913, 41, 8054, 82,
328, 561, 801, 3, 9476, 7, 583, 713, 10183, 862, 931, 11363, 489, 513, 7,
93, 641, 822, 33, 87, 99, 967, 12006, 31, 49, 265, 618, 48, 50, 13167, 97,
293, 988, 14143.
Кумпанії злі (5982—6001), 13755.
Купля, продаж и д. (10493—599), 738, 42, 915, 1037, 253, 872,
972, 2601, 867, 3086, 96, 6, 4283, 622, 8—30, 5, 7, 8, 5014, 50, 159, 209,
39, 384, 504, 17, 618, 58, 861, 81, 902, 6, 124, 226, 716, 993, 7074, 5,
113, 61, 204, 30, 1, 78, 455, 618, 739, 860, 89, 90, 920, 8103, 498, 504,
9239, 375, 575, 748, 9, 10063, 231, 470—87, 924, 6, 42, 6, 11072, 12496,
823—5, 7, 86, 13024, 189, 416, 21, 45, 585, 683, 721, 14056—64.
Курить и нюхать (12600—18), 317, 789, 935, 3618, 850, 960, 8,
9, 4242, 760, 6124—6, 207, 616, 7312, 606, 8095, 9302, 11641, 875, 12080,
522, 34, 787, 822, 13583, 760, 73, 14182.
Кутя 341, 3, 5, 6, 5082, 7694, 11866, 12253, 13016, 7, 415, 24.
Лад (6652—84), 698, 1232, 13804—6, 8.
Ладан 197, 2810, 4329, 573, 688, 5105, 667, 8, 6433, 558, 7698,
700, 8222, 12967, 13184, 382, 597.
Лайка (3533—807), 322, 3341—7, 674, 4021, 2, 81, 2, 120—5, 584,
90—7, 5686, 717, 6720, 7253—6, 614, 22, 879, 916, 8713, 4, 9162, 540—3,
10202, 351, 629—31, 923, 55, 11120, 1, 645—7, 12652, 854, 13171, 597—
634, 14065.
Ласка 4487, 8, 98, 765, 8—70, 7622, 10702.
Ласоші 5674, 10486, 12432.
Ледашо (2954—68), 904, 1962, 2050, 2, 862, 4, 5, 70, 3227, 9, 871,
3, 5, 88, 94, 4451, 7100, 592, 951, 2, 6, 9—61, 4, 9, 70, 2, 3, 5, 6, 83—7,
9—91, 8—8007, 877, 908, 10841, 11494, 12552, 13558, 9.
Легко (7717—25), 2181, 3, 5—9, 7406, 13878—81.
Лизень 3739, 13512.
Лиха тварь 2866, 5109, 13555.
Лихий (2854—953), 87, 180—3, 381, 1962, 2362, 3230—2, 889, 5412,

871, 983, 6175, 7070, 82, 347, 542, 957, 83, 6, 7, 8239, 9556, 11604,
13193, 452, 546, 50—7.
Лихо (1954—2151), 705, 1015, 834, 2183, 390, 421—3, 30, 3281,
655, 6, 954, 4944, 5, 8022, 3, 41, 5—53, 9554, 786, 7, 805, 11682, 731,
12506, 13500, 1, 18—20, 4—6.
Лихою годиною (7726—36), 1380, 2028, 10930, 13882—4.
Лікарь (8339—52), 2584, 5249, 8069, 251, 13402, 927, 8, 33.
Лінивий (10839—11028), 349, 607, 1682, 3, 891, 4672, 5178, 284,
480, 919, 6663, 7062, 356, 8115, 51, 10388, 12184, 6, 14071—5.
Лічба 17, 105, 242, 64, 6, 86, 9, 93, 5, 9, 300, 25, 6, 31, 2, 71, 779, 901,
7, 86, 1251, 3, 70, 8, 538, 738, 941, 2165, 82, 4, 91, 326, 625, 55, 70,
712, 3, 803, 940, 3260, 4, 342—6, 97, 437, 529, 614, 5, 42, 732, 3, 52,
3, 64, 7, 891, 907, 4166, 258, 77, 348, 62, 3, 462, 651, 759, 925, 5107,
36, 7, 211, 29, 301, 445, 516, 8, 9, 26, 673, 85, 902, 54, 6178, 9, 212,
54, 436, 64, 8, 70—4, 624, 710, 21, 58, 9, 7016, 358, 465, 8, 651—3, 88,
8019, 74, 132, 7, 332, 418—22, 4, 500, 21, 6, 805, 9023, 57, 68, 78, 85,
6, 318, 9, 21, 52, 511, 2, 889, 989, 10167, 9, 90, 397, 595, 745, 936, 91,
11129, 30, 306, 461, 524, 7—35, 12564, 780, 13000, 3.
Лузан 4320.
Лунь 1888, 3738.
Люде 34, 49, 54, 71, 82—4, 94, 8—100, 70, 94, 396, 8—400, 1992—
2000, 9, 350, 61—6, 3321, 4035, 725, 6853, 4, 7806, 946, 8, 9, 8260, 1,
79, 11128, 30, 503, 13429.
Лут 13946.
Лють 3737.
Лях (856—84), 664, 7, 8, 70, 3, 789, 96, 855, 906, 1069, 308, 854,
2128, 622, 3104, 573, 4211, 353, 5170, 405, 553, 6626, 758, 5, 851, 8098,
9, 104—8, 731, 805, 10185, 736, 11005, 28, 227, 624, 12157, 61, 510,
13304, 456, 808, 14107.
Манастир 206, 3021, 89, 4536, 7, 733, 9490, 605, 1104, 12444.
Мандрівочка (11029—53), 1884, 936—43, 2110, 7238, 76, 8294,
14076—9.
Маня (?) 13618, 9.
Мара 2811, 5154, 5, 7213, 9463, 11277, 345, 921.
Марасуда 6648.
Марнотравить (10814—38), 4754—7, 9117, 11715, 6, 13488, 973.
Марєво 3058, 9, 5245, 13431.
Міньба (10600—10), 723, 8020, 12800, 1.
Міра (10611—4), 5863, 7069, 287, 328, 10588.
Місто и село (10470—92), 2586, 745, 6269, 308, 873, 6—8, 7648,
50, 947, 9, 50, 97, 10547, 62, 11144, 70, 252, 12143, 391.
Місяць (календар) (412—529), 261, 2, 323, 4, 91, 1582, 2136, 478,
5204, 344, 491, 2, 631, 4, 6100, 321, 7697, 796, 852, 907, 8135, 407, 13,
654, 747, 10256, 636, 859, 12855, 13097, 147, 415, 18, 22, 32, 619, 795,
94, 761, 899, 8179, 938, 9267, 743, 10446, 7, 913, 11359, 884, 12015, 6,
155, 82, 853, 80, 96, 980, 4, 5, 92, 3, 13216, 510, 884, 92, 6, 14017,
Мое (9697—745).
Молитва (140—61), 51, 65, 6, 8—70, 85, 7, 269, 72, 793, 859, 1137,
2267, 600, 806, 971, 3467, 8, 4572, 691, 4801, 5497, 524, 872, 6188, 576,
622, 8081, 9143, 283, 373, 11478—80, 9, 12832, 962, 13376, 709, 962,
13376, 709.
Молоде и старе (8638—725), 58, 138, 61, 345, 61, 76, 523, 63, 4,
782, 1038, 681, 2217, 771, 3222, 5013, 220, 40, 424, 645, 91, 710, 8, 84,
8—91, 925, 35, 73, 7, 8, 6005—9, 3, 107, 57, 642, 846, 50, 1, 905, 6, 32,
7083, 95, 248, 62—5, 321; 2, 53, 507, 15, 6, 25, 774, 8078, 9, 84, 5, 117,
431, 586, 7, 600—2, 5—7, 729, 886, 919, 9248, 9, 57, 423, 10058, 693,
22 2—2588

11174, 552, 12220, 529, 45—7, 65, 817, 28, 13020, 1, 86—8, 90, 267, 620, 724, 952—5.

Море, річка и д. 18, 145, 395, 1048, 455, 597, 982, 2078, 9, 235, 417, 4754, 5167, 205, 10, 66, 574, 682, 836, 57, 6041, 163, 685, 9, 711, 7098, 157, 368, 456, 9, 545, 679, 708, 8013, 58, 125, 269, 84, 361, 9357, 73, 791, 996, 10472, 573, 753, 4, 958, 63, 4, 80, 11360, 9, 483, 12844, 13179, 372, 91, 430, 722, 73, 14121.

Морока 3741, 7842, 12921.

Москаль (799—855), 669, 726, 96, 973—7, 1744, 2512, 748, 94, 926, 7, 98, 3170, 265, 414, 32, 536, 771, 4012, 5006, 228, 342, 515, 632, 6019, 52, 595, 921, 36, 7030, 302, 8726, 800, 9254, 8, 71, 2, 4, 10036, 11988, 402, 31, 825, 13456, 559, 77, 710, 851, 74, 14146, 75, 9.

Мужик, раба (1251—324), 880—3, 1142, 4—6, 69, 74, 5, 84, 9—93, 235, 372, 2378, 538, 5180, 440, 879, 6074, 7048, 51, 416, 951, 8074, 83, 106, 9440, 12157, 525, 688, 739, 13214, 42, 473, 6, 7.

Музики (12465—75), 1885, 2590, 623, 719, 965, 84, 9, 3996, 4373, 628, 9, 752, 3, 5092, 326, 736, 876, 6300, 544, 5, 61, 7077, 130, 495, 809, 91, 966, 9234, 594, 766, 10076, 321, 857, 11052, 907, 95, 12483, 500, 1, 18—20, 42, 707, 13596, 706.

Надія 63—7, 1767.

Надія добра (4860—903), 778, 1243, 5163—6, 74, 7235, 13683.

Надія дурна (5607—82), 157, 8, 234, 2899, 921, 2670, 3074, 4026, 625—8, 79, 5237, 41, 6291, 13518, 734, 5.

Найми, служба (10311—406), 146, 921, 56, 2140, 3879, 4494, 5186, 210, 349, 59, 417, 31, 2, 780, 6202, 7614, 44, 974, 8012, 104, 7, 13, 9866, 10685, 851, 11167, 12675, 724, 13484, 867, 988, 14050—4.

Напасть (1757—63), 60, 152, 847, 908, 1084, 2094, 298, 9804, 10378, 10902.

Напрасниця 88, 2793, 5, 6, 804, 5, 4038—40, 2—71, 5320, 7353, 428, 65—8.

Наровистий (2672—5), 2696—8.

Наука (6002—105), 414, 5235, 693—6, 829, 914, 25, 79, 80, 6106, 17, 8, 272, 540, 613, 824, 929, 67, 7035, 87, 94—6, 184, 383, 7908, 8792, 9209, 10, 11063, 673, 778, 12104, 904, 5, 13095, 637, 9, 757—60.

Наш брат (9429—36), 13992.

Небо 73, 147, 270, 394, 5, 4813, 927, 5193, 705, 6854, 7083, 928, 12024, 439.

Блискавка 336, 474, 563, 6, Грім 336, 474, 562—5, 576, 1965, 3772, 4214, 7214, 6, 13402. День 430, 501, 4, 13, 55, 613, 781, 3672, 3, 7787, 8, 91, 2, 8372, 10919, 20, 12914. Зорі 567, 636, 3634, 4562, 5422, 705, 6613, 28, 7785, 8193, 372, 428, 520, 9463, 11869, 12902, 13325, 415, 775. Місяць 237, 267—9, 300, 592, 5, 6, 780, 1, 2288, 931, 5191, 364, 422, 8372, 572, 10060, 11869, 12636, 13142, 333. Ніч 504, 5, 77, 86—94, 5896, 7783, 6, 9, 8055, 10919, 29, 11122, 295, 339, 40, 745. Ранок 597. Світ 4563, 928, 9, 5318, 529, 7783, 4, 5, 98. Сонце 236, 334, 5, 7, 568, 70, 1, 98, 600, 18, 9, 998, 2288, 3152, 655—7, 9, 770, 4563, 886—8, 5190, 493, 4, 554, 679, 6513, 760, 83, 880, 8372, 10057, 13143, 4, 629.

Жмари 335, 475, 567—71, 2096, 8, 498, 3372, 772, 4138, 7672, 12980, 13875.

Невмосне, мордуєця (1323—66), 1962, 76, 2788—92, 9, 999, 3004, 972, 4318, 5743, 7044, 90, 12666, 13581—4.

Недбалиця (10775—97), 7062, 336, 9118, 10289, 13850.

Неділя (530—43), 747, 2148, 319, 712, 3611, 951, 4524, 893, 902, 83, 5088, 202, 331, 2, 929, 30, 6444, 536, 656, 751, 834, 7035, 229, 907, 8096, 195, 544, 878, 9985, 10531, 708, 11132, 364, 629, 800, 13188, 273, 99, 457, 14137, 93.

Не знаєця (6510—83), 2043, 5448, 6056—65, 75, 85, 10782, 95, 13776, 7, 803.

Незнай 106, 7.

Не люблю (5075—153), 1046, 2466, 7, 3257, 8, 395, 6, 993, 4534, 5021, 2, 7335, 563, 614, 9409, 11015, 12743, 84, 13542, 694, 728—30.

Нема 1914, 7—53, 5652, 7619—21, 13503, 9—17.

Нема без вади (2446—56), 7440, 997, 9342, 3, 13531.

Неоднакове (7917—50), 987, 9—1040, 685, 90—9, 12541, 13907, 12, 487, 500—7.

Не пайдить (1764—847), 988, 1046—8, 700, 2035—7, 12788, 13383, 487, 500—7.

Неправий (7022—32), 176, 2671.

Не розбереш (7033—41), 7425—7.

Не страшно (4214—95), 2434, 5, 642, 4114, 5004, 313, 516—20, 7259, 12105, 726, 13644, 5.

Нешастя (1739—50), 1493, 592, 715, 989, 3373, 8317, 8, 9321, 70, 13048, 458, 62, 562, 813.

Німєць (940—4), 670, 758, 2826, 5137, 6048, 8108, 9250, 81, 928, 8554. Велетні 659, 5826, 7, 13945. Вірмен 12500. Волошия

Бойко 12891. Грек 256, 735, 4681, 12326. Гушул 4694, 12849. Єгипецький 2901, 2, Комлик 4771, 5633, 8590. Латин 11143. Литвин 258, 662, 743—8, 3005, 598, 4123, 5012, 3, 6459, 8581, 12017, 425, 616, 13063, 14173.

Мазур 3065, 12531. Мурин 6154. Нагаєць 1497, 6352. Обрі 1874. Орап 8528. Орда 2780, 7320, 680, 12000. Пєсиголовєць 4081. Радми-чанє 660. Рахманє 128, 299, 5634. Татарє 335, 7, 9, 4361, 469, 5224, 6091, 352, 934, 9442, 11896, 12425, 733, 13391. Турки 2, 769, 1522, 6228, 772, 8108, 9281, 13547, 694, 760. Хан 5635. Хрануц 12836. Чер-кєський 8589. Чєхи 13808. Швєд 1796, 14083. Ядвинга 8507. Яничарє 9246.

Новинка (7802—10), 2680—2, 5048, 6713, 4, 7021.

Ночник 3578.

Нужда 44, 1559, 69, 989, 3657, 8, 8920, 9476—9, 772, 4, 6, 7, 8, 806, 14000.

Нужа 769, 1859—62, 2461, 96, 502, 743, 895, 3118, 259, 4839, 5991, 6615, 884, 7224, 410, 8953, 9341, 683, 847, 96, 10026, 425, 836, 11071, 883, 12077, 504, 11, 646, 7117, 13490.

Обіцянка 19, 1228—30, 4514—26, 6867, 7294—8, 348, 423, 670, 10670—7.

Одежа (11128—248), 257, 8, 85, 94, 327, 428, 58, 65, 8, 84, 5, 530, 60, 1, 620, 6, 43, 8, 786, 951, 61, 1041, 141, 263, 97, 414, 68, 527—32, 45, 60, 96, 612, 3, 5, 75, 719, 869, 2036, 7, 283, 372, 534, 5, 78, 95, 839, 40, 3382, 705, 941, 50, 4342, 517, 874, 912, 5070, 1, 93, 174, 5, 226, 7, 322, 41, 55, 444, 71, 2, 547, 713, 825, 911, 2, 6069, 234, 41, 3, 329, 90, 1, 418, 32, 537, 627, 47, 826—8, 81, 2, 988, 7026, 62, 3, 114, 86, 7, 224, 42, 4, 302, 13, 34, 50, 552, 15, 6, 41, 58, 62, 4, 664, 913, 21, 77, 8038, 106, 10, 1, 4, 21, 399, 407, 510, 663, 709, 9023, 185, 259, 77, 9, 364, 644, 727—9, 94, 802, 10567, 609, 700, 1, 21, 851, 11039, 64, 621, 719—21, 12186, 7, 410, 1, 69, 80, 5, 502, 14, 21, 3, 6, 8, 35, 9, 51, 7, 8, 833, 922, 30, 13052, 159, 66, 334, 55, 84, 5, 409, 20, 32, 708, 850, 14082, 3.

Од лєду до лєду (погода, рік) (544—656), 236, 7, 64, 5, 90, 308—10, 32—7, 41, 412, 3, 5, 7, 22, 4, 6, 31, 8, 43—7, 9, 58, 65, 7—70, 473—5, 84, 5, 90, 502, 6—8, 16—21, 2647, 4003, 293, 562, 9, 683, 5082, 100, 271, 336, 569, 70, 662, 79, 884, 917—20, 6462, 515, 937, 7214, 6, 8, 34, 69, 70, 709, 17, 63, 77, 90, 8456, 613, 4, 10060, 155, 76, 551, 908, 88, 11034, 5, 136, 59, 380, 608, 802, 946, 12133, 8, 414, 40, 51, 782, 848, 13147, 64, 389, 401—3, 12, 33—8, 509, 43, 14015.

Однакові (7951—8124), 875, 1050, 194, 6, 226, 63, 6, 424, 32, 63, 22+

9, 77, 566, 84—90, 689, 729, 54, 2209—12, 336, 7, 60, 441, 667, 919, 39, 3870, 4142—58, 268, 9, 77, 529, 36, 7, 872, 933, 5908, 9, 6167, 425, 6, 594, 619, 63, 7106—51, 460, 8688—91, 703, 867, 9009, 14, 23, 4, 33, 7, 67, 227, 303—6, 22, 3, 622, 11475, 9, 80, 657, 786, 7, 900, 12534, 13908—13.

Охайность (11249—85), 5476, 7, 9, 6649, 50, 68, 8510, 10791, 11188, 13784, 805.

Пан (1129—250), 226, 46, 52, 66, 9, 482, 641, 89, 821, 917, 51, 2, 8, 65, 1005, 30, 40, 127, 255, 6, 8—67, 75—7, 80—4, 90, 1, 5, 6, 9, 302—5, 11, 3, 7, 20, 1, 72, 615, 88, 704, 68, 967, 2069, 352, 481, 4, 5, 7, 8, 530, 50, 930, 1, 3324, 405, 87, 94, 902, 4265, 446, 516, 7, 622, 45, 730, 808, 5096, 165, 92, 386, 419, 40, 519, 35, 71, 869, 879, 6167, 468, 571, 661, 7113, 4, 334, 5, 41, 416, 510, 26, 8009, 65, 7, 71, 3, 4, 7, 86, 92, 121, 404, 27, 49, 886, 904, 31, 9520, 74, 440, 724, 80, 1, 94, 902, 72, 10000, 81, 193, 254, 6, 397, 739, 40, 11119, 32, 50, 72, 9, 80, 248, 60, 330, 440, 84, 659, 712, 86, 12066, 268, 368, 88, 502, 10, 27, 70, 8, 633, 786, 814, 52, 964, 5, 13053, 121, 369, 458, 61, 72—7, 559, 70, 14050, 107, 50.

Паска 168, 281, 349, 510, 93, 1798, 2045, 330, 619, 3246, 4530, 5018, 200, 1, 7280, 897, 8655, 894, 12608.

Пекло (199—201), 242, 3, 1873, 2083, 509, 766, 900, 40, 3137, 9, 40, 4258, 5098, 599, 6176, 9545, 11304, 12635, 13579, 684, 14041.

Пеня (2782—826), 2297, 6727, 7463, 13545, 6.

Перебір 4614—20, 12160—83, 227, 8.

Перевісць (1848—70), 988, 1555—8, 60—2, 899, 4080, 13508—11.

Перехрестя 251, 5, 2248, 3694, 799, 5104, 7918, 8059, 372, 12898.

Пить воду (12416—30), 2414, 4478, 605, 5233, 4, 6488, 617, 7226, 9581, 11467, 12751—4, 13410, 14127.

Підняв уші (4913—31), 988, 4462, 6113.

Піст (126—31), 109—13, 5, 6, 9, 34, 5, 7, 90, 529, 32—7, 40, 1, 2148, 3202, 583, 895, 5088, 332, 695, 6410, 7229, 8096, 108, 882, 11479, 547, 12350, 14375, 616.

Планита 281, 7370, 769.

Плач (2367—400), 141, 538, 2193, 1410, 4111, 3, 5853, 8796, 9270, 788, 12453, 6, 661—3, 91, 13378, 417, 527—9, 640.

Плітки (6980—7021), 1997, 3511, 4452, 5323, 6720, 36, 7375, 723, 4, 803—8, 8959, 60, 9128, 583—7, 9, 90, 7, 9—602, 10356, 13818.

Плохий (3233—74), 1962, 3028—34, 304, 5, 4075—9, 128—37, 859, 963—70, 10204, 5, 12623—6, 764, 13590, 1.

Погано (7524—660), 4704, 7082, 9203, 13857—68.

Потай (5936—81), 1103—26, 2420—3, 3584, 5, 10949, 50, 12748, 9, 61, 854, 13094—6, 754, 8.

Потороча 8502.

Правда (6685—792), 692, 3, 798, 2248, 578, 3027, 4060—71, 6128—30, 795, 804, 9, 16, 7433—7, 41, 8241, 9362, 10338, 56, 11678, 12458—60, 2, 13115, 472, 810—7.

Праця (9982—10037), 65, 8—70, 2, 213, 542, 3, 51, 80—2, 1570, 750, 2567, 5302, 59, 602—5, 7162, 81—203, 5—12, 315, 48, 8927, 9316, 10180, 362—73, 7, 581, 853, 11014—18, 12124, 5, 478, 844, 76, 14003.

Прибуток (9834—78), 3115, 6, 7204, 14001, 155.

Привик (9563—8), 2872, 6001, 13996.

Пригода (1751—6), 3908, 5839, 9528, 793, 906, 11858, 12693, 13210, 496.

Приятель (9511—44), 358, 2308, 9, 8097, 101, 13995.

Приклад (6106—9), 5877, 10807.

Природу тяжко одмінить (3208—32), 235, 2645, 941—5, 13589.

Причина (7103—220), 5151, 3, 854—8, 7101, 2, 13837—9.

Прислів'я (13101—32), 5213, 8362—78, 82, 13101, 14192.

Казка 2047, 532, 6922, 7715, 876, 12460, 1, 13116, 25, 309. Приказ-

ка 6719, 7877. Билля 12461. Пословня 11985. Загадка 13055. При-

повідка, приповідка 8736, 12462.— Андрій 2837, 12702, 6, 962.

Андрюшко 5289, 12000. Антін 930, 4997, 7716, 935, 12704. Борис 10976,

13016. Варвара 3929. Василь 4307, 5643, 6068, 9142, 346, 13989. Век-

ла 10889. Веремій 3428, 583, 9582. Віддя 6439. Гаврилко 5513, 6411.

Гаврило 8044, 12705. Галя 5503. Галонька 2657. Ганна 5368, 86, 7336,

12615, 13187, 257. Гандзя 2752, 72, 7850. Гапка, Гапуся 1, 399, 439,

7850, 8562, 9579, 11658, 13358, 506, 14075. Гапон 7032. Гарасько 13987.

Гарасим 12704. Гася 4789. Гнат 5736, 13836. Грина 8892. Гринь 8563.

Гриць, Грицько, Григорій, Гришко 1001, 11, 49, 523, 2119, 405, 2595,

787, 4328, 731, 5544, 6222, 7059, 611, 893, 7, 906, 8558, 861, 10340,

805, 11274, 419, 12535, 8, 961, 2, Данило 4778, 8043, 12795. Давид

6314. Демид 8028, 953. Дем'ян 12541. Денис 1650, 6399, 12613, 14156.

Дмитро 3068. Дорош 12789. Евдоким 12548, 9. Евхим 2787, 929, 9346,

13987, 9. Есип 3928. Захарко 6557, 12966. Иван 1005, 30, 262, 3, 5003,

519, 736, 6008, 312, 877, 7058, 676, 8768, 9065, 12528, 13132, 369,

Иванець 10080, 13132. Иванко 3249, 12693, 13264. Ивась 4335, 6008,

7938, 9822, 12648, 13053. Ивахно 7351. Иллюха 4011. Каленник 7906,

10059, 11987. Карпо 6073, 9024. Касян 11418. Катерина 8830, 12526,

41. Катря 4293, 12490. Килина 3295. Кирило 9570, 12705. Кіндрат

12706. Клим 5545, 12707, 14157. Кузьма, Кузька 2038, 3255, 643, 4027,

727, 5617, 6537, 7667, 8028, 13686. Кулинка 13297. Купріян 13170,

Лазарь 14158. Левко 3903, 5511, 12002, 13488. Левон 10766. Лесь

1540. Леська 5185, 9986. Лисько 8822. Луця, Луцька 12285. Магда

10792. Макар 2121, 2. Максим 13237, 14159. Маринка, Марьяна 5013,

4, 7523, 9045. Марко 1170, 3140, 518, 6461, 11664, 12710, 13024. Мар-

тин 6315, 119999, 12193, 14160. Маруся 4977, 8, 7482, 11261, 548,

12554, 13104, 940. Маруха 4011. Марушка 6381, 7732, 11341, 987,

Матвійко, Матвій 2376, 6564, 11411, 12162, 668. Мацько 11664, 12216,

Микита 2120, 4019, 5276, 565, 6554, 7093, 12659, 711, 14005. Микола

5565, 6291, 8327, 12709. Мина 12708, 835. Мись 3518. Митька 1948,

836. Муця 12285. Настя 1073, 660, 6439, 647, 79, 9065. Наум 11833,

12712. Никін 10345, 11321. Ничипір 10971. Овдій 14100. Одарка

14180. Олексій 14161. Олександра 2058. Олена 4911, 6227, 674. Опанас 2542,

ся 5286. Олесь 12723. Омелько 1650, 4911, 6227, 674. Опанас 2542,

5772, 9105, 12526, 74, 713, 834. Оришка 5459, 13529. Остап 12681,

Павло 7935, 12840. Памько 5459, 6320, 2, 419, 625, 894, 11068, 172,

Парася 1011, 4770, 977, 5285, 733, 9471, 2, 13277, 987. Пархім 1012,

709, 6315, 13318. Педоря 6351. Петро 3931, 5158, 926, 6076, 7904, 12501,

962, 3, 95. Пилип 2693, 752, 12714. Приська 6439. Прокіп 8034. Роман

12533, 13470. Савка 1734, 3139, 945, 4332, 4720, 996, 5731, 65, 7112,

562, 980, 8009, 9429, 11918, 79, 12509, 681, 716, 929, 64, 14175. Саміло

9579, 80. Свирид 6314, 13026. Солоха 1770, 2627, 13222. Семен 4000,

832, 11462, 3, 12715. Сидір 4018, 6883, 7903, 9089, 12813. Супрунада

6316. Тарас 1943, 6674, 8559, 60, 11046. Таця 5508. Текла 10889,

11725. Титяна 4720, 5284, 7524, 12524. Тишко 3314. Уляна 1854, 4993,

11877, 13170. Улита 10981. Устя 6625. Хведір 3014. Хведько 6240,

10976, 12003. Хвесь 5549, 9024, 12680. Хвесь 7703. Хилко 4732. Химка,

7. Хівря 5567, 6439, 538, 7905. Хома 1542, 2579, 80, 3001, 69, 255,

4062, 5159, 565, 736, 7335, 969, 9146, 474, 799, 10557, 8, 856, 973,

12550, 75. Хтодоря 9478. Юрко, Юрій 3930, 7976, 12520, 718, 9, 14109,

Язько 5736. Яким 7975, 8024. Яків 2661, 3530, 4726, 7111, 8024, 12720.

Ярема 4062, 6285, 8945, 9474, 11362. Ярош 7555. Андрій швець 11412. Борисиха 13017. Велигон 12980. Гайдай 12609. Гальченко 4102. Головок 12960. Дудек 10559. Забіла 13704. Заблоцький 10561. Іван Бражник 188. Кастян 8121. Коваленко 9262. Комнацька 12080. Костюк 10557, 14171. Кулаківський 12833. Кулина Вакуленкова 11412. Ліщица баба 13822. Лотоцький 5509. Май 7689. Малах 6452. Мархвела 5372. Муйсієва 6417. Панасиха 9105. Пенджор 12534, 13599. Перекладовський 5469. Петриха 2328. Пендюриха 12534. Познанський 6284. По-тоцький 5509. Редько 13861. Романиха 12533. Сажка 13131. Сасимін 8588. Сахно 7915. Севрадим 8588. Семен швець 4000. Сидоровна 11522. Синяків 6675. Тупишиця 13989. Харько Макогоненко 6224, 13019. Хіврє Рейедзуля 13976. Хоменко 3674. Шишка 7970. Шкрєбиха баба 18976. Щокота 13627.

Прозьба (4465—613), 2322, 3, 6—35, 4680, 5232, 10629, 11055, 978, 13656, 8.

Про мене (4932—5007), 4528, 97, 7512, 8926, 40, 9541—3, 12846.

Пропав (1871—953), 7621.

Прясти (10273—6), 323, 4007, 993, 6428, 7119, 20, 99, 603, 793, 817, 8130, 209, 9138, 317, 478, 963, 10053, 862, 3, 90, 12548, 607, 709, 91, 13165.

Птиця (10257—68), 379, 418, 21, 5, 523, 45, 784, 1336, 7, 950, 97, 5725, 7195, 325, 981, 8236, 761, 859, 61, 9089, 279, 425, 31, 10849, 11309, 12584—7, 716, 9, 13186, 205, 14030.

Бугай 12443. Бузько 8057, 12676. Бусель 324, 13807. Ворона, гавя 436, 7, 671, 1031, 252, 4, 784, 95, 2364, 540, 9, 50, 978, 81, 3453, 4080, 5499, 613, 68, 795, 8, 880, 6041, 403, 587, 8, 764, 7007, 324, 44, 953, 8032, 9266, 424, 842, 6, 10925, 6, 11120, 205, 361, 405, 12743, 13306, 11, 508, 759, 14028. Галка 1776, 7324, 571, 9600, 13152. Голуб 785, 7295, 8858, 13076. Голуб дикий 6620. Горобець 259, 60, 437, 547, 77, 614, 5, 903, 1033, 3098, 249, 3322, 4071, 5038, 790, 6072, 565, 7017, 295, 809, 8461, 9160, 507, 10258—60, 997, 12007, 821, 69, 13311, 769, 956, 14048. Горлиця 10102. Грак 10964. Гуси 326—9, 1021, 3243, 4116, 6893, 918, 7382, 435, 8103, 531, 9083, 11228, 76, 12736, 946, 13054, 290, 347, 821, 14104. Гуся 288, 3411, 46. Жайворінок 14149. Журавель 4070, 934, 5500, 7296—8, 8623, 13201, 2, 365, 87, 8. Зузуля 439, 71, 826, 5169, 7363, 9088, 13207, 653. Ива 10261. Индик 2482, 836, 3375, 10268, 12764, 943. Каченя 288, 1742, 3411, 8610, 12946. Качка 552, 1648, 2045, 8555, 11767, 13401. Квочка 421, 3244, 416, 5316, 10027, 957, 13424, 783, 14140. Крук 3217, 4855, 7250, 953. Клітка 1336, 7. Кулик 997, 3374, 5702, 6561, 640, 7327, 965, 98, 9458, 563, 10417, 957, 14087. Курі 321, 436, 570, 697, 1015, 74, 5, 742, 69, 843, 89—91, 2353, 589, 817, 43, 97, 3243, 9, 4016, 207, 582, 685, 724, 909, 5490, 553, 739, 40, 849, 99, 6079, 266, 305, 409, 20, 516, 918, 7534, 7, 81, 685, 982, 8412, 966, 9475, 80, 740, 1, 850, 10234, 635—7, 943, 11338, 691, 901, 12271, 834, 13223, 321, 86, 99, 406, 26, 760, 14141. Куропя 3067, 6564. Куря 2284, 3453, 4890, 7604, 8185, 13690. Ластівка 266, 309, 25, 9, 5271, 9236, 12915, 13956. Лебідь 11206. Овсянка 546. Орел 407, 999, 1032, 3, 5357, 7322, 8088, 13329. Пава 2483, 540, 11612. Перепелиця 10997. Півень 443, 588, 1667, 2915, 4155, 6187, 8784, 9618, 10262, 4, 12464, 838, 13702, 900, 14027. Припутень 10945. Пущик 3371, 11204, 13405. Ракша 14029. Рябець 4170, 8874, 13678. Синиця 546, 616, 2062, 3213, 4070, 1, 7296, 8, 8548, 10257, 12762, 13301. Сич 3376, 5941, 7001, 811, 13067. Сова 998, 3214, 371, 6, 4008, 225, 362, 74, 813, 5486, 739, 40, 941, 6841, 39, 7001, 152, 343, 811, 927, 88, 8023, 914, 9460, 4, 10719, 12609, 779. Сокіл 997, 1031, 1301, 3214, 4080, 225, 374, 5904, 6612, 7152, 343, 953, 8464, 9465, 846, 10548, 11145, 12779, 80. Соловей 471, 5501, 7297, 9193, 10251, 12837. Сорока 414, 25, 1032, 795, 2115, 289,

364, 3125, 193, 5495, 512, 33, 6078, 9, 88, 585, 6, 713, 7004, 7, 8033, 396, 9059, 81, 266, 842, 6, 11205, 361, 793, 12743, 54, 80, 938, 13269, 311, 428, 89, 785, 92, 14028, 190. Тетерук 8556, 10265. Туркот 2732. Удуд 826, 3552, 4304, 5515, 7110, 11201. Чайка 289, 5702, 10964. Чапля 4130, 934, 8622. Чечітка 13690. Чирка 5091. Шпак 6566, 7853, 13178, 712. Шуліка 13386. Шур 1353. Яйце 421, 5, 697, 1015, 843, 940, 2700, 4890, 7279, 13155. Яструб 1902, 7927. Ягіль 7337.

Рада (6110—49), 947, 3510, 6159, 72, 258, 8678, 9, 12864.

Рай 24, 200, 762, 1641, 4952, 5385, 6176, 7272, 9133, 280.

Ремесло (10407—69), 212, 2961, 5762, 848, 95, 942, 6019, 53, 179,

230, 3, 63, 313, 45, 81, 96, 555, 62, 82, 3, 798, 9, 911, 2, 54, 7338, 57,

69, 635, 807, 995, 9576, 10037, 125, 11063, 85, 12911, 13285, 311, 841,

Бердник 1026, 7. Бондарь 2746, 8443, 9346, 10442—5, 11325, 12540,

13989. Бортник 7160. Гончарь 3148, 10464, 13443, 989. Гута 14045.

Коробейник 1020, 9272. Кравець 5950, 6174, 656, 7277, 554, 9267, 577,

899, 10435, 11326, 12806, 908, 13865, 14146. Кухарь 1221, 2, 10455,

13232. Коваль 499, 1858, 2277, 548, 844, 3377, 4060, 284, 5426, 854,

927, 7609, 10, 3, 27, 8517, 9574, 10431—4, 752, 835, 11325, 12530,

13650, 714, 987, 14014, 40, 5. Кушнір 10247. Лазня 5462, 10465, 11285,

706, 13295, 14038, 9. Ліповщик 10439. Лісничий 1867. Маляр 227,

10427—9. Мамка 8086. Медвідник 1025, 6036, 10469. Мірошник 2523,

3114, 7138, 8086, 10446, 7, 12853. Пастух 2545, 4124, 5445, 6, 7106,

200, 8070, 10107, 466—9, 12722. Рибалка 5766, 7601, 963, 99, 8000, 631,

9860, 10448—52, 12233, 768. Різник 6598, 8561, 82, 9567. Святник 1028.

Ситник 1020, 6. Ткач 2541, 4946, 7547, 10274, 436, 552, 12540, 13254.

Чумак 1756, 2496, 7967, 10095, 456—63, 12500, 13571, 14104. Шапувал

1587, 14174. Швєць 301, 933, 2597, 750, 965, 3103, 944, 400, 60, 5517,

6124, 623, 73, 7488, 9573, 7, 10069, 70, 437—41, 836, 959, 11646, 749,

12537, 617, 894, 14055. Шильник 1027. Шинкарь 10453; 4, 611, 11789,

80. Шорник 1028. Щетинник 9272.

Решето 138, 612, 1690, 928, 2715, 3200, 4096, 5619, 81, 778, 6198,

903, 7819, 20, 8, 8649, 10284, 785, 12217, 13775, 881.

Ряба 206, 583, 775, 1633, 2145, 605, 3321, 4263, 562, 777, 872,

83, 5116, 7, 354, 7, 90, 518, 644, 761, 897, 921, 2, 6046, 318, 7157,

229, 93, 368, 459, 857, 922, 4, 8018, 739, 9027, 257, 526, 7, 840, 10143,

817, 35—7, 874, 11817, 993, 7, 12000, 69, 177, 233, 361, 2, 500, 15, 79,

941, 13347, 413, 86, 517, 843.

Карась 119, 5857, 7493, 13504, 853. Лин 3238, 85, 7523, 8469,

12511, 13872. Менєк 12250. Окунь 3330, 4157, 250, 11320. Оселедець

2593, 9852, 12121, 416. Оюн 3124, 9, 10452. Піскарь 5766. Плотичка

1107, 3071, 11664. Раки 3190, 1, 249, 997, 4157, 229, 684, 5163, 345,

492, 644, 719, 6532, 69, 77, 651, 897, 8, 7076, 601, 15, 832, 47, 910,

8018, 9799, 10970, 4, 86, 95, 11969, 12069, 359, 400, 13371, 6, 14145,

Сом 1827, 8116, 12150. Тараня 13571. Чабак 13571. Шука 416, 1248,

4250, 5857.

Рід (9331—417), 239, 40, 1410, 2232, 310, 7274, 725, 977, 8, 81,

2, 94, 9978, 11573, 607, 800, 13986—9.

Баба 5475, 6319, 8112, 9387, 8, 13082. Батько (9353—7), 59, 77,

148, 678, 725, 57, 968, 1081, 215, 440, 638, 896, 986, 2045, 346, 667,

3465, 987, 9, 4293, 448, 572, 748, 828, 960, 1, 5145, 7, 54, 86, 239, 87, 473,

4, 599, 666, 6115, 427, 78, 523, 4, 33, 5, 726, 826, 45, 6, 7086—3,

136—8, 50, 236, 309, 485, 529, 80, 668, 861, 8019, 42, 238, 901, 3,

92—4, 6, 9288, 92, 300, 1, 10, 60, 8, 70—3, 5, 89, 90, 7, 10255, 378,

730, 77, 8, 854, 68, 99, 11109, 62, 975, 6, 12019, 194, 5, 410, 1, 19, 87,

8, 598, 679, 12808—10, 2, 6, 8, 20, 6, 13964, 90. Брат 2303, 6, 25, 4719,

7617, 8093, 9345—405, 710, 3, 6, 7, 12274, 706, 13102. Братова 11502,

Вітчим 12748. Вуйко 12706. Дівер 5539, 7507, 13088. Дід 638, 8, 99,

6318, 9, 525, 13083. Діти (9167—283), 215, 67, 79, 80, 3, 94, 5, 557, 2296, 432, 919, 4481, 563, 7, 8, 5300, 61, 426, 33, 575, 909, 6006, 667, 9, 750, 7135, 6, 50, 1, 408, 917, 68, 8062, 3, 92, 109, 9096, 133, 336, 56, 10027, 378, 967, 11508, 620—2, 75, 980, 12000, 143, 81, 251, 305, 433, 576, 7, 776, 838, 13494, 975—81. Дочка (9311—30), 1738, 2569, 70, 9177, 10778, 855, 11172, 987, 12554, 615, 13984. Дядина 7479, 529, 614, 9392. Дядько 59, 850, 2331, 3631, 6684, 7505, 29, 614, 8798, 9389—91, 11223, 12612, 706, 97, 13081. Зять 4910, 5611, 9092, 394, 406—14, 13989. Мати (9358—76), 676, 8, 701, 2, 57, 1215, 440, 2040, 569, 70, 3987, 9, 4293, 572, 960, 2, 5154, 386, 474, 666, 6847, 7087, 8, 151, 241, 9026, 7, 92, 224—8, 94, 310, 22, 3, 70—3, 5, 8, 80, 6, 9, 97, 584, 10691, 11070, 162, 975, 81, 99, 12410, 1, 84, 554, 615, 817, 22, 13984, 91. Мачуха 619, 2041, 5731, 9377—386. Невістка 2820, 3901, 4293, 6899, 7021, 9394, 12163, 13395, 805. Онуки 683, 99, 7095, 9666, 10861, 11595. Пасинок 9377. Предки 683, 7, 8, 99, 4203, 7239, 886, 13085. Сват 2303, 6, 7, 4719, 7453, 617, 9713, 4, 6, 12043, 651, 706, 800. Сваха 3134, 8965, 13988. Свекор 10967. Свекруха 8996. Сестра 7995, 8093, 9395, 7, 404, 5, 511, 12274, 13103. Син (9284—310), 5684, 7137, 8, 292, 8101, 9092, 326—30, 413, 12598, 729, 816, 13982, 3. Сім'я 2448, 13994. Стрийна-вийна 9394. Тесть 9409, 17. Теща 2852, 3160, 4910, 5611, 9363, 415, 6, 11324, 953. Тітка 1902, 7505, 614, 8016, 9389, 92, 3, 11030, 12111, 398, 13061, 989. Чоловік и жінка (9019—166), 251, 523, 1196, 289, 406, 2702, 3, 813—5, 9, 22, 3473, 880, 1, 988, 4291, 751—3, 904, 65, 9, 5062, 7, 230, 460, 1, 638, 9, 42, 76, 7, 731, 68, 914, 6425, 6, 67, 8, 534, 7000, 135, 292, 888, 969, 70, 2, 94, 8091—5, 113, 7, 133, 327—38, 490, 852, 63, 4, 9363, 10110, 822, 6, 11523, 722, 837, 980, 4, 12435, 83, 536, 51, 6, 602, 711, 812, 26, 13070, 358, 9, 932, 66—74. Шурин 9409.
Річ (12856—13100), 301, 1103—26, 2582, 641, 3346, 7, 4565, 5091, 6165, 94—6, 280, 1, 405, 506, 33, 4, 7011, 7, 29, 247, 348, 481, 8558—63, 9079—87, 973, 11012, 383, 415, 47, 87, 525, 6, 635, 756, 858, 905, 85, 6, 9, 13268, 464, 14187—91.
Річ на двоє (12843—55), 1526, 3290, 4570, 6188, 627, 34—6, 40, 4, 7526, 8141, 10345, 486, 7, 11168, 234, 320, 1, 8, 697, 12032, 95, 149, 50, 2—4, 239, 63, 756—9, 816, 35, 6, 13517, 14185, 6.
Родина (9418—28), 708, 50, 9112, 10219.
Роззявляка (6584—651), 5480, 6337—9, 7985, 10924, 13778—82, 802, 950, 1.
Розмишлять (5828—916), 3870, 85—7, 4132, 11865, 13743—52.
Розум (5683—703), 64, 141, 1053, 5, 5218, 607, 961—3, 6037—9, 155, 71, 6—9, 82, 5, 6, 214, 81, 499—503, 7264, 315, 939, 40, 8476, 677, 9290, 10470, 11468, 653, 12241, 590, 860, 1, 13197, 200, 373, 942.
Роскіш (1718—24), 10815, 23, 12503, 13499.
Роспуста (8786—844), 749, 975, 1066, 2472, 4446—8, 5134, 301, 40, 6567, 936, 7215, 479, 8493, 693—9, 9017, 8, 122, 10351, 982, 12525, 18447, 657, 874, 959, 60, 14004, 80.
Ручиця, вірять 6821—30, 2, 78, 80, 7803, 8091, 2, 4, 5, 101, 2, 9069, 70, 521—3, 10235, 6, 661, 12875, 13747.
Сам (10678—82), 11963.
Сам винен (7042—102), 88, 124, 866, 2791, 4119, 8780.
Свнякувате (2827—53), 1000, 36, 7, 4834—7, 9, 41, 2, 11623, 970, 13463, 547—9.
Свідок 7418—22.
Свій (9437—80), 4468, 5152, 7961, 2, 77—9, 81—3, 8914, 9422, 11096, 890, 13993—5.
Світ (382—411), 5, 29, 658, 91, 1334, 699, 2101, 440, 3677, 5166, 529, 30, 6044, 345, 782, 804, 7, 17, 944—50, 8075, 257—60, 618, 47, 10695, 984, 11041, 2, 175, 716, 80.

Світ той 52, 294, 2938, 4131, 5666, 933, 6973, 8197, 259, 94, 301, 5—7, 9060, 415, 6, 10637, 44, 11517, 881, 12066, 390.
Своє (9636—96), 1402, 2565, 8906, 9240, 10314, 5, 11058, 12229, 13645, 997.
Святі 16, 146, 86, 1034, 479, 522, 3315, 8, 9, 4662, 5195, 8, 6053, 9541, 10866, 12110, 13709.
Свято (184—92), 620, 2805, 4863, 93, 4, 5520, 44, 5, 695, 7242, 8374, 8799, 10847, 68, 11005, 25, 131, 225, 43, 13377, 798.
Андрія 262, 503. Арехва 6080. Благовіщення 418—22. Варвари 504—8, 4064. Василля 347. Великдень 289, 99, 349, 62, 3, 422, 8—30, 511, 7, 8, 93, 2619, 4292, 530, 5201, 334, 560, 629, 6394, 428, 7773, 8400, 803, 10051, 2, 3, 701, 2, 11596, 13176, 244, 410. Вербиця 348, 424, 6, 8401. Власа 522. Водохрища 271, 514, 6, 1816, 3158, 7126, 683, 829, 8407, 11217, 13413, 4, 25. Вшестя 457, 6444. Ганни-Зачаття 459. Гліба-Бориса 451, 78, 9. Головосіка 515. Громниця 443. Дмитра 452, 97, 8. Дмитрова субота 5333. Дрібні святки 3697. Духа 458. Есип 11346. Колодій 363, 528. Кузьма-Дем'ян 499, 500. Кумишця 472. Івана Верхопечерника 432. Івана Головатого 261. Івана Купала 465, 6. Іван Христител 4007. Ілля 347, 468, 74—7. Лазарь 172, 13035. Луки 495. Маковій 481, 12959. Марко 444. Мартина 431. Микола 440, 1, 52—4, 502, 6—8, 10636, 12071, 14178. Митуги 189, 6311, 10636. Михайла 497. Мокрини 473. Навський великдень 461. Новий П'ятниця 480. Параски 496. Переплавна середа 456. Петра 451, 67—71, 3769, 5332, 44, 7907, 8227, 13651. Петра Вериги 520. Покрова 468, 90—4, 10859, 13553. Похвала 424, 5, 11328. Пречиста 468, 87—9. Різдво 284, 428, 510—2, 7, 8, 639, 5202, 6394, 11926. Розгари, Русалі 459, 60. Сави 506—8. Семена Юди 486. Симона Зилота 455. Сорок святих 414, 5, 6410. Спас 468, 84, 5, 11328. Срітіння 521. Страсті 361, 424, 7, 6851, 2, 8407, 11009, 657, 832, 13899. Хома Невірний 6785. Хлора и Лавра 13422. Юра Івана (рахманський великдень) 5634. Юрія 433—43, 502, 7852, 10050, 13422, 14178.
Сердитий (3349—509), 1083, 2724—36, 882, 4169, 6674, 9555, 7, 8, 12099, 13483, 594.
Сила (1051—128), 1140, 2102, 5875, 6499, 7258, 9, 10746, 11415, 12012, 13466, 7, 643, 717.
Сила в чому (7221—371), 797, 815, 1471, 5, 6, 610, 2—4, 7, 8, 23—5, 2534, 4197, 8, 5248, 9142, 13684, 840—50.
Сильний (945—82), 212, 790, 1, 9, 1001, 127, 8, 726, 9, 910, 2243, 626, 3015, 686—91, 925, 4019, 98, 100, 1, 10, 256, 65, 406, 513, 77, 935, 42, 5120, 93, 210, 75, 312, 975, 6499, 728, 7040, 68, 86, 8, 9, 337, 82—416, 44, 526, 38, 835, 70, 957, 8253, 83, 9126, 623, 799, 10314, 24, 5, 48, 11034, 484, 633, 12211, 84, 13032, 75, 468—71.
Сирота (10690—716), 5099, 8191, 14066, 7.
Січ (575—62), 204, 665, 7, 74—6, 8, 959, 1342, 495, 614, 3064, 4212, 62, 5228, 7919, 9505, 11029, 12072, 158—60, 510, 36, 13367.
Сіно (10181—7), 20, 85, 440—3, 76, 380—2, 621, 2613, 4, 4301, 48, 824, 5008, 90, 187, 455, 6821, 7148, 215, 651, 765, 8123, 442, 656, 9998, 9, 10000, 36, 7, 147, 86, 206, 7, 333, 859, 903, 11126, 12008, 383, 799, 13177, 342, 74, 424, 14018—20.
Скотина (10188—256), 405, 40—2, 752, 1407, 706, 4824, 7106, 231, 594, 720, 8401, 2, 9250, 972, 10513, 747, 852, 11602, 12766, 14021.
Скупий (4667—802), 1451, 2, 4628—30, 7, 8, 858, 5159, 9377, 13665—74.
Смерть (8240—338), 1, 74, 287, 90, 2—7, 302, 12, 51—7, 9, 60, 603, 1603, 4, 2214, 37, 692, 4066, 268—72, 590, 1, 969, 5043, 150, 448, 84, 521, 79, 89, 659, 68, 9, 72, 6414, 674, 95, 762—4, 7099—103, 262, 8154,

223, 5, 8, 9, 36, 7, 348, 9, 407, 7, 9033, 184, 5—91, 10031, 128, 729.
893, 929, 55, 65, 78, 9, 11050, 186, 480, 573, 607, 915, 12254, 480, 788.
845, 967, 13088, 9, 260, 380, 404, 6, 8, 27, 817, 929—33, 14046.
Сміхи, жарти и д. (12619—842), 89, 90, 108, 48, 349, 538, 932, 3.
1161—3, 466, 735, 2232, 345, 9—52, 4200, 5852, 3, 910, 70, 6491, 2, 979,
7577, 756, 7, 998—8004, 6, 7, 14, 131—46, 437, 70, 1, 539—41, 683, 715,
66—8, 785, 876, 7, 945, 56, 9093—5, 100, 26—30, 54, 238—40, 53, 302,
450, 82, 980, 1, 10076—8, 169, 76, 7, 231, 380, 912, 11166, 281, 2, 343,
66, 7, 84, 412, 3, 38, 514, 5, 20, 1, 54, 83, 7—91, 6, 614—21, 32, 96, 727,
9, 874, 6—80, 2—5, 916, 52, 70, 3, 4, 12006, 14, 68—80, 23, 217—21,
3, 51, 9, 305, 51, 2, 73, 5—7, 426, 557, 607, 13376, 7, 471, 90, 1,
14150—84.
Сон (11286—356), 287, 311, 1308, 735, 54, 7, 2276, 3036, 5103, 33,
54, 5, 742, 909, 79, 6005, 770, 7013, 201, 2, 875, 8080, 7, 9, 115, 27,
789, 9187, 91, 4, 255, 6, 80, 3, 320, 10388, 842, 52, 90, 11166, 381, 2,
649, 50, 765, 883, 12113, 234, 60, 760, 926, 13179, 784, 14087, 8.
Сором (3167—207), 3969, 4491, 7656, 8775, 6, 13585—8.
Сліви (12434—64), 539, 1408—11, 2041, 4769, 5019, 366, 6054, 546,
822, 8878, 9610, 50, 12797, 13035, 115, 206, 308, 854, 14129, 30.
Спокій (3275—323), 1507, 751, 9514, 13592.
Спромігся (4904—12).
Спрят (9975—81), 10779, 11103, 4, 892.
Срібло 406, 1395, 438, 45, 2103, 4446, 815, 6983, 10272, 11636, 923.
Старець (4642—66), 413, 553, 66, 984, 1025, 547, 781, 2146, 607,
747, 51, 3476, 682, 867, 935, 96, 4066, 224, 514, 27, 36, 7, 758, 92, 3, 5,
6, 992, 5011, 3, 6, 74, 7, 179, 226, 7, 317, 48, 74, 5, 552, 75, 787, 6169,
80, 98, 9, 607, 42, 844, 9, 7566, 771, 919, 8005, 6, 542, 936, 9061, 272,
8, 707, 60, 813, 71, 10960, 11132, 983, 7, 12143, 759, 792, 13078, 211,
38, 92, 656, 8, 62—4.
Старовина (680—8), 11441, 535, 40, 13441.
Степ (10112—5), 338, 729, 67, 8, 70, 2602, 3085, 7759, 8125, 425,
9436, 797, 10140, 14011.
Стережися (4296—325), 66, 89, 2241—3, 948—53, 4084—110, 5142, 3,
6466, 7045, 6, 359, 11910, 12650, 61—4, 13550, 602, 3, 7—10, 46, 7, 817,
Страх (4326—403), 285, 1045, 3932, 4181, 5792—802, 8295, 343,
11484, 12830, 13648—55.
Струць (?) 13617.
Суд (7372—473), 34, 41, 958, 60, 1099, 628, 2571, 803, 17, 3883,
4, 4050, 2, 101, 66, 200, 5291, 805, 945, 7800, 78, 84, 8073, 4, 283, 11488,
506, 49, 12833, 13851.
Супротивник 3749.
Сусід (9488—91), 2313, 4, 564, 4707, 12, 810, 6145, 8298, 9116,
10888, 11581, 934.
Талан 1748—50, 2053.
Танець (12476—558), 363, 746, 5043, 314, 66, 442, 876, 6477, 7062,
525, 8710, 64, 6, 9, 9152, 260, 10076—8, 794, 805, 50, 11714, 12806,
14131, 46.
Тепер (689—99).
Терпи (2401—45), 1862, 5007, 13530.
Ті года (битопис) (657—79), 335, 7, 9, 772, 3, 9, 92, 865, 7, 9—74,
906, 1796, 7, 5356, 6853, 5, 7239, 500, 8099, 507, 9824, 12293, 13442.
Абель 5458. Авраам 267, 5456, 7, 8307. Адам 125, 267, 658, 9058.
Беля 11699. Борис князь 661. Виговский 3106. Вишневецький 670.
Вовчий Хвист 610. Вовчок 673. Гаман 3956. Гимон 3559. Головатий
675. Гонта 672, 906. Горошко 6854. Дорошенчиха 8821. Залізник 674.
Єва 9058. Исаак 5456. Ирод 3572, 6. Каїн 3198, 579, 5458. Катери-
на II 676—8. Кожум'яка Кирило 314. Мазепа Иван 663, 9, 71, 3570.

Махомет 3571. Наливайко 9473. Пилип з Конопель 3153. Пилат 4381.
Понятовський 679. Потоцький Степан 667. Роман 662. Сас 679. Се-
нека 1000. Сибко 6857. Скарієт 316, 7. Скоропадські Иван и Настя
1073, 9965. Тетеренко Павло 13440. Тимко 6856. Хварисей 11478. Хвар-
ля 668. Хмельницький Богдан 663—6, 701. Хмельницький Юрась 13440.
Шведчина 6454. Шелест 9962. Яків праотець 13439.
Тілисте (8626—37), 5678, 6358, 899, 8569, 71—5, 7, 9—83, 7—99,
13917.
Вола 3458, 12846. Грудя 5484, 8106, 10923. Долова 306, 5489,
13417. Кістка 275, 3801, 6997, 7317. Коліно 261. Литка 1285, 7, 4336,
5040. Локіть 5395. Ногн 3541, 5712, 838, 6368, 415, 633, 80—2, 842,
7663, 72, 8106, 546, 10879, 11045, 9, 189, 91, 491. Паністара 241, 1288,
4742, 5069, 178, 6258, 388, 651, 8581, 644, 9732, 815, 10207, 832, 47,
73, 907, 39, 11263, 9, 333, 67, 13065, 331, 462, 582, 650, 919. Палець
5722, 6714, 5, 7, 8954, 13928, 93. Пуп 654, 2471, 7141, 10018, 13608,
Руки 3541, 5889—92, 6021, 2, 368, 682, 7047, 705, 8596, 9718—26,
10905, 6, 11491, 12917, 13937. Серце 4343, 4, 12775. Стегно 349. Слід
3541. Тіло 267, 9, 7073. Черевно и живіт 12013, 4, 8, 34, 41, 77, 131, 2,
237, 47, 548.
Треба (9746—833), 215, 2207, 8, 4151, 3, 224, 6029, 14000.
Трохи (7694—716), 504, 13, 666, 1490, 7018, 8266, 807, 9230, 10187,
11336, 12007, 850, 13473, 575, 623.
Тхорить (12407—15), 962, 1042, 224, 2462, 997, 3194, 4027, 6386,
484, 572, 85, 650, 786, 7094, 600, 12, 932, 8032, 535, 49—52, 682, 9278,
524, 7, 10858, 11185, 206, 18, 44, 335, 12262, 577, 714, 36, 9, 43, 814,
953, 13066, 475, 538, 676, 856, 924, 49, 14128.
Убогі (1464—621), 80, 115, 691, 789, 979, 1227, 361, 437, 46, 53,
7, 2015, 39, 169, 304, 6, 10, 1, 534, 5, 7, 4454, 90, 546, 7, 764, 903,
5678, 980, 7504, 8952, 6, 10787—90, 965, 6, 11144, 96, 237, 52, 12700,
13450, 1, 88—95, 588.
Україна (700—50), 361—3, 92, 622, 66, 71, 6, 757—9, 869, 1010,
63, 125, 70, 495, 741, 96, 995, 2008, 212, 42, 335, 482, 622, 31, 845,
3063, 641, 74, 838, 944, 50, 4011, 266, 316, 625, 49, 81, 705, 33, 5438,
66, 509, 84, 6153, 93, 225, 470, 567, 625, 877, 9, 7487, 500, 753, 8, 9,
915, 8096, 454, 557, 620, 5, 9357, 10113, 599, 933, 11227, 370, 415, 510,
40, 89, 626, 7, 921, 12017, 279, 401, 47, 507, 12, 31, 55, 833, 55, 13081,
238, 357, 89, 90, 440, 3—52, 69, 604, 15—7, 24, 706, 870, 941, 7, 51,
86, 14011, 191.
Бендерський 3569. Бескіда 2210. Витебск 2118. Відень, Вена 860,
1994. Дін 834, 14143. Дунай 708, 5352, 9994, 13578, 699. Єрусалим
11439. Карпати 2209, 11. Краків 2209, 12, 5583, 11414. Крим 5635,
6610, 7755, 14122. Кричев 2966, 13296. Очаків 623, 1797. Париж 7687,
8. Полісся 1902, 8624, 13444. Полоцьк 5513. Рим 6610, 7755. Родня
2221. Сібір 3768. Тилигул 3064. Чаків 2212. Чорна гора 12849.
Улиця 4479, 894, 5093, 6670, 9005, 11464, 2, 13794.
Умова (10669—77), 36, 14062.
Упертий (2629—71), 2981, 3221, 890, 6184—9, 13070—5, 540.
Утєк (4404—22), 3921, 2, 7449, 50, 11237, 13653, 5.
Халепа 5130, 7858, 9.
Хам 8224.
Хата (10277—98), 7, 13, 101, 16, 251, 78, 93, 301, 553, 64, 76,
1500, 4512, 653, 704, 886, 5208, 316, 892, 914, 37—9, 6513, 668, 71,
763, 7125, 222, 346, 537, 637, 49, 66, 942, 8114, 367, 72, 80, 3, 96, 9037,
284, 488, 764, 10796, 11591, 615, 6, 865, 6, 912, 12190, 1, 3—5, 703,
13305, 6, 400, 5, 6, 19, 14036—42.
Піч 14, 50, 447, 97, 1400, 576, 700, 935, 2131, 74, 5, 473, 809, 3648,
4195, 933, 5514, 780, 956, 9, 6580, 1, 996, 7022, 51, 222, 494, 844, 63,
683.

82, 8110, 21, 40, 247, 372, 639, 74, 96, 7, 9054, 5, 164, 387, 10295, 6, 784, 92, 4, 11026—9, 338, 447, 797, 838, 12203, 13154, 64, 287, 403, 641, 717, 14043—7.

Хата своя (9607—35), 2041, 140, 276, 559, 5638, 938, 7885, 8957, 9400, 10314, 5, 838, 11935, 6, 13997—9.

Хвалить (7474—523), 375, 2445, 4588, 618, 7310—35, 7—45, 10010, 12159—63, 6—78, 80, 1, 90, 1, 793, 800—2, 13329, 852—6.

Хвалиця (2560—628), 375, 1002, 462, 2553—7, 5680, 6499, 840, 8037, 11196, 7, 200, 917, 12881, 13535—9, 14184.

Хвороба (8149—239), 247—9, 302, 431, 1154, 2002, 584, 3035, 4832, 5305, 10, 7263, 704, 21, 8081, 5, 136, 7, 9, 42—5, 7, 303, 4, 42, 6, 8, 9751, 4—7, 10200, 859, 11479, 681, 725, 6, 977, 12498, 866, 13812, 918—25.

Бишиха 8400. Більмо 2002, 786, 8413, 9809. Болячка 3732, 4458, 5106, 341, 552, 6757, 8041—3, 172, 419, 9196, 808, 9, 10706, 13172, 628, 14147. Бородавка 13172. Волос 8403. Вроки 374, 8357—9, 90—7, 11187, 835. Гарячка 8136. Голова 163, 6320, 676, 8138, 77—9, 10853, 13395, 919. Гостець 4004, 8351. Груди 3721, 10923, 13960. Давання 252. Живіт болить 8138, 40, 1, 59, 13928. Завійниця 3723, 4, 8159. Згага 8162. Зуби 263, 8, 9. Істовець 12224. Каліцтво 4663, 5667. Кашель 8182. Короста 4839, 5611, 8163, 4, 407, 13409, 860. Корча 3719. Куряча сліпота 8540. Мір 8349, 404. Нахід 2498. Нежид 12223. Ненажир 12222. Нориці 13626. Ночниці 8412. Очі 714—6, 5076, 101, 8167, 8, 408, 10, 1, 537, 13926. Остуда 8399. Парші 7729. Переполох 285, 8409. Печінки 3455. Печуха 3722. Полуда 4590, 6756. Поруха 8176. Пошесть 8349, 404. Правець 13634. Пранці 3717, 8169, 70, 1, 786. Пристріг 3723, 8396, 13834, 927. Причина 3760, 5135. Пуп 3456. Різачка 3725. Родимець 3729. Рот 3717, 8. Самка 3723. Серце болять 8175, 11121, 13928. Скажений, божевільний и д. 3457, 758, 60, 1, 4950, 5125—7, 667, 6380, 422, 6, 8155, 6. Скрутицьця 3735, 6321. Спина болять 13402. Судорга, судомить 456, 3715. Сухота 5001, 8402. Трясця 1689, 2766, 3726, 5099, 520, 6214, 7104, 8174, 91, 401, 11255, 766, 12284, 13023. Хиндя 3727, 403. Чад 8181. Чиряк 4457, 6325, 7105, 10088, 13172. Чорна хвороба 8407. Чума 3731. Шолуді 5428, 62, 8003, 13962.

Хитрий (2969—3116), 178, 9, 83, 535, 2324, 5, 871, 911, 63, 5401, 700, 1, 3, 37, 842, 4, 75, 6, 8—80, 6326, 966, 7091, 254, 461, 956, 8252, 741, 9508, 11338, 654, 97, 725, 6, 13449, 560—79.

Хліб (10116—80), 28, 35, 78, 171, 90, 209, 14, 55, 60, 2, 5, 80, 91, 3, 313, 24, 47, 64, 411, 9, 23, 31, 3, 6—9, 42, 4, 6, 8, 9, 51, 2, 63, 4, 6, 71, 68, 91, 5, 8, 523, 48, 61, 81, 4, 5, 650, 61, 90, 929, 1013, 4, 143, 397, 924, 2443, 72, 557, 9, 608, 741, 3306, 632, 4044, 96, 194, 267, 426, 718, 24, 41, 805, 965, 5009, 25, 81, 95, 247, 416, 560, 600, 771, 90, 812, 909, 18, 24, 6029, 377, 409, 62, 513, 615, 72, 9, 815, 54, 948, 61, 7048, 60, 1, 124, 34, 43, 54, 62—5, 7—77, 91, 238, 44, 67—70, 304—6, 10, 48, 54, 6, 563, 87, 8, 609, 13, 99, 727, 51, 72, 832, 8057, 129, 44, 203, 4, 352, 407, 811, 2, 4, 5, 9016, 647, 9, 875, 10033, 325, 9—33, 6, 7, 49, 720, 59, 853, 7, 9—61, 987, 94, 11043, 60, 206, 14, 574—6, 600—2, 8, 21, 984, 12155, 487, 317, 20, 39, 638, 730, 808, 54, 954, 13003, 209, 24, 74, 301, 34, 56, 412, 5, 643, 14012—16, 8.

Хліб-сінь (11952—12406), 75—7, 9, 1346, 5, 44, 374, 524, 39, 54, 648, 709, 38, 82, 1023, 4, 223, 39, 466, 565, 83, 4, 614, 719, 2213, 410—3, 3975, 4133, 4, 237, 703, 806, 44—6, 81, 907, 5013, 171, 289, 355, 83, 429, 30, 501, 86—8, 657, 780, 845, 6, 63, 932, 68, 6450, 657, 72, 731, 974, 7057, 117, 89, 227, 32, 9, 81, 8, 324, 481, 682, 702, 8029, 87, 115, 36—9, 471, 2, 703, 878, 9126, 243, 549, 50, 2, 3, 747, 855, 904, 10103, 706, 58, 93, 827, 8, 39, 50, 3, 5, 11024, 378—80, 536—9, 42, 3, 97, 813,

57, 88, 9, 903, 4, 8, 12, 27—32, 42, 12756, 60, 811, 50, 78, 928, 13119, 220, 338, 423, 777, 14112—9, 25, 6.

Божі онучі 457. Борщ 164, 276, 334, 583, 1109, 930, 4699, 809, 5060, 5—5, 75, 324, 459, 723, 6127, 375, 631, 7076, 693, 713, 8855, 9044, 93, 139, 52, 895, 10589, 853, 11191, 12032, 78, 142, 76, 236, 97—9, 302—16, 18—20, 39, 92, 585, 6, 809, 10, 14120, 1. Бриндзя 12798, 13174. Бублик 414, 671, 6213, 429, 7487, 827, 8634, 12355, 13211. Булка 7593, 8880, 12108, 239, 511. Бухани 3963. Буханці 3857, 7288. Вареники 1721, 4333, 4740, 7159, 8145, 6, 11987, 12078, 235, 304, 41, 3—54. Вів-сяник 12098. Галушки 671, 4209, 7573, 89, 8041, 4, 10877, 12078, 327—9, 708, 932, 14119. Гречане 3368, 5201, 7897, 12167, 281, 2. Долото 10594, 12291. Гуца 1369. Дійниця 254. Джур 12420, 531. Калач 1595, 4134, 12030, 151. Драгли 12154. Дріжджі 8611, 10986. Каша 1108, 692, 650, 5097, 6033, 271, 7182, 8639, 771, 9253, 494, 5, 10316, 52, 484, 5, 12290, 356, 7, 13655. Капуста 4773, 12032, 162, 392. Каша 1108, 692, 2051, 563, 3335, 520, 1, 4243, 5069, 243, 82, 3, 416, 516, 869, 7056, 243, 313, 900, 10147, 731, 855, 907, 11032, 142, 259, 434, 12077, 8, 176, 305, 16—21, 621, 2, 13014, 699, 14120, 2. Кваша 256, 2258, 767, 5441, 7993, 11968, 12176, 326, 621, 2, 13202, 498, 597, 671. Книшки 6473, 7219, 10969, 12242, 670. Кислий 10063, 12123, 96, 399, 626. Кісіль 2048, 258, 4904, 5, 5441, 640, 1, 6470, 2, 883, 9257, 352, 10050, 966, 12330, 1, 420, 797. Книш 414, 2682, 3262, 5677, 7850, 926, 79, 9136, 10333, Корж 2775, 6482, 8225, 541, 9774, 12336, 7, 13992. Коровай 4700, 5470, 7156, 8830, 2, 9648, 11872, 12009. Ковбаса 682, 709, 2148, 3385, 588, 4634, 727, 5052, 3, 558, 723, 7219, 10333, 11968, 12243, 369, 70. Круп-ник 12322. Кулага 4143. Куліш 5072, 516, 12322—4. Лемішка 7600, 12329, 13400. Логаза 10837. Луска 2412. Мамалига 13400. Мандрики 471. Марціпан 5023. Масло 236, 526, 1692, 721, 2051, 5869, 6372, 484, 5, 7475, 660, 974, 10907, 34, 12215, 304, 42, 52, 75—8, 434, 511, 13033. Мелуни 6930, 7570, 14115. Млинець 4664, 997, 6, 574, 883, 7336, 932, 12399, 13299, 14146. М'ясиво 939, 1219—22, 2505, 75, 3261, 369, 5056, 7153, 85, 922, 8116, 733, 9093, 10533, 11226, 991, 5, 12000, 73, 174, 83, 361, 3, 4, 86, 13199, 347, 853, 14123. Молоко 115, 254, 457, 560, 1592, 3041, 4685, 6, 5069, 391, 653, 793, 7300, 13, 4, 581, 3, 809, 10212, 38, 371—3, 11597, 12201, 881, 13220. Обід 1565, 4667, 810, 81, 904, 6, 5101, 638, 972, 3, 7274, 5, 776, 9140, 903, 4, 11292, 3, 536, 77, 802, 99, 934—6, 45, 60, 1, 3, 72, 12030, 74, 150, 338, 772, 92, 13410. Олива 6795. Олія 510, 668, 1720, 132. Паляниця 116, 259, 677, 2682, 3839, 4731, 5156, 397, 7124, 10138, 333, 805, 12217, 332—5, 509, 13432. Пам-пушки 1720, 4656, 11987, 13133, 14047. Перець 3509, 970, 4533, 5067, 72—4, 348, 9, 6077, 381, 97, 8, 512, 3, 8144, 83, 733, 10593, 13138, 652. Пирогів 679, 81, 862, 2908, 88, 4131, 472, 835, 5676, 6204, 510, 7159, 284, 355, 591, 658, 8029, 9046, 572, 670, 10137, 72, 211, 853, 11933, 120, 31, 2, 337—40, 2, 7, 54, 677, 745. Пишка 3611. Плячки 12292. Поросля 119, 5057, 8, 7280, 11967, 13461, 853. Потопці 11994, 13288. Путря 5121. Пшенишне 7595, 12167, 238—40, 920. Росіл 10937, 12076. Сало 769, 935, 8, 1722, 2594, 3195, 4059, 148, 238, 727—9, 5010, 4, 5, 291, 2, 283, 741, 6232, 307, 467, 7476, 9268, 704, 73, 10333, 510, 11191, 597, 12198, 264, 365, 6—8, 70, 504, 680, 13528, 710, 84. Сир 526, 1659, 6484, 5, 11007, 8, 205, 12215, 341, 2, 52, 74. Сироватка 4772, 5653, 793, 6641, 12244, 633, 13457. Сята 11988. Сіль 1819, 2762, 3835, 962, 4718, 5914, 6445, 8357, 9852, 10074—8, 12102, 23, 75, 275, 378—83, 588, 13257, 927, 8. Скрутіні 12152. Сметана 116, 1643, 3235, 4772, 12343, 13219. Слатіни 11988. Тісто 4831. Тарілки, миски и д. 939, 2334, 3054, 144, 6, 8, 4756, 809, 31, 42, 5060, 98, 209, 389, 91, 557, 643, 949, 85, 6000, 158, 437, 76, 575, 784, 7339, 457, 523, 776, 936, 8001, 2, 11063, 256, 539, 908, 58, 68, 9, 82, 12127, 7, 83, 218, 20,

1, 77—80, 653, 81, 990, 13403. Холодець 4745. Хляки 8115. Хрести 423. Шулики 12354, 8. Шахван 5200, 6398, 9079. Юшка 2575, 3523, 4883, 4, 5162, 6381, 860, 7118, 53, 619, 8739, 9094, 10517, 35—7, 787, 11997, 12000, 149, 77, 306, 25, 515, 13363, 843. Ягли 12153. Яйце 5062, 3, 5, 8, 552, 10499. Яешня 9656. Яшне 2411, 5459, 12282, 920.

Хочу (5008—74), 1079, 4645, 56, 833, 57, 7519, 20, 2, 947—8, 12481 13687—93.

Хутко (7737—44), 47, 504, 12212, 13885.

Цар 59, 677, 9, 756, 961, 1237, 2549, 3487, 4102, 872, 5556, 6252, 8075—7, 249, 11252, 12367, 13468, 70, 705, 967, 14177.

Цариця 677, 756, 13603, 705.

Церква (162—83), 210, 12—4, 224, 8, 89, 335, 61, 2, 564, 2650, 67, 816, 968, 3157, 8, 232, 4232, 649, 91, 733, 50, 82, 75, 5464, 521, 34, 44, 5, 670, 1, 94, 753, 856, 947, 6090, 201, 313, 95, 434, 48, 71, 4, 5, 945, 64, 72, 7011, 2, 107, 8, 539, 915, 8015, 108, 9, 322, 5, 73, 9432, 3, 501, 605, 13, 94, 10250, 422, 623, 83, 853, 961, 11109, 215, 6, 419, 623, 73, 723—6, 8, 9, 85, 12026, 394, 442, 4, 788, 94, 832, 98, 13184, 404, 556, 723, 51, 814, 27, 14097, 179.

Циган (928—39), 3, 13, 517, 66, 93, 600, 42, 780, 850, 988, 1040, 228, 498, 587, 858, 2008, 267, 578, 618, 848, 3006, 16, 104, 97, 906, 20, 4360, 769, 97, 5055, 203, 854, 946, 6511, 4, 5, 877, 919, 61, 7030, 7, 9, 543, 610, 8194, 504, 27, 9, 30, 640, 9455—7, 10021, 57, 84, 226, 504, 603, 4, 770, 835, 11024, 311, 33, 967, 82, 12244, 367, 570, 636, 13437, 61, 14115.

Ціба 3229.

Цісар 146.

Чай и сахар 3069, 228, 608, 5535, 6571, 7809, 11540, 1, 12395.

Час є на все (7764—81), 512, 2315—23, 4224, 5, 579, 7371, 946, 10554, 5, 885, 921, 11891, 954, 7, 13897, 901.

Чернець, піп (202—30), 138, 1168, 321, 603, 63, 2241, 2, 64, 330, 52, 476, 515, 6, 648—50, 835, 3105, 532, 700, 953, 4095, 232, 817, 9, 940, 72, 3, 5002, 157, 88, 288, 418, 9, 25, 506, 34, 66, 877, 6222, 64, 70, 336, 421, 46—9, 63, 536, 622, 958, 7031, 4, 8, 107, 8, 260, 342, 80, 523, 644, 755, 893, 910, 43, 8064—6, 8—71, 159, 223, 386, 652, 905, 9571, 97, 8, 698, 10168, 250, 333, 6, 7, 742, 870, 11167, 215, 63, 728, 66, 866, 915, 12202, 464, 525, 52, 687, 833, 965, 78, 13080, 309, 13379—83, 6, 426, 544, 79, 622, 7, 38, 712, 867, 74, 98, 931, 77, 14000, 123, 46.

Богослов 6967. Дяк 227, 8, 1004, 70, 603, 3583, 5877, 6068, 893, 8120, 9798, 12525, 892, 978, 13098, 521, 14135. Дяківна 7079. Гумен 1004, 2528, 6108. Паламарь 230, 3583, 5509, 9694, 13758. Паніматка 8083. Паліж 6610. Піддячий 12142. Попадя 219, 24, 2491, 4972, 6447, 885, 13898. Попинята 5333. Попівна 1029, 2491, 3159, 4833, 972, 5591, 6447. Протопоп 1029. Ряса 770. Чернець 202—6, 4998—5000, 6452, 8083, 991, 10080, 681, 12807, 42, 13353, 445, 557, 66, 14072.

Чорний бог 3742.

Чорт (193—8), 136, 79, 211, 32, 45, 73—5, 301, 16, 406, 515, 64, 721, 804, 8, 9, 12, 3, 21, 2, 38, 46, 64, 1083, 129, 31, 41, 226, 35, 54, 352, 412, 3, 20—4, 44, 6, 9, 88, 570, 619, 846, 77, 932, 83, 2154, 65, 448, 590, 2, 634, 48—51, 65, 76, 755, 66, 806, 26, 43, 55, 9, 72, 94, 6, 9, 915, 23, 4, 74, 81, 3000, 4, 21, 6, 8, 53, 4, 119, 20, 3, 6, 33, 7, 8, 42, 3, 54, 404, 22—7, 31, 3, 50, 4, 533, 54, 7, 750, 4, 837, 949, 53, 98, 4044, 89, 192, 233, 372, 420, 670, 88, 704, 45, 9, 91, 967, 73, 98, 5104, 5, 75, 89, 98, 263, 356, 417, 8, 98, 625, 760, 871—3, 985, 6, 6080, 186, 336, 421, 501, 2, 26, 57, 8, 90, 649, 790, 889, 7041, 50, 381, 418, 592, 686, 786, 853, 70, 918, 55, 6, 9, 60, 8047, 86, 98, 167, 238, 314, 487, 521, 80, 650, 77, 96, 7, 749, 9023, 56, 71—4, 159, 733, 43, 804, 10140, 68, 346, 408, 90, 898, 932, 57, 11216, 7, 22, 78, 428, 785, 12487, 593,

781, 890, 965, 13171, 91, 2, 209, 80, 8, 347, 78, 82, 428, 514, 638, 728, 67, 82, 996.

Чує душа (377—81), 306.

Чуже лихо 2338—47, 50—9.

Чужі лика (не мішайсь в) (9569—606), 1098, 2550, 3112, 3, 4621—4, 808, 5446, 6518, 7936, 9449—52, 646, 12851.

Шапарь 6124.

Швидкий який (5561—606), 2417, 8, 10843, 13731—3.

Шептуха (8353—424), 263, 6—9, 85, 2670, 3489, 4061, 462, 5538, 643, 73, 6371—5, 667, 8082, 12759, 13927, 8.

Шкода 2299—301.

Щасливий (1622—717), 20, 1725, 2308, 9, 4253, 922, 5683, 6205, 6, 14—6, 11294, 307, 670, 13485, 6, 7.

Ювелірник-латирник (?) 13614.

Юха 2488, 927—10, 6096.

Язя 2900.

Янгол 100, 2983, 5, 3315, 9889.

Яра баба 3557.

Яропуд 3572.

ПОКАЖЧИК
(ДО ЗАГАДОК)

Адам 260. Апостоли 2. Байдак 436. Батько 256. Бджола 132—7.
Берег 437. Береза 153. Блискавка 50, 1. Блоха 149, 50. Бовдур 295,
301. Бог 1. Бог річка 208. Борона 371—3. Борщ 409. Бочка 450. Бро-
ви 222. Буряк 176—8. Буряк квашений 403. Вареник 401. Вгірок 139,
168, 89, 90. Вгірок солоний 191, 2. Великдень 14. Верх и заткало
294, 5. Витушка 347, 8. Вишнева ягода 162. Вишня 161. Вила 401. Ві-
ця 122, 4. Відро 444, 5. Віз 460. Вікно 281—4, 91. Віл 109. Віник
330—5. Віск 132, 141, 2. Вітер 57, 25. Вія 22. Вовк 121, 2, 4. Вода
205, 430, 4, 9. Волок 90—2. Волосся 222, 3. Ворона 83. Вугіль 306—8.
Гадюка 101—3. Галушка 400. Гарбуз 168—75, 81. Главень 268. Гніздо
135. Голка 350—6. Голоблі 468. Голова 222, 5, 6. Горілка 414—6.
Горіх 156—9. Горобець 88. Горох 73. Горщик 308, 83—9, 444. Грабли
498. Грак 86. Гребінець 224. Гребля 438. Гречка 164. Гриб 216, 7.
Грім 45—9. Гроші 263—5. Груба 289, 92. Гусак 78. Гуска 79, 80.
Двері 268—71, 91. День 43, 4, 59. День будденний 60. Дерево 86,
205. Дзвін 8—13, 49. Дзеркало 336. Дзигарі 337, 8. Дим 301—5. Ди-
тина 245—8. Дійниця 111—3. Долото 491. Дорога 458—9. Досада 244.
Дочка 256. Дош 52. Драбина 339. Дуга 469. Дужка у відрі 446.
Душа 242, 416. Євангеліє 2. Єсип Св. 3. Жаба 106. Жертки на овні
380. Житній цвіт 137. Жменя 146. Жолудь 120, 55. Жорна 426, 7.
Жук 130, 43. Завертка в дверях 273. Закаблук 321. Замок 274, 5.
Заслонка у печі 293. Засув 272. Звід 52. Земля 15, 205. Зорі 28—39.
Зуби 64, 233—9. Іжа 406, 9—12. Кабан 119. Кавун 168. Каганець
315—9. Калина 73, 160. Камінь 219. Капиця у ціпа 379. Капуста
186—8. Квартирка у вікні 285. Квашня 382. Кишеня 452. Кілок 154.
Кілочок 151. Кінь 115, 6, 22, 468. Кінь осідланий 471. Кірниця 440.
Кіт 120—30. Кішка 125—8. Клубок 349. Книжка 475. Книш 399. Коби-
ла 114. Ковбича 366. Ковганка 397. Коза 122. Колеса у возі 461—5.
Колиска 426, 320, 1. Колодязь 52, 440—2. Комарь 147, 8. Комін 310.
Коноплі 166. Короб 71. Корова 110—4. Коромісло 447. Коса 374,
495—9. Костриця 167. Кропива 211. Кросна 342. Кульбака 470. Куля
485. Купа 501. Курка 74—7, 89. Курчя 71. Кухоль 448, 9. Кушка
452. Лава 287. Ланцюг 494. Лапті 455. Ластівка 87. Лепеха 210.
Лист 474. Літа чоловіка 250. Лоб 222. Ложка 398, 485. Лотоки 429.
Люлька 418. Мак 193—204. Макітра 139, 395. Макогін 139, 395, 6.
Мачуха 417. Мення 262. Мертвяк 254. Миска 409. Миша 125—31.
Місяць (на небі) 22—33, 5, 9. Місяць (чотирі неділі) 58, 9. Мітла
332, 3, 7. Млинець 402. Млин 421—6, 8. Млинове каміння 426, 8.
Могилки 417. Молодість и старість 251. Морква 181, 2. Мороз 56.
Мох 205. Музики 476. Мурашка 144. Мухи 146. М'ясо 62. Начиння
341. Небо 28, 9. Неділя (сёмий день в тижневі) 60. Никодим 3. Ніж
258. Ніс 222. Ніч 30, 40, 1, 4. Нужа 223—6. Обичайка 326. Обнажь
136. Огонь 57, 296—8, 301, 2. Огудина 139, 75. Одвірки 268. Олійниця

419. Ополоник (водяний) 105. Осел 117. Осепок в дереві 152. Очерет
73. 205—8, 438, 9. Очі 222, 7—9. Оюн 97, 273. Павук 145. Папунна
329. Палець 225, 6. Папороть 212. Перо (для писання) 473. Переш
404. Пилат 3. Пилка 493. Півень 72, 3, 125—8, 258. Підсвіташ 319.
Піп 4, 6, 7. Пир'я 62, 3. Піст Великий 14. Пісьмо 472. Піч 128, 301.
Плуг 369, 420. Пляшка 416. Погреб 420. Подушка 322, 5. Пожежа
57. Полова 165. Полозки 467. Полотно тещія 341. Полум'я и челюсти
299, 300. Полуниця 163. Поріг 268, 80. Порося 118. Постіль 291.
Пояс 451. Праник 358. Про себе 241. Процент 266. Прясти на гребіні
345—6. Птах 61, 2. П'явка 98—100. Рак 95, 6. Ранок 41. Редька
179, 80. Риба 89—92, 273. Рій 138. Рік 58, 9. Ріпа 183, 9. Річка 438,
40. Роса 53. Рот 222. Рукавиця 456, 7. Рушниця 273, 487—9. Свня 118,
120, 402. Сажа 309—12. Санки 466. Свєрдло 273, 487—9. Свня 118,
120—3. Світ світає 42. Світлє 313. Свічка 314. Свічка у церкві 314.
Сволоки 290, 1, 444. Свята рокові 60. Селєх 81. Сім'я між зубами
ватка 417. Сироїжка 218. Сито 326—8. Сіль 405. Сім'я між зубами
413. Сіна стіг 499, 500. Сітняг 209. Сковорода 390—4, 402. Скотина
рогата 108. Скрипка 139, 477—81. Смалець 402. Смерть 252, 3. Сміття
330. Сніг 55. Сніп 334. Собака 121, 2, 31, 259. Сокира 492, 3. Сон 255.
Сонце 16—22, 52. Сонце на долівці 309. Сорока 84, 5, 123. Сошник
370. Старень 259. Старости 258. Стерня 377. Стіл 407, 9. Стілець 408.
Стіни 289. Стріха 267. Ступа 362—5. Сук 151. Сунниця 163. Темник
420. Терниця 359—61, 3, 4. Тиждень 59, 60. Тіло 416. Ткач 340, 1.
Торба 259. Трава 499. Труба 295, 301. Туман 54. Увага 243. Угли
у хаті 288. Уж 104. Улень 139, 40. Утка 82, 9. Хата 330. Хліб 381.
Хліб сіяць 376. Хмари 39. Хміль 213—5. Хрести на гробках 417. Хри-
стово тіло 3. Церква 4—6, 132. Цибуля 184. Цицька 245, 7—9. Ціп
378. Чаплія 390—3. Часник 185. Чаша 7. Чоботи 453, 4. Човен 431—5.
406. Шіст 434, 5. Шмарки 231. Шпуги 268. Шуряк 257. Шука 92.
Яблуко 120. Ягода 162. Язик 222, 32, 3. Яйце 62, 4—71, 6, 7, 80.
Ясла 289. Ятрі 36, 93, 4. Яшірка 107.

ДОДАТКИ

ДО ІСТОРІЇ ВИДАННЯ НОМИСОВОЇ ЗБІРКИ
«УКРАЇНСЬКІ ПРИКАЗКИ, ПРИСЛІВ'Я
И ТАКЕ ІНШЕ», СПБ., 1864

Усіх приказок у збірці Номиса, коли взяти номер, поставлений при останній приказці, повинно бути 14339, не вчислюючи сюди відмін, а всіх загадок 505. Та якби поррахувати всі приказки і загадки, вийде їх в дійсності трохи менше. Коли придивимося ближше нумерації, побачимо, що тут і там видніють числа без нулі на кінці. Це означає збирач, яка приказка чи загадка пропущена. Розуміть ся, не пропустив їх впорядчик добровільно, але vis maior вичеркнула йому їх. Сею силою була тодішня російська цензура.

Припадково зберіг ся список тих приказок і загадок, які викинула цензура зі збірника Номиса, а ще й тих, які, хоч увійшли до збірника, надруковані зі змінами і скороченнями. Се зшиток 8 листків 4^о, нумерованих, записаних по обох боках. При кожній приказці і загадці подане число, яке належить ся їй у збірнику. Зшиток — се автограф самого впорядчика М. Т. Симонова, як вказує і записка на верху зшитка: «Пословицы и загадки Номисова собрания, которая цензура в его издании (1864) вымарала. Собственноручная рукопись». Ся записка походить від Якова Головацького, що мабуть і прислав сей автограф Номиса зі своїми паперами у бібліотеку «Народного Дому» у Львові, де й тепер знаходиться у числі рукописів, зібраних Петрушевичем і має сигнатуру LXV. А може Номис прислав ці приказки для опублікування у Галичині, але не дозволила на се громадська цензура...

Автограф Номиса подаю без найменших змін, поправляючи тільки похибки в нумерації. Де подане тільки доповнення якоїсь приказки або відміна, там подаю у замітці цілу приказку, евентуально й анекдоту так, як вона надрукована в Номисовім збірнику, поправляючи, розуміть ся, «огріхи» в тексті, які подає впорядчик. Для лекшого користування матеріалом наводжу пояснення тих скорочень, яких ужив впорядчик. Сі скорочення представляють імена місць або осіб, де або що записали приказку. Де місце запису незвісне, там стоїть при приказці Не. Ось сі скорочення:

- А.— Азов.
- А. Вил.— Атений Виленський.
- Бал.— Балта.
- Бат.— Батурич.
- М. Білз.— Микола Білозерський.
- Бр.— Брацлавщина.
- Вал.— Валки.
- Вас.— Васильківщина (в Київщ.).
- Вел.— Величко.
- В.— Волинь.
- Г.— Галичина.

- Гат.— Гатцук.
- Гл.— Глухівщина.
- Гр.— Грайгородщина.
- Дуб.— Дубно.
- Евх.— Евхименко.
- Зал.— Залюбовський.
- Зап.— Записки о Южной Руси.
- Збр. Шей.— Опыт Южно-русского словаря 1861 р.
- Збр. Лаз.— Слівник Лазаревського.
- Зв.— Звенигородщина (Київщ.).
- Ил.— Илькевич.
- Казки — Казки Вілковського.
- Камн.— Камінецький.
- Кан.— Канівщина.
- Кат.— Катеринославщина.
- К.— Київ.
- Кл.— Рукопись Климентія 17—18 в.
- Кобр.— Кобрин.
- Коз.— Козелещина.
- Коніс.— Кониський.
- Кон.— Конотіпщина.
- Кор.— Корон (в Кролевщині).
- Кох.— Коховський.
- Кр.— Кролевщина.
- Кулж.— Кулжинський.
- Лаз.— Лазаревський Ол. Мих.
- Лев.— Левченко.
- Лів.— Лівобічна Україна.
- Лист.— Чернігівський Листок.
- Лох.— Лохвищина.
- Л.— Лубенщина.
- Макс.— Максимович Мих. Олек.
- Мар. В.— Марко Вовчок
- Мг.— Мглин.
- Н.— Ніжинщина.
- Новг.— Новгород-Сіверщина.
- Нов.— Новосілівський (1857 р.).
- Ном.— Номис.
- Нос.— Носович.
- Об.— Обобічна Україна.
- Ос.— Основа.
- О.— Остерщина.
- Павлг.— Павлгородщина.
- Пер.— Переяслівщина.
- Пир.— Пирятинщина.
- Пов.— Повесть о тім, що діялось з Україною.
- П.— Поділле.
- Полт.— Полтавщина.
- Прав. Ниж.— Правобічна Нижня.
- Пр.— Прилука.
- Пр. в Ст. 36.— Приписка в Старому Збірнику.
- Проск.— Проскурів.
- Рад.— Радомисль.
- Р.— Роменщина.
- Руд.— Руданський.
- Сач.— Сичівка.
- С.— Сквіра.

213. Спустися ⁽¹⁾ на престіл, то не буде що й ⁽²⁾ поставити на стіл. *Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ попоньку. *Проск.* ⁽²⁾ то не будеш мати, що,

215. Як вродиця, без бариша не обходиця; и як вмере, то все піп дре. *Збр. Шей.*

219. Як попова жінка вмере, то він не варить и печеної цибулі. *Проск.*

220. У попа вовчье очі, а медвежее черево. *Ст. 36.*

221. Бездна бездну призиває (з ополстих попів, ніби витали один одного на обід). *Кулж.* (Над словом «обід» дописано олівцем «христини»).

226. Ось тобі, попе, лихо буде! наїхали од владики люде, візьмуть твою білу кобилу, нічим, по хавтури їздить буде. *Ном.*

Співаєця на якийсь глас — на який, не знаю. Ніби так дяк в церкві співав, щоб в вівтарі догадальсь, що мов, од владики хтось приїхав.

227. Всіх святих батько побив Божу дудку (маляр дяка). *Ч.*

228. Рузни, ризни, синку! сва церква, сва книга, сва дитина, — а він що? громадський наймит. *З., Пир.*

Ото б то на дяка, що скуб на крилосі сина. Не зовсім таке, але дуже до сєго подобне трапилось недавно на Лив. ⁽⁴⁾ Україні: жінка одна потріпувала при шлецем, а церква, каже, громадська. *Ном.* (Над «рузни» дописано олівцем «бзди»).

267. Місяцю Адаме, имъя тобі Авраме! дай тіла на сі кості; а як не даси, то прийми мощі. *Макс.*

Як місяць у повні, то так до єго примовляють, купаючи дитину у купелі з свяченої верби.

269. ⁽¹⁾

У молодого місяця Богу моляця од зубів, — то коли хто уміє, так до єго примовляють.

274. Дух Святий з нами — чорти з греблі! *Б.*

292. Як умре хто и винесуть мерця, — ставлять воду на вікні: душа прилетить мухою и буде їсти й пити. *Ос. 10 (XVI, 48).*

293. Душа покійника до шести неділь на сімь світі побиваецця и приліта води пити, що ставлять на вікні, бо її дуже трудно по митарствах... Ворота зачиняють, як винесуть труну з двора, щоб смерть не верталась... У хаті лавки житом посипають, щоб усі живі та здорові були...

¹⁾ Молодик-гвоздик! тобі роги красні, мені очі ясні. *Рад., Пир., Мар. В.* — ... тобі на уповня, мені на здоровья; тобі круті роги, мені чорні брови. *Б.* — Місяцеві золоті роги, а намъ щастя и здоровья! місяцеві на підповня, намъ на щастя и на здоровья. *Бер.* стор. 5.

Постіль з під покійника у хлів викидають до трех днь, щоб усе лихо відстало. *Зап. (II, 288).*

294. Не підперезаної малої дитини не треба ховати; бо на тім світі хтось-то дасть єму яблучко чирвоне грацця, а воно має сховати в пазуху, так, що положить за пазуху, яблучко и до долу — так бідненьке й буде мучиться в яблучком. *Зап. (II, 288).*

295. Мати за першою дитиною, як умре, на кладовище не ходить, бо гріх від Бога, за первим та й жалкувати. *Зап. (II, 289).*

296. Латку вкидають в труну на ріжку, щоб душі полегкість була виходити на Страшний суд. *Зап. (II, 373).*

302. Як соборують и свічка не ясно горить, хворий скоро вмере. *Зап. (II, 284).*

317. Тютюн з тіла Скарієтового, як уже він гнить почав (лежачи в яру). *Ос. 10 (XVI, 53).*

318. Коні тим багато, а воли трохи їдять, що як ховав ся Христос в яслах од Жидівъ, то воли сина не їли, що він ним вкрився, а коні ззіли: Жиди знайшли Христа, а він за те прокляв коней (щоб їли цілий вік и все голодні стояли). *Ос. 10 (XVI, 52).*

349. [P350]. Ой ишли-брели добрі молодці волочечники — Христос воскрес Син Божий! (так усі пісні волочечники Великодню починаюця; так примовляють и тим (,) хто без діла волочецця). *Ст.*

363. На Подолі парубок, похристовавшись з дівкою, не дає її писанки, а повинен наняти її, за її писанку, танець на Колодія — бабське свято. *Ос. 10 (XVI, 63).*

364. Кидать Спасу бороду (жнучи, стебла — так годиця; иноді сю бороду стѣжками убірають). *Збр. Шей.*

40 (O) ⁽¹⁾

«И бють, де вона присяде; гонять, де вона испаде на вбоже — вона шкодить. Бачив я написано (на крильцях), тільки не знаю, що». *Бр.* — «Певніе пісменіе з Малороссіянов люде повітствовали, же на многих крильцях сі виділи русскими літерами изображеніе такіе дві слови «гнів Божий». *Вел. (III, 87).*

442. ^(II)

Як скотину пустить в траву або в хліб.
457. Божі онучі (мленці такі печуть на Вшесте). *Сос.; Макс.*

¹⁾ Чи шпак, чи хомьяк, чи перепелиця: що вона за птиця (про головіка)? *Пир., Ч.* стор. 9.
^{II)} До Юрья бють дурня, а по Юрья бють и розумного. *На.* стор. 10.

474. Святий Илля на огненній колесниці іде (грим з блискавкою). *Пир., [О.]*.

498. Супоню (тут треба б інше слово — московське, сороміцьке) тя, голоде, до Дмитра, а послі Дмитра знову ти мене будеш. *Кан., К.*

То один чоловік удрав собі гарненько хліб з поля, змолотив, змолот, та після обіда в неділю ліг собі в клуні и потягаючись, каже... В ёго, бач, хліба стане тільки до Дмитра.

504. 1) — ... дня приточила, а скільки би ввірвала? так як коза з лівга скочить. *Л.— ... дня вкрала; ночі приточила. Зв., Пр.*

515. Сьогодні Головосіка — ганя нечистий дівчат з засіка. *Не.*

522. Від Святого Власа (11-го лютого) заміж не ласся! *Не.*

(6) 564. 11).

На чорта. «А я заховуюсь у хату, в дерево, у землю, в церков», — та нігде од Бога не сховаеця! а далі в церков... так Бог и замовчав. *О.*

565. Бозя калачі везе. *Об., Збр. Шей.*

671. 111).

Кривотолк пам'ятника побіди Петра I над Карлом XII, що у Полтаві. А я ще чув: «ворона» каже, «бублик ість». Звісно простота! *Ном.*

677. За Цариці іли паляниці, а за Царя не істимемо (1) й сухаря. *З., Л., [О.]*, (1) нема. *Кан., К., Кр.*

747. Прийшов під хату до Литвина старець прохати: «ради суботи святої!» каже. — «Е», той ёму, «все у Бога дзень!» *Новг.*

802. Що Бог в нас народе, а люд наробе — москаль жөө тее у нівеч зводе. *Гат.*

827. 1111) й голки не було б де встромити... Ото, мамо, як би їх вихрестив!.. Що б то було з них людей!» *Волковський.*

834. Козак з Дону, козак з роду. гі... о прізвище. *Б. (V)*

843. Москаль з багном, як жук з ...м. *Гат.*

854. Московська віра (græca fides). *Сн.*

1) Варвара ночі ввірвала. *Полт., [Б., Чер.]*. — ... а дня приточила. *Лів. [Бер., Евх.]* стор. 11.

11) Бозя свариця. *Лів.* — Бог гримаеця. *Збр. Лаз.* стор. 12.

111) Мазепа в Півтаві подавивсь галушкою. *Кулж.* стор. 15.

1111) «А багато було людей в церкві?» — «Людей, мамо, не було нікогісінько, тільки самі за себе москалі — так що й голки не було б де встромити...» *Волковський*, стор. 18.

V) Козак з Дону, козак з роду. *Б.* стор. 18.

855. Москаль и Лях — оден шеляг. *Гат.*

890. Наш Бог, наше й г...но. *Ном.*

Кепкують з жидів. Ніби жиди якогось чоловіка на свою віру хотіли повернути, и щоб лучче до неї брався, нагодували добре, замкнули на ніч в кагалі. Ну, замкнули, — звісно, чоловік наївся добре... Приходять на другий день жиди: — «А що се ти, Иванче?» — «Та тут», каже, «таке було, що и крий мати Божа! — Як прийшов наш Бог и як почне мене свіччить, що я од віри одвертаюсь... Коли де не візьмись и ваш, и як зтялись за мене! а далі и в руки... И як стусоне ваш Бог нашого...» — «Бац, бац, який наш Бог!» — «А вже ж! ще! пак! а далі як стусоне и наш вашого!» — «Ну, и що зе нас Бог?» — «А хіба ж не бачите, що?» — «Та ти мوزه, бресес, Иванце» — «А що мені брешать! хіба вони мені що!» От тоді жиди собі на голови «наш», мов, «Бог...» Як же випустили Ивана з кагали и розказав він усім: жиди волося собі стригти... тільки на висках позоставляли; (7) а щоб не ходить голомозими, яломків понашивали. З того часу, кажуть, вони почали собі голови вистригати и яломки носить; а то, кажуть, ходили вони в чубах, як и всі.

950. «Що то політика?» — «Не щирість!» — «Спекуляція?» — «Циганство!» *Ил. 1)*

962. Як би оце та внести комисарові в уста. *Ном.*

Чоловік один сидячи в громаді и про щось балакаючи, а тим часом дивлячись на кизик, що якось трапився, и корписаючи ціпком, ніби так сказав.

969. Капитан — справник зо стричком и з булавою (гидель. *Кам.*). *Збр. Шейк.*

1042. Який почесний! и як наб...ить, то прошу понюхати. *К., Кан.*

1129. Пан — як Богъ. *Ст. Зб.* — ... альбо як чорт. *Пр. в Ст. Зб.*

1170. В Монастирищі сімдесят сім панів и вісьмий пекельний Марко. *Б.*

1224. Хоч який великий пан, и як с...ь схоче, то наперед штани скине. *Б.*

1235. Пан лупить хлопа, як скопа (валаха), а дідько пана, як барана. *Ил.*

1279. Бог за бунтовацка (мужика) не повісить. *Кл.*

1359. Не гоніте Бога в ліс, коли в хату вліз. *Нос.*

1382. Святі отці карбованці. *Коз., О., Евх.* — ... моліть Бога за нас. *Кан., К.* — ... грішних. *Ном.* — Святі гроші, моліть Бога! *С.*

1) «Що то політика?» — «Нещирість!» — *Ил.* стор. 21.

1685. Равен Бог, та нема щастя кожному. *Евх.*
 1876. Бултих, яко прославився. *Пир.*
 2236. Каяттем не вернеш. *Нос.*
 2241. Покайся, то будеш попом. *Бр., Л.*
 2242. Покайся, то будеш в Наріжжі попом. *Ном.*
 Наріжжя (*С. Хор. п.*) вславилось за Сулою в Лубенщині, що ніби в ёму очеретяна церков и соломъяні дзвони.
 2249. Не кайся — старий будешъ. *Збр. Лаз.*
 (8) 2264. Чого нам журиця: то нехай журиця попова кобила, що велика голова. *Р., Пир. 1)*
 2283. То радувалась, а то як хрещик у воду. *Кон.*
 2316. *Н., Гл. II*) ... просить; люби мене, як гречку жну, а не тоді, як до церкви иду. *Л.*
 2330. Не стою, попоньку, о твою ласку, як ісь мені освятив паску. *Проск.*
 2346. Сміх (1) як батька бьть, а як мене, так и плач бере. (2) *Зв.* — Сміх брав, якъ батька били; а як мене, то саме лихо. *Кл., О.* (1) Добре. *Евх.* (2) то погано. (Над «а як мене, такъ и плачъ бере» дописано олівцем «то скорчится, то витягнется».)
 2399. Плакав-плакав, а все Бог однаков; як перестав ридати, зачав Бог ліпш давати. *Збр. Лаз. (З Кобр.).*
 2556. III) Як летів, то й пер...; як упав и д.
 2578. IV) Казав Циган... в мені, та в Богові грошки.
 2647. V).
 (2) К...а с...в в очі, а вона каже, що дощ иде. *Проск.*
 2948. «Бога побійся!» — «Та хиба Бог розбійник? чого ёго бояця!» VI) *Кон.*
 2997. Б... и тому, що носа не мае. *Ил.*

1) Нема чого журитися: нехай той журиця, що велику голову мае. *Бр. стор. 45.*

II) Полюби мене в черні, а вже в білі! Х. — ... полюбить и аби-хто. *Полт.* Люби (1) мене в чорному, а в білому чорт тебе й просить. (2) *Н., Гл.* — ... Нехай мене — полюбить у чорнім, а в біле приберуся, тоді я й сама не подивлюся. *Бр. [Коз.]* — Нехай люблять у чорному. *К.* (1) Полюби. *Коз.* (2) и хто-небудь полюбить. *Б., [Коз., О.]*; я тебе не прошу. *Рад. стор. 46.*

III) Як упав, то й пропав. *Зал. стор. 51.*

IV) Казав Циган: «Нема ні в кому правди тільки вь мені». *Л., [Бр., Прав. Ниж., Проск., Кор.]* — Нема ні в кому правди — тільки в мені грошки. *Рад. стор. 51.*

V) Ти ёму плюй вь вічі, а він каже — дощ (1) иде! *Лив.* — Хоч води лий у очі, то скаже — дощ иде! (2) *Ст. Зб.* — Плюнь ёму вь вічі, а він каже — «ще ж двічі». *Гат.* (1) тепленький дощик. *Р.* (2) стор. 53.

VI) Бійся Бога! *Бр., Кон.* — Бога бійсь, що ти робиш! *Кон.* — «Бога побійся!» — *Кон.* — Як таки Бога не бояця! *Кон.* — треба ж таки и Бога побояця! III. стор. 59.

3105. Убрали, як попа в шори. *Бр. 1)*
 3106. Убрав в шори (1), як Виговський (2) Москву (3).
Чор. Рад. (354).
 (1) Обманув. *Макс., Лаз.; Обманив. Евх.; Надув. М. Білоз.* (2) *Луговський, Макс., Евх.* (3) *Москаля. М. Білз.* — Виговський гетьманував 1657—1659 р.; виросла ся приказка за ёго штучним звитязтвом над Москвою 1659 р., під Конотопом.

3127. Вертиця, як шило в с...ці. *Зал.*
 3250. II) А щоб ... любив! *Об.* — а мене дівчина. *К., Лів.*
 3252. Нехай тебе чорт возьме — та Богові віддасть.
Пав. III)

3337. Хоч усе..сь, ба не покорюсь. *Ном.*
 3532. Збунтуй, Боже, народ, щоб був попові доход. *Гл.*
 3606. Гляди лиш, так полетиш, як цариця на лопаті. *Л.*
 3773. IV) З хрестянина. *Бр.* — ... глина, що в г...а пада. *Ном.* ... глина, що мокра з штанів пада. *Сто-рож.*

(8) 3819. V)
 (1) ... лижи. *Кон.*; хоч с...у лижи, або и д.
 3953. Бий чорта, нехай буде попом (як хто бьє подурному). *Кан., К.* — Бий пса щоб був (1) попом. (2) *Бер.* (1) най буде. *Збр. Шей.*; нехай буде. *Пл., Новг.* (2) бобром. *Ил.*
 4007. VI) ... сурганити. *К.* — ...д Иван Христитель, од усіх святих проститель. *Кан., К.* ... убрався, мов піп у рясу,

I) Убрав (1) в шори. *Бер.* — У шори взяти. *Гат.* — (1) Убравсь. *Зв. стор. 62.*

II) А щоб же (1) вас Бог любив! *Об.* (1) Хай. *Бал.; Бодай. Зв. Пр., О. стор. 65.*

III) Нехай тебе чорт возьме. *Павлг.* — «Нехай тебе чорт возьме!» — «Як мене возьме чорт, то Богові віддасть, а як тебе — то не 'ддасть нікому!» *Бр. стор. 65.*

IV) А щоб ёго побила руда глина. *Лів.* — ...та що з кучи пада. *Рад.* — ... глина, що пада з хрестянина. *Бр.* — ... А щоб ти на осині (1) повісився! *Л., Пр.* — Щоб ти повісивсь на осині готлі. *Рад.*

V) «Та зьпьяна так уже погано лле: Юда христопродавець на осині повісився». *Рад.* — (1) на гіллі. *Пр. стор. 73.*

VI) Язиком що хоч роби (1), а рукам волі (2) не давай (3). *Зв., Кр. Стор.* до слез, а рукам простору не давай. *Нос.*

(1) хоч спину лижи. *Кон.*; або — мели скільки хоч. *Л.*; що хоч балакай. *Пр.*; скільки хоч говори. *Рад.*; можна говорити. *Бр.* (2) по-голі. *Рад.*; (3) а руками не руш. *Бр.*; а рукам дай покій. *Ст. Зб.* (4) *Клепай. I. Ил.*; Губою що хоч плети. *II. Ил.* (5) тримай. *I. Ил. стор. 74.*

VI) Було не савити, не варварити, та на сорочку сурганити. *К.* — не савити, не варварити, ні амбросити, але куделю було кундосити. *Проск.* — ... ино куделю термосити. *Збр. Шей.*

узв'язав у одну руку кадило, а у другу нагая, та й приходять...
«Ні, чадо, каже, я Иван Христитель, прийшов и д.»

4130. I) ... вас сзята чапля... звидить свята чапля!

4367. II)

2) по тім пердм. дзвонять. *Ном.*

4378. З переляку душа аж у г...і опинилась... III) (Далі дописано олівцем «що пальцемъ затикавъ»).

4795. IV) ... де ж ёго в гу...і взять.

4842. V) [Зв.]— ... Коли г...о, то й ополоником. *Л.*

4897. VI) *Ск.*— ... зерно буде. *Кан., К.*

4973. Хто за кого, а чорт за попа. *Ч.*

4999. Найшов чернець клубуку — не скаче, загубив — не плаче. *З.*— Загубив клубок (1) чернець — не смутився, (2) найшов не радувався (3). (1) Клубук. *Рад.*; (2) не за-смутивсь. (3) не зрадувався.

5000. Не плаче монах, що загубив коблук, та не обрадуецця, хто ёго й найде. *Кан., К.*

5002. Не дав піп дари — чорт ёго бері! *Кан., К., Пир., [Р., Кр., Новг.]*

5003. VII) ... красти — Боже ёго щасті!

Оженив ся собі якийсь сирота, мав хатину и вдвох живуть. Дивиця він, а ёго жінка усе гуляє! «Чому ти, жінко, не прядеш?» — «Та сёгодня, чоловіче, Сави» — або Варвари; або якого иншого видума празника, сидячи гола на печі, а все таки не пряде. От и хвалиця чоловік сусідові, а той и одказує. «Постій», каже, «я її перекрещу!» та так, як уже стемніло, убрався, у одну руку нагая, та й приходить туди в хату. «Добривечір», каже, «людю добрі!» — «Здорові були!» каже чоловік; «проходьте», каже, «дядьку, та сідайте!» — «Ні, чадо», каже, «я прийшов спитацьця, чом ви сёгодня нічого не робите?» А жінка як була голенька, так з печі и зсочила. «А як же», січе, «робить, коли моя баба казала, щоб у свято нічого не робила?.. а сёгодня якогось св. мученика!» — «То оце ти, небого», каже той, «домучилась так, що у тебе на хребті й сорочки нема?.. Е, треба ж тебе перекрестить!» — и як почне її хвоїть, примовляючи: «Було не савити и д., поки та,— що, мов, до суду и до гробу не буду празникувать. «Добре», каже той, пускаючи, «гляди! я», каже, «ще прийду, дохрестить, як що не поможе!» Де не поможе: помогло, мов рукою зняло! *К., Кан. стор. 78.*

I) Нехай вас чапля розсудить! *Кр. стор. 80.*

II) Хто в ляку вмірає, по тім (1) свині дзвонять. (2) *Лів.* (1) Хто від страху умер, тому. *Г.* (2) по тім дзвонять. *Ном. стор. 85.*

III) З переляку душа аж у паністарі опинилась. *Ном. стор. 85.*

IV) Хочеш ти в старця копійку однять. *О. стор. 93.*

V) Коли мед, то й ложкою. *Бр., Бер., Лів., [Зв.]*— Коли мед, так и ковшем. *Нос. стор. 94.*

VI) Перемелецця — мука буде. *Ск. стор. 95.*

VII) Иде Иван красти — Боже ёго щасті! утік — ёго сила! а піймавсь — одбувай шия! *Евх.*— Иди красти: як украв — то сила, а як не вкрав — то шия. *Сич. стор. 97.*

(10) 5178. Робить та у г...і локче. *Ном.*

5197. I) ... собаці и на Бога брехати. *Лів.*

5378. Як би вовк не с..., тоб за горою став. *Черн. г.*— ... а то вис...сь, та й забаривсь. *Зал.*

5463. Поможі, Боже, мерзлому теляті хвіст уворвати. *Ш.*

5507. «Дайте істи!» — «Нігде сісти! велике поле, та в с...у коле — с...а горіла, маку не іла, а як наїлась, то й розсілась.» (Кажуть як хто хоче чого, та ще й швидко). II) *К.*

5825. Пророка — вер...а волока. *Ном.*

5872. Богу молись, та й чорта не забувай. *Ном.*

6115. З порадою и батька добре (або: лучше) бити. III) *Кон.*

6362. IV) ... пресвяте! *Зв., Пир., Пр.* ... хоч трошечки та м'якее: *Кор.*

6386. Прийшов, бздикнув, тай далі пішов. V)

6427. VI) *Проск.*— ... а здохла кобила —

нехай з Богом спочиває. *Руд.*

6447. Свищи, попоньку, бо вже попада помандрувала. *Бр.*— ... попоньку, дочка за жовніром пошла. *А. Вил.*

6448. Свисти, попе, церква горить. *Не.*

6449. Свищи, попоньку, як що пропаде без повороту. *Кон.*

6484. VII) ... на голові нас...— *О. Л.*

6572. Бз...м г...о. VIII)

6585. IX) *Ном.* ... и вис...ця.

6599. X) якъ баранъ яй...

6622. Оце за проклятимъ попівством и отченашу забудь. *Коз.* [Над «проклятимъ попівствомъ» дописано олівцем «великою латиною»].

I) Вільно собаці (1) и на владуку брехати. *Проск.* (1) псові. *Прав. Ниж., Проск.*

II) «Дайте істи!» — «Нігде сісти!» *К.*, стор. 106.

III) З порадою добре (або: лучше) бити. *Кон.* стор. 119.

IV) Оттакі пресвятої (1)! *Л.*— ... соли за копійку. *Кон.*— ... пресвятої ще й не було! *Чер.*— Оттакее пресвяте! *Зв., Пир., Пр.* ст. 123.

V) Прийшов, бдикнув,— та й далі пішов. *Збр. Шей,* стор. 124.

VI) Впав батько з гори — чорт ёго бері! *Проск.* стор. 124.

VII) Сирено, масляно — корова ожеребилась! *Ст. 36.*— Сиряно, масляно — на голові наклано. *Л.* стор. 125.

VIII) Бдом гайно збуває. *Кан., К.* стор. 127.

IX) Не роззівляй рота, бо сорока влетить. *Ном.*— ... и вис...ця, то так погано-погано буде-пху! стор. 127.

X) Вилупив (1) очі (2), як (3) баран. *Лів.*— ... як баран дешицю. *Л., Гр., Зал.* (1) Витрищив. *Ил., Зал.*; Вивалив. *Гр.* (2) баньки. *Л., Гр.* (3) Як зарізаний. *Ил.* стор. 128.

6759. А щобъ я москалемъ тричі зробивсь. *Гат.*
 6789. Їму забожиця, такъ якъ мені плюнуть. ¹⁾ *Л., Пир., Нов.*
 6845. Послухай батька, що ... ^{II)}.
 (11) 6920. Московська правда. *Зв.*
 7091. Богъ нетеля побачить крутеня. *Рад., Нос.* Якъ хто за хитрощі біди доскочить.
 7300. ^{III)} ... то лучче зъ святою водою. *К., Л.*
 7421. ^{IV)} ... треба хрестикъ лизнути. *Ил.*
 7584. Г...м городъ городить. ^{V)} *Л.*
 7600. Шкода и лоу на святу лемішку. ^{VI)} *Гр.*
 7805. Люде, Божі собаки. *Бр. и д. VII)*
 7890. Святий Цару! ані грошей, ні товару. *Нов.*
 7904. Слава тобі, Господи, Петро упавъ. *Кр.*
 7910. (в тексті замість ракъ — треба піп). ^{VIII)}.
 8077. Пану роби въ день, а цару въ ночі. *Бр.*
 8307. Пішов до Аврама кіз пасти. *Дуб.*
 8512. ^{IX)} ... та й плюнув. *Л.*
 8828. Якъ сука не схоче, то й пес не вскоче. *Зал.* ... то пес не займе. *Ном.*
 9302. ^{X)} ... по болотам, прямо в чарствіе небесне.
 9415. Хто тещі не побъе, той в царство небесне не ввіде. *К.*
 9541. ^{XI)} ... зостанемось из святими.
 9597. ^{XII)} ... попа судить, нехай ёго Бог ⁽¹⁾ судить ⁽²⁾. — Не нам пана судить и д. ⁽¹⁾ чорт ёго. *З., Л., Пр., Р.* ⁽²⁾ судить — чорт и д.
- ^{I)} Їму забожицьця, так як собаці муху ззісти. *К., Пр.* стор. 131.
^{II)} Послухай що по селу ходить та бреше. *Л.* стор. 132.
^{III)} Як матъ з кислим ⁽¹⁾ молоком, то лучче з водою ⁽²⁾. *К., Л.*
⁽¹⁾ поганим. *Рад.*; підлим. *Гор.* ⁽²⁾ з водою. *Бр., Зв.* стор. 141.
^{IV)} Хто хоче свідком бути, треба хрестик цілувати. *Ил.* стор. 143.
^{V)} Добром город городить. *Кулж.* стор. 146.
^{VI)} Шкода и лоу на лемішку. *Гр.* стор. 146.
^{VII)} Люде — собаки. *Бр., Прок., Кан., К., Пир., Кр.* — ... вони скажуть, що й на вербі груші ростуть. *Ос. 20 (XIV, 113).* — ... собаки — чого не набрешуть! *Рад., Л.* стор. 150.
^{VIII)} И світ настав, та ще рак не свистав. *Г., П., З.* — Тепер такий світ настав, що й піп засвистав. *Черн.* стор. 152.
^{IX)} Создав Бог, та й ⁽¹⁾ раскаявся. *Кр.* ⁽¹⁾ ніс висякав. *Л.; каецця. О.* стор. 163.
^{X)} Захотілось моему діточку перед смертю тричі люлечки пихнути, — я ёму роскурила и подала. Він тричі люлечки пихнув, тяжко-важно здихнув, душу Боженку віддав. Як прилетіли три янголи — такі білі, такі білі, як уголь. Як схватили ёго душечку, як помчали по очеретам, по болотам. Од маёра Мандрики, у Києві. Стор. 179.
^{XI)} Ідїть ⁽¹⁾ з Богом, а ми зостанемось ⁽²⁾. *Л., Лох., О.* ⁽¹⁾ собі. *Б., Кон.* ⁽²⁾ підем. стор. 184.
^{XII)} Не наше діло попа судить. *Евх.* — Не нам попа судить, нехай

10728. Гурт и в Бога крадетъ. *Ст. 36.* — ... краде. *З. п.* (Прохорівка).
 10730. Гуртом ⁽¹⁾ и батька добре бити. *Зв., Прок., Пир., Зал.* ⁽¹⁾ В гурті. *К., Павлг.*
 10743. Люде и Бога переможуть. *Прок.*
 11115. Запоможе Бог у чужій коморі (на злодійкуватого, як той Богів тулить).
 11292. Того Богородиця кохає, хто по обіді спать лягає. *Нов.*
 (12) 11328. Удрав спаса (заснув добре). *Коз., Ш.*
 11335. ¹⁾ ... «А що се ти, Москалю! так и д.
 11486. Пьяному и Бог зворочає. *О.*
 11728. (?), 11727. Вірую — до корчми бігаю; во єдиного Бога — синку, тут до корчми дорога. *Павлг.*
 11729. ^{II)} ... там я перший з своїм гузном. *Прав. Ниж.*
 12070. Спасибі Богу, козиному и д. ^{III)}
 12094. Дай, Боже, здоровъе чор знає поки. ^{IV)}
 12251. «Он», каже, «у сірка під хвостом» и д. ^{V)}
 12377. Алілуя з маслом. *Кр.*
 12470. ... дівки в срач. ^{VI)}
 12493. ^{VII)}
- ёго Бог ⁽¹⁾ судить. — Не нам судить пана — чорт ёго судить. *Лаз.* ⁽¹⁾ судить — чорт ёго осудить. *Збр. Лаз.* стор. 186.
¹⁾ За сон не ручися (можна и угрішницьця). *Л., Пир.* «А що се ти, так незвичайно, грїх (діло було за вечерею)!» — «За сон, хазяїн, не ручись!» — «Так ти ж не спиш». — «Так буду». *Камн.* стор. 221.
^{II)} Господи вишній, чи я в тебе лишній?... чи я коли в церкві бував, чи я коли шинки минав. *Кр.* — Господи, за що мене караш? чи я коли в церкву хожу, чи я коли корчму мину, чи я те не вкраду, що лежить недоладу? *С.* — Боже ти мій, за що ти мене караш? чи я жінки не вбиваю, чи я церкви не минаю, чи я в корчмі не буваю?... Так ні ж! де пють, то там мене минають, а де нагай, та ще й з узлом, там я перший. *Прав. Ниж.* стор. 229.
^{III)} Спасибі козиному рогу, козиній головці, и вам пани-молодці. *Бр., Р., Кон.* стор. 236.
^{IV)} Дай, Боже, здоровья он поки (як дякують, а він дума, що ні за що!) *Кр.* стор. 237.
^{V)} Пуп-пуп, наївся круп? *Лист. (II, 288).* Жартують з дитиною, як воно напуценькаецця. — То чоловік вола вкрав и нагодував сімью м'ясом. От приходить хазяїн того вола, а нікого нема дома, тільки дитина на припечку: сидить не оддищецця — обрпкалось. Чоловік ото ё каже так; а воно — «ні», каже, «не круп, а бичинки». — «А де ж та бичинка?» — «Он», каже, «у сірка», а сірко на погребі, и в погребі віл... В Десять Кіп Казок трошки инаково розказано. Украдений був кабанець и геть то вже, и прийшли трусить, а дитина сказала: «Еге, крупець! може и м'ясця!» — «А де ж ви взяли м'ясця?» — «Батько такого великого півня принесли на плечах, що аж угинались! а такого сала з него нарізали в куски и сіллю пересипали!» — А де ж тее сало? ^{VI)} Був у нас добрий грач, та загнали дівки в (такий добрий був). *Кан., К.* стор. 244.
^{VII)} Гарцює (або: радуецця), як москаль на вірєвці. *Рад.* стор. 245.

Так йому смашно — де вже! Так и нам було казано: «Москаля бійтесь, бо він заріже» — «так не проти салдата, ніл а проти тих».

12703. ... а сам уліз у дупу. ¹⁾

12730. Господи, не побий плоскони и д. ¹¹⁾

«Як хто скаже Господи, або кажуть в жарт замість ох».

12746. «О, крий Боже!» — «Не вкрие, як соломи не стане». *Кон.*

12807. «А що ти? поганий Чернець!.. тебе й чорт не візьме!» — «Мене не візьме? мене не візьме?» — «Дурний ченце! хіба ти хоч, щоб тебе чорт взяв?» *К.*

12809. А щоб ти тату на йому повисивсь. ¹¹¹⁾

12833. ^{IV} ... справи, від служби Китайгородського попа.

12834. Отче наш; батько наш ⁽¹⁾, курі крав и д. не хочуть ⁽²⁾. *Бр., Л., Пир., Я., Гр.*

⁽¹⁾ Опанас свині пас. *К.* ⁽²⁾ не хочуть; мішок и д. ^{v)}

12845. Опустив світ и штани. *Проск.*

12962. ^{VI}) ... а я буду вірую. *Б.* — ... богородицю, а піп з кобилою в болоті. *Нов.* — Співай и д.

12965. Говори чорте, за попом ⁽¹⁾. *Зв., Бер., Л., Пир., Пр.* — ... а піп за тобою. *Рад.* — ... за попом, твій ⁽²⁾ день настав. *К.* — Толкуйся, чорте, з попом, а я з тобою. *Не.* — Ну, сунься, и ти, чорте, за попом! *К.*

¹⁾ Андрій за всіх мудрій: продав халупу, а сам уліз. *Пр. в Ст. 36.*

^{II)} Ох, не побий плоскони, а побий лєні *Л.* — ... та побий матки на чотирі шматки. *Кан., [Б.]* стор. 250.

^{III)} «Ай дуб!» — «Та й зелений!» — «А щоб ти на йому повисивсь!» *Зв.*

Узялись до гарячого борщу батько з двома синами. Покуштував один син — гарячий. «Ай дуб», каже; а третій тим часом заслухався про що це вони балакають, та не покуштувавши, цілу ложку в рот: «А щоб ти», каже, «тату и д.» Ато ще кажуть, що ніби се так сини батька підневідили, — и в такім разі, замість «а щоб ти тату и д.» кажуть: «А щоб ви на йому, синки, повисли!» Є про се брехенька и в Десять Кіп Казок. стор. 251—252.

^{IV)} Не дай, Боже, з кози кожуха, а з свині чобіт; избави, Боже, від Барської ⁽¹⁾ греблі; избави, Боже, від Кулаківського ⁽²⁾ справи. *Ос. 10 (XVI, 50)*. З бурлацького оченашу. ⁽¹⁾ Бара — місто. ⁽²⁾ Пан з поповичів вславився тим, що не по правді справи розв'язував. стор. 252—253.

^{V)} Опанас свині пас, курі крав, у міх клав, курі сокочуть, у міх не хочуть ⁽¹⁾ *К.* ⁽¹⁾ не хочуть; мішок рвещя — щось кудись прецця. *Ном.* — Теж з бурлацького оченашу, стор. 253.

^{VI)} Говори, Грицю, логородицю. *Ск.* — ... а я буду оченаш. *К., Вх.* — ... так буде скоріше ⁽¹⁾. — ... богородицю, а я буду вірую. *Б.* — Співай, Грицю, богородицю, а ти ж, Петре, харгакуй. *Гат.* ⁽¹⁾ так буде глеше для нас. *Збр. Шей.* ⁽²⁾ а він читав. *Пир.* а ти Андрію. *Проск.* стор. 255.

⁽¹⁾ за паном. *Ил.* ⁽²⁾. Наговорись, пане чорте: сєгодні твій. *Б.*

13065. ¹⁾ ... кобилу в манду. *Ном.*

13080. Ні, не до шмизи! — «и я вас!» *Ном.* — Не до шмизи — «муки на проскурі!» *З., Пир.* — «А тож — и я вас?» — «А то — муки на проскурі!» *Бр.*

На сповіді панотець щось и якісь жінці сказав: чоловік того не чув, а чув як та одрекла «и я вас» — и пішла кутиньба, як вернулась до дому! Жінка каже, що то панотець казав, щоб, мов, ти пшениці на проскурі. «Гмі!» розтець казав, щоб, мов, ти пшениці — и я в а с... Ні», каже, важа сам собі чоловік, «пшениці — и я в а с...» Та «не приходиця, не до шмизи!» и почне знову хвоїть... Та то панотець казав — те и те! — той знову розважа... И так аж поки та призналась, що, мов, тее ся, підневідило про кохання. *Ном.*

⁽¹³⁾ 13130. ^{II)} ... граба; дід перднув, баба бзднула — хата потонула. *Ном.*

13183. ^{III)} ... ошукає, то слава Богу. *Ил.*

13454. Москва люта. *Б.*

13456. Лях славний!.. та й Москаль хороший. *Вал.*

13470. Царський — Романовський будинок. *Кор.* — Романів хлів — попадись туди, то будеш розумнійший. *Вал.*

Так мені простий коропський (неграмотний) чоловік наменив борзенський острог. «Чому ж він царський?» питаю. — «А бач — кращий всеї будови». — А чому Романовський? — «Адже ж царі Романовські, против того и тюрма Романовська». *Камн.*

13475. (теж, що и № 1224).

13482. Своя воля в срачу. *Кр.*

13485. Бога піймав за ноги (у всєму у єго вдача, сила й оборона). *Ш.*

13579. У попові (у попа) мов и д. ^{IV)}

13583. Свят, свят, святі горшки з печі летять! бережи, Боже, того, що табаку м'яять. *Кр.*

13705. Хіба царь не чоловік, а цариця не жінка? *Кох.*

13712. (Тут усюди, де стоїть старець, треба піп). ^{V)}

¹⁾ Не доладу — ладу, поцилуй кобилу. *Ном.* — Не доладу — ладачку, поцилуй Бардака й Бардачку, и мене, грішнього, в гелачку. *Кор.* стор. 257.

^{II)} Був собі дід та баба, та полізли на граба. *Ном.* стор. 258.

^{III)} Від рогу до рогу, хто кого ошукає. *Ил.* стор. 259.

^{IV)} У голові мов у пеклі — нічого не видно. *Вал.* стор. 266.

^{V)} Се вже не шпачки! *Кор.*

Чоловік навідав гніздо шпаченят и, збираючись до торгу, вечорком пішов, щоб то видрать и назавтра в торгу продать. Саме коло бокорини, де було гніздо, стрів его старець и пита, куди йде. «Піду

13851. I)
проти пана до Сенату.

13912. II)
«волял бим», каже, «пса поцаловаць и д.»

13924. Такий сильний чоловік, що пердіжем можна вбити. III) Ш.

13967. Свою жінку у царя зпід полі и д. IV)

14101. V)

«Москаль, каже, як у шинку, то до ёго и не приступай — не дасть, а наш брат и д.

14123. Камилавку під лавку, а гуску при на стіл. Сторож.

14146. VI) ... у танець, а піп здуру и собі (або: и д.).

14151. Не свисти, бо буде жінка без манди. Кат.

14169. Згодиця Богу молицьця и горшки накривать. Лев.

14175. (Де Еден и злодій — треба москаль). VII)

шпачків видеру, завтра у торгу продам». — «А де вони?» — «А ось на сёму осокорі». — «Е, ні (Грицьку там, чи Потапе) не роби сёго — гріх, усяка тварь дітей свої любить и дуже вбиватимецця по дітях». Уговорив чоловіка, пішов той до дому; але нічю передумав: «хоч гріх, хоч два — видеру: яку гривню вторгую, соли куплю». Уранці пішов чоловік, сів під бокором и роззуваецця, щоб то лізти на дерево. Коли пастушята и питають: «Що се ти, дядьку, будеш робить?» — «А що? полізу на дерево — шпачків видеру». — «Е, шкода! старець чуть зоря приходив и видрав». Почухав чоловік голову, з тим и пішов. Через якийсь час прийшлось ёму єднать старця — сина женив. «Добре діло», каже той, «нехай Бог помага!.. А кого ж», пита, «думаєте брать?» — «Е, ні», одріка, «се вже не шпачки!» Камн. стор. 269.

I) В Москву з грішми, з Москви з вішми. Коз.
Чув у Кобяжці од 80-літнёго діда: одповів на раду — вдацьця з справою проти пана. Коніс. стор. 271.

II) Що кому чля! Дуб.
Іхав Лях (пан) верхи, а геть зпереду чоловік, а назустріч піп. Здибавшись з попом, чоловік взяв благословення и поцілував у руку; пан, здибавшись, одвернувся и догнавши чоловіка: «волял бим», каже, когò другого поцаловаць, а нежели тего попа в ренке!» — «Що, пане, кому чля!» Казки, стор. 272.

III) Такий сильний чоловік, що можна вбити. Ш. стор. 273.

IV) Свою жінку зпід поли можна забрать. Б. стор. 273.

V) Він живе з десятої чарки (з шинку не виходить). Кох.

«Наш брат коли удвох — утрёх, то пють собі, а коли один — ніяково пить самому, поштує, хто трапиця на той час». Як хто свое добро прогайнує, то й ходить в шинок, чи не прийде випить хто один. стор. 276—277.

VI) Московка реба поїхала по дрова и сокирка тупа, та и зустріла попа; напекла блинців, назвала кравців, а кравець за блинець та и побіг у танець (або: та и побіг у хлівець, а баран за дуду та и женицьця буду). Кр. стор. 278.

VII) «Саво, Саво! прислав тобі чорт сало!» — «Геть из ним! я з чортами не братаюсь то й сала їх не хочу». Кон.

14176. Так, будьте ласкаві, господа сержанія, звеліть вашій пташці та оддать мій серпанок. Кох.

У селі Кохановці (Кат. 2.) та украв гусарин, на постой, у молодички намітку, та й сховав у свою ташку, а кінці й знать, висунулись. От молодниця помітила та й питає: «А що, господа гусарини, чи ви ундирь, чи ви сама сержанія?» — «Сержанія!» — «А що се в вас тіліпаецця збоку, жанія?» — «Ташка». — «Еге, пташка. Так будьте ласкаві и д.» Гусарин оддав, а молодницю, поки и вмерла, дражнили «господа сержанія».

14177. Москаль дуже вередував: «Та що ви, Москалі на вас и царь гніваецця». — «Какъ такъ?» — «От показали есте потилишники під Овастополем, так він и дав вам оці шапки, щоб сонце нагріло вам потилиці, поки старих не відслужите». Кох.

(14) 14178. Чоловік з хутора та приїхав у село, якраз у Страсну п'ятницю, а там саме дзвонять. «Чого се дзвонять?» пита. — «Бог умер.» — «Овва! та й справді?» — «Та й справді ж». Поїхав до дому, оповістив сім'ю — радицьця почали, кому тепер черга богувати. От стара мати й каже: «Кому ж», каже, «богувати, як не Матері Божій». — «Е ні, мамо!» старший син, «не так: не жіноче діло богувати». — «Ну, а кому ж, синку, кажи?» — «А прийшла черга, мамо, богувати Миколі — от що він там старший». И, як схопицьця менший: «Як?» каже, «Миколі? а щоб ви не діждали!.. Він Москаль, самих Москалів буде милувати, а нам не буде добра». — «Ну, а кому ж, по твоєму, кажи?» — «А Юрка забули хіба? Нехай Юрко богує: він чоловік моторний; в ёго й своя шкапа е — на стійку не братиме!» — «Правда, правда», загомоніли всі, «нехай же Юрко богує — з наших таки». Кох.

14181. Не давай же хоч Кудлі, ато не видержить. Кор.
Чабан, що зроду не бачив попа, задумав одговіцьця и пішов з Кудлою в Слободи. Коли и стрів якогось борода-того харцизяку. «Чи ти», каже, «піп?» — «Піп — а на що тобі?» — «Та», каже, «коли ти піп, то з а ц у к р у й нас». Чому харцизяці, мовляв, не зацукрувать! намішав чогось — кисле, гірке, з душі верне — и цілий ёму ополоник. «Ну», каже, проковтнувши, «не давай же», каже, «хоч Кудлі и д.»

14217. (?) [14216]. Торкай, сину, батька в Пані стару. Честоховський.

Еден, крадучи у ночі на бантині у Сави сало, увірвався и гелнувся серед сіней. Сава почув та й пита — хто, мов, там; а злодій ото и звинув так. «Ну», каже, «коли не хочеш, так двері одчини та підсоби винести сало». Той сердега ще й підсоби... стор. 278.

14229. У ёму тільки віри, як у Москалеві правди. *id.*

14261. Дух святий при кошику. *id.*

14266. ^{I)} ... та полізъ у г...о. *Ном.*

14284. Старість не радість, а Москаль не брат — матъ ёго (як постояльца поставлять). *Супруненко.*

14290. ^{II)} ... один старенький панотець, що и д. *Кор.*

14291. Хочеш з пічки впасти, та й гепачки не забудь. *Кор.*

14297. Во Ёрдані потонули сани, голубині — потонули свині — піднімайте хвости, бо вам далеко плисти и будете мою воду пити (школярське; перелицювали ту пісню, що тоді співають). *Кор.*

14312. Дурний піп, дурна ёго й молитва. *Мордовцев.*

14318. «Як тебе звать?» — «Сапула (забула)». — «Причащаєця раба божа Сапула». *id.*

14319. «Здрастуй піп Савал прислав тобі чорт сала!» — «Оче наш, иже еси... де взяв, туди й однеси». — «Иди ж, попе, піддаси». *id.*

14322. «Одчини, дяче, вікно та подивись, чи не йде хто, чи не несе чого?» — «Иде баба й несе миску книшів.» — «Подай, Господи!.. Одчини, дяче и д.» — «Иде чоловік и несе запарюваний бич». — «Тобі, Господи!» *id.*

14323. На Великдень несе Циган паску до дому, та од радощів, що паска прийшла, й приговорює: «паска, паска, паска»; поки й впустив в грязь... «Оттуди», каже, «чортовому батькові». *id.*

14333. И царя за очі лають. *id.*

Одміни

349. (III) *Кр.* — «Христос воскрес!» — «Во истину під стегно, щоб сине було (або: Во истину в смъятку)». *А., Кор.*

... на радощах: «Христос воскрес, мої волики и д.»

(15) 1168. ^{IV)} ...свиноти, попів та псів, и нашого и д.

^{I)} «Душно!» — «Скинь кожушно». Не. — ... та полізъ. *Ном.* стор. 278.

^{II)} «Не радуйся, синку, чарці!» навчає мене покійна мати — так я й досі її слухаю: як дійде до рук чарка, я скоренько її випью и віддам зараз — ні трохи її не радуєсь... хай їй цур (приказував один старенький, що и геть-то полюбляв ту ледащицю)! *Кор.* стор. 280.

^{III)} Христос воскрес та в лисинку, дайте ейце и писанку. *Кр.*

Молодь пустує. А то ще чоловікові трапилось цілу ніч и цілий день на Великдень шукать волів — кудись забігли. Набадуравши вже надвечори, так їх привитав на радощах... мої волики! за вами, чортами, та я ще й досі паски не їв. *Камн.* стор. 282.

^{IV)} Паноті що свиноти, и нашого таки брата що — Бог — дав. *Кор.*

То ніби хтось, нерозумний, певно, розказував, що так багато було на ярмарку, стор. 284.

2941. (?) [2491] ^{I)} ... попівна (або: манда) в гостях.
3947. ^{II)} ... пердіння. *Ном.*

Загадки

139.
^{I)} ... коло носа завилося, в штанах простяглося (огудина и д.

230. Мохнате до мохнатого стуляєця, а голе у середину ховаєця (очі). *Бр.* — Голе ховає під мохнате. *Полт.* — Шерсть з шерстю стуляєця, грішне тіло ховаєця. *Х.* — Нумо лягати спати, мохнате з мохнатим стуляти. *Полт.*

240. Що таке е, куди й пішки ходить? (про себе). *Л.*

261. Ликом вьязане, у ликах ходить, під ликом спить (Москаль). *Х.*

276. Стоить корова, дірка готова; прийшов бик, у дірку пстрик (замок). *Кох.* — ... у дірку так. *Мг.*

277. Стоить пані Петрова, у її все готово! пришов пан Петро, удів свій днот та й пішов (комора и ключ). *Черн.*

278. Нагнав ведмідь дівку та й штурх у дірку (ключ и замок). *Б.*

279. Біжить кіт, задрав хвіст; де дірку бачить, туди й салдачить (ключ). *Коз.*

285. Пришов чернець до черниці — ляп черницю по мордиці (квартирка у вікні). *К.*

286. Суну — посуну — Трохимко смієця (одчинене вікно). *Б., Новг.*

300. Красний віл чорному в пані стару лізе (полумья и челюсти). *Б.*

330. ^{I)} *Черн.* — ... кругом заросла. *Коз.*

343. Ніжками упрусь, животом притулюсь, мохнатиця Роззявиця, голиши шустъ (ткань коросна). *Черн.*

344. Бабина чучіла вкруги обросла, в середині дірочка (кужівка з кужіллю). *Черн.* — Жоноче (^{I)}) ремесло кругом обросло, а в середині дірка. *Коз., Кр.* — ... кругом шерстю обросло, по середині дірка. *К.; (круг конопель). Х.*

^{I)} Пишаєця, як попівна в гостях. *Ш.* стор. 285.

^{II)} Приказки, означеної числом 3947, нема в одмінах.

^{III)} Коло вуха заверуха, а в вусі (^{I)}) ярмарок (^{II)}) (улень). *Полт.* По спині (^{III)}) дорога, коло пупа тревога, між ногами гвалт (макогін на голові ярмарок, на животі шарварок, меж ногами гвалт (макогін та макітра). *К.* — Округ ярмарок, в середині шарварок, та в дірку шарварок (улень)! *К.* (^{I)}) а в середині: *З.* (^{II)}) заверуха, коло носа завилося (огудина на вгріках). *Полт., Х.* (^{III)}) Через живіт (скрипка). *Черн.* стор. 294.

^{IV)} Коли б не дідів чучук, то б бабина чучела по коліна заросла (віник, хата, сміття). *Черн.* стор. 299.

(¹) Бабськеє (куживка). *Ма.*

355. Панна тоненька, дірка маленька (голка). *К.*

357. Сидить баба на починках, з середини капа (жлукто). ¹) *Полт.*

362. Прийшла кума до куми, «дай, кума, похити». — «Оце тобі, кума, й похити» (ступа). *Б.* — ... дай, кумо, хити похити»; кума дала, вона взяла и ногу підняла. *Х.* — Прийшов кум до куми: «дай, кумо, жили похитати!» *Полт.*

365. Лізь на мене, не бійсь мене: зжени охоту до кривавого поту. (*id.*) *К.*

368. Прийшов хлоп, межі ноги лоп: Боже помагай (челядник и плуг). *Збр. Лаз.* — Стоїть при дорозі, розложив обі (¹⁶) нозі; прийшов хлоп, межі ноги лѐп — щастья дай Боже! *Г.*

397. Як би не дідова товчачка, то заробила б бабина мохначка (ковганка). ²) *Х.*

413. Тріщить — порощить — між ногами ярмарок (сімья між зубами). *Б.*

418. У тебе є рундук, а в мене чунчук: ходімо під тин погаралакаємось (люлька). *Б.*

443. Дідове висить, бабине сєє (¹); хто прийде, той и сажєє (звід и вода). *Б.*

(¹) зєє. *Черн.*

447. Кривий — горбатий изліз на мою матюр (коромісло). *Б.*

450. Лежить баба, иде бик, та бабу — тик! (бочка). *Х.*

452. Понизче пояса, повище колін: як те кличуть, що хлопці руку тичуть? (кишеня). *К.*; (кушка). *Полт., Хар.*

454. Повстун, постун, присядь та всунь (чоботи). *Полт.*

485. Загадаю тобі загадку: вийми в пані старої ягодку, оближи — оближи, та й знову положи (куля у москаля). *Л., Гл., (ложка). Сос.*

486. Біжить гінець, задрав (¹) кінець; нагнав дівку, штрих (²) у дірку (свердло). *Кох.* — ... штирх у дірку (коло). *Сос.*

(¹) Донець, загнув. *Б.* (²) штрих (ключ); шусть (прогонич). *Гр.*

490. Баранчик вертить ягничка терпить (свердел). *Полт.*

491. Як те звуть, що хлопці довбуть? (долото). *Кох.*

На 7 стор. в низу дописано олівцем приказку без ну-

мерації: Пане! — я до пана — як до Бога, а пань до мене як чорт скаче.

На останній 16 стор. дописано чорнилом в низу приказку без нумерації: Не всилуєш дівку, коли парубок не схоче.

Подав *М. Возняк.*

¹) жлукто — рід діжки, видовбаної з цільного дерева; пор. *В. Грінченко: Словарь української мови. Київ, 1908, т. 1, стор. 487.*

²) ковганка — дерев'яна ступа, і *ibidem*, т. II, стор. 261.

ПРИМІТКИ

У збірці М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» разом з текстами даються пояснення, де розкривається походження паремій, їхні переносні значення тощо. Це полегшує роботу упорядника при перевиданні книги, оскільки потрібно пояснювати тільки поодинокі вислови, у яких немає коментування М. Номиса, а також застарілі чи малозрозумілі для сучасного читача слова тощо.

У вступному слові «*Од видавця*» пояснення даються посторінково (за допомогою цифрових позначень), а в основному тексті за номерами паремій.

До стор. 26.

¹ Тут М. Номис виправляє помилку: він пояснює, що «Старий Збірник» — це прислів'я та приказки, зібрані першим українським пареміографом Климентієм Зіновієвим з другої половини XVII ст.

² *Зіновійв Климентій* (сер. XVII ст. — після 1712 року) — український поет та етнограф, збирач першої на Україні збірки паремій «Приповісті посполиті» (близько двох тисяч зразків). Збірник було віднайдено О. Шишацьким-Іллічем у 40-х роках XIX ст. і передано О. В. Марковичу, а після нього М. Т. Симонову. Повністю був опублікований у книзі Климентія Зіновієва «Вірші. Приповісті посполиті» у 1971 році в серії «Пам'ятки української мови».

³ *Маркович Опанас Васильович* (27.I (8.II) 1822 — 20. VIII (1.IX) 1867) — український фольклорист та етнограф. У 1842—1846 роках навчався у Київському університеті. За діяльність у Кирило-Мефодіївському братстві в 1847 році був заарештований і засланий до м. Орла під нагляд поліції. У 1851 році з дружиною Марією Олександрівною Вілінською (українською письменницею Марком Вовчком) повертається в Україну. Працює в Чернігові, Києві, Немирові. Збирає народну творчість. О. В. Маркович був близько знайомий з багатьма тогочасними культурними діячами — Т. Г. Шевченком, П. О. Кулішем, М. І. Костомаровим, М. Т. Симоновим, якому передав для друкування велику збірку паремій (близько 50 000 одиниць). Детальніше див. післямову до книги.

⁴ *Номис М.* (Симонов Матвій Терентійович) (17 (29) IX.1823 — 26 (XII. 1900) 8.I.1901) — український пареміограф, письменник, педагог. У 1844—1848 роках навчався в Київському університеті. Учителював у Ніжинській та Немирівській гімназіях. Був співробітником журналу «Основа», одним з керівників друкарні П. Куліша в Петербурзі. М. Т. Симонов приятелював з багатьма учасниками Кирило-Мефодіївського братства — Т. Г. Шевченком, П. О. Кулішем, з яким його едали і родинні зв'язки (сестри Олександра і Надія Білозерські були дружинами Пантелеймона Олександровича і Матвія Терентійовича), М. І. Костомаровим, О. В. Марковичем. З останнім його

в'язала міцна дружба. Не маючи змоги опублікувати свою збірку прислів'їв, О. В. Маркович передав її М. Т. Симонову і вона й була надрукована (разом з матеріалами інших збирачів) в 1864 році у книзі «Українські приказки, прислів'я і таке інше». Детальніше див. передмову до збірки.

Од видавця

¹ ... по різних світах і Українах — О. В. Маркович був засланий до м. Орла, після дозволу оселитись на Україні працював у Чернігові, потім у Києві, Немирові, часто бував на Полтавщині; об'їздив Київщину та Вінниччину, скрізь збирав народну творчість.

² *Горобинський Наум Пилипович* (рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Свої записи прислів'їв та приказок передав О. В. Марковичу.

³ *Дорошенко Ілля Петрович* (рр. н. і см. невід.) — учитель математики в Немирівській гімназії, де працював О. В. Маркович. Збирав народну творчість. Записи прислів'їв та приказок передав О. В. Марковичу.

⁴ *Загорська (Ходот) Меланія Овдіївна* (1837—1891 або 1892) — українська акторка-співачка, виступала з концертами українських народних пісень на Чернігівщині. З її голосу М. В. Лисенко записав багато пісень, частина з яких була ним опублікована. Близька знайома О. В. Марковича, допомагала йому у збиранні народної творчості.

⁵ *Каменецький Данило Семенович* (1830—1881) — український культурний діяч, видавець, етнограф. Завідував друкарнею П. О. Куліша. Активно сприяв виданню збірки прислів'їв 1864 року, передав до неї чимало зібраного ним паремійного матеріалу.

⁶ *Крушельницький (ім'я, рр. н. і см. невід.)* — збирач народної творчості. Підготовлену збірку приказок передав О. В. Марковичу.

⁷ *Лаврінченко Данило Іванович* (рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Записи прислів'їв передав О. В. Марковичу.

⁸ *Мокринський Василь Якович* (рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Свої записи паремій передав О. В. Марковичу.

⁹ *Мокрицький Петро Миколайович* (Таволга-Мокрицький) (1819 — р. см. невід.) — український письменник. Брав участь в організації похорону Т. Г. Шевченка. На смерть поета написав вірш: «Плачте, очі, виливайте до сльозини», який був опублікований у журналі «Основа» (1861, № 3). Збирав народну творчість, зокрема прислів'я та приказки, на Пирятинщині. Записи паремій передав О. В. Марковичу.

¹⁰ *Ніс Степан Данилович* (1829—1900) — український фольклорист, етнограф, белетрист, громадський діяч. Закінчив медичний факультет Київського університету, лікар. Друкувався в журналі «Основа». Автор розвідок з етнографії і народної медицини. Його фольклорні записи публікувались у збірках А. Метлинського, П. Чубинського та ін. Зібрані зразки прислів'їв передав О. В. Марковичу.

¹¹ *Орловський Михайло Якимович* (рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Зібрані паремійні матеріали передав О. В. Марковичу.

¹² *Панченко Федір Тимофійович* (рр. н. і см. невід.) — український культурний діяч, учасник громадського руху «хлопоманів», за професією лікар. Збирач народної творчості. Записи прислів'їв передав О. В. Марковичу.

¹³ *Паламаревський Павло Якович* (рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Записи прислів'їв передав О. В. Марковичу.

¹⁴ *Підгаєвська Галина Іванівна* (рр. н. і см. невід.) — збирачка

української народної творчості. Записи прислів'їв передала О. В. Марковичу.

¹⁵ *Примо Ілля Павлович* (рр. н. і см. невід) — збирач української народної творчості. Записи паремій передав О. В. Марковичу.

¹⁶ *Свидницький Анатолій Патрикійович* (псевдонім Патриченко) (1834—1871) — український письменник, фольклорист, етнограф. Автор ряду фольклорно-етнографічних праць, серед яких найвизначніша — «Великдень у подолян» («Основа», 1861). Збирав народну творчість на Вінниччині. Свої записи прислів'їв передав О. В. Марковичу.

¹⁷ *Білозерський Василь Михайлович* (1825—1899) — український громадський і літературний діяч, один із організаторів Кирило-Мефодіївського братства, згодом редактор журналу «Основа». Збирач народної творчості. Записи прислів'їв та приказок передав М. Т. Симонову.

¹⁸ ... невідомий рукопис-приказок Носовича — особа збирача не встановлена; можливо, це був збірничок білоруського пареміографа І. І. Носовича, автора збірки «Белорусские пословицы и поговорки» (1852) і загальновідомого потім «Сборника белорусских пословиц» (1874). До В. Білозерського збірничок Носовича міг потрапити через журнал «Основа».

¹⁹ *Шейковський Каленик Васильович* (1856—1903) — український фольклорист, етнограф, мовознавець, бібліограф. У 60-х роках був учасником руху «хлопоманів»; один із організаторів та викладач недільних шкіл. Автор етнографічної праці «Побут подолян» (1859—1860), розвідки «Про привітання та поздоровляння у подолян» (1862), упорядник великого українського збірослова — «Опыт южно-русского словаря» (1861, 1864, 1886). Збирав народну творчість на Поділлі. Свої записи паремій передав М. Т. Симонову до збірки «Українські приказки...»

²⁰ *Білозерський Микола Михайлович* (1833—1896) — український фольклорист і етнограф, автор спогадів про Т. Г. Шевченка. Брат В. М. Білозерського і Олександри Михайлівни Білозерської (Ганни Барвінок) — дружини П. О. Куліша. На початку 50-х років працював помічником редактора, а згодом редактором «Чернігівських губернських відомостей», де в той час був коректором О. В. Марковича. Активний збирач народної творчості і історичних пам'яток. Свою збірку прислів'їв М. М. Білозерський передав М. Т. Симонову для публікації в книзі «Українські приказки...»

²¹ *Богуславський Федір Трохимович* (рр. н. і см. невід.) — український фольклорист та етнограф. Автор праці «Село Юриновка (Новгород-Северского уезда Черниговской губ.) в историческом и этнографическом отношении» («Чернігівські губернські відомості», 1855, № 19—21). Збирач народної творчості. Свої записи паремій передав М. Т. Симонову.

²² *Куліш Пантелеймон Олександрович* (1819—1897) — український письменник, історик, фольклорист, етнограф, перекладач, видавець. Член Кирило-Мефодіївського братства, був засланий до Вологди, потім до Тули. У 1856—1858 роках видав у двох книгах збірку «Записки про Південну Русь», в 1857 році — роман «Чорна Рада», у 1860 році — альманах «Хата» та ін. З 1861 по листопад 1962 року був одним із редакторів і видавців журналу «Основа». Його зусиллями було видано ряд творів української письменності: І. П. Котляревського, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, «Кобзар» Т. Г. Шевченка. Зібрані прислів'я та приказки він передав М. Т. Симонову до збірки «Українські приказки...»

²³ *Лазаревський Олександр Матвійович* (1834—1902) — український історик, фольклорист та етнограф. Опублікував кілька розвідок про

Т. Г. Шевченка. Активний збирач народної творчості. Його записи прислів'їв у 50-ті роки часто друкувалися в «Чернігівських губернських відомостях». Усі зібрані зразки паремій передав М. Т. Симонову до збірки «Українські приказки...»

²⁴ *Шишацький-Ілляч Олександр Васильович* (1828—1859) — український поет, етнограф, фольклорист. У 1854—1859 роках був редактором «Чернігівських губернських відомостей». На сторінках часопису друкував фольклорно-етнографічні статті, прислів'я та приказки. У 1857 році видав «Збірник малоросійських прислів'їв та приказок». Паремійні матеріали О. Шишацького-Ілляча після його смерті перейшли до О. В. Марковича, а від нього — до М. Номиса і були використані в збірці «Українські приказки...»

²⁵ *Огієвський Петро* (рр. н. і см. невід.) — збирач української народної творчості. Публікував добірки прислів'їв у «Чернігівських губернських відомостях» (1853, № 39—41). Свої записи прислів'їв та приказок передав М. М. Білозерському, і від нього — до збірки «Українські приказки...»

²⁶ *Залюбовський Григорій Антонович* (рр. н. і см. невід.) — український фольклорист, етнограф, лексикограф. Зібрані ним лексикографічні матеріали ввійшли до «Словника української мови» Б. Грінченка. Свої записи прислів'їв передав до «Українських приказок...»

²⁷ *Кониський Олександр Якович* (1836—1900) — український письменник, педагог, громадський та культурний діяч, один з організаторів недільних шкіл. Член Полтавської і Київської громад. Зазнав репресій. Уклав «Російсько-український словник». Збирав народну творчість. Свої записи прислів'їв передав до збірки «Українські приказки...»

²⁸ *Косовцов Віталій Андрійович* (рр. н. і см. невід.) — український культурний діяч, співробітник журналу «Основа». Брав участь у розповсюдженні народних книг. Збирач народної творчості. Записи прислів'їв та приказок передав до збірки «Українські приказки...»

²⁹ *Левченко Михайло Михайлович* (псевдонім *Лучинський Богуслав*) (рр. н. і см. невід.) — український фольклорист, етнограф, діалектолог. Лексикографічні записи із Житомирщини надсилав до збірослова (пізніше «Словника української мови» Б. Грінченка). Надрукував працю «Опыт русско-украинского словаря» (1874). Зібрані прислів'я передав до збірки «Українські приказки...»

³⁰ *Стороженко Дмитро Данилович* (рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Записи прислів'їв передав до збірки «Українські приказки...»

³¹ *Шиманов Андрій Левкович* (рр. н. і см. невід.) — громадсько-культурний діяч, збирач усної народної творчості. Організатор недільних шкіл, за що зазнав репресій. Записи прислів'їв з різних місцевостей України передав до збірки «Українські приказки...»

³² *Щербак Михайло Григорович* (рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Свої записи прислів'їв з різних місцевостей України передав до збірки «Українські приказки...»

³³ *Коховський Всеволод Порфирович* (1835—1891) — український письменник, фольклорист, етнограф. Активний дописувач до журналу «Основа». Свої записи прислів'їв з Харківщини передав до збірки «Українські приказки...»

³⁴ *Лазаревський Василь Матвійович* (1817—1890) — письменник, перекладач, збирач народної творчості. Знайомий Т. Г. Шевченка, допомагав йому на засланні. Підготував багатий прислів'ями та приказками збірослов, з якого М. Т. Номис вводив паремійні зразки до збірки «Українські приказки...»

³⁵ *Миловиденко* (ім'я, рр. н. і см. невід.) — збирач народної твор-

чості. Записи прислів'їв та приказок передав до збірки «Українські приказки...»

³⁶ *Руданський Степан Васильович* (1834—1873) — український поет, фольклорист, етнограф, громадський діяч. Автор ліричних поезій, байок, співомовок, балад, історичних поем. Активний збирач народної творчості. Записи прислів'їв передав до збірки «Українські приказки...»

³⁷ *Яцимирський Федір Володимирович* (рр. н. і см. невід.) — український етнограф, фольклорист. Записував прислів'я і загадки в Ново-Ушицькому повіті на Поділлі. Свої записи передав до збірки «Українські приказки...»

³⁸ «*Граматка*» — праця П. О. Куліша, складена в 1857 році для дитячого читання та навчання в недільних школах.

³⁹ «*Записки о Южной Руси*» — фольклорний збірник у двох книгах, підготовлений П. Кулішем і виданий ним у 1856—1857 роках. Відіграв важливу роль у розвитку української культури в другій половині XIX ст.

⁴⁰ «*Чорна Рада*» — роман П. О. Куліша на історичну тему про події на Україні в 1663 році, надрукований у 1857 році. З цього твору М. Номис відбирав прислів'я та приказки до книги «Українські приказки...»

⁴¹ «*Кобзар*» — йдеться про видання творів Т. Г. Шевченка 1860 року під назвою «Кобзар».

⁴² «*Основа*» — український громадсько-політичний і літературно-мистецький журнал, що виходив у Петербурзі у 1861—1862 роках. Засновниками журналу були В. М. Білозерський (він же — головний редактор часопису), П. О. Куліш, М. І. Костомаров. Активну участь у виданні «Основи» брали Д. С. Каменецький та М. Т. Симонов. Журнал публікував наукові статті, художні твори, записи народної творчості, етнографічні матеріали. З «Основи» М. Номис відбирав прислів'я до збірки «Українські приказки...»

⁴³ «*Чернігівський листок*» — українська щотижнева газета, що виходила в Чернігові в 1861—1863 роках. Її видавцем-редактором був український поет-байкар Л. І. Глібов. У газеті друкували свої статті та фольклорні добірки П. Єфименко, О. Копиский, П. Кузьменко, П. Куліш, О. Лазаревський, О. Маркович, С. Ніс, М. Симонов та ін. Газета активно пропагувала народну творчість. З «Чернігівського листка» М. Т. Номис брав паремії для збірки «Українські приказки...»

⁴⁴ «*Збірков Шейковського*» — йдеться про працю К. Шейковського «Опыт южнорусского словаря» (1861), з якої М. Номис відбирав прислів'я до збірки «Українські приказки...»

⁴⁵ *Ревякін П.* (рр. н. і см. невід.) — український письменник і фольклорист. Друкував у журналі «Основа» побутово-історичні оповіді. Збирач народної творчості. З праці Ревякіна «Зілля» («Київський губернський часопис», 1863, № 43—44) М. Т. Номис брав паремії для збірки «Українські приказки...»

⁴⁶ «*Київський губернський часопис*» — офіційна урядова газета «Київські губернські відомості», що виходила в Києві. У ній поряд з офіційними матеріалами друкувалися статті з етнографії, історії, археології, зрідка записи народної творчості. На сторінках газети в 50—60-х роках публікувались статті О. М. Лазаревського, П. С. Єфименка та ін. З цієї газети відбирав прислів'я для книги «Українські приказки...» М. Т. Номис.

⁴⁷ «*Чернігівський губернський часопис*» — йдеться про «Чернігівські губернські відомості» — офіційну урядову газету, що виходила в Чернігові. У 50—60-ті роки на її сторінках часто друкувались етнографічні, фольклорні та історичні матеріали. У «Чернігівських гу-

бернських відомостях» публікували прислів'я та приказки Ф. Богуславський, П. Єфименко, Г. Кулжинський, О. Лазаревський, Г. Мядло-радович, П. Огієвський-Охоцький та ін. З цієї газети М. Т. Симонов відбирав паремії до збірки «Українські приказки...»

⁴⁸ *Волковський Йосип* (рр. н. і см. невід.) — збирач і видавець фольклорних матеріалів. З його праці «Десять кіп казок» М. Номис відбирав прислів'я та приказки до збірки «Українські приказки...»

⁴⁹ *Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович* (1778—1843) — український письменник, етнограф, фольклорист. Брав активну участь у культурному житті Лівобережної України, зокрема м. Харкова. Твори Квітки пересипані прислів'ями, приказками, народними порівняннями, описами обрядів. М. Номис відбирав паремії з творів письменника до збірки «Українські приказки...»

⁵⁰ *Конге Едуард Іванович* (рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Допомогає М. Номису у підготовці книги «Українські приказки...»

⁵¹ «*Полтавський губернський часопис*» — йдеться про «Полтавські губернські відомості» — урядову газету, на сторінках якої друкувались прислів'я та приказки (1860—1863). З цієї газети теж бралися прислів'я та приказки до збірки «Українські приказки...»

⁵² *Виправницькі листи* — коректура, верстка збірки.

⁵³ *Одміни* — варіанти.

⁵⁴ *Зацурвання* — вид замовлянь (щоб перестати когось кохати).

⁵⁵ *Огул* — загал, народ.

⁵⁶ *Наські* — наші.

⁵⁷ *Рисінський Соломон* — польський пареміограф XVII ст., автор збірки «Приповісті польські» (Краків, 1634). На неї посилається М. Номис у вступному слові до збірки «Українські приказки...»

⁵⁸ *Книгозбірня батька Тараса* — бібліотека, яка залишилася після смерті Т. Г. Шевченка.

⁵⁹ *Д. Щербак* — очевидно, йдеться про М. Г. Щербака (рр. н. і см. невід.), близького знайомого М. Т. Симонова. М. Г. Щербак за-опікувався книгозбіркою Т. Г. Шевченка, радив українській Петербурзькій громаді на основі цієї бібліотеки створити громадський музей Т. Г. Шевченка (*Щербак М. Г. До історії Тарасової книгарні // Україна. 1907. Листопад — грудень. С. 221.*)

⁶⁰ *Єфименко Петро Савич* (1835—1908) — український фольклорист, етнограф. За участь у таємному товаристві перебував на засланнях (1860—1870) в Пермській, а потім Архангельській губерніях. Автор праць з історії промислів, звичаєвого права, про побут населення Півночі, Чернігівщини та Харківщини. Активний збирач народної творчості. Добірка прислів'їв та приказок друкував у «Чернігівських губернських відомостях» (1859—1861, 1869 та ін.). Сприяв публікації збірки М. Номиса, передав до неї свої записи паремій.

⁶¹ *Азов* — йдеться про територію Півдня України та Воронезьку губернію.

⁶² *Александрійщина* — південно-західна частина теперішньої Херсонської області з центром м. Олександрівка. Тут і далі при посиланні на місцевості маються на увазі не тільки міста, а й населені пункти, розташовані навколо них, або навіть прилеглі райони.

⁶³ *Александровщина* — один з регіонів колишньої Катеринославщини (тепер Дніпропетровська область).

⁶⁴ *Арендаренко Микола Іванович* (1795—1867) — український історик, етнограф. Автор «Записок про Полтавську губернію» (1848—1852), де друкувались фольклорні та етнографічні матеріали, народні пісні, приказки, прислів'я. Очевидно, з цієї праці М. Номис брав паремії для книги «Українські приказки...»

⁶⁵ *Артикул Шейковського* — йдеться про статтю К. Шейковського «Здоровкання у подолян». Детальніше див. прим.: *Шейковський К.*
⁶⁶ *Атеней Виленський* — літературно-науковий журнал, що видавався у Вільні.

⁶⁷ *Ахтирка* — м. Охтирка теперішньої Сумської області.

⁶⁸ *Балта* — м. теперішньої Одеської області.

⁶⁹ *Батурин* — с. м. т. теперішньої Чернігівської області. Колишня резиденція гетьмана Івана Мазепи.

⁷⁰ *Бердичів* — м. теперішньої Житомирської області.

⁷¹ *Білгородщина* — очевидно, територія теперішнього Києво-Святошинського району Київської області.

⁷² *Бодянский Осип Максимович* (1808—1877) — український учений, філолог-славист, історик, письменник, фольклорист. Автор ряду праць з української літератури і фольклористики. Прислів'я, зібрані О. Бодянським, ввійшли до збірки «Українські приказки...»

⁷³ *Боровиковський Левко Іванович* (1806—1889) — український поет, педагог, фольклорист та етнограф. Уклав словник української мови. Записи прислів'їв та приказок Л. Боровиковського надруковані у збірці «Українські приказки...»

⁷⁴ *Буслав Федір Іванович* (1818—1897) — російський філолог, мистецтвознавець, фольклорист. Цікавився питаннями українського фольклору (стаття «Проєчні вирази української поезії», рецензія на збірник українських пісень М. Максимовича). Видав кілька збірників прислів'їв та приказок.

⁷⁵ *Валки* — м. теперішньої Харківської області.

⁷⁶ *Васильківщина* — південно-західна частина Київської області, охоплювала значно більшу територію, ніж теперішній Васильківський район (райцентр — м. Васильків).

⁷⁷ *Ведмежа* — с. входило до Брацлавського повіту Подільської губернії.

⁷⁸ *Величко Самійло* (1670 — після 1728) — козацький літописець. Літопис Величка охоплює історичні події на Україні з другої половини XVII до початку XVIII ст. Написаний багатою мовою, автор вводить до тексту образні вислови, прислів'я, приказки. З цього літопису М. Номис брав зразки до книги «Українські приказки...»

⁷⁹ *Винницина*¹ — територія теперішньої Вінницької області.

⁸⁰ *Вуйцицький Казимеж Владислав* (1807—1879) — польський письменник, етнограф, фольклорист. Видав збірки польських прислів'їв (1830, 1834). Пареміографічна діяльність К. Вуйцицького привернула увагу М. Номиса.

⁸¹ *Волинь* — територія колишньої Волинської губернії, що охоплювала крім теперішньої Волинської області також райони Житомирщини та Рівенщини.

⁸² *Вороніжщина* — очевидно, територія теперішнього Шосткинського району Сумської області. С. м. т. Вороніж входить до Шосткинського району.

⁸³ *Гадячина* — територія теперішнього Гадяцького району Полтавської області.

⁸⁴ *Гайсинщина* — територія теперішнього Гайсинського району Вінницької області.

⁸⁵ *Галиція* — Галичина.

⁸⁶ *Барвінок Ганна* (Білозерська-Куліш Олександра Михайлівна)

¹) Території теперішніх адміністративних та етнографічних регіонів можуть не повністю збігатися з поділом на адміністративні одиниці в XIX ст. (губернії, повіти), які охоплювали значно більші території, ніж сучасні області, райони.

(1828—1911) — українська письменниця. Друкувалася в альманасі «Хата», журналі «Основа». Записувала народні пісні, прислів'я, приказки. Записи паремій Ганни Барвінок ввійшли до збірки «Українські приказки...»

⁸⁷ *Гатцук Микола Олексійович* (рр. н. і см. невід.) — український фольклорист, мовознавець, письменник, громадський діяч. Видав збірку «Ужійнок рідного поля» (1857), у якому вміщені українські пісні, думи, прислів'я та приказки. Паремії, опубліковані М. Гатцуком, М. Т. Номис використав у збірці «Українські приказки...»

⁸⁸ *Глухівщина* — територія північної частини теперішньої Сумської області з районним центром м. Глухів. У XVIII ст. був резиденцією українських гетьманів та місцем перебування Малоросійської колегії.

⁸⁹ *Городнящина* — територія Городнянського району Чернігівської області.

⁹⁰ *Грайворіщина* (очевидно, *Гайворіщина*) — територія Гайворонського району (райцентр м. Гайворон) Кіровоградської області.

⁹¹ *Гребінка Євген Павлович* (1812—1843) — український поет-байкар. Видав альманах «Ластівка» (1840), у якому поряд з іншими фольклорними творами вмістив прислів'я та приказки. Використовував паремії і в художніх творах. Зібрані Є. Гребінкою прислів'я ввійшли до збірки «Українські приказки...»

⁹² *Джуньків* — с. Бердичівського району Житомирської області.

⁹³ *Дубно* — м. обласного підпорядкування, райцентр Рівненської області.

⁹⁴ *Евинсдорх* — очевидно, колишня назва населеного пункту Радомишлянского повіту теперішньої Житомирської області.

⁹⁵ *Житомирщина* — територія теперішньої Житомирської області.

⁹⁶ *Закревський Микола Васильович* (1805—1871) — український історик, етнограф, фольклорист, мовознавець, письменник. Видав працю у двох книгах «Опис Києва» (1868). Уклав збірник в трьох томах «Старосвітський бандуриста» (1860—1861), другу книгу якого складають українські прислів'я та приказки.

⁹⁷ *Заславщина*, *Ізяславщина* — територія теперішнього Ізяславського району Хмельницької області.

⁹⁸ *Звенигородщина* — територія Звенигородського району Черкаської області (райцентр — м. Звенигородка).

⁹⁹ *Зіньківщина* — територія Зіньківського району Полтавської області.

¹⁰⁰ *Ількевич Григорій Степанович* (1803—1841) — український фольклорист, етнограф, педагог. Видав збірку «Галицькі приповідки і загадки» (1841). Надрукував кілька етнографічних праць, підготував збірку історичних пісень. З пареміографічної збірки Г. Ількевича М. Номис відбирав прислів'я та приказки.

¹⁰¹ *Ісаєнко М.* (ім'я, рр. н. і см. невід.) — український фольклорист та краєзнавець, автор праць «Батурин, местечко Черниговской губернии» («Чернігівські губернські відомості», 1860, № 14—19), «Село Голенка Конотопского уезда» (Там же, № 43—46), у яких наводяться прислів'я та приказки, що привернули увагу М. Номиса.

¹⁰² *Канівщина* — територія Канівського району Черкаської області (райцентр м. Канів).

¹⁰³ *Катеринославщина* — територія теперішньої Дніпропетровської області.

¹⁰⁴ *Київ* — територія Київщини, на якій збиралися прислів'я та приказки.

¹⁰⁵ *Кишинев* — територія колишньої Бессарабії, з якої бралися українські прислів'я до збірки М. Номиса.

¹⁰⁶ *Кобрин* — м. на Поліссі (тепер належить до Брестської області Білорусії).

¹⁰⁷ *Козельщина* — територія Козелецького району Чернігівської області.

¹⁰⁸ *Конотіпщина* — територія Конотопського району Чернігівської області.

¹⁰⁹ *Короп* — м. Чернігівської області (раніше належав до Кролевецького району Сумської області).

¹¹⁰ *Костомаров Микола Іванович* (1817—1885) — український письменник, фольклорист, історик. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства. Був засланий до м. Саратова. З 1859 по 1862 рік — професор Петербурзького університету. Один з організаторів і співробітників журналу «Основа» (1861—1862). Опублікував ряд історичних праць, фольклористичних досліджень. Допомагав М. Номису у виданні збірки «Українські приказки...»

¹¹¹ *Котляревський Іван Петрович* (1769—1838) — український поет, автор поеми «Енеїда», драми «Наталка Полтавка», водевіля «Москаль-чарівник». Записав понад 100 приказок і прислів'їв, які були опубліковані в «Граматиці» О. Павловського (1818). Твори Котляревського пересипані народними афоризмами. Ряд висловів з його записів ввійшли до збірки М. Номиса.

¹¹² *Крашевський Ігнатій* (1812—1887) — польський письменник. Понад 20 років прожив в Україні. Відомий як збирач і видавець прислів'їв та приказок. Ця сторона діяльності І. Крашевського привертала до нього увагу українських пареміографів, у тому числі й М. Номиса.

¹¹³ *Кременець* — м. Тернопільської області, з його околиць надіслались прислів'я до збірки М. Номиса.

¹¹⁴ *Кременчук* — тепер місто обласного підпорядкування Полтавської області.

¹¹⁵ *Кролевещина* — територія теперішнього Кролевецького району Сумської області.

¹¹⁶ *Кулжинський Григорій* (рр. н. і см. невід.) — український фольклорист. Публікував прислів'я та приказки в Чернігівських та Київських губернських відомостях (1858—1864). Паремії, зібрані Г. Кулжинським, вкористовував М. Номис при підготовці збірки «Українські приказки...»

¹¹⁷ «Ластівка» — український альманах, який випустив у 1841 році Євген Гребінка в Петербурзі. У підготовці та редагуванні книги брав безпосередню участь Т. Г. Шевченко. Див. прим. *Гребінка Є. П.*

¹¹⁸ *Лебединщина* — територія з населеними пунктами навколо Лебедин (райцентр Лебедин Сумської області). Належала до Харківського губернаторства.

¹¹⁹ *Липовець* — с. м. т. Вінницької області, райцентр.

¹²⁰ *Литин (Літин)* — с. м. т. Вінницької області, райцентр.

¹²¹ *Лівобочна Україна* — Лівобережна Україна.

¹²² *Лохвищина* — територія Лохвицького району Полтавської області (райцентр — м. Лохвиця).

¹²³ *Лубенщина* — територія Лубенського району Полтавської області (райцентр — м. Лубни).

¹²⁴ *Максимович Михайло Олександрович* (1804—1873) — український учений-історик, фольклорист, етнограф, перший ректор Київського університету (1834—1835). Упорядник фольклорних збірок (1827, 1834, 1849), автор етнографічної праці «Дні і місяці українського селянина». Прислів'я та приказки, взяті з праць Максимовича, М. Номис увів до збірки «Українські приказки...»

¹²⁵ *Марко Вовчок* (Марія Олександрівна Вілінська) (1833—1907) —

українська письменниця, дружина Опанаса Васильовича Марковича. Марко Вовчок разом з чоловіком збирала пісні, казки, прислів'я та приказки. Записи паремій Марка Вовчка увів до збірки «Українські приказки...» М. Номис.

¹²⁶ *Ісько Материнка* — псевдонім О. Бодяньського.

¹²⁷ *Мглин* — с. Черкаської області, прислів'я з якого ввійшли до збірки «Українські приказки...»

¹²⁸ *Маркович Микола* (рр. н. і см. невід.) — збирач фольклору, його матеріали опубліковані у збірці «Українські приказки...»

¹²⁹ *Миколаїв* — очевидно, матеріали до збірки Номиса надходили і з Миколаївщини.

¹³⁰ *Миргородщина* — територія теперішнього Миргородського району Полтавської області (райцентр — м. Миргород).

¹³¹ *Немирів* — районний центр Вінницької області. У 50-х роках у Немирівській гімназії працював учителем О. В. Маркович.

¹³² *Ніжинщина* — територія Ніжинського району Чернігівської області (райцентр — м. Ніжин).

¹³³ *Новгород-Сіверщина* — територія Новгород-Сіверського району Чернігівської області (райцентр — м. Новгород-Сіверський).

¹³⁴ *Новозибків* — колишній населений пункт (регіон не з'ясовано).

¹³⁵ *Новомосковськ* — м., райцентр Дніпропетровської області.

¹³⁶ *Новосельський Антон* (1823—1880) — український і польський збирач народної творчості, автор праці «Люди український» (Вільно, 1857), видав прислів'я та приказки, які привернули увагу М. Номиса.

¹³⁷ *Носович* (ім'я, рр. н. і см. невід.) — збирач народної творчості. Його збірку прислів'їв використав М. Номис у книзі «Українські приказки...» Можливо, збірка належала білоруському пареміографу І. Носовичу і була ним передана для друкування в журнал «Основа».

¹³⁸ *Обоючність Україна* — Правобережна й Лівобережна Україна.

¹³⁹ *Ольгополь* — село на Вінниччині, з якого були надіслані М. Номису для публікації прислів'я.

¹⁴⁰ *Остерщина* — територія Остерського району Чернігівської області (райцентр — м. Остер).

¹⁴¹ *Острогозьщина* — регіон на Слобідській Україні, звідки прислали М. Номису прислів'я та приказки до збірки.

¹⁴² *Павловський Олексій Павлович* (1773 — р. см. невід.) — український мовознавець, лексикограф, автор першої друкованої «Граматики малоруського наречія» (1818). В кінці книги додано словник та зразки паремій. Прислів'я з книги О. Павловського увів до «Українських приказок...» М. Номис.

¹⁴³ *Павлоградщина* — територія навколо районного центру Павлограда Дніпропетровської області.

¹⁴⁴ *Паулі Жегота Ігнацій* (1814—1895) — польський фольклорист, етнограф. Автор праці «Галицькі старожитності», збірки «Пісні українського народу в Галичині» (1839—1840). Творчість Жеготи Паулі привертала увагу укладачів збірки «Українські приказки...»

¹⁴⁵ *Переяслівщина* — територія навколо Переяслава (тепер Переяслава-Хмельницького) Київської області.

¹⁴⁶ *Печера* — с. на Брацлавщині Вінницької області.

¹⁴⁷ *Пирятинщина* — територія навколо районного центру м. Пирятин на Полтавщині.

¹⁴⁸ *Підлісся* — територія, що входить до Польщі, була заселена українським людом, який жив тут ще з часів Київської Русі. З цього регіону теж надходили паремії до збірки «Українські приказки...»

¹⁴⁹ *Пошара* — село, з якого були надіслані М. Номису прислів'я (регіон не встановлено).

- ¹⁵⁰ *Поділля* — етнографічний регіон України.
- ¹⁵¹ *Полісся* — етнографічний регіон України.
- ¹⁵² *Полтавщина* — територія навколо Полтави, звідки Номису надіслано багато прислів'їв.
- ¹⁵³ *Правобочна Україна* — Правобережна Україна.
- ¹⁵⁴ *Правобочна Нижня* — південні області Правобережної України.
- ¹⁵⁵ *Правобочна Верхня* — північні і середні області Правобережної України.
- ¹⁵⁶ *Прилука* (Прилуки) — м., районний центр Чернігівської області.
- ¹⁵⁷ *Проскурів* (тепер Хмельницьк) — м., обласний центр Хмельницької області. Звідти надходили паремійні матеріали до книги М. Номиса.
- ¹⁵⁸ *Радомисль* (*Радомишль*) — м., районний центр Житомирської області.
- ¹⁵⁹ *Ровно* (*Рівне*) — м., обласний центр Рівненської області. З цього регіону паремії надходили до збірки М. Номиса.
- ¹⁶⁰ *Роменщина* — територія навколо м. Ромни, районного центру Сумської області.
- ¹⁶¹ *Ростов на Дону* — м., обласний центр Ростовської області Росії. З цього регіону надходили прислів'я до збірки М. Номиса.
- ¹⁶² *Русанов* — село теперішньої Київської області, звідки надходили матеріали до збірки М. Номиса.
- ¹⁶³ *Сичівка* — населений пункт Житомирської області, звідки надходили прислів'я до збірки М. Номиса (регіон нами не встановлено).
- ¹⁶⁴ *Сіверія* — північна частина Чернігівщини, звідки надходили прислів'я до збірки М. Номиса.
- ¹⁶⁵ *Скальковський Аполлон Олександрович* (1808—1898) — російський і український історик, статистик, етнограф, письменник. Автор праці «Історія Нової Січі, або останнього коша Запорозького» (1846). Прислів'я з його праць публікував М. Номис.
- ¹⁶⁶ *Сквира* (*Сквира*) — районний центр Київської області.
- ¹⁶⁷ *Сковорода Григорій Савич* (1722—1794) — український просвітник, філософ, поет. Автор філософських творів, збірки поезій «Сад божественних пісень», байок. Твори Сковороди рясніють прислів'ями, приказками, афористичними висловами, тому вони привертала увагу багатьох пареміографів. У тому числі й М. Номиса.
- ¹⁶⁸ *Слободи* — козацькі та селянські поселення на необжитих землях південно-східної України.
- ¹⁶⁹ *Слоним* — місцевість, з якої брались прислів'я до збірки М. Номиса (регіон нами не встановлено).
- ¹⁷⁰ *Слуцьк* — населений пункт, що входить до складу Білорусії. Звідти надходили прислів'я до збірки М. Номиса.
- ¹⁷¹ *Снегирьов Іван Михайлович* (1793—1868) — російський пареміограф, автор праці «Русские в своих пословицах» (1831—1834), збірок «Русские народные пословицы и притчи» (1848), «Новый сборник русских пословиц и притчей» (1857). Цікавився пареміографічним життям на Україні, сприяв виходу в світ збірки прислів'їв В. Смирницького (1834). Пареміографічна діяльність Снегирьова привернула увагу М. Т. Номиса.
- ¹⁷² *Сосниця* — с. м. т., районний центр Чернігівської області.
- ¹⁷³ *Стародуб* — місто районного підпорядкування Брянської області Росії, належало до Стародубського полку. З цього регіону надходили прислів'я до книги М. Номиса.
- ¹⁷⁴ *Стрийковський Мацей* (1547—1582) — польський поет. Автор «Хроніки польської, литовської, жмудської і всієї Русі» (1582). На «Хроніку» як на історичне джерело посилалися козацькі літописці

С. Величко і Г. Грабянка. Є згадка про Стрийковського і у збірці Номиса.

- ¹⁷⁵ *Суми* — обласний центр Сумської області. З Сумщини публікувались паремії у збірці М. Номиса.
- ¹⁷⁶ *Таганрог* — м. обласного підпорядкування Ростовської області Росії. З цього регіону надходили матеріали до книги М. Номиса.
- ¹⁷⁷ *Тараща* — районний центр Київської області.
- ¹⁷⁸ *Татищев Василь Микитович* (1686—1750) — російський державний і культурний діяч, історик. Збирав і публікував збірки прислів'їв. Цією стороною діяльності Татищева цікавився М. Номис.
- ¹⁷⁹ *Тетіїв* — районний центр Київської області.
- ¹⁸⁰ *Тульчин* — районний центр Вінницької області.
- ¹⁸¹ *Умань* — районний центр Черкаської області.
- ¹⁸² *Ушиця* (зараз Стара Ушиця) — с. м. т. Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.
- ¹⁸³ *Харків* — обласний центр Харківської області. Чимало прислів'їв, опублікованих у збірці М. Номиса, зібрано на Харківщині.
- ¹⁸⁴ *Харківський збірник* — можливо, йдеться про збірку «Малоросійські прислів'я та приказки» В. Н. С. [мирницького] 1834 року.
- ¹⁸⁵ *Харсон* (*Херсон*) — обласний центр Херсонщини. У цьому регіоні збиралися прислів'я, що публікувалися у книзі М. Номиса.
- ¹⁸⁶ *Хата* — альманах, що його випустив у 1860 році П. О. Куліш. З нього відбиралися прислів'я для книги Номиса.
- ¹⁸⁷ *Хоролиця* — територія навколо районного центру Хорола Полтавської області.
- ¹⁸⁸ *Черкащина* — регіон навколо обласного центру Черкас. З Черкащини надходило багато прислів'їв до збірки М. Номиса.
- ¹⁸⁹ *Чернігівщина* — регіон навколо обласного центру м. Чернігова. З Чернігівщини надійшло найбільше прислів'їв до збірки М. Номиса.
- ¹⁹⁰ *Черняхів* — село Кагарлицького району Київської області. З цієї місцевості надходили прислів'я до збірки М. Т. Номиса.
- ¹⁹¹ *Чорноморія* — регіон півдня України, заселений козаками після зруйнування Запорізької Січі. З цього регіону теж надходили прислів'я до збірки М. Т. Номиса.
- ¹⁹² *Юринівка* — с. Новгород-Сіверського району Чернігівської області.
- ¹⁹³ *Ямпіль* — с. м. т., районний центр Вінницької області.
- До стор.
- ¹⁹⁴ *Лазаревський Михайло Матвійович* (1818—1867) — український культурний діяч. Автор спогадів про Т. Г. Шевченка. М. Лазаревський був знайомий з М. Т. Номисом, допомагав коштами видати збірку «Українські приказки...»
- ¹⁹⁵ *Лазаревський Яків Матвійович* (1829—1881) — український культурний діяч. Підтримав коштами видання збірки «Українські приказки...»

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

(Розділ 1). Віра... Бог... Гріх... Піст... Говіть... Молитва... Церква... Свято... Чорт... Пекло... Чернець, піп и д. ... Ворожка... Відьма... Забубони... Так годиться... Чує душа...

10 і далі. Віра в те, що людське життя, добробут людини залежать від вищої сили, Бога.

19. *Обіцує* — дає обітницю, *ніцує* — перевіряє.

63, 65. Порада не надіятись тільки на допомогу Бога, а й самому працювати.

78. Йдеться про змочений покis, який швидко висихає.
98 і далі. Маються на увазі моральні проступки.

125. Йдеться про наших прародителів Адама і Єву. За Біблією, Адам і Єва жили спочатку в раю, але Єва, спокушена дияволом, зірвала заборонене яблуко з дерева, за що розгніваний Бог вигнав обох на землю.

128. Пояснення до цього порівняння вилучене цензором: «*Рахмани* — народ за чорними морями, на схід сонця, щасливий у Бога. Дуже твердо постять: лиш раз в год, на Великдень ідять. А Великдень їх припадає на Преполовєня — 25 дня по наших великодних святах, як шкаляруща свяченого яйця від нас аж до них через море припливе» (*Возняк М.* До історії видання Номисової збірки: «Українські приказки, прислів'я и таке инше». СПб., 1864 // Зап. Наук. т-ва ім. Шевченка. 1909. Т. 88. С. 162).

145. Людина, яка побуває в світі, набирається досвіду.

151. Вислів виник з народного оповідання про пастуха, що пас вівці, але не вмів молитися, тільки, скачучи через колоду, говорив: «оце тобі, Господи!», а потім назад — «оце мені!» «Одначе, кажуть, святий у Бога був він» (*Возняк М.* До історії... С. 162).

166. Про церковні дзвони. За панщини люди мусили працювати на пана і в неділю, їх гнали економи силою (пор. пісню: «У неділю пораненько усі дзвони дзвонять, Осаули з нагаями на панщину гонять»).

168. Про якогось чоловіка, що один раз на рік ходив до церкви і завжди потрапляв, коли святити паски.

190. Висміюються лінивці, що не хочуть працювати.

194 і далі. Віра людей в те, що всі лихі вчинки йдуть від чорта, який спокушує людей до злого.

200. Прибитому нуждою селянинові не страшно навіть пекло.

245. Ворожіння, щоб привернути милого.

255 і далі. Різні примовляння. Люди вірили, що з допомогою слова можна повернути корові молоко, відвернути бурю, домогтися рясного врожаю огірків, причарувати когось та ін. Кожне примовляння мало конкретну мету і вимовлялось у таємниці.

324 і далі. Дитячі примовки, що виникли з колишніх ворожінь.

340 і далі. Після № 340 помилка в пагінації: 249, 251 слід читати: 349, 351.

351. Різні примовляння над покійником.

(Розділ 2). Світ... Місяць (календарь)... Неділя... Од льоду до льоду (весна, літо і л.)...

392. *Стрий* і *Лімниця* — річки, притоки Дністра, що течуть у різних напрямках, тому зійтися не можуть.

400. Походить із загадки.

401. Давній мотив поклоніння землі, яку називають матір'ю.

410. Вислів походить з пісні.

412 і далі. Вислови, пов'язані з порами року — холодом, теплом і т. д.

414 і далі. Прикмети, пов'язані зі святами протягом року.

461. Навський (тобто мавський — від слова *мавка*) великдень. Відбиває вірування в жіночих духів — мавок, русалок тощо. *Навзь* — мертвець. В той день сходяться, за віруваннями, душі померлих.

492. Після Покрови (1 жовтня за ст. ст.) закінчуються польові роботи, настає пора весіль. *Жарт.*: плаче дівка, що не виходить заміж.

502. В кінці листопада (за ст. ст.) починаються морози і настає зима.

580 і далі. Характеристика явищ природи: часто дощ падає не там і не тоді, коли й де він потрібний.

642. Цигани найбільше подорожували і найбільше терпіли холод, особливо зимою.

(Розділ 3). Ті года (битопис)... Старовина... Тепер... Україна... Гетьман... Січ... Козак... Москаль... Лях... Жид... Циган... Німець...

660. *Радимичі* — східнослов'янське плем'я, яке в XI—X ст. жило в межиріччях Дніпра і Десни. Платило данину хазарам. За князювання Олега радимичі ввійшли до складу Київської Русі. Виступали проти непосильної данини, яку накладали на них київські князі.

661. Один з київських князів, який займався ковальством.

662. Йдеться про галицько-волинського князя Романа Мстиславича (р. н. невід. — 1205). Об'єднав Галицьке і Волинське князівства. Вів успішну боротьбу проти половців та литовських князів. Загинув під час походу на Польщу. Жорстоко поведився з полоненими.

663. Йдеться про гетьманів Богдана Хмельницького (роки гетьманування: 1648—1657) та Івана Мазепу (роки гетьманування: 1687—1909).

667. Про Жовтоводську битву 1648 року селянсько-козацьких військ на чолі з Богданом Хмельницьким з поль-

сько-шляхетськими військами, у якій козацькі війська здобули блискучу перемогу. Польський гетьман Степан Потоцький у цій битві загинув.

669. Йдеться про котрогось із козацьких гетьманів, можливо Івана Брюховецького (роки гетьманування: 1633—1668), який підписав Московські статті 1655 року, що обмежували автономію України, а потім загинув під час повстання, яке було інспіроване проти нього царськими воеводами.

670. Йдеться про польського полководця Єремію Вишневецького — лютого ворога українського народу, який топив у крові селянські повстання під час визвольної війни під керівництвом Богдана Хмельницького.

671. Про поразку шведського війська та козацьких полків Івана Мазепи 1709 року під Полтавою.

672. Про повстання козацьких ватажків Максима Залізняка та Івана Гонти проти шляхетського поневолення у 1768 році. Коліївщина відзначалась жорстокістю з обох сторін. Була придушена з допомогою російського війська. Ця трагічна подія в історії України змальована в поемі Т. Г. Шевченка «Гайдамаки».

683. Вовчок — очевидно, один з керівників повстанських загонів під час Коліївщини.

674. Максим Залізняк до повстання 1768 року був запорозьким козаком.

675. Головатий Антін — кошовий отаман Чорноморського козацького війська, сформованого після розгрому Запорозької Січі в 1775 році за дорученням царського уряду для боротьби з кавказькими народами.

676, 678. Докір цариці Катерині II за те, що занастила вольні козацькі землі. Вислів походить з пісні про зруйнування Січі.

679. Йдеться про польських королів Августа Саксонського і Станіслава Пойятовського.

680 і далі. Протиставлення минулого сучасному: у минулому була козацька воля, у сучасному — важке кріпацтво.

700 і далі. Характеристика різних періодів з життя України.

708. Про втечу селян-кріпаків за Дунай на вільні землі.

709. Відповідь, як хтось каже, що на Поділлі краще жити, ніж у горах.

710. Йдеться про м. Кам'янець-Подільський, яке оточене з трьох боків р. Смотричем як ровом. Кам'янець-Подільська фортеця могла витримувати довгі облоги.

711 і далі. Жартівливі характеристики різних сіл і містечок, які вживали іронічно місцеві жителі.

733. У Решетилівці любили розводити овець. Решетилівські шапки та смушки славились по всій Україні.

745 і далі. Литвинами звали у побуті українців-поліщуків та білорусів, тобто мешканців тих земель, які в давнину належали Литовському князівству.

749. Адес — стара назва Одеси.

750. Йдеться про поїздки на Дон на заробітки.

756. Іронічно говорили про Малоросійську колегію, яку запроваджували на Україні після кожного скасування гетьманства.

757. *Січ мати* — йдеться про Запорозьку Січ — центр козацької вольниці. *Великий Луг* — назва в XVI—XVIII ст. дніпровських плавнів на пониззі Дніпра, де знаходились поселення запорозьких козаків.

758. Про заселення території Запорозької Січі після її зруйнування німецькими колоністами. Уривок з поеми Т. Г. Шевченка «І мертвим, і живим...»

750. *Чубатий* — можливо, йдеться про вельможу Григорія Потьомкіна, якого звали Грицьком Нечосою.

768, 770. Козаки більшість часу проводили в походах, зневажливо ставились до осілого життя.

780. Козаки подорожували вночі, при світлі місяця.

799, 800 і далі. Під словом «москалі» у народі розумілися військові постої на Україні, які місцеве населення змушене було утримувати. «Москалі» кривдили селян, знещавлювали дівчат, звідси й склалося в народі до них негативне ставлення, що відбилося і в прислів'ях.

856 і далі. *Ляхи*. Мається на увазі польська шляхта, яка кілька століть панувала на Україні, кривдила покріпачених селян, тому народ ставився до неї негативно.

869. По р. Случ Б. Хмельницький хотів встановити кордон з Польщею.

871. *Куліговський Матеуш Ігнаци* — польський письменник і фольклорист XVII ст. Зібрані ним паремії опубліковані в праці «Прислів'я народове».

885 і далі. На означення єврейського населення на Україні історично склалися дві назви: єврей — назва переважає на Східній Україні, жид — слово закріпилося в Західній, очевидно, через польський вплив, але без зневажливого відтінку. До простого єврейського населення українське селянство завжди ставилося добре, зі співчуттям, як і єврейське до українського. Проте під час панування польської шляхти на Україні панство часто брало заможних євреїв посередниками між шляхтою і селянством, на-

значало їх управителями, економами, корчмарями, давало їм на відкуп українські церкви, чим викликало ненависть українців до цього експлуататорського прошарку єврейського населення. Прислів'я та приказки здебільшого відбивають стосунки тих часів, тому деякі з них показують євреїв з негативного боку.

902. Натяк на те, що євреї, за Біблією, довго блукали по пустелі і харчувалися манною, яка падала з неба.

930 і далі. Характеристика життя циган. За гумористичним описом відчувається щире співчуття до їх тяжкої долі.

(Розділ 4). Сильний... Більший... Сила... Пан... Мужик... Воля...

949. Посол у всі часи вважався недоторканою особою.

971. Про забирання хлопців у рекрути. Хто мав чим відкупитись, той не йшов на військову службу.

980. Про податки, здириства чиновників.

1010. Галич був збудований раніше від Львова. Як столиця Галицького князівства відомий уже з XI ст. Львів був збудований у XIII ст. князем Данилом і названий в честь сина Льва.

1030. Воді знайомства з такими, як сам, рівними собі.

1063. Стародавнє галицьке місто над Сяном. Тепер належить до Польщі.

1073. Можливо, тут натяк на енергійну дружину гетьмана Івана Скоропадського, яка усі справи вирішувала сама.

1175. *Кметь* — стара назва селянина, хлібороба.

1176. *Вашець* — (ірон.) ваша милість, звертання з пошаною до панів.

1200 і далі. Характеристика панів, здебільшого негативна.

1251. Різні характеристики мужика (селянина).

1312. Про панських слуг.

1320. І панство може минутися.

1340. Надія кріпаків на покращання свого становища після скасування панщини.

(Розділ 5). Багатир... Убогий... Щасливий... Роскіш... Доля... Нещастя... Пригода... Напасть... Не пайдить... Перевівсь... Пропав... Лихо... Біда... Горе... Каяття... Жаль... Журба... Кривда... В нещастю нема брата... Плач... Терпи...

1344 і далі. Про дуже багатих людей.

1274 і далі. Характеристика грошей.

1420 і далі. Багатому всі допомагають. Віра в те, що багаті знаються з «нечистою силою», яка дає їм гроші.

1464. Різні характеристики бідних людей.

1500 і далі. Про велику бідність.

1541. Тут у значенні подарунка за виконану колядку.

1555. Збіднів, їздить одним волем.

1720. Добре йому живеться.

1796. Про поразку шведського війська під Полтавою.

1797. Про війну з турками і битву під Очаковим 1735—1739 років і 1788 року.

1940. Причаївся, заховався десь.

2095. Про чиюсь незахищеність. Використав І. П. Котляревський у драмі «Наталка Полтавка».

2140. Про наймичку, що заробляє на хліб у чужих людей.

2221. Вислів узятий з Початкового літопису. У ньому розповідається про облогу міста Родні князем Володимиром і про великий голод, викликаний облогою. Літописець посилається на тогочасну приказку «...и есть притча до сего дне: Бѣда, аки в Роднѣ».

2282. Чимось пригнічена.

2340. Чужа біда менше турбує, ніж своя власна.

2430. Після біди буде й добро. Так втішають себе люди в біді.

(Розділ 6). Нема чоловіка без води... Гордий... Хвалиться... Упертий... Норовистий... Вередливий... В'їдливий... Пеня... Свинякувате... Лихий... Ледащо... Хитрий... Капость... Невмосне... Стид... Природу (природжене) тяжко одмінить...

2446 і далі. Характеристики різних негативних якостей та звичок людини.

2462. Дуже загордився чимось.

2483. За Б. Грінченком: *рахмистриня* — та, що лічить (податки і т. і.). Очевидно, йдеться про дружину якогось Урядника, що дуже загордилась своїм становищем.

2534. Про когось, що випнувся в пани (ірон.).

2601 і далі. Пересторога не хвалитися тим, чого ще не маєш.

2629 і далі. Різні характеристики впертих людей.

2676 і далі. Різні характеристики вередливих людей.

2680 і далі. Висміювання вередливих.

2737 і далі. Про в'їдливих.

2755. Сновига, той, що скрізь вештається без діла.

2770. Кая перед дощем видає своєрідні жалібні звуки, тому кажуть, що вона просить дощу. За повір'ям, їй заборонено пити воду з рік і озер, а можна тільки ловити дзьобом дощ.

2794. За Б. Грінченком: *пеня* — напасть, біда. *Москов-*

ська пеня, очевидно, штрафи, контрибуції, які накладались царськими воеводами.

2877. Про підступних, які в тяжку для тебе хвилину зроблять тобі шкоду, зрадять тебе.

2970. Різні характеристики хитрих, підступних людей.

3000. Про дуже спритного.

3104. Походить з анекдоту про те, як жінка хитрістю обдурила пана-шляхтича.

3120. Про якусь напасливу людину, що любить іншим чинити зло.

3129. За Б. Грінченком: *оюн* — в'юн.

3153. Походить з народних анекдотів. Є різні пояснення цього порівняння. Серед них і таке: *пилип* у перекладі з білоруської означає *заєць*.

3170. Драгуни часто обдурювали селян, особливо сільських дівчат. Мати драгунську совість означає бути не-порядним.

3198. За біблійним оповіданням, Каїн — перший злочинець у світі, який убив свого брата Авеля. Перелякався, що вчинив злочин, тому дрижав.

(Розділ 7). Плохий... Спокій... Завзятий... Сердитий... Звада... Лаять... Бить... Битися... Війна... Нестрашно... Стережися... Страх... Утьок...

3254. Страшний проклин — побажання смерті: волами на санях возили покійників.

3263. Лайка, озн. «кукиш» (Б. Грінченко), дулю під ніс.

3329. Про завзяту, люту бабу. Цей вислів О. Стороженко використав у своїх оповіданнях.

3354. *Потоля*, за Б. Грінченком: потурання, поблажка.

3364. *Комолый віл*, за Б. Грінченком: безрогий.

3406. *Зінське щейя* — кріт, вид гризуна (Б. Грінч.)

3423 і далі. За повір'ями, місцем пристановища «нечис-тої сили», чорта є болота, водовороти — глибокі водяні місця під греблями та ін.

3432. Солдати на постоях по селах знущалися з селян.

3480. Відповідь, коли хтось дуже сердиться.

3559. Лайка: *гемонський* — демонський. *Ксеркс* — давньоперський цар.

3562. За Б. Грінченком: *мацапура* — незграбна, неповоротка людина.

3569. Страшна епідемія чуми.

3571. *Махомет* (діалект.), походить від *Магомета* — засновника ісламу.

3572. *Ірод* — цар Іудеї, ставленик римлян. Відзначався великою жорстокістю: за біблійними переказами, винищував іудейських дітей.

3589. За біблійними пророцтвами, колись настане кінець світу, а після нього буде Страшний суд.

3610 і далі. Погрози комусь, що буде побитий.

3619. *Тропар* і *кондак* — види церковних молитов. Тут у протилежному значенні — погроза комусь.

3630. Погроза: натяк, що можеш потрапити в катівню.

3650. *Аміль* — кінець церковної молитви, тут у значенні: прийде тобі смерть.

3660. Різні форми людських прокльонів, пов'язаних з давньою вірою в те, що вони можуть здійснитися.

3689. Перед великими вікнами казенних домів відбувалися страти.

3700. Злочинців переважно ховали без попа.

3711. *Сліпий овод* — кусюча комаха, що присмоктується до тіла.

3727—3728. За Б. Грінченком: *хидя* — лихоманка, гарячка.

3738. Озн.: щоб ти пропав. *Лунь* — птах, каня.

3742. За давніми віруваннями, світом правили Білий і Чорний Боги. *Чорний Бог* — чорт. Прокляття комусь, щоб той пропав.

3743. *Див* — у слов'янській міфології зловісна сила, що постає у вигляді птаха.

3792. Віра, що земля викидає з могил або всмоктує в себе великих грішників.

3826. Про якогось людиноненависника, що якби мав можливість, то мучив би людей.

3860 і далі. Когось побити.

3897. *Битий* тут у значенні *вчений, досвідчений*. Навчання в старі часи супроводжувалося биттям учнів за невміння або непослух.

3920. Походить з народного анекдоту про цигана, який, піймавшись на злодійстві, просив господаря не кидати його за пліт. Використав Степан Руданський.

3950. Погроза комусь. Костянтинів належав до Подільської губернії, очевидно, там виготовляли і продавали гребінці.

3956. *Гаман* — давньоєврейське свято. Супроводжувалося різними обрядами, зокрема биттям гамана.

3961. За Б. Грінченком: *дипоть* — удар, *дати диптю* — побити.

3993. *Схопити за боже пошиття* — (жарт.) за чуприну.

4027. *Хверт* — дитяче покарання (Б. Грінч.).

4045. Зовсім не винний. Іудеї засудили Христа на розп'яття не за провину, а з помсти.

4074. Уривок походить з пісні; застереження не проливати кров.

4100 і далі. Пророкування-погрози комусь у нещастю в майбутньому.

4170. Рябець — вид яструба (Б. Грінч.).

4222. Полуск — тріск (Б. Грінч.) Озн.: не боятися нічого.

4262 і далі. Про відважних, що йдуть на ризик.

4296 і далі. Поради бути обережними.

4330 і далі. Про переляканих.

4372. За віруваннями, чорт боїться найбільше свяченої води, народ наділяє її чудодійною силою.

4381. Пилат — римський намісник, що засудив на смерть Христа.

4411. Дати лиги — втекти (Б. Грінч.).

(Розділ 8). Добрий... Просьба... Дарований... Старець... Скупий... Завидно... Добра надія... Спромігся... Підняв уші... Про мене... Хочу... Не люблю... Дурниця... Який швидкий... Дурна надія...

4423 і далі. Поради всюди бути добрим, не чинити нікому зла.

4471. Переносне значення (далі — пер.): добрі люди всім потрібні, їх скрізь поважають.

4490. Народний звичай допомагати громадою бідному.

4515 і далі. Про невиконану обіцянку.

4561 і далі. Доброзичливі побажання доброго врожаю, гарних слухняних діток, здоров'я.

4614 і далі. Поради не надіятись на чужі подарунки, не перебирати, а брати, що дають.

4668 і далі. Характеристика скупих.

4759. Громадська допомога одному.

4803 і далі. Про заздрісників.

4830. Пер.: хто багато хоче, може все втратити.

4909. Пер.: про якусь випадкову удачу, яка випала такому, що не мав її ніколи.

4932 і далі. Про байдужих, самолюбивих.

4974. Про вередливих.

4991. Пер.: про дуже байдужого.

5010 і далі. Дуже жадний до чогось.

5052 і далі. Дуже ласий до чогось.

5121. Путря — страва із звареного ячменю і солодкого квасу.

5190 і далі. Про якусь дурну балаканину.

5200. Шафран — рослина з гарним запахом, але без неї можна обійтись.

5201. З гречки не можна спекти паски (ірон.).

5224. Найбільшим соромом для козака було потрапити сплячим у татарську неволю.

5253 і далі. З нічого ніщо не зробиш.

5294. Рядюшка — ряднина, бідний одяг.

5344. Про вередливих: забажалося чогось неможливого.

5416. Як є щось більше, то й менше знайдеться.

5420 і далі. Тут ірон.: як є щось мале, незначне, то придбаєш і велике, основне.

5456. Авраам та Ісаак, батько й син — біблійні персонажі. Батько хотів принести сина в жертву, та цьому перешкодив ангел за велінням Бога.

5490 і далі. Про щось неможливе, таке, чого не може бути. Формула неможливого.

5525. Про щось маловартісне, без чого можна обійтись.

5576 і далі. Висміювання швидкої, неякісної роботи та поганого майстра.

5620 і далі. Ждати чогось довго і не діждатися.

5650 і далі. Щось таке, що з нього ніякої користі не буде.

(Розділ 9). Розум... Битий жак... Бувалий... Голова... Забувсь... Віщий... Розмишлять... Двічі літо не бува... Потай... Злі компанії... Наука... Приклад... Рада... Дурень... Не знається... Роззявляка... Лад...

5684 і далі. Про перевагу розуму над багатством.

5710 і далі. Про малого, але дуже розумного, кмітливого.

5769. Про когось тільки згадали, а він і прийшов.

5780 і далі. Бувалий, досвідчений.

5790. Досвідченого важко перехитрити.

5833 і далі. Будь обережним, все роби з розміслом, обдумуй.

5875 і далі. Пристосовуйся до обставин, зважай на них.

5902. Перед тим, як щось важливе зробити, добре обдумай усе.

5920 і далі. Все роби вчасно.

5959. Відбиває давню віру в домовиків, які знаходились у печі і могли підслухати чийсь розмову. Загальніше: про обережність у всьому.

5987. Один поганий може нашкодити багатьом добрим.

5991. Від поганого наберешся поганих звичок.

6000. Про тривалість людських звичок та уподобань.

6004 і далі. Поради вчити дітей змалку.

6071 і далі. Скоромовки.

6099. В давнину учнів били різками. *Березове перо, каша озн.: різки, биття.*

6160 і далі. Різні характеристики дурнях, обмежених людей.

6242. Давньоєврейський цар Соломон вважався великим мудрецем. Тут іронічно про такого, що чваниться великим розумом.

6250 і далі. Про придурковатого, такого, що чогось не вистачає йому в голові.

6300. За Б. Грінченком: *цимбал* — «олух, балбес».

6401. Про чиюсь дурну роботу.

6470 і далі. Про великі зусилля і мізерний результат.

6506. *Обр.:* і розумні можуть помилятися.

6520 і далі. Про такого, що мало знає, а багато хвалиться.

6551 і далі. Різні негативні характеристики з допомогою сполучника *ні... ні...*

6584 і далі. Про неуважних, роззяв.

6610. Про обмеженого, такого, що багато їздив, бачив, але нічого не запам'ятав.

6660. Про впертих і незгідливих, що живуть без злагоди.

6680. Від розуму залежать і людські вчинки.

(Розділ 10). Правда... Брежня... Плітки... Не правий... Не розбереш... Винен сам... Причина... Сила в чому...

6685 і далі. Про правду як найвищу людську цінність.

6702. Правда в житті завжди перемагає кривду.

6785. Вислів *невірний Хома* походить з євангельського оповідання про апостола Фому, який не хотів повірити в воскресіння Христа, доки особисто не побачив його і таким чином не переконався, що це правда. *Пер.:* про такого, що нічого не приймає на віру.

6891. Наговорив якихось нісенітниць. *Формула неможливого.*

6901. Сказав небагато правди. *Гривня* — стара монета вартістю в три копійки.

6902. *Шеляг* — стара дрібна монета.

6964. *Крилос у церкві* — підвищення перед вітварем — місцем, де відбуваються відправи. В кожній церкві є два крилоси — правий і лівий. *Озн.:* не можна з двох різних місць виконувати одночасно дві справи.

6996. Нісенітниця, щось неможливе, побрехенька.

7000. Таємниці не можна зберегти, якщо хоч одному її розкрити.

7074, 7075. Побудовано на анекдоті про нерозбірливого покупця, що замість ласощів накупив хрону і примусив себе потім його з'їсти.

7104 і далі. Нічого не буває без причини, наслідок є похідним від неї.

7126. Які люди, такі і їх звичаї. *Ордань, Йордань* — зимове свято, під час якого у річці святили воду.

7135 і далі. Діти спадково наслідують риси своїх батьків.

7160 і далі. Який господар, такі й результати його праці.

7254. *Пер.:* найбільше стережися підступного.

7372 і далі. Різні характеристики суду та судових чиновників.

7458, 7459. Право власності.

(Розділ 11). Хвалить... Погано... Багато... Трохи... Легко... З лихою годиною... Худко... Далеко... Дуже... На все є час... Давно діється... Новинка... Дивується... Неоднакове... Однакові...

7474 і далі. Про таких, що люблять хвалити і люблять, як їх хвалять.

7520. Коли б те, що ти сказав або задумав, здійснилося.

7532. *Цуга* — ряд великих возів, валка. *Пер.* Про чеське скрутне становище.

7561. *Шаг, шажок* — дрібна монета.

7592. *Дябель* — з польського *диявол*, «нечиста сила».

7615 і далі. Про щось маловартісне або нічого не варте.

7675. Щось велике. На волівій шкурі чорти списували людські гріхи.

7770. Усе має свій кінець.

7772. Добре робити все вчасно. На Великдень святять у церкві яйця.

7807. Майстри як виливали дзвін, то пускали якісь неймовірні чутки, вірили, що таким чином дзвін буде голоснішим.

7852. На осіннього Юрія поміщики розраховувалися зі своїми кріпаками. Після цього дня їм дозволялося переходити до іншого пана, згодом і цей «привілей» було скасовано.

7896. Щось важливе трапилось. Жартівливо говорять, коли хтось до когось прийде в гостину після тривалого часу.

7990 і далі. Про дві різні речі, неоднакові за силою, важливістю, значенням.

7991 і далі. Про двох однакових за здібностями, навичками і т. д.

8049. Про якусь безвихідь.

8070. Кіт зимою спить на печі, пастух пасе стадо, піп на великдень одержує приноси від парафіян.

8074. Суцільне здирство та експлуатація.

8098. Пани, чиновники гнобили селян, тому народ ненавидів їх.

(Розділ 12). Жить... Здоров'я... Хвороба... Смерть... Лікарі... Шептуха... Гарна... Брудний... Замашний... Виріс... Тілисте... Молоде і старе...

8128 і далі. Народ найвище від усього цінує здоров'я. Без здоров'я людина нічого не варта.

8133. Про таких, що вдають з себе хворих, а насправді є здоровими.

8155. *Пер.*: іноді хворий переживе і здорового.

8200 і далі. Дуже змарнів після хвороби, став безсилим.

8209. Швидко помре. *Обірвати нитку в прязі* — померти.

8222. Ледве живий, дуже хворий. *Ладаном* обкурювали покійників.

8228. *Рясту не топтати* озн.: не дожити весни, коли з'являється ряст.

8259. Про скороминущість людського життя.

8310. Помер.

8353 і далі. Різні типи ворожінь. Примовляння.

8425 і далі. Характеристика дівочої вроди.

8461 і далі. Характеристика парубочої вроди і постави.

8492. Негативні характеристики невродливих, нечулар і т. д.

8528. *Орап* — араб. Слов'янам араби здавались чорними.

8550. Про худих.

8556. Про глухих.

8600 і далі. Про ріст дітей.

8633. Характеристика вельмож і панства (*Т. Шевч.*).

8638 і далі. Характеристика людської старості.

8678 і далі. За старістю — досвід; старих, досвідчених треба слухати.

8710. Перевага молодості над старістю.

8716. *Молоді* — буйні, веселі, життерадісні.

(Розділ 13). Коханья... Розпуста... Женитися... Чоловік і жінка... Діти... Син... Дочка... Рід...

8726. Перші рядки з поеми Т. Шевченка «Катерина».

8734 і далі. *Козак* тут озн.: парубок, який, коли одружується, то бере молодшу від себе дівчину.

8761 і далі. Пісенні цитати, що стали прислів'ямн.

8800. Залицяється до чужих молодичь.

8905 і далі. *Жарт.* дівчата прагнуть вийти заміж за молодих і вродливих хлопців.

8979, 8990. Різні характеристики віна, тобто приданого дівчини.

9020 і далі. Різні характеристики подружнього життя.

9061. *Обр.*: *макогін* — чоловік, *макітра* — жінка. Те ж саме, що *голова й хвіст*. Погано там, де в сім'ї верховодить жінка, а не чоловік.

9170 і далі. Характеристика добрих і лихих дітей.

9244. *Скакелюха* — земляна блоха (*Б. Грінч.*). Стрибав багато.

9264 і далі. Дитячі потішки, що перейшли в паремії.

9289 і далі. Про розумних і дурних синів.

9304. Про подібність дітей до батьків.

9311. Різні характеристики дочок.

9321. Одна дочка в мамі і та може бути без долі, а в багатодітних сім'ях усі можуть бути щасливими.

9328. Синів забирають до війська, дочки забирають усе в батьків.

9351. *Жарт.*: про якесь невизначене свояцтво.

9353 і далі. Прислів'я вчать шанувати батька.

9358 і далі. Народна мудрість понад усе підносить матір, вона найрідніша від усіх.

9377 і далі. *Мачуха* — нерідна мати. Про неї прислів'я говорять стримано, а часто й з осудом за те, що не доглядає сиріт.

9395. Різні характеристики брата.

9405 і далі. Різні характеристики зятя.

(Розділ 14). Родина... Наш брат... Свій... Знаються... Сусід... Кум... Братство... Приїтель... Ворог... Привик... Чужі лика...

9418 і далі. Переваги своєї країни над чужиною.

9427, 9428. Про несправжню, удавану любов до всього рідного. Про панство, що гнобило свій народ.

9437 і далі. Різні характеристики своїх. Перевага своїх над чужими, свого над чужим.

9480. Про осідлість, прихильність до свого. *Гніздо* — символ рідної домівки.

9491. *Жарт.*: коли рідня дружини живе близько, то та часто буде втікати до своєї матері, як чимсь її образять.

9492. Характеристики кумівства.

9502 і далі. Характеристика братства, побратимства, брататися треба тільки з рівними собі.

9511 і далі. Народна мудрість високо підносить дружбу.

9519. Вони нерозлучні до смерті.

9539. *Глек розбити* — посваритись.

9545. Різні характеристики ворогів.

9560. Про зятятого ворога.

9562. Закон помсти. Все те погане, що робиш іншому, повертається проти тебе.

9563 і далі. Значення звички в житті людини.

9566. Від звички тяжко відвикнути.

9569 і далі. Поради не вмшуватись у чужі справи.

(Розділ 15). Своя хата... Свое... Мое... Потреба... Прибуток... Жить з завтрбом... Дбать... Догляд... Спрят... Праця... Клопіт...

9607 і далі. Хата в пареміях часто вживається в розширеному значенні: як свій добробут, прихисток, батьківщина.

9610. Від кого залежиш, волю того мусиш виконувати.

9636 і далі. Поради берегти своє. Своє має перевагу над чужим.

9648. *Пер.*: не зазіхай на чужих жінок, дбай про свою.

9651. Чуже не корисне людині, треба берегти своє.

9690 і далі. Чуже можуть у будь-яку хвилину у тебе забрати.

9719. Кожний намагається в першу чергу потурбуватись про себе.

9774. Нужда учить досвіду, загартовує людину.

9890. Помірковані вимоги бідного: жити хоча б так, щоб був затишок.

9910 і далі. Поради бути ощадливими, берегти гроші про чорний день.

9935. Якась нерозв'язна дилема, намагання поєднати дві непримиренні речі.

9999. Вислів походить з пісні.

10070. Швець хоче в ярмарок багато продати.

(Розділ 16). Господар... Степ... Хліб... Сіно... Скотина... Птиця... Ліс... Прясти... Хата... Млин... Огонь і вода... Найми... Ремесло... Місто і село... Купля... Мінба... Міра... Борг... Запис... Умова... Сам... Бурлак... Сирота... Вдова... Гурт...

10098. Різні характеристики господаря.

10096. Господар дбає про господарство, худобу; господиня — про хату, родинний затишок.

10116 і далі. Про важливість хліба. Від хліба залежить усе.

10130. Господар тоді почуває себе спокійно, коли збере урожай і захистить його від дощів.

10140. *Кукіль* — бур'ян, який дуже шкодить житові.

10160. Густе жито, добрий урожай.

10178. Дуже рідке жито, мало назвали снопів.

10180. Так зверталися жінці до землі, як закінчували жнива. Давня віра у чудодійну силу землі.

10190. Порада добре доглядати худобу, берегти її.

10237. Лошата часто стають жертвами вовка.

10271. *Бук* — тверде дерево, його тяжко різати.

10280. Про стару обдерту хату, холодну зиму.

10302. Вогонь і вода служать людям, але можуть приносити й шкоду.

10310. Від великої повені багато шкоди.

10311 і далі. Про тяжке життя наймитів.

10332. Коня годують вівсом, віл їсть січку з соломи.

10360. *Озн.*: іди від нас туди, де тебе не знають. *Риндя* — зневажливо свиня.

10381. Різні взаємовідносини слуг із господарем.

10407. Ремесла в народі цінилися високо.

10420. Про талановитого ремісника.

10433. Ковальське ремесло оплачувалося добре.

10450. До рибалок серед селян було зневажливе ставлення, вони завжди бідні. Апостоли — учні Христа.

10470 і далі. Різні взаємовідносини при торгівлі.

10487. Будь обережним при торзі, бо можуть або ошукати, або обікрасти.

10520. Ранній торг найкращий: ще мало покупців, то й ціни нижчі.

10571. Про щось маловартісне, не вартє зусиль, на нього покладених.

10579. *Полушка* — дрібна монета, вартістю в півкопійки.

10601. При обміні чогось спритніший обдурить недосвідченого.

10617 і далі. Поради не позичати нікому, бо можеш розоритися сам.

10630. Не завжди той, хто позичає, з охотою віддає.

10670. Порада бути вірним даному комусь слову.

10683. Не має за що купити свічку в церкву.

10690 і далі. Про тяжке життя сироти.

10717 і далі. Про безталанне життя удови.

10729 і далі. Перевага гурту, колективу над особою.

10762. Гуртом легше робити.

(Розділ 17). Недбалиця... Дуріє... Курить... Лїнвий... Мандрівочка... Злодій... Зарізать...

- 10775 і далі. Недбалих людей народ осуджує.
10790. Про якусь лїнivu господиню, що не засадила город.
10801. Не тільки собаки, а й люди від надмірної розкоші поводять себе аморально, стають гультьями.
10820. Про марнотратника, що хоче позбутися худоби.
10833. *Логазя* — каша з ячменю з добавкою гороху (Б. Грінченко).
10838 і далі. Лїнвство приводить до зубожіння й за-непаду господарства.
10880. Нічого не робиш.
10903. Висміюються недолугі косарі.
10938 і далі. *Байдики* (*баглаї*) б'є — ледарює.
10970. Про когось неповороткого.
10991. Ходить дуже поволі, як сонний.
11000. Вжито у протилежному значенні: дуже повільний, незграбний.
11030. Використала Марко Вовчок в оповіданні «Інститутка».
11054. Про суцільне злодійство.
11091. Когось обдерли, мабуть, обікрали.
11097. Побудоване на анекдоті про злодія, що видав себе.

(Розділ 16). Одежа... Охайність... Сон... Дорога...

- 11126 і далі. Різні характеристики зовнішності людини. Поради берегти одяг.
11210. Дуже незграбно одягнулась.
11249 і далі. Поради бути охайним.
11271 і далі. Про якихось нечупар.
11284. Про значення сну в житті людини.
11301 і далі. Спати треба в міру. Непомірний сон межує з ледарством.
11338. Про нетривкий сон.
11357. Повір'я: як чхається, то стелиться дорога.
11370 і далі. Про різні форми подорожування.
11403 і далі. Поради не відступати від дороги, якщо її не знаєш.
11415. Якщо не знаєш дороги, то людей розпитуй.
11424. Хто питає дороги, той не блудить.
(Розділ 19). Горілка... Гість... Хліб-сіль... Тхорить... Пить... Гостинець...
11441. Горілка робить людей спочатку веселими, а потім сумними, нещасними.

11442 і далі. Різні характеристики п'яного. Хміль — людська біда.

11470. Горілка нищить людську психіку, людина від неї навісніє, стає жорстокою.
11520 і далі. Різні припрошування у частуванні. Заохочення випити побільше.
11607. Примовки під час поминок померлого.
11620. Побажання, щоб діти родились.
11630 і далі. Вислови при чарці налогових п'яниць.
11700. П'яниця. Все життя провів по корчмах.
11740 і далі. Про дуже п'яних.
11777, 11778. П'яний. Не може рівно йти по дорозі.
11791 і далі. Прикмети на те, що прибуде гість.
11800. Господарі хочуть, щоб їх провідали гості.
11838. Такими словами традиційно зустрічали гостей.
11847 і далі. Скарга на погане життя.
11860. *Жарт.*: припрошення гостей у хаті, де є дівчата.
11889. Погано відбули гостину. Мало припрошували.
11923. Гості милі на короткий час. Довгі гостини ви-кликають невдоволення господарів.
11942 і далі. Правила поведінки в гостині.
11950. Як хто хворий, то йому не до гостини.
11959. Формула припрошування до обїду.
11970. *Жарт.*: повір'я.
11994. *Потанці* — маленькі сухарики, які їдять з гарячою юшкою, а також з медовою ситою (Б. Грінченко).
11998. Розчин меду у воді — *сита*. *Патока* — густий мед без воску (Б. Грінч.).
12010. Гарбузова каша не дуже сита. Після неї швидко знову хочеться їсти.
12035. Про такого, що дуже наївся.
12059, 12060 і далі. Подяки за обїд.
12070. Пародії на формули подяк за обїд.
12090. Припрошування до гостини.
12100 і далі. Про різну поведінку голодних. Голод протягом багатьох років був гострим бичем для бідного населення.
12110. Голод штовхає людину на різні проступки.
12140. Чемері — нутрощі, *чемері затягло* — заболів живіт.
12170 і далі. Про невибагливих у їжі, таких, що все з'їдять.
12192 і далі. Про таких, що дуже голодні і не можуть насититися.
12212 і далі. Все швидко поїдає. Про голодного.

12253. Про селянина, що об'ївся куті. *Кутя* — обрядова їжа.

12275. Хліб, сіль, вода — основна їжа бідняка, подорожнього.

12283 і далі. Про господиню, що спекла не дуже смачний хліб.

12302 і далі. Борщ був і є однією з основних страв у харчуванні: даються різні описи цієї страви: борщ може бути смачний, пісний, рідкий, солоний і т. д.

13316. *Каша* — страва, що вариться на молоці або на воді з крупів, нею завершують обід.

12321. Дуже рідка каша.

12323. *Куліш* — каша на воді, вариться з крупів або кукурудзяної муки.

12330. *Кисіль* — драглиста страва з ягідного або фруктового сиропу, молока тощо з домішкою крохмалю.

12332. *Паляниця* — хліб із пшеничної муки.

12335 і далі. *Книш* — вид хліба із загорнутими всередину краями, помазаного свинячим салом або конопляною олією (Б. Грінч.).

12337. *Пиріг* — печений виріб із тіста з начинкою. В західному регіоні України пирогами називають вареники.

12343. *Вареники* — невеличкі варені вироби, зліплені з прісного тіста і начинені сиром, ягодами, капустою і т. д.

12387. Недосолену страву можна досолити, пересолену хіба що вилити. За пересіл страви карали молодих господинь.

12401. Щось дуже кисле.

12421. Верби ростуть у вологому ґрунті, найчастіше біля річок і ставків.

(Розділ 20). Співи... Музики... Танці... Гулі... Влови... Карти... Курить і нюхат... Сміхи... Річ на двоє... Річ... Прислів'я...

12434. Дуже любив замолоду співати.

12442 і далі. Про поганий спів.

12459. Вважають, що в пісні одна тільки правда.

12466 і далі. Чомусь гра на музичних інструментах не вважалася серйозним ремеслом і іноді піддавалася осміюванню (можливо, через низький рівень виконання).

12476. Танцювати навчитися потрібно кожному.

12480. Про якогось дуже старого чи стару, що любить ще танцювати.

12483 і далі. Різні примовки про танці, переважно жартівливі.

12501. *Шумка* — після веселого характеру (Б. Грінченко).

12511. Уривок з рекрутської пісні, що став приспівкою до танцю.

12519. *Дудничок* — зменшувальне від *дудар*, той, що грає на дуді (Б. Грінч.).

12520 і далі. Різні приспівки до танцю, що стали пареміями.

12559. Гуляння не одного довели до зубожіння.

12560. Перестерігають дівчат перед вечорницями.

12578 і далі. Про полювання. Здебільшого насмішки.

12589. Про картярів.

12593. Порада не закладатися ні з ким, бо програєш.

12600. Раніше замість куріння нюхали табаку.

12602 і далі. Про налогових курців.

12619 і далі. Про насмішників, веселих.

12661 і далі. Пересторога від насмішок, бо вони можуть закінчитися плачем.

12701 і далі. Дразнилки-перепалки, в основі яких людські імена.

12736 і далі. Діалогічні вислови, що включають перепалку двох осіб.

12791. *Жарт.*: про якусь дуже наполегливу пряжу.

12798. *Бриндзя* — овечий або коров'ячий сир.

12840 і далі. Різні каламбурні вислови.

12856 і далі. Про характер мовлення.

12865. Треба бути дуже обережним зі словом.

12882. Пуста балаканина порівнюється з порожнім млином.

12889 і далі. Різні форми людської говірки: балакає, пищить, бубонить, цокотить, співає, торохтить та ін.

12950. Заговорились, а свині порили город.

12987. Про пусту балаканину.

12990. Порада зважати на слова, які говориш.

12992 і далі. Різні вислови про якусь балаканину, нісенітницю.

13070 і далі. Вислови, побудовані на протиставленнях: ти йому... він тобі...

13081. Про якусь нісенітницю.

13130 і далі. Різні жартівливі казкові зачини.

13133 і далі. Різні компаративні звороти прямого або контрастного плану.

(Розділ 21). Приказки і д., несвідомі видавцеві...

13165. Щось таке, що ні на що не годиться.

13178. Було щось маленьке спочатку, а потім роздули його до великого.

13210. Без причини зробив іншому шкоду.
 13295. Зробив щось недоречно, людям на сміх.
 13325. Погроза комусь.
 13348. Насмішка над кимсь, що чимось хвалиться.
 13349. Вась вік жебракував.
 13369. Як не буде кому на пана робити, то й пана не стане.

(Розділ 22). Додаток...

13373. Не все на щось надіятись, треба й самому думати.
 13386 і далі. Різні примовки, що походять з давніх ворожінь.
 13400 і далі. Залишки давніх вірувань, що оформились у паремії.
 13410. Віра в те, що як людина поводитиме себе протягом великих свят (Різдва, Великодня), то так буде їй вестися і весь рік.
 13420. Віра в те, що як хтось перейде дорогу, то буде невдача.
 13440. Юрій Хмельницький — син Богдана Хмельницького, гетьманував в 1659—1663 роках. За той час багато бід прошуміло над Україною, а під час гетьманування на Правобережжі після розколу України Павла Тетері (1663—1665) вона була сплюндрована ще більше, стала «руїною».
 13445 і далі. Жартівливі вислови, у яких висміюються чужі міста (села) і вихваляються свої (з точки зору того, хто говорить).
 13499. Від біди і горя січеться навіть волосся.
 13560. Про облесливого, підступного.
 13589. Про спадковість. Навики, одержані від батьків, зберігаються у дітей протягом усього їх життя.
 13692. Про когось дуже вередливого.
 13750. Чого домігся вже, те з рук не випускай.
 13775. Про якусь нікому не потрібну роботу.
 13920. Так говорить про своє життя стара, хвора людина.
 13970. Важко жінці утримати таємницю і не поділитися нею з кимсь.
 14014. Хліборобській праці надається перевага над іншими видами діяльності.
 14070. Хто живе в достатку, той може собі все дозволити.
 14078. Поле плаче від дощу, а ліс хитається від вітру.

14199. Про такого, що не хоче працювати, живе за рахунок інших.

14211. Про козака. *Потебенки* — шкіряні накривки по боках сідла.
 14279. Лат., озн.: «Всякий кулик своє болото хвалить».
 14298 і далі. Дразнилки.
 14310. Біда аж тоді, коли нічого не вродить.
 14335. Коли хтось говорить якусь нісенітницю.
 14339. Зачин з дитячої казки.

(Розділ 23). Одмінн.

47. За провину Бог може покарати людей.
 239. Віра в те, що відьми і упирі між собою знаються і збираються разом.
 341. Ворожіння на Святий вечір (Кутю): кличуть Мороза кутю їсти, щоб його задобрити.
 349. Пародійована молитва «Христос воскрес»
 421 і далі. Різні повір'я і ворожіння, пов'язані з великими святами в році.
 581. Походить з народного анекдоту про дощ, якому Бог наказує, куди йти.
 890. Побудоване на розповіді про чиновника, який хотів обдурити селянина, приписавши йому вдвічі більший податок, але потім надів окуляри і підтвердив меншу цифру. Селянин дякував не чиновнику, а окулярам.
 1029. Про потребу триматися свого стану, рівних собі.
 1677. Доля для всіх може бути мінливою.
 3667 і далі. Прокльони.
 4044. За щось пересварилися.
 4097. Всьому колись прийде кінець.
 5302. Чиясь погроза побиття.
 5872. Ставить свічку і святому Михайлові і чортові. Те ж, що й баба ставила свічку святій Варварі і чортові; мотив використав С. Руданський.
 6764. Тяжкий прокля́н. Ворони каркають над мертвим.
 10820. Про безталанного козака, що пропиває своє господарство.

Загадки

3. *Пилат* — римський намісник, що засудив на смерть Христа. За Євангелієм, Христос був похоронений в гробі, а на третій день воскрес.
 8 і далі. Загадки про церковного дзвона, передані метафоричними образами *вола, утки на морі, золотого барана* та ін.

16 і далі. Загадки про сонце, передані образами *птиці-вертинці, дерева, червоної комори, золотої діжі* та ін.

28 і далі. Загадки про небесні світила, передані через образи *незмінного поля, вівців незлічених, рогатого пастуха (неба, зір, місяця), розсипаного гороху* та ін.

40 і далі. Приказки про ніч і день, передані через аллегорії *чорного сукна, чорної корови (ніч), лисого вола, сірого бика (день)*.

51 і далі. Загадки про дощ і сонце, туман, мороз, передані через образи *півня на вербі, зорі-зоряниці, сивого кабана, сивого вола*.

59. Загадка про рік з дванадцяти місяцями (*дуб з дванадцятьма гіллями*).

65 і далі. Загадки про яйце, передані метафорами: *барило без дна, бочка вина, джечка* та ін.

87. Загадки про ластівку. *Мотовило* — пристрій, на який намотують пряжу.

107. Загадка про ящірку (*маленьке, чорненьке*).

169 і далі. Загадки про гарбуз (*брат Кіндрат через землю пройшов; ліз Мартин через тин* та ін.).

184 і далі. Загадки про цибулю (*маленька Марушка* та ін.).

212. Загадка про папороть (*що цвіте без цвіту?*)

260. Загадка про Адама (*хто вмер, а не родився?*).

302. Загадка про вогонь і дим (*батько й син*).

330 і далі. Загадки про віник (*шталалося-моталося, шає, шає, під порогом спать лягає*) та ін.

352 і далі. Загадки про голку й нитку, передані через метафоричні образи *залізного вовка, конопляного хвоста, синенького, маленького* та ін.).

360 і далі. Загадки про терницю (*клагає баба зубами*).

369. Загадка про плуг (*мій брат комендант поплід землю ходить*).

374. Загадка про серп (*маленьке, кривеньке*).

407. Загадки про стіл (*чотири попи під одним брилем*).

419. Загадка про олійницю (*між двома дубами б'ються барани лобами*).

426. Загадка про млин з алегоричними образами *двох братів, які січуться і з них тече біла кров*.

430. Загадка про воду, яка тече безперервно.

460. Про колеса у возі (*образ чотирьох братів, два задніх доганяють двох передніх*).

478. Загадка про скрипку, яка плаче, хоч сліз не мав.

492. Загадка про сокиру (*передається образом чоловіка,*

що йде в ліс, а дивиться додому і навпаки, як йде додому, дивиться в ліс).

495 і далі. Загадки про косу, які подаються в образах *сивої корови, пані на майдані, щуки з Кременчука* тощо.

502. Загадка-питання: *що станеться козі, як мине сім літ* — настане восьмий.

505. Загадка про хліб, який *ріжуть ножакою і б'ють ломакою, а всі дуже його люблять*.

**АЛФАВІТНИЙ ПОСТОРІНКОВИЙ
ПОКАЖЧИК ОПОРНИХ СЛІВ***

Абель 260
 або... або... 213, 214, 480
 Авраам 260, 702
 Адам 43, 68, 401, 651 (з **)
 Андрій 159, 556
 Андрія (св.***) 49, 62
 Андрюшко 254, 527
 Антін 243, 556, 630, 633
 апріль 59
 Арехва 287

Баба 47, 88, 152, 178, 186, 205,
 238, 245, 260, 264, 266—269,
 341, 362—364, 383, 397, 400,
 401, 619, 631

бабак 261
 багатий 90, 100—106, 130, 136,
 146, 185, 225, 269, 339, 447,
 449, 548—551, 562, 595, 597,
 603, 605

бажати 152, 153, 256
 базар 466, 469, 601
 байрак 75
 байстрюк 392
 балакати 566, 569
 баламутити 478
 Балта 74
 баран 90, 167, 177, 629
 бариш 466, 468, 469
 бас 271
 батіг 97, 98, 252
 батьківщина 178
 батько 70, 104, 118, 145, 163, 176,
 184, 202, 211, 217, 221, 248,
 250, 252, 261, 268, 297, 360,
 369, 398, 412, 415, 449, 472,
 477, 525, 535, 593, 605, 607,
 632, 633, 651 (з)

бачити 213, 241, 578, 597
 бджола 57, 388, 576, 594, 644 (з)
 Беля 514
 бердник 87
 берег 130, 164, 346
 берегтися 215, 277
 береза 287, 645 (з)
 бесіда 566, 570
 Бескиди 133
 бик 105, 152, 231, 425, 454, 596
 бити (сь) 171, 176, 189, 195—201,
 203—206, 208, 210, 213, 215,
 249, 270, 277, 331, 365, 401,
 561, 576, 593, 634
 біб 210, 451, 596, 627
 бігати 157, 171, 172, 309, 310, 447,
 448, 487, 576, 593
 біда 71, 75, 98, 131—133, 137—
 141, 172, 223, 240, 252, 330,
 361, 367, 404, 422, 435, 436,
 448, 543, 588, 620
 бідні 104, 105, 111, 136, 137
 білий (о) 166, 174, 218, 377, 381,
 495, 575
 біс 91, 174, 182, 186, 198, 213, 217,
 332, 358, 360, 522, 578, 580,
 621

Благовіщення (св.) 52, 57
 блекота 296
 близько (ий) 247, 258, 395, 434
 блискавка 608, 638 (з)
 блоха 142, 162, 170, 307, 645 (з)
 блючиця 251
 бовть 120, 570, 571

Бог 39—42, 44, 45, 56, 57, 66, 75,
 82, 85, 89, 109, 132, 141, 154,
 162, 164, 197, 205—209, 211,
 214, 215, 220, 221—231, 235—

241, 244—246, 252, 258, 259,
 270, 275, 280, 282, 294, 299,
 313, 323, 332, 342, 344, 362,
 367, 369, 372, 373—377, 400,
 436, 441, 451—453, 477, 487,
 499, 501, 510, 518—521, 529—
 532, 558, 560, 579, 581, 583,
 631, 635 (з), 693—705, 711

болота 141, 167, 238, 259, 357
 болячка 307, 367, 434, 435
 борг 295, 471
 Борзна 318
 борода 297, 382, 577
 борона 656, 657
 боротися 209, 210
 бочка 283, 321, 512, 514, 577
 боятися 212, 218, 247, 254, 278,
 332, 389
 брат 97, 137, 232, 363, 417, 422,
 574
 брати 179, 223, 431, 444, 471, 490,
 610
 брехня 196, 299, 311, 314, 315, 317,
 319, 320, 321, 374, 423, 442,
 465, 526, 559, 571, 617, 620

бридкий 244, 379, 440, 576
 брід 275
 брови 378, 389
 бубни 149, 459
 бувалий 273, 620
 бугай 210, 323, 518
 бузько 52, 361
 бук 456
 булава 74, 613
 було 70, 121, 208, 615
 бурлак 473
 бурчати 178
 буряк 270, 271, 647 (з), 658 (з)
 бути 215, 252, 273, 316, 575
 буханець 629

важкий 179
 важний 167
 валятися 115
 Варвара 200, 203, 205
 Варвари (св.) 62, 621, 698
 вареники 366, 530, 539, 540, 541
 варити 217, 252, 525, 532, 533
 Василь 216, 268, 405, 414
 Вігірок 646, 647
 вдаватися 254
 вдарити 195, 278
 вдача 250
 вдова 475, 627
 вдома 153
 ведмідь 95, 100, 164, 212, 253, 258,
 478, 497, 562, 603

везти 445, 460, 504
 Вскла 482
 велетні 275
 Великдень 54, 58, 63, 149, 215,
 250, 255, 298, 351, 362, 583,
 632, 636 (з)
 великий 85, 129, 225, 258, 265, 296,
 311, 384, 493, 595, 605, 633

Великий Луг 74
 Великий піст 63, 636 (з)
 величатися 143, 221
 верба 54, 86, 256, 364, 522, 598,
 601

Вербна неділя 58
 вербунок 548
 вередувати 152
 Веремій 182, 187
 Вересоч 73
 верещати 183
 вернутися 557
 верства 634
 вертіти (ся) 166, 170, 275, 448,
 590

верх 600
 верша 359
 веселий (а) 377, 556
 весілля 138, 203, 238, 244, 251, 254,
 361, 399, 486, 584, 606

весна 64, 279, 488, 584
 вечірніці 550
 вечеря 525, 529, 533, 612
 вечір 352, 496
 взяти (ся) 487, 489
 вибирати (ся) 485, 602
 видерти 272
 визвіритися 183
 викрутень 166
 виляяти 188, 195
 вимести 488
 вина 205
 винен 338, 339, 340, 472
 вирватися 171, 219
 вискочити 272
 вислизнути 272
 високий 85, 146, 297, 384, 395
 вити 140, 207, 545
 витріщатися 181, 296, 306
 вихилити 512
 Вишневецький 69
 Вишня 646
 вияснитися 262
 Вівдя 300
 вівтарь 212
 вівця 197, 199, 283, 294, 364, 600,
 605

відвага 218
 віддавати 211, 234, 471

*Показчик склали М. Пазяк і Н. Пазяк

** загадка.

*** свято.

віддаватися 396, 397
Відень 125
відпочити 446
відро 661 (з)
відсадити 184
відхреститися 157
відчепитися 158, 239
відьма 47, 187
віз 64, 67, 89, 253, 339, 501, 562,
576, 607, 661 (з)
війна 207, 211, 288
вік 251, 252, 285, 357
вікно 279, 491, 652 (з)
віл 76, 86, 87, 91, 98, 138, 167,
180, 253, 258, 340, 401, 434,
436, 465, 603, 626, 632
віник 655 (з)
віно 398
вірити 39, 86, 216, 315, 363
вісті 601
вітати 612
вітер 90, 166, 197, 272, 277, 277,
293, 328, 368, 492, 628, 639 (з)
віщувати 585
віяти 177
в'їдливий 154
владика 258
Власа 258
вовк 77, 148, 150, 159, 163, 165,
174, 201, 206, 212, 214, 216,
217, 231, 237, 238, 244, 246,
253, 255, 261, 271, 273, 276,
279, 307, 312, 322, 330, 335,
339, 357, 362—364, 411, 442,
453, 456, 462, 469, 481, 490,
547, 559, 560, 577, 580, 590
Вовчий Хвіст 69, 488
вогонь 177, 182, 215, 219, 364, 489,
558, 579, 639 (з), 653 (з)
вода 90, 104, 140, 154, 164, 167,
175, 182, 206, 240, 252, 255,
263, 269, 307, 323, 348, 415,
458, 462, 482, 505, 520, 541,
544, 558, 564, 582, 596, 597,
602, 603, 609, 626, 628, 648
(з), 660 (з)
Водохрещі 63, 583, 584
волос 208, 219, 497, 649 (з)
воля 74, 88, 100, 223, 241, 450, 454,
499, 587
волочитися 485, 486
воркотіти 154
ворог 134, 204, 254, 364, 418, 424,
425, 509, 600, 618
ворожка 47, 266, 489
ворон (з) 87, 105, 118, 146, 165,
266, 274, 278, 285, 299, 306,
334, 361, 491, 495, 598, 633
ворота 221, 258
Ворскла 73
восени 67
воша 120
воювати 439
впасти 132
врода 379
вродитися 173
вставати 500, 608
втекти 132, 569
втіха 555
втопити 182
вуздечка 259
вулани 76
вулиця 550
вус 99, 142, 389, 600
вухо 212, 240, 288, 578, 616
вчепитися 203
Гаврилко 263, 299, 361
гадина 97, 161, 166, 174, 227, 272,
274, 642 (з)
гадка 243
газда 450
гайдамака 473
Гайсин 72
гала-драла 548
Галич 86
Галушки 540, 566
Галя 262
Гаман 263
Гандзя 156, 354
Ганна 256, 335, 576, 578
ганяти 171, 448, 547
ганьба 199
Гапка 426, 512, 588, 610, 617
Гапон 323
гаразд 70, 71, 126, 133, 136, 215,
329, 341, 521, 597
Гарасим 556, 606
гарбуз 176, 218, 264, 398, 527, 558,
633, 645, 646 (з), 647 (з)
гарна (е) 237, 251, 258, 331, 340,
342, 377, 395, 399, 534, 601,
620
гарт 210
гарцювати 547
гарчати 184
гарячий (е) 258, 525, 576, 609
гасити 458
Гася 235
гетьман 74, 85, 108
гинути 211, 587
гілля 171
гіркий 129, 136, 141, 223, 235, 408
гість 147, 264, 361, 363, 372, 428,

517, 518, 520—525, 528, 612,
613
гладкий 384, 385, 575
глибоко 266, 609
глитати 535, 609
Гліба—Бориса 59, 61
глум 554
глухий 231, 382, 630
глянути 183, 463
гнати (ся) 265, 597
гнів 57, 179, 184
гніздо 544 (з)
гній 176
гнути 88, 167, 232, 601
говіння 44
говорити 90, 152, 166, 184, 187,
188, 249, 266, 304, 382, 553,
564—573, 576, 600
година 225, 235, 349, 468
годити 141, 221, 227
годиться 52, 632
голий (о) 68, 105, 106—109, 224,
247, 257, 264, 386, 588
голка 400, 656 (з)
голова 70, 74, 86, 88, 98, 104, 143,
154, 171, 176, 204, 210, 216,
238, 239, 243, 247, 253—255,
261, 267, 270, 274—276, 288—
291, 294—297, 310, 322, 357,
367, 370, 380, 401, 405, 436,
491, 504, 516, 525, 534, 580,
585, 590, 604, 649 (з)
Головка 449
Головосіка (св.) 696
голодний 86, 105, 107, 225, 437,
493, 531, 532, 534
голосний 295
голуб 75, 393
гонити (ся) 171, 215, 265, 299
Гонта 70, 624
гора 117, 245, 257, 504, 520, 588,
610
горбатий 174
гордий 142
горе 98, 100, 133, 134, 140, 205,
228, 336, 436, 618
горілка 264, 504—506, 508, 511,
512, 523, 611, 612, 627, 659 (з)
горіти 329, 609
горобець 64, 178, 591, 641 (з)
горох 128, 302, 391, 543, 565—
568, 571
горщик 171, 236, 283, 285, 464,
605, 634
господар 102, 328, 449, 458, 461,
478
гостець 373
гостина 442
гострий 179
грати (ся) 138, 154, 229, 277, 552
гребля (з) 660
гречка 146, 149, 180, 189, 207, 211,
391, 452
гриб 54, 86, 246, 255, 279, 545, 597
грива 203, 455
Гривко 263
гривня 244, 285, 466, 551
гризтися 210, 282
Гринь 382
Гриць 86, 88, 140, 148, 157, 216,
233, 264, 292, 324, 355, 460,
478, 503, 549, 568
грім 57, 65, 124, 182, 583, 638 (з)
гріх 43, 74, 79, 157, 221, 230, 260,
282, 324, 339, 438
гріш 429, 441, 442
громада 88, 223, 475, 476, 477, 610
громниця 59
гроші 97, 100—105, 168, 236, 245,
252, 254, 259, 289, 299, 316,
344, 398, 441, 442, 465, 479,
491, 515, 558, 577, 587, 610,
621, 651 (з)
груди 261, 605
груша (ка) 256, 413, 543
гряд 583
гряниця 435
губи 55, 90, 91, 143, 180, 182, 197,
202, 234, 259, 319, 390, 487,
513, 528, 543, 568, 569, 618
гуляти 280, 396, 481, 512, 516, 521,
547—549
гурт 475
гуси 52, 495, 579, 600, 640 (з)
густи 516, 545, 567, 603
густий (о) 101, 350, 452, 575
Давати 88, 89, 179, 196, 201, 204,
229, 231—235, 237, 277, 462,
558
давно 70, 351
далеко 259, 349, 357, 395, 508
Данило 361, 560
дарувати 225, 228, 229, 583
дбати 243, 442, 443
два, двоє 209, 476, 524, 560, 600
двері 172, 278, 279, 652
двір 450, 608
Демид 397
Дем'ян 549
Денис 614, 617
День 65, 351, 368, 370, 444, 462,
483, 487, 576, 598, 610, 638 (з)

дерево 96, 125, 142, 172, 174, 265,
280, 404, 648 (з)
Деречі 101
держатись 308
дерти 92, 204, 338, 362, 492
дешево 467
дзвін 45, 53, 261, 281, 320
дивитися 146, 270, 296, 307, 380,
408, 409, 557
диво 264, 353
дям 283, 551
дитина 223, 379, 383, 392, 563
дівка 75, 237, 241, 248, 280, 364,
377, 390, 397, 545, 602
дід 64, 244, 260, 272, 296, 356, 359,
404, 405, 415, 440, 450, 470,
572, 577, 608
дідько 79, 162, 168, 171, 182, 247,
278, 282, 363, 372, 505
діжа 237, 360, 538, 560, 612
діждатись 239, 574
діло 75
Дін 77
дір'явий 234, 279, 492, 543
діти 70, 76, 82, 141, 160, 209, 258,
267, 331, 391, 406, 408, 409,
412, 441, 511, 537, 602
Дмитро 168
Дмитрія (св.) 62, 696
Дніпро 72, 550
добрий (о) 70, 71, 83, 101, 103,
104, 126, 162, 221, 232, 326,
328, 341, 361, 395, 406, 461,
479, 511, 564, 555, 587, 602,
620, 631
довгий (о) 260, 384
довжик 471, 472
доля 115, 226, 394, 398, 480
дома 135, 341, 428, 488, 515, 533
домовик 584
допастися 237, 535
допикати 133, 156, 200
дорога 198, 500, 501, 504, 558, 582
дорогий 351, 467
Дорош 560
Дорошенчиха 391
досада 180, 650 (з)
достаток 101, 440
дочка 146, 188, 413, 628
дош 53, 65, 66, 117, 197, 265, 564,
582, 584, 608, 623, 639 (з)
драбина 655 (з)
дрижати 232
дрова 104, 186
друг 400, 405, 422, 423
дуб 168, 293, 372, 398, 398
дуга 245, 272

дудка 247, 255, 427
дужий 166, 201
думати 295, 355, 443, 447, 519
думка 257, 274
Дунай 71, 256, 590
дурень 69, 103, 138, 143, 168, 170,
171, 208, 210, 252, 257, 285—
289, 298—302, 305, 310, 317,
362, 412, 477, 562, 868, 586,
591, 598, 617, 621
дуріти 478, 610
дурниця 229, 249, 324, 478
дух 179, 210, 218, 368, 389
Духа (св.) 60
душа 56, 120, 156, 165, 217, 240,
257, 314, 368—371, 440, 491,
499, 509, 529, 532, 543, 553,
589, 629, 650 (з), 697
дядина 340, 417
дядько 162, 310, 391, 417, 553, 581
дяк 88, 46, 573, 588, 708
дякувати 220, 529
Єва 401
Євангеліє 104
Жаба 95, 145, 181, 197, 216, 259,
520, 580, 642 (з)
жалувати 244, 252
жаль 134, 207, 220, 235, 249
жар 177, 219, 368
жарт 178, 219, 554—556
жати 453, 481, 579
жахатися 218, 247
жвавий 272, 304, 486
ждати 140, 162, 224, 244, 267, 597
женитися 171, 205, 252, 391, 392,
393, 397, 399, 486, 611
живий 276, 341, 369, 438, 440
живіт 527, 528, 532, 537, 604
жид 78—80, 106, 217, 303, 363, 402,
473, 503, 513, 520, 586, 600—
602, 618, 630, 632, 633
жити 70, 104, 106, 129, 141, 146,
175, 209, 326, 368, 370, 440,
500, 511, 520, 588, 618
жито 176, 205, 451, 452
жінка 158, 159, 205, 246, 363, 391,
392, 400, 402—406, 562, 606,
617, 631, 635
жнець 335, 481
жовтий 576
жорна 528, 660 (з)
жук 251, 282, 645 (з)
жупан 97, 264, 493, 611
журавель 205, 240, 262, 582
журба 75, 134, 135, 243, 255, 301,
399, 403, 487

Забажати 245, 256
Забіла 596
Заблоцький 468
забобони 48—52
забути 274, 282, 597
заверюха 67
завзятий 178, 593
завидувати 138, 535
завтра 139, 233, 262, 531
вагадка 571
загубити 116, 276
заець 84, 98, 253, 259, 262, 274,
410, 588, 630
залізо 152, 199, 278, 457, 602
заміж 392, 393, 481, 606
запас 442
запорожці 548
запрягати 253, 460
зарікатись 134, 149
заручена 398
засватана 236
затишно 440
Захарко 568
захланний 108
заціпати 185, 204, 486
збан 350
збирати 471, 485, 560
звиватися 170, 486
звізда 270
звір 216, 585
згадати 55, 223
згода 176, 209
здаєка 358
здоровий 225, 227, 232, 373, 383,
455, 507, 511, 521, 525, 558,
605
здоров'я 55, 85, 191, 192, 299, 365,
366, 446, 509, 531, 604
зелений 381, 388, 576
земля 55, 57, 163, 194, 237, 272,
316, 332, 349, 372, 577, 648 (з)
зима 64, 67, 68, 493
зlidні 104, 107, 109, 145, 198, 234,
256, 439, 626
злий (о) 131, 141, 160—163, 178,
210, 239, 328, 436, 471
злюдій 152, 331, 358, 488—490
злякатися 219
знати 139, 161, 271, 275, 284, 302—
304, 322, 421, 560, 600, 612
знахарь 621
зозуля 61, 77, 249, 263, 336, 402,
609
золото 102, 149, 220, 224, 294, 337
Золотоноша 72, 73
зорі 65, 68, 307, 638 (з)
зуби 55, 90, 140, 178, 185, 197, 215,

258, 259, 273, 383, 424, 430,
553, 568, 579, 600, 616, 639 (з)
зять 417, 418

Іван 69, 86, 87, 97, 243, 263, 287,
324, 390, 401, 585
Івась 217, 283, 357, 571
Ігумен 86, 288
Ілля 60, 61, 622, 696
ім'я 145, 149
Індик 159, 456, 559, 567
Ірод 80, 187
Ісаак 197, 260, 272, 517, 530
іскра 57, 181
ити 172, 484, 485

Істи 108, 187, 154, 237, 263, 280,
443, 480, 525—540, 613
Іхати 266, 500, 504, 599

Його... а він 150, 151, 572
Йордань 63
Йосип 500

Кабан 385, 643 (з)
кавун 646 (з)
каганець 654 (з)
кадило 250, 576
казати 156, 255, 288, 565, 569, 571,
574, 590, 616, 617
казка 145, 546, 574, 621
казна 85
Кайн 173, 260
калач 247, 284, 390, 458
Каленик 356, 448
калина 268, 356, 448, 543, 640
(з), 646 (з)
калитка 102, 104, 566
калюжа 124
камінь 57, 77, 177, 208, 231, 258,
291, 330, 460, 480, 649 (з)
Кам'янець 72, 392
каня 156, 589
капуста 142, 543
карась 99, 587, 601
карати 199, 339, 393
Карпати 133
Карпо 400
карти 552
кат 84, 191, 240, 241, 248, 255, 354,
459, 466, 481
Катря 392, 547, 549
качан 142
качка 583, 641 (з)
каша 146, 153, 176, 179, 185, 215,
483, 540, 612
каятися 134, 199, 283

кванитися 237, 246
квас 253, 260, 268, 277, 350, 359
квач 516
кваша 359, 553, 594, 627
квочка 446, 613
кебета 259
Київ 72, 260, 265, 305, 503, 543
кий 198, 202, 211, 229, 253, 362
Кияна 177
кинути 171
Кирило 425
кисіль 268, 540, 599
кислий (о) 245, 247, 396, 448, 535, 588
кислиця 205, 390, 391, 634
кншеня 102, 105, 433, 467, 489
кншка (и) 301, 537
кіл 106, 253
Кіндрат 556
кінець 251, 350, 439, 445, 556
кінь 86, 97, 138, 145, 158, 178, 184, 198, 222, 240, 247, 252, 253, 257, 302, 307, 339, 351, 361, 364, 454, 455, 459, 501, 559, 577, 589, 608, 617, 619, 642 (з)
кіт 53, 153, 169, 174, 209, 212, 254, 269, 273, 352, 398, 455, 499, 550, 578, 591, 598, 599, 608, 625, 643 (з), 644 (з)
кістка 223, 438—440, 533
кладка 278
клянутьсся 87, 167, 235, 260
клепка 178
Клечанні святки 60, 622.
Клим 264, 556, 614
клин 163, 164, 198, 276, 577
клітка 100
клочья 159
клубок 206, 656 (з)
книш 269, 540, 607
князь 626
кобила 85, 131, 172, 244, 268, 343, 438, 444, 455, 551, 580, 620
Коваленко 410
коваль 145, 180, 205, 259, 276, 280, 426, 463, 596
ковбаса 233, 264, 271, 537, 542, 594
кожух 223, 580
коза (ел) 85, 89, 140, 156, 169, 189, 206, 214, 222, 225, 238, 244, 252, 253, 265, 267, 316, 324, 337, 349, 364, 442
козак 74—76, 99, 101—115, 140, 200, 201, 227, 238, 246, 253, 280, 331, 349, 362, 388—390, 399, 436, 487, 496, 534, 606, 618, 623, 635, 696
колесо 215, 253
коліска 173, 654 (з)
колія 477
колода 251, 252, 582
Колодій 63
колодязь 479, 558
Коломия 522
колюс 142, 252, 451
Коляда 54, 63, 108, 265, 600
комар 82, 273, 368, 608, 645 (з)
комір 83, 596
комлик 234, 383
комора 153, 218, 489
компанія 282, 477
коноплі 646 (з)
копа 102, 251, 252, 441, 453, 476, 549, 608, 610
копійка 101, 176, 239, 300, 441, 442, 469, 477, 560
корж 156
користь 138, 439, 607
корито 223
короб 640 (з)
корогва 560, 587
корова 76, 207, 238, 250, 260, 302, 343, 408, 439, 454, 455, 495, 565, 578, 586, 588, 642 (з)
коровай 205, 232, 392, 527
король 86
короста 367
корчма 513—515, 517
косити 107, 149, 383, 445, 560
кості 67
костриця 646 (з)
кохатися 388—390
кочерга 142, 211, 458, 579
кошара 206
край 71, 450
Краків 133, 265
красний (е) 258, 361, 550, 575
красти 222, 315, 488, 491, 559, 610
кривда 76, 99, 136
кривий (о) 142, 167, 174, 178, 272
Крим 350
криниця 222, 252
кричати 140, 183, 184, 550
кріпитися 141, 575
кров 97, 98, 206, 340, 367, 594
кропива 179, 196, 391, 413, 578, 587, 648 (з)
кросна 655 (з)
крук 174, 238, 464
крутити (ся) 168, 170, 182, 246, 272, 275, 277
кувати 178, 439
Кузьма 204, 267, 595

Кузьмн—Дем'яна (св.) 62
кукіль 451
кулик 85, 270, 305, 358, 359, 425, 462
куліш 263, 540
кульбака 662 (з)
куля 211, 571
кум (а) 165, 232, 234, 238, 242, 245, 246, 249, 261, 301, 357, 421, 422, 483, 500, 521, 529, 567, 577, 606, 614, 627
кунця 99
купа 476, 633
купити 214, 229, 251, 257, 279, 426, 469
кури (ка) 80, 89, 261, 278, 434, 438, 439, 456, 538, 577, 582, 613, 625, 641 (з)
курча 595
курява 601
кусати 168, 203, 265, 350, 578
кутя 54, 537, 583, 584, 618
кухарь 464
кухоль 207
куций 188, 260, 427

Лава 106, 652 (з)
лад 177, 227, 240, 254, 308
ладан 158, 216, 231, 348
Лазарь 570, 617
лаяти 186, 195
лапоть 87, 661 (з)
ласий 229, 237, 245, 246, 466
ласка 223, 234
ласощі 269
ластівка 52, 408, 641 (з)
латка 492
лаяти 199, 590
лев 217
Левко 263, 527, 587
Левон 477
легко 461
лед 502, 507, 633
ледачий 160, 161, 164, 174, 198, 199, 265, 326, 385, 395, 589
лежати 140, 211, 217, 251, 331, 395, 442, 444, 482, 487, 499, 537, 558, 611
лемент 565
лесь 165, 166
Лесь, Леська 107, 250, 444
летіти 349, 574
лико 187, 253, 279, 425
лин 99, 176, 602
липа 340
лисий 174, 358, 386
лишня 168, 253, 274, 301, 307, 382,

589, 590
литвин 73, 74, 208, 244, 528
лиха година 130, 186, 187, 207, 349, 422
лихий 83, 136, 160, 161, 174, 199, 201, 221, 254, 272, 324, 342, 349, 437, 461, 491, 525, 588, 589, 601
лихо 158, 167, 176, 194, 205, 239, 252, 403, 436, 448, 515, 548, 577, 584, 602, 620, 626
лице 172, 322, 394, 395, 469
лізти 87, 155, 157, 181, 271, 278, 283, 349, 485, 490, 578, 590
лінивий 462, 480, 487
ліс 186, 233, 252, 307, 309, 322, 456, 578, 609, 610, 614
літа 651 (з)
літо 64, 65, 68, 240, 263, 278, 370, 388, 583
лоб 86, 187, 268, 297, 308, 383
ловити 170, 278, 279, 294, 305
ложка 137, 167, 169, 182, 258, 301, 425, 441, 516, 522, 539, 601
лоза 376
Ломець 56
Лотоцький 263
лоша 455, 627
Лубни 73, 624
Луки (св.) 62
Луцьк 72
Любечани 73
любити 241, 242, 244, 246, 249, 388—390, 422—426, 543, 550, 606
люди 142, 164, 222, 236, 238, 259, 276, 421, 477, 518, 520, 596
люлька 307, 552, 562, 617
ляканий 217, 219, 274
Львів 72, 86

Мазати 337, 407
Мазепа 69, 187
май 59, 287
майстер 426, 462, 489, 601
мак 237, 263, 527, 548, 576, 613, 648 (з)
Макар 130
макітра 536, 658 (з)
Маковія (св.) 61
макогін 401
Макринн (св.) 61
Максим 614
малий (о) 225, 271, 334, 383, 407, 439
мана 169
мандрики 61

Маня 592
марець 57, 59, 622
Марко 187, 301, 556, 570, 628
Марка (св.) 59
Мартин 58, 527, 535, 615
Маруся 242, 340, 497, 508, 605
Марушка 349, 500, 629
масло 277, 484, 542
Матвій 305, 503, 533
мати 104, 152, 176, 188, 194, 219,
254, 257, 261, 358, 362, 407,
409, 415, 453, 480, 488, 498,
519, 543, 550, 561, 577, 604—
607, 617, 629
мати щось 104, 223, 233, 424
матися 131, 157
Мацько 513, 536
мачуха 416
мед 168, 169, 237, 244, 253, 258,
267, 328, 506, 543
медвідь 87, 130, 184, 564
медвідник 87
медунка 162
межа 177, 205
Межибіж 168
мельник 534
мертвий 268, 553
Микита 129, 204, 253, 325, 554, 556,
607, 625
Микола 59, 285, 372
Миколи (св.) 60, 63, 471, 556
минати (ся) 70, 264, 275, 435
мир (люди) 176, 223
миска 246, 258
Михайло 254, 618
миша 84, 108, 216, 362, 490, 553,
550, 574, 578, 598, 626, 643
(з)
мінба 470, 560, 619
міра 277, 324, 470, 597, 625
місце 84
місяць 57, 66, 75, 256, 259, 580
мітла 635 (з), 656 (з)
мішок 216, 228, 293, 383, 600
млин 458, 588, 617, 660 (з)
мовчати 90, 91, 140, 141, 165, 176,
184, 241, 281, 294, 566, 567
мое 422, 429, 432
мокий (е) 105, 182, 249, 576
молитися 183, 236, 263, 299
молодий (е) 270, 385, 387, 394
молодиця 378, 399, 448, 550, 598
молодість 388, 651
молоко 167, 258, 268
монастир 169, 225, 486
мордуватися 170, 181, 309
море 124, 140, 251, 253, 269, 597

морква 182, 305
мороз 54, 68, 560, 621, 623, 639
(з)
москаль 76—78, 166, 329, 391, 590,
596, 696, 697, 704—706, 708
Москва 69, 76, 543, 601
Мстислав 72
мудрий 168, 169, 270, 275, 281,
285, 294, 302, 441, 564, 595
мужик 80, 96, 97—101, 250, 324,
365, 405, 558, 577, 578
музика 546, 549, 590
мука 140, 149, 239, 256, 268, 284,
541, 585, 645 (з)
Мусій 550, 563
мутити 182
муха 152, 161, 162, 180, 205, 244,
271, 439, 481, 588, 599, 615,
617, 645 (з)
м'який (о) 166, 175, 575
м'ясо 268, 328, 436, 542

Набитися 202, 210
навпростець 502, 503
нагнути 210, 283
надіятися 267
найми 143, 180, 460, 462
найти 485, 489
Наливайко 421
напасть 116, 117
народ 99, 142
Настя 89, 310, 401
наука 283, 284, 285, 287, 325
Наум 272, 556
научитись 284, 303
находка 279
наш (е) 144, 235, 419, 429, 432
небо 56, 240, 401, 528, 622, 637
(з)
небога 298, 401
невіра 80
невмивака 497
невод 148
неволя 100
недбалиця 477
неділя 64, 331, 579, 613
недогода 152
незгода 176
нездужати 366
нежонатий 393
некрут 84
нема 105, 135, 141, 252, 437, 531,
602
неправда 632
нешастя 115, 116, 136, 180
низький 85, 146, 206, 231, 381
Никін 499

нитка 206, 338
Ничипір 485
ніж 148, 182, 424, 458
Ніжини 73
німецький 83, 159, 285, 442, 586,
600
ніс 142, 169, 173, 181, 184, 210,
222, 247, 258, 260, 307, 426,
429, 446, 626
ніч 66, 258, 351, 361, 483, 491, 498
новини 70, 240, 352
Новий рік 54, 63, 583
новосілля 451
нога (и) 219, 277, 375, 438, 444,
495, 512, 579, 607
ножиці 314
норовистий 152
носитися 147
Носовка 73
ночувати 502
нудьга 397
нужда 395, 435, 607
нюхати 234, 553

Обдерти 237
обідати 205, 524
обіцяти 224
облизень 202
обмова 169, 322
обнятися 390
Овдій 612
овес 244, 451, 478, 492
овечка 167
оглядітись 268, 300
огонь 118, 141, 458
одгризатися 179
одежа 491, 492
один 217, 253, 356, 361, 369, 460,
473, 476
одинак 413
одкладати 486
один (а) — другий (а) 104, 309,
359
одрізати 255
одружитися 392
оженитися 260, 392
окріп 167, 180
окуляри 197
окунь 179, 209, 499, 629
Олексій 615
Олена 256, 299, 341
Олеся 254
Олесь 557
олійниця 659 (з)
Омелько 240
онуки 70
Опанас 145, 549, 557, 563

опиратися 200
ополонок 536, 642 (з)
орати 146, 253, 266, 328, 333
орел 57, 86, 87, 256, 378, 580
орда 156
Оршка 588, 617
оса 53
осадити 185
освятити 189
осел 642 (з)
осінь 64, 452
оскома 204, 205
оставатись 184
Остап 555
осторожно 216
осточортити 155
отаман 75, 476
отець 415
отечество 419
охайність 496
охота 241, 551
очерет 209, 640 (з), 660 (з)
очі, око 167, 172, 173, 178, 181,
206, 236, 258, 279, 282, 287,
306, 367, 388, 407, 443, 444,
446, 465, 503, 518, 529, 550,
566, 590, 600, 602, 649 (з)
ошукати 169, 576
оюн (в'юн) 642 (з), 652 (з)

Павло 563
павутинна 655 (з)
падати 620
палець 278, 349, 408, 426, 649 (з)
Паликопа 61
палиця 211, 279
паляниця 152, 258, 540
пан 76, 83, 86, 87, 91—93, 97, 98,
101, 143, 163, 166, 184, 224,
260, 264, 278, 326, 334, 335,
362, 419, 436, 441, 462, 482,
493, 496, 550, 560, 561, 567,
586, 589, 595, 617, 619, 624—
626, 630, 697
Панас 273, 403, 551, 633
панщина 99, 247, 265, 497, 586
Панько 260
папороть 648 (з)
пара 400, 558, 566
Параска 242, 254, 271, 421, 579
Париж 344
Пархім 295
парубок 343, 388, 389
паршивий 349
паска 63, 127, 244, 385, 394
пастух 208, 464, 557
пахучий 575

пашня 452
пекло 46, 163, 595
пекти 538
пеня 589
пень 196, 251, 252, 297, 415, 436
перебиватися 519
перебирати 228, 533
перебути 252
перевісь 119, 120
переймати 177
перейти 273
Перекоп 73
переливки 216
переляк 218
Перемишль 88
перемолотися 141, 239
перейчайка 478
Переплавна середя 622
перескочити 148, 276
перехреститися 299
перечь 202, 225, 246, 658 (з)
перо 287, 336
перша 84, 255, 406
пес 96, 161, 163, 207, 209, 225, 233,
238, 250, 254, 266, 283, 324,
330, 332, 364, 392, 438, 439,
460, 478, 532, 551, 560, 564,
579, 596
песоголовець 206
петля 206
Петра Вериги (св.) 63
Петра і Павла (св.) 60, 130, 255
Петрівка 60, 61, 109, 251, 256, 456
Петро 200, 356, 568
петрушка 238
печаль 134, 243
печенюги 73
печений 536
Печера 72
печінки 156
пиво 242, 249, 253, 268, 324, 331,
505, 508, 511, 513, 517, 536,
579
піка 211, 383
Пилат 636 (з)
Пилип 153, 171, 557
Пилипівка 62
пиляти 154, 663 (з)
пирог 86, 162, 269
писати 287, 472, 473
пісок 87, 211
письменний 285, 287, 662 (з)
питати 99, 265, 282, 288, 503
пити 205, 412, 426, 504—509, 511—
515, 547, 544, 550
піха 143, 145
пишатися 627

пишати 565
півень 291, 456, 596, 640 (з), 643
(з)
підвести 169
підголити 489
пізно 268, 493, 498, 524
піймати 261
піп 44, 46, 47, 144, 151, 207, 212,
236, 242, 249, 250, 263, 265,
277, 301, 323, 326, 336, 362,
405, 425, 459, 481, 520, 522,
581, 603—606, 694, 700—708
півратися 170
пісня 244, 245, 545, 546, 618
пісок 253
піст 43, 44, 239, 270, 508, 581, 693
піт 67, 446
піти 71, 88, 121, 185, 235, 355, 484,
486, 488, 597
піч 106, 240, 514, 593, 595, 653 (з)
плакати 114, 140, 276, 372, 396
платити 132, 176, 330
плахта 250
плести 569, 570
плечі 108, 219, 496
плисти 89, 115, 119
пліт 359
плітки 321
плохий 175, 344
плуг 349, 391, 593, 656 (з), 659 (з)
плювати 142, 151, 158, 178, 186,
197, 213, 222, 271, 297, 344,
590
плющати 67
пнутися 144, 181, 409
побачити 261
побороти 89, 209
побрататися 145
побратися 395, 397, 549
повне 101
повнолиций 38
поводир 230
поганий 146, 161, 172, 251, 325,
328, 342, 382, 435, 466
погляд 162, 390
погода 66, 581
подарунок 228
Поділ 55
Поділля 72
подобріти 220
подушне 85
пожежа 208
поживитися 232
позичати 225, 471, 472
покра 99, 177
покрасніти 173, 220
Покрова 60, 62, 589, 622

поле 74, 169, 451, 610
поліно 249, 580
полова 274, 646 (з)
положити 443
полоз 504
полоханий 274
Полоцьк 263
Полтавський 73, 261
полум'я 118
полюбити 137, 253
помагати 268, 269, 382
помалу 266
помело 478
поминати 227
помирати 85, 369, 371
помиритися 209
помогти 199, 462, 597
пономар 598
Понятовський 70
попадати 117, 200, 449
Попівка 73
пополотніти 219
поправитися 117, 369
пора 520
порада 288
поріг 264, 398, 439, 522
порожній 508, 599
порятувати 137
порося 173, 174, 209, 245, 246, 253
посивіти 267
послухати 259
постерегти 216
постернак 253
постоля 169
посуд 497
потопці 526, 579
потилиця 198, 202, 216, 271, 343
Потоцький 69, 263
потреба 434
похолонути 219
починати 599
починок 457, 467
почухатися 204
пошити 260
пташка 123
правда 71, 76, 91, 131, 167, 200,
288, 310—312, 314, 315, 318,
320, 322, 361, 369, 405, 562,
576
право 337
празник 45, 46, 239, 301, 375, 480
праця 108, 329, 338, 444, 445, 461
Пречиста (св.) 60, 268, 584
прибиратися 485, 495, 496
прибуток 438
привикати 425
прив'язатися 155

пригода 116, 199, 423, 441, 634
приймак 418
прийняти 210, 603
прийти 222, 234, 447, 479, 597, 599
приклад 288
прилипати 155, 254
приповідка 546
природа 173
приставати 155, 283, 495, 579
присягати 338
притулити 572
причепитися 155
причина 326
приятель 423
проворний 486
продати 169, 399, 467, 583, 597
пропадати 74, 121, 207, 210, 216,
437, 439, 576, 588, 591
проскурка 272
просо 233
просьба 222, 430, 521, 522, 578,
588
прямий 322
прясти 443, 481, 482, 655 (з)
пташка 64, 165, 335, 393, 421, 577—
птиця (чка) 75, 100, 101, 125, 271,
329
пуга 89, 435
пустий (ка) 122, 251, 289, 386
пхати 200, 426
пшениця (ний) 87, 536, 608
пшоно 259, 437, 441
Пущення 69
п'явка 155, 642 (з)
п'яний (ця) 141, 244, 256, 260,
504—507, 512—517, 604
п'ятак 255, 300
п'ятниця 64, 153, 280, 579, 488
Рабин 81
рада 288, 289
радий 301, 555
радимичани 69
радість 135, 276
рай 46, 74
рак 81, 173, 256, 262, 305, 318, 471,
548, 581, 629, 641 (з)
ракша 609, 628
ранній (о) 123, 279, 498
рахманн 267
рачки 179
рватися 130, 171, 172
ревнути 545
редька 183, 312, 542, 543, 647
рёмесло 451, 482
Решетилівка 73, 350
решето 207, 602

риба 148, 170, 178, 238, 247, 256,
258, 268, 279, 285, 357, 423,
436, 438, 439, 467, 482, 534,
542, 588, 601, 641 (з), 652 (з)
рибак 358
рило 246
Рим 307
риндя 300, 460
рівняти 446, 634
рити 428
рід 162, 397, 414
рідко 601
рідня 414, 443
різати 182
Різдва 63
рй 644 (з)
рйк 65, 69, 70, 458, 639 (з)
рйля 452
рйпа 543, 566, 647 (з)
рйч 564, 568, 601
рйчка 660 (з), 661 (з)
робити 146, 250, 329, 393, 398,
442—444
Рогатин 72
родина 414, 418, 517
родити (ся) 87, 163, 174, 271, 301,
380, 399, 452, 559, 583, 590,
606
Родня 606
рожа 258, 357, 377
рожен 89, 247
Розгари 60
розказати 303, 566, 571
розлетітись 121
розум 71, 88, 102, 169, 178, 199,
210, 229, 270, 271, 275, 276,
282, 283, 285, 288—290, 292,
293, 297, 299, 302, 442, 511,
564, 577, 599, 605, 617
Роман 69
Ромен 72, 73, 470, 585
роса 639 (з)
роскіш 114, 587
рости 56, 383, 384, 390, 604
рот 160, 187, 252, 299, 306, 321,
509, 536, 553, 565, 568, 571,
576, 612
рубати 312, 560
рудий 224, 381, 605
рукавиця 661 (з)
руки 161, 164, 224, 244, 247, 256,
259, 284, 335, 337, 373, 383,
433, 439, 443, 444, 454, 469,
471, 473, 487, 489, 510, 579,
593, 594, 602, 604
русалі 60
русин 76, 249

ручитися 315, 472
рушниця 652 (з), 662 (з)
рябий 350, 380
рябое 358
ряд 476, 477
рядно 182, 596
ряст 240, 369
Сава 203, 326, 548, 615
Сави (св.) 63, 698
Савка 201, 232, 243, 271, 343, 359,
360, 522, 557, 566, 568
сажа 563 (з)
Сажка 575
салдат 76
сало 82, 212, 233, 235, 254, 276,
295
сам 473
Самійло 426
сани 64, 67, 662 (з)
сарана 409, 622
Сахро 633
Сас 70
сатана 157, 182, 589
сахар 174, 543
свадьба 238
сварка 176, 178
сват 235, 467
свататись 397, 422
свах 171, 185, 397
свербіти 211, 435, 583
свердло 663 (з), 710
свиня 80, 85, 87, 97, 143, 144, 154,
155, 159, 163, 184, 223, 235,
253, 255, 260, 261, 302, 325,
334, 343, 357, 445, 455, 478,
480, 495, 497, 500, 537, 564,
586, 594, 599, 603, 604
Свирид 295, 570
свитка 97, 492
свідок 338
свіжий 575
свій, своє 358, 414, 419—421, 427—
429, 432—434, 477
світ 56, 57, 79, 129, 141, 163, 164,
199, 206, 223, 238, 240, 253,
261, 263, 280, 294, 313, 351,
356, 365, 368, 370, 405, 418,
503, 517, 616, 633, 637 (з)
світити 256, 657
світло 654 (з)
свічка 442, 497, 654 (з)
свобода 100
сволоки 652 (з)
својки 415
святі 87, 165, 178, 250, 437, 481,
519, 601, 699

свято 46, 166, 238, 239, 599
свјаченій 269
Севрадим 383
село 75, 357, 441, 465
Семен 203, 240, 505, 557
Сенека 86
сердитий 179, 180, 183, 618
середи 64, 247, 300
серп 657 (з)
серце 179, 184, 217, 221, 222, 388,
389, 393, 557, 559, 576, 579
сестра 417, 574
сивий 332, 385, 387
Сидір 204, 356, 402, 561
сидіти 160, 173, 180, 304, 364, 394,
447, 448, 460, 480, 482, 484,
488, 520, 522, 523, 529, 582
сила 83, 88—90, 179, 252, 330, 369,
476, 531
Симона Зилота (св.) 60
снн 270, 412, 413, 418, 481, 577,
593, 605—607, 617, 627
синиця 64, 174, 205, 456, 579
синій 575
сир 536
сироїжки 649 (з)
сирота 247, 473, 474, 610
ситий (і) 86, 109, 238, 443, 463
ситник 86, 87, 625
сито 255, 655 (з)
сич 281, 572
сідати 88, 197
сікти 179
сіль 156, 439, 448, 542, 658 (з)
сім 153, 179, 185, 214, 224, 230
сім'я 141, 607
сіно 215, 244, 453, 576
Сірко 173
сіромаха 470
Січ 73, 74, 251, 487
сіяти 109, 140, 157, 328, 460, 584
сказати 281, 282, 339, 564, 566
скакати 88, 172, 206, 308, 391, 409,
440, 546—548
скиба 398
складно 572
сковорода 658 (з)
скорий 265
скотина 57, 180, 453
скривитись 247, 368, 380
скрипка 546, 662 (з)
скрипливий 336, 367
скупий 230—232
скупати 244
слабий 167, 365
слава 74, 76, 149
сласно 534

сливи 543
слизьке 210, 617
слина 244, 268
слихом слихати 519
сліпий 85, 200, 203, 224, 229, 230,
250, 251, 255, 257, 290, 291,
301, 307, 316, 360, 381
слобода 451, 465
слово 165, 177, 184, 187, 198, 223,
245, 323, 427, 473, 564, 565—
569, 570, 574, 579, 600
служити 99, 459, 462
слухати 183, 202, 325, 352
Случ 79
сльоза 138, 192
смажений 287
смалений 189
смак 244, 252, 534, 543, 550
смерть 138, 214, 254, 355, 366, 370,
371, 491, 600, 651 (з)
сметана 175
смирний 206
смільвий 213, 216, 217, 599
сміття 304, 458, 655
сміятись 138, 184, 279, 360, 553
смуток 135, 141, 354, 439
снитись 247, 500
сніг 67, 182, 219, 247, 465, 588, 595,
639 (з)
снідати 525
сніп 452, 655 (з)
собака 77, 87, 99, 163, 167, 168,
171—173, 179, 181, 209, 216,
223, 225, 234, 236, 237, 244,
249, 250, 273, 274, 278, 308,
311, 326, 355, 358, 363, 435,
440, 455
сова 86, 174, 212, 271, 281, 328,
357
совість 172
сокира 206, 663 (з)
сокіл 87, 206, 218, 278, 307, 378
соловей 262, 563
солодкий 129, 136, 227, 258, 340,
361, 612, 633
солома 278, 396
Соломон 293
Солоха 150, 577
сон 247, 498, 500, 501, 618, 651 (з)
сонечко 54
сонце 65—67, 236, 264, 269, 313
сопілка 229, 465
сопіти 160, 385
сорока 87, 262—264, 311, 322, 361,
410, 559, 578, 599, 618
сороківка 244
сорок свјатих (св.) 87, 299

сором 172, 173, 232
сорочка 107, 219, 221, 225, 318,
433, 496, 547, 594
сосна 212
Сосниця 73
сотник 75, 200
спарувати 393
Спас (св.) 60, 61, 381
спасибіг 228, 229, 559, 612
спати 106, 166, 167, 244, 272, 366,
498—500, 502, 575
спина 204
спис 253
спитати 275
спичка 270
співати 545, 546, 560, 608
спішити 265
спокій 176
справа 336, 601
спромогтися 239
спускатися 265
срібло 57, 104, 236
ставитися 70, 232, 252
стадо 359
Станіслав 72
старий (а) 156, 174, 208, 230, 252,
273, 274, 282, 288, 332, 363,
364, 385, 394, 395, 462
старець 108, 183, 229, 230, 235,
243, 244, 256, 264, 273, 435
старість 283, 332, 387
старовина 70, 585
старший 85, 86, 462, 625
стелити 166
степ 74, 450
Степан 69
стид 172, 173, 223, 590
стіл 159, 506, 659 (з)
стілець 84, 659 (з)
стіна 253, 281, 346, 652 (з)
сторожа 444
сторона 357
страх 198, 211, 212, 219, 332
стрижено 15, 627
стрий 56
стрийна — війна 417
стріло-бріло 300, 308, 602
стріляний 274
Стрітєння (Обрітєння) 63, 622
стріха 652 (з)
Струць 592
ступа 166, 167, 320, 360, 633
субітки 287
субота 64
суд 205, 336, 337, 352
суджений 240, 396
судити 426

судно 88, 234
сук 86, 299
сума 243
сумління 220
суниця 646 (з)
сунутися 385
Супрунада 296
Сураж 73, 585, 623
сусід 136, 232, 236, 404, 422
сухий (а) 252, 288
сякий-такий 405
сьогодні 139, 233

Табак 202, 288, 553
такий 179, 273, 312, 368, 385
талан 116, 330
таляр 548
танцювати 245, 253, 301, 546
Тарас 488, 635
татарин 218, 222, 251
тато 252, 331, 428, 479, 522, 562
Таня 263
тверезий 514
теля 87, 149, 167, 177, 242, 261,
465, 478, 547
толк 294, 309
темно 66, 623
тепер 71, 239, 351
тепло 68, 604
Тера 153, 457
теребити 634
Терешко 299, 632
тернина 413
терниця 179, 549, 656 (з)
терпіти 140, 141, 247, 324, 588
тєсть (ща) 240, 419, 524
Тєтяна 232, 253, 342, 549
Тилигул 168
Тиміш 557
тин 87, 206, 244, 422
тири-тири 570
тирлич 47
тиснутися 172
тихо 66, 167, 176, 566
Тишко 178
тік 451
тікати 76, 117, 345, 593
тіло 369, 384, 390
тім'я 385
тісто 87, 577, 620, 635
тітка 606
ткач 549, 655 (з)
товар 57, 125, 453, 468
товариш 86, 87
товар 202, 329, 567
толк 294, 567
торба 101, 168, 228, 441, 613

торг 238, 245, 265, 433, 457, 468
торохтіти 565
точити 568
тривога 217
триматися 482
трішати 67
Тройця 223
труна 369, 584
труситися 218, 532
трясця 203, 403, 603
туман 639 (з)
тур 254, 580
тюрма 84
тягнути 233, 278, 560
тямтити 284, 303, 306, 426, 569

Убити 150
убогі 104—106, 109, 587
увага 274, 650 (з)
угли 652 (з)
удалий 216
ударити 275
Уж 642 (з)
узяти 235, 593
уїдлиий 156
укласти 491
Україна 71, 501, 608
Улита 485
Уляна 120, 270, 293, 294, 598
ум 170, 270, 293, 294, 598
умен 279
умерти 141, 179, 252, 371—373,
435, 451
умілий 284, 285, 305
упасті 146, 308, 440
упертий 150, 627
уродити (сь) 141, 162, 380, 488
урожай 276
уста 565
утікати 214, 219
утіха 390
утка 641 (з)
утопати 137
утяти 344, 566
ухватити 367, 489
учений 284
учити (ся) 283, 284

хай тебе 190, 192, 194, 248
хазяїство 449, 450, 461, 559, 608
халява (вка) 180, 317, 397, 626
хам 96, 97
хан 267
хапати (ся) 172, 237, 338, 430, 560
Харько Макогоненко 570
хата 106, 156, 170, 178, 251, 252,
263, 280, 355, 364, 375, 397,
429

хвалити (ся) 141, 146, 147, 269
хвастливий 147
хвѣт 233
хвѣтати 260, 265, 350, 389, 560
Хвєдько 527
Хвєсь 348
Хвєся 264, 400
хвиля 278
Хвирлій 69
хвіст 86, 88, 106, 144, 173, 210,
218, 245, 248, 253, 260, 278,
461, 559, 590, 618, 642 (з)
хвороба 236, 366, 631
хизуватися 144
хилитися 98
Химка 477, 499, 550, 606
хитрий 165, 168
Хівря 265, 356
хліб 101, 102, 106, 168, 211, 220,
223, 225, 235, 252—256, 259,
264, 276, 312, 331, 351, 366,
405, 434, 437, 441, 450, 451,
453, 460, 478, 501, 523, 524,
526, 528, 536, 538, 539, 541,
558, 563, 577, 580, 599, 608,
612, 614, 617
хліб-сіль 253, 488, 518, 524
хлоп 91, 96—99
хлопець 164, 378, 379, 388, 389,
393
хмара 65, 180, 197, 208, 602, 638
(з)
Хмельницький 69, 585
хміль 208, 505, 512, 633, 648 (з)
ховатися 484, 593
ходити 143, 157, 171, 175, 272, 278,
283, 485, 486, 603, 617
холодний (о) 67, 68, 107, 181, 217
Хома 108, 147, 166, 168, 205, 249,
313, 358, 405, 421, 436, 468,
481, 485, 550, 551, 617, 627
Хорол 73
хохол 76, 78
хороший (е) 232, 237, 328, 340,
379
хотіти 88, 89, 153, 170, 235, 241,
247, 254, 258, 294, 558, 595,
597
храм 301
хрест 422, 600
Христос 54, 55, 530
хрін 57, 156, 235, 435, 559, 592
хробак 149, 420
хропти 499
худий 382
худоба 453, 454, 479, 642 (з)
хуртовина 67

хутір 318
хутко 266, 349

Цап 181
цар 84, 264, 316, 706, 708
цвинтар 604
цвіркун 601
цвіт 185, 239, 393, 406
церква 45, 152, 158, 243, 264, 277,
298, 375, 463, 465, 515
цибуля 210, 312, 393
циган 82, 83, 87, 106, 147, 166,
173, 199, 218, 235, 251, 302,
303, 323, 343, 380, 420, 447,
449, 479, 487, 537, 550, 617,
618, 620, 623, 624, 627, 635
цимбали 548
цілувати (ся) 253, 388, 396
ціна 467
ціп 80, 166, 453, 564
цнота 99, 220, 221
цуратися 178
цурка 253
цуцик 618

Чаків 133
чапля 240
чарка 505—509, 511, 513, 514, 612,
619, 620, 697
час 70, 142, 350, 371, 483
часник 312, 424, 647 (з)
чванитися 144
чепуритися 495, 497
червоний 361, 377, 383, 576
черв'як 238, 537, 562
череда 480
черес 102
чернець 46, 243, 693, 700
чесний 220, 323
честь 87, 211, 479, 574, 625
четвер 64, 239, 576
Чигирин 72
чистий 220, 321, 575
читати 565
чоботи 93, 145, 162, 169, 492
чоловік 57, 84, 162, 178, 216, 357
чорний 270, 320, 575
чорт 46, 76, 82, 91, 103, 141, 154,
161—203, 211, 231—235, 243,
250, 253—292, 354, 358—363,
401—417, 417—423, 570—603,
611—635, 704
чужий 198—205, 228—236, 288,
409, 418, 425—432, 461, 529,
581, 589
чума 187
чумак 116, 464, 590

чуприна 220, 349, 516
чуті 243, 281, 358
чутка 221

Шабля 80
шаг 109, 181, 441—446, 595, 621,
626
шанувати (ся) 220, 221, 287, 491,
522
шапка 160, 495, 525
шастатися 172
швець 148, 169, 201, 205, 263, 307
швидкий 124, 215, 272, 361, 480,
486
шелестіти 172, 553, 479
шеляг 161, 441, 461
шептати 374, 377, 601
шерсть 203, 278
шершень 186
шибенця 242
шило 119, 253, 272, 314
шинкарь 464
шинок 514, 515
широкий 256, 496, 501
шити 273, 381, 447
шия 98, 150, 206, 234, 265, 383,
578, 587, 596, 604 (з)
школа 285, 287
шляхта 79, 92, 211, 579
шматок 525
шовковий 492
шори 169, 493
шпак 596
шпетити 186
штани 299, 361, 495, 548, 605
шукати 307, 443, 489, 626
шуміти 182, 616
шурий-бурий 576
шутки 170, 554

Щасливий 111, 112
щастя 104, 112—114, 115
щебетати 566
щедрий 231
щедрувати 63
щеня 161, 178, 258
щирий 220
щука 96, 213, 277, 483

Юрія (св.) 58, 59, 62, 262, 584
Юрко 200, 359, 447, 557, 612
юха 163, 540
юшка 163, 183, 238, 318, 478

Яблуко 412, 606
явितись 254
ягли 533

ягода 152, 163, 185, 646 (з)
Яготин 73
язик 90, 91, 166, 168, 188, 196, 222,
304, 321, 349, 503, 526, 566,
568, 569, 572, 597, 600, 650 (з)
Язя 162
яйце 71, 86, 153, 238, 246, 351,
359, 609, 622, 639 (з), 640 (з)
Яким 359
Яків 151, 186, 233, 326, 593
ялова 153, 252

яма 85, 373, 424, 425, 598
яничари 409
Ярема 205, 294, 421, 500
ярмарок 380, 465, 468, 469, 502,
562, 565
ярмо 98, 247
ясла 222, 652 (з)
ясний 575
ячмінь 64, 451, 452
яшірка 642

ЗМІСТ

М. НОМИС І ЗБІРКА «УКРАЇНСЬКІ ПРИКАЗКИ, ПРИСЛІВ'Я І ТАКЕ ІНШЕ» (М. ПАЗЯК)	8
ОД ВИДАВЦЯ	27
ПРИКАЗКИ І ПРИСЛІВ'Я	39
ЗАГАДКИ	635
ПОКАЖЧИК до приказок	664
ПОКАЖЧИК до загадок	688
ДОДАТКИ	
До історії видання Номисової збірки «Українські приказки, прислів'я і таке інше», СПб., 1864 (М. ВОЗНЯК)	690
ПРИМІТКИ (М. ПАЗЯК)	712
АЛФАВІТНИЙ ПОСТОРІНКОВИЙ ПОКАЖЧИК ОПОРНИХ СЛІВ	748

Літературні пам'ятки України

УКРАЇНСЬКІ ПРИКАЗКИ,
ПРИСЛІВ'Я І ТАКЕ ІНШЕ

Збірники О. В. Марковича та інших

Уклав М. Номис

Художник обкладинки О. Г. Григір
Художній редактор О. Г. Григір
Технічний редактор Т. М. Піхота
Коректори А. В. Бородавко, Т. А. Лукашина, Л. Ф. Іванова

Здано до друку 17.09.92. Підп. до друку 24.12.92. Формат 84×108¹/₃₂.
Папір друк. № 2. Гарн. літер. Вис. друк. Ум. друк. арк. 40,32. Ум.
фарб.-відб. 40,53. Обл.-вид. арк. 46,56. Вид. № 3254. Зам. № 2—2588.

Видавництво «Либідь» при Київському університеті
252001 Київ, Хрещатик, 10

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання
«Поліграфкнига», 252057, Київ, вул. Довженка, 3.

М.
ПР
(М.
ОД
ПІ
ЗА
ПІ
ПІ
Д
Д
Л
А
С

У45 Українські приказки, прислів'я і таке інше.
Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст.
М. М. Пазяка.— К.: Либідь, 1993.— 768 с. («Літератур-
ні пам'ятки України»)
ISBN 5-325-00015-2.

І досі не втратила свого значення збірка етнографічних та фольклорних матеріалів українського етнографа, фольклориста, письменника і педагога М. Номиса (1823—1900), метою якого було «зберегти для нащадків розповіді бувалих, старосвітських людей, цікаві факти з минулого різних українських станів і тим самим сприяти розвитку національної самосвідомості».

Приказки та прислів'я, розміщені в книжці, охоплюють найрізноманітніші сфери життя, звичаїв, вірувань українського народу. Для студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться вітчизняною культурою, джерелами духовності українського народу.

У 4603000000-015
224-93 122-92

ББК 823Ук—8